

La vila d'Oliva al segle xv

La vila d'Oliva al segle xv

JOSÉ BORDES GARCÍA

edicionsdel**sud**

Aquesta obra ha obtingut la IV Beca d'Investigació Serafi de Centelles (2001), convocada i concedida per l'Associació Cultural Centelles i Riusech.

Qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra només pot ser realitzada amb l'autorització dels seus titulars, amb excepció prevista per la llei. Adreueu-vos a CEDRO (Centre Espanyol de Drets Reprogràfics) si necessiteu reproduir algun fragment d'aquesta obra (<https://www.cedro.org>; 91 702 19 70/93 272 04 47).

Primera edició: desembre de 2019

© José Bordes García, 2019
© Associació Cultural Centelles i Riusech, 2019
© Edicions del Sud, 2019
Moreres, 22, 46712 Piles (Safor, País Valencià)
620 99 73 77
info@edicionsdelsud.com
www.edicionsdelsud.com

Il·lustració de coberta:

Lluita d'un cavaller Centelles contra el drac del mercat [taulell de pisa amb esmalt estannífer de to pallós i amb decoració en blau cobalt], anònim, ca. 1401-1450, 20,50 x 20,50 x 2,40 cm, Víctor Gascón [fotògraf]. Consultat des de Red Digital de Colecciones de Museos de España [en línia], <<http://ceres.mcu.es/pages/Viewer?accion=4&AMuseo=MNC&Ninv=CE1/02287>> [consulta: 18 novembre 2019]. Museu Nacional de Ceràmica i de les Arts Sumptuàries «González Martí», València.

ISBN: 978-84-120313-7-9
Dipòsit Legal: V-3645-2019

Revisió lingüística: Jaume Noguera i Mengual
Edició i correcció tecnolingüística: Manel Arcos i Martínez
Disseny i maquetació: Vicente Camps García

Imprés en Obrapropia
Centelles, 9
46006 València

Fet a Piles

A Raquel, Mateu i Aitana

ÍNDEX

INTRODUCCIÓ.....	9
1. ABANS I DESPRÉS DE LA CONQUESTA CRISTIANA.....	15
2. LA SOCIETAT CAMPEROLA DEL QUATRE-CENTS.....	25
2.1 El poble, la comunitat aldeana i la parròquia.....	25
2.1.1 La família rural.....	47
2.1.2 El grup mudèjar.....	61
3. LES BASES ECONÒMIQUES.....	75
3.1 El treball camperol i la producció agrícola.....	75
3.2 El mercat de la terra.....	92
3.3 Les activitats no agràries.....	107
4. ELS SENYORS DE LA TERRA.....	119
4.1 La família Centelles-Riusech.....	119
4.2 El funcionament del senyoriu.....	127
CONCLUSIONS.....	135
APÈNDIX PROSOPOGRÀFIC.....	139
APÈNDIX DOCUMENTAL.....	191
FONTS I BIBLIOGRAFIA.....	219

INTRODUCCIÓ

A l'abril de l'any 2001, l'Associació Cultural Centelles i Riusech em va concedir la seua IV Beca d'Investigació, amb l'objectiu de realitzar una recerca sobre la vila d'Oliva al segle xv. Fruit d'eixa inicial confiança i de posteriors mesos d'investigació en diferents arxius valencians, es va confeccionar un treball, centrat en l'anàlisi de la societat olivera del Quatre-cents, que és la base d'aquest llibre.

El treball parteix de la necessitat d'aprofundir en el coneixement d'un passat allunyat de gloriacions o pessimismes excessius, és a dir, del conreu d'una història tradicional i erudita, que tot i la seua beneficiosa tasca positivista, d'acumulació de dades, no deixa d'oferir clares mancances teòriques i metodològiques. D'eixa manera, l'estudi que presentem en les pàgines següents naix de la necessitat d'integrar el passat de l'home, de l'individu, en el camp dels coneixements que tota societat té el deure de posseir. Es tracta, en primer lloc, de reivindicar el paper que varen jugar els treballadors en els processos històrics, un paper menyspreat molt sovint per les elits que han elaborat i, en bona mesura, continuen elaborant, la ideologia dominant. Per eixa raó, l'estudi descansa en bona part en l'anàlisi del grup camperol, en la seua composició, organització, activitats econòmiques i espais propis de sociabilitat. En aquest punt, cal fer referència a la metodologia emprada, la prosopografia.¹ Es tracta d'un mètode, i seguim les explicacions que dona Rafael

1. Sobre el mètode prosopogràfic, vegeu ÉCOLE FRANÇAISE DE ROME (ed.), *Mélanges de l'école française de Rome: Moyen Age, Temps Moderns*, t. 100-1, Roma, 1988; M. A. BELTRÁN, D. IGUAL, J. A. LLIBRER, G. NAVARRO i R. SIXTO, «Prosopografías y perfiles sociales: proyectos de historia urbana sobre Valencia medieval», dins BARROS, C. (ed.), *Historia a debate*, Santiago de Compostel·la, 1995, pp. 189-198; R. NARBONA, «El método prosopográfico y el estudio de las élites de poder bajomedievales», dins UNIVERSIDAD DE ZARAGOZA (ed.), *Aragón en la Edad Media: El estado en la Baja Edad Media: Nuevas perspectivas metodológicas* (Seminario de Historia Medieval), Saragossa, 1999, pp. 31-49; i H. MILLET (ed.), *Informatique et prosopographie: Actes*

Narbona, que busca la individualització de les característiques comunes d'un grup de protagonistes històrics, en aquest cas la pagesia d'Oliva al segle xv, mitjançant l'estudi col·lectiu de les seues trajectòries vitals. Així, a partir d'una meticulosa enquesta uniforme s'intenten seguir tots els aspectes de la vida dels individus objecte d'estudi, és a dir, de la data del seu naixement i mort, l'edat dels casaments, la composició familiar, posició econòmica, el lloc o llocs de residència, el nivell d'instrucció, la participació en càrrecs públics, etc. La prosopografia és alhora una tècnica i un mètode que ens deu ajudar, a través de la construcció d'una biografia col·lectiva, a conèixer millor l'estructura d'una determinada societat i la mobilitat socioeconòmica dels seus membres. No obstant això, el mètode també pateix de limitacions. En primer lloc, cal recordar que no es poden traure conclusions generals per a tota la societat analitzada, perquè sempre cal comptar amb excepcions o amb grups que no són arrelgats en l'estudi —pensem, per exemple, en el grup mudèjar, que apareix de manera prou tangencial en la documentació—; i, en segon, perquè les fonts emprades obeeixen a una determinada voluntat humana, on quasi sempre són hipervalorades les accions econòmiques i polítiques dels homes, mentre que tot allò que està relacionat amb la mentalitat (inquietuds espirituals o ideològiques, entre d'altres) queden de banda. El segon objectiu de la investigació serà el de conèixer el funcionament del senyoriu, és a dir, l'anàlisi de les diferents formes de dominació feudal en les quals s'integraven els camperols. A més, s'intentarà completar la recerca amb l'estudi del grup dominant, en aquest cas la família nobiliària dels Centelles i Riusech durant el segle xv.

L'estructura del treball inclou un primer capítol dedicat a les característiques de la societat musulmana del segle XIII, el procés de conquesta feudal i repoblació cristiana. El nucli central del nostre estudi centrat al Quatre-cents no es podria comprendre, creguem, sense explicar la creació *ex novo* d'una nova societat, feudal i cristiana alhora, que va nàixer arran d'una conquesta militar. El segon capítol es centra en delimitar les estructures en les quals s'integraven els camperols. Així, una primera part analitza el funcionament de la comunitat aldeana i el grau d'integració dels seus components per a passar, després, a observar el control exercit per l'Església a través de la seua xarxa parroquial. Una segona

de la *Table Ronde du C.N.R.S.* (París, 25-26 d'octubre de 1984), París, 1985.

part del capítol descendeix a les estructures mínimes de funcionament del grup camperol, és a dir, la família. Per últim, dediquem unes pàgines als mudèjars de la vila, descendents dels andalusins conquerits, que tot i conservar tradicions anteriors (llengua i religió, entre d'altres), sens dubte es van veure afectats pels poders dominants cristians. Un tercer capítol està dedicat a l'estudi de l'economia. En primer lloc, s'analitza el treball camperol i la producció agrària. Es tracta de veure les formes, els ritmes, les tècniques i les eines que empraven els agricultors d'Oliva al segle XV i quins cultius conrearen, posant una especial atenció a l'enlairament de la producció sucrera afavorida pels senyors de la vila i el capital mercantil de la capital del regne. Una segona part aborda les transaccions de terra i analitza les estratègies familiars, els preus i la velocitat de la circulació de béns immobles. Per a finalitzar aquest capítol, s'estudien les formes de treball no agrícola entre les quals destaquen la ramaderia, la pesca i la manufactura tèxtil. L'última part del treball es centra en la família dels Centelles, un dels grups nobiliaris més importants de la societat valenciana de la baixa Edat Mitjana. En primer lloc, s'analitzen les bases materials de la seua fortuna a Oliva, és a dir, el funcionament del senyoriu i de la seua situació econòmica a mitjan segle XV. En segon, s'intenta traçar una història de la família Centelles i Riusech, de les estretes relacions que varen mantindre amb la monarquia i el repartiment de les seues possessions peninsulars i insulars. A més, al final del treball s'han inclòs dos apèndixs. El primer és un apèndix prosopogràfic que comprén els anys 1425-1433, quan posseïm les millors fonts escrites, i el segon és un apèndix amb alguns documents que hem considerat més rellevants o exemplificadors.

Les fonts documentals emprades en la investigació són diverses. En primer lloc, els protocols de notaris d'Oliva conservats a l'Arxiu de Protocols del Col·legi del Patriarca de València, que constitueixen el nucli heurístic del present treball. Es tracta d'una sèrie de protocols redactats per notaris durant el segle XV i que varen tindre com a clientela majoritària els habitants d'Oliva entre finals del segle XIV i bona part de la centúria següent. La varietat i riquesa de la documentació notarial ens proporciona una àmplia visió sobre la societat medieval, la qual a grans trets es pot dividir entre aquella que fa referència a béns immobles (compravendes, lloguers, donacions, establiments), al comerç i l'artesania (contractes de treball i aprenentatge, reconeixements de

deutes, creació de companyies, segurs, lletres de canvi), a la persona o la família (procuracions, matrimonis i dots, tuteles, testaments) i al crèdit (censals, violaris, quitaments, préstecs).² En segon lloc, hem emprat notícies, molt disperses, conservades en la família Centelles-Riusech a l'Arxiu del Regne de València, encara que cal assenyalar que en prou ocasions es tracta d'una documentació d'època moderna, des del segle XVI, que copia informació baixmedieval. Malauradament, els arxius de la família Centelles-Riusech no han aparegut encara i potser no els trobarem mai. També és necessari fer una menció a l'escorcollament que hem fet de la documentació baixmedieval conservada als arxius d'Oliva —Arxiu Parroquial de Santa Maria la Major d'Oliva i a l'Arxiu Municipal d'aquesta mateixa població— i de Gandia, i que ens ha proporcionat algunes dades útils sobre testaments i l'organització política.

Entre la bibliografia que hem utilitzat, cal fer referència a aquells treballs elaborats en l'àmbit local i que durant les últimes dècades ens han fornit de dades per a conèixer el passat d'Oliva. Des dels treballs de J. Blay³ a la incansable i valuosa tasca de J. Camarena,⁴ passant per l'important paper que ha jugat durant els últims temps, en la revalorització del passat oliver, l'Associació Centelles i Riusech amb la celebració de diversos congressos, la publicació de llibres i d'una revista d'investigació.⁵ No es poden oblidar tampoc les recerques arqueològiques d'A. Bazzana o la sèrie de publicacions realitzades per l'Ajuntament d'Oliva. Però a més d'aquestes obres, cal citar uns altres estudis que ens han do-

2. La reivindicació de la importància de la documentació notarial no és nova (cfr. A. EIRAS, «La metodología de la investigación histórica sobre documentación notarial: Para un estudio de la cuestión: Introducción general», dins EIRAS, Antonio (coord.), *La documentación notarial y la historia: Actas del II Coloquio de Metodología Histórica Aplicada* (Santiago de Compostel·la, 27 de setembre-1 d'octubre de 1982), vol. 1, Santiago de Compostel·la, 1984, pp. 13-30).

3. J. BLAY, *Documentos y datos para la historia de Oliva*, Oliva, 1960.

4. J. CAMARENA, *Colección de inéditos para la historia de Gandia y su comarca*, Gandia, 1959-1961; *La Safor del segle VIII al XVIII*, Gandia, 1984; «Reconquista y repoblación en la comarca de Gandia», dins *VI Curso de Historia y Cultura Valenciana*, Gandia, 1986, pp. 109-127.

5. El valuós treball de l'associació ha tingut la seua plasmació en diverses publicacions. Vegeu J. SENDRA, *Els comtes d'Oliva a Sardenya*, Oliva, 1998; i ASSOCIACIÓ CULTURAL CENTELLES I RIUSECH (ed.), *Actes de les Ires Jornades Internacionals sobre la història dels Centelles i el Comtat d'Oliva* (Oliva, 18-20 d'abril de 1997), Oliva, 1999.

nat elements de comparació amb uns altres indrets del país. Es tracta de recerques que, bé pel seu nivell interpretatiu o per la quantitat de dades que proporcionen, ens donen una visió general del Regne de València al segle xv. Així, cal citar els treballs de P. Iradiel, D. Igual, G. Navarro i J. Aparici sobre Castelló de la Plana,⁶ J. A. Llibrer sobre Godella i Lliria,⁷ P. Viciano i S. Vercher sobre Catarroja,⁸ F. J. Cervantes i V. E. Marín sobre la Pobla de Vallbona i Benaguasil,⁹ J. L. Pastor sobre el ducat de Gandia¹⁰ i els treballs d'A. Furió i F. Garcia-Oliver.¹¹

Per últim, és necessari formalitzar un sentit agraïment a totes aquelles persones que han fet possible que aquest treball haja eixit endavant. En primer lloc, a Antoni Esteve, president de l'Associació Cultural Centelles i Riusech, pel seu suport i ajuda constants. Dec una menció especial a Óscar Perea, especialista en literatura baixmedieval, que em va facilitar valuoses dades sobre els comtes d'Oliva, a Javier Marzal i a Rafael Valldecabres, companys d'estudis, per les referències documentals que

6. P. IRADIEL, G. NAVARRO, D. IGUAL i J. APARICI, *Oficios artesanales y comercio en Castelló de la Plana (1371-1527)*, Castelló de la Plana, 1995.

7. J. A. LLIBRER, *Godella, una comunidad rural en la baja Edad Media*, Godella, 1996; *El finestrал gòtic: L'església i el poble de Lliria als segles medievals*, Lliria, 2002 [en premsa].

8. P. VICIANO, *Catarroja: una senyoria de l'horta de València en l'època tardo-medieval*, Catarroja, 1989; S. VERCHER, *Casa, família i comunitat veïnal a l'Horta de València: Catarroja durant el Catòlic (1479-1516)*, Catarroja, 1992.

9. F. J. CERVANTES i V. E. MARÍN, «Un proyecto de investigación microhistórica: Benaguasil i la Pobla de Vallbona, dos comunidades campesinas del País Valenciano en la segunda mitad del siglo xv», dins BARROS, C. (ed.), op. cit., pp. 223-232.

10. J. L. PASTOR ZAPATA, *El ducado de Gandia: aproximación al estudio de un señorío valenciano en el tránsito de la Edad Media a la Moderna*, Madrid, 1990.

11. Entre d'altres, vegeu A. FURIÓ, *Camperols del País Valencià: Sueca, una comunitat rural a la tardor de l'Edat Mitjana*, València, 1982; A. FURIÓ, «Les comunitats rurals de l'Horta-Sud de l'Edat Mitjana als temps moderns», dins *Afers: fulls de recerca i pensament*, 11/12, Catarroja, 1991, pp. 31-55; F. GARCIA-OLIVER, *Terra de feudals: El País Valencià en la tardor de l'edat mitjana*, València, 1991; i F. GARCIA-OLIVER, *El naixement del monestir cistercenc de la Valldigna*, València, 1983. A l'àmbit teòric, ambdós autors han realitzat alguns treballs. Vegeu A. FURIÓ i F. GARCIA GARCIA, «El feudalisme medieval valencià: un assaig d'interpretació», dins *Debats: Revista de cultura, poder i societat*, 5, València, 1983, pp. 33-42; i A. FURIÓ i F. GARCIA GARCIA, «Dificultats agràries en la formació del feudalisme al País Valencià», dins *Estudi General: Revista de la Facultat de Lletres de la Universitat de Girona*, 5-6, Girona, 1986, pp. 291-310.

em varen proporcionar, i a Vicent Pons, professor de la Universitat de València, per la seua ajuda en la recerca sobre la família Centelles-Riu-sech. No puc oblidar tampoc als diferents encarregats dels arxius i biblioteques que he visitat durant la investigació i que han facilitat de manera decisiva l'elaboració del present treball. Dec un agraïment a tots els funcionaris de l'Arxiu del Regne de València i als de la Biblioteca de la Facultat d'Història de la Universitat de València. A més, he de fer una menció especial a Vicent Olasso, de l'Arxiu Municipal d'Oliva, pel seu impagable ajut en la localització de molts documents i cites bibliogràfiques; i a José Castell, responsable de l'Arxiu de la parròquia de Santa Maria la Major d'Oliva, i Vicent España, de l'Arxiu de Protocols del Patriarca de València, per l'amabilitat amb què em van atendre i les facilitats donades en la consulta de la documentació.

Capítol 1

ABANS I DESPRÉS DE LA CONQUESTA CRISTIANA

El poder andalusí es va enfonsar durant el segle XIII davant les forces feudals en bona part de la Península, i el denominat Xarq al-Andalus, un territori que més o menys comprenia allò que devia ser a la baixa Edat Mitjana els regnes de València i Múrcia, no va tindre més sort. Les forces feudals comandades pel rei Jaume I van ocupar tot el territori fins a Biar en uns pocs anys, aproximadament entre l'assetjament de Borriana l'any 1233 i la conquesta al sud del riu Xúquer l'any 1245, sense quasi una oposició militar seriosa. Es tractà d'un procés general a tota la Península Ibèrica que va suposar la desaparició de tots els regnes musulmans menys el de Granada.

La regió valenciana poc abans de la conquesta cristiana constituïa una entitat que depenia administrativament de la capital, de la ciutat de València. Un espai polític que tenia com a base sociopolítica multitud de petits centres de poblament situats quasi per tot arreu del país i que rebien el nom d'alqueries o *qarya*. Aquestes, amb una entitat demogràfica molt desigual, posseïen la qualitat comuna d'estar situades dintre l'espai administratiu d'una ciutat, d'un poble important fortificat o d'un castell. Es tractava d'una estructura dual integrada per un castell o fortificació i un grup d'alqueries. Aquestes últimes es situaven per grups, en les dependències de cadascun dels castells, i organitzaven la totalitat de la regió en territoris castrals ben definits. Les fortificacions musulmanes tenien, en primer lloc, una funció comunitària i, en segon, una estatal. En tot cas, segons P. Guichard, no posseïen una funció senyorial. Parlem, en definitiva, segons el mateix historiador francès, d'una societat de tipus antic o «tributària», articulada entorn de l'Estat i les comunitats locals amb l'impost com a eix unificador i on l'estructura agrària es caracteritzava, a més de l'existència d'algunes grans propietats, en la petita i mitjana explotació de la població de les alqueries, sobre les quals reposava quasi tot el pes de la fiscalitat. Les alqueries eren minses concentracions

de llauradors, sovint pertanyents a una mateixa família on la unitat de residència es confonia amb el grup parental, és a dir, els descendents d'un avantpassat comú. En general, estaven formades per unes poques cases amb unes mínimes estructures defensives que, en moltes ocasions, tampoc no posseïen equipaments públics, com podien ser banys o mesquita.

Els impostos sostenien l'aparell estatal andalusí format per un reduït grup de militars i juristes que vivia en les principals ciutats. A l'àmbit rural, les autoritats locals, els càrrecs dels castells, els jutges i els petits magistrats formaven part de l'estructura de l'Estat i asseguraven la fluïdesa de les relacions entre les comunitats rurals i urbanes i els grups dirigits.¹ Les dues principals característiques del sistema tributari musulmà eren, en primer lloc, un aparell estatal prou dèbil i una aristocràcia dirigent molt vinculada a eixa estructura politicoadministrativa, però quasi sense drets sobre la terra i sobre els homes. I en segon lloc, la força enfront de l'Estat de les comunitats rurals i urbanes, propietàries de la majoria de la terra cultivable i de les fortificacions.²

Entre les raons que expliquen l'èxit dels feudals en la conquesta del Xarq al-Andalus, cal esmentar, sens dubte, la major agressivitat militar del seu sistema sociopolític, factor que, segons bona part de la historiografia, no es va desenvolupar al conjunt de la societat andalusina amenaçada. S'ha arribat a dir que el concepte de *yihad* era alié al mode de vida de la majoria dels habitants de la València musulmana, sent una societat, l'andalusina del segle XIII, molt poc militaritzada.³ A més, és necessari assenyalar el reforçament de la monarquia catalanoaragonesa, dut a terme per Jaume I a l'arribada a la seua majoria d'edat, i l'estreta relació entre el procés de conquesta i la croada. Així, durant la primera meitat del segle XIII, les forces comandades pel rei, sense encontres bèl·lics d'importància, aconseguiren conquerir la quasi totalitat del futur Regne de València. Una conquesta que s'emmarcava dins el context

1. P. GUICHARD i N. ANCOCHEA, *Al-Andalus: Estructura antropológica de una sociedad islámica en Occidente*, Barcelona, 1976; i P. GUICHARD, *Al-Andalus frente a la conquista cristiana. Los musulmanes de Valencia (siglos XI-XIII)*, València, 2001. Vegeu també P. CHALMETA, «Estructuras socio-económicas musulmanas», dins GENERALITAT VALENCIANA (ed.), *En torno al 750 Aniversario: Antecedentes y consecuencias de la conquista de Valencia*, vol. I, València, 1989, pp. 13-52.

2. P. GUICHARD, *Al-Andalus frente a la conquista cristiana...*, op. cit., p. 648.

3. *Ibidem*, pp. 523 i 536.

general d'expansió de les societats europees baixmedievales cap a l'est del continent i arreu de la Mediterrània.⁴ De manera tradicional, la historiografia ha distingit diverses etapes en el procés de conquesta: 1.- Els primers intents (1210-1229); 2.- De la reunió d'Alcanyís a la conquesta de Morella i Ares (1231-1232); 3.- Conquesta de Borriana i València (1233-1238); 4.- L'ocupació del sud del riu Xúquer (1239-1245). Després de la conquesta de la ciutat de València, Jaume I acordà una treva de set anys amb els musulmans, encara que en poc de temps, sinó abans com en el cas d'Oliva, l'expansió militar va continuar amb força.

L'exemple de la conquesta de l'àrea castral de Rebollet és certament paradigmàtic del procés d'expansió després de la presa de la ciutat de València, és a dir, de la rapidesa del trencament de les promeses realitzades per la monarquia o, millor, de la parcial autonomia del procés conqueridor. El grup nobiliari que havia protagonitzat l'avanç cap a la ciutat de València i conquerit la capital del futur regne no es va detindre allí, sinó que va veure en l'expansió cap al sud —encara que, en un principi, no comptara amb l'explícit recolzament reial— una bona forma d'incrementar els seus guanys. Durant un viatge del rei Jaume I a Montpeller, un dels nobles més actius en el procés de conquesta, Guillem d'Aguiló, va reunir un grup de soldats per a realitzar diversos atacs en la zona del Castell de Rebollet, deixant de banda les garanties que el monarca havia donat als musulmans del territori. La presa de Rebollet apareix en la *Crònica* del mateix monarca amb les paraules següents:

[...] E llevà's En Guillem d'Aguiló ab cavallers, e ab peons, e ab almogàvers, feïa mal als sarraïns, aitambé als nostres com als llurs. E, sobre açò, assetjaren Rebollet e preseren-lo. E nós érem-nos-n'anats, quan açò fo, a Montpesteller [...].⁵

4. Sobre el procés de conquesta de la regió valenciana, vegeu E. GUINOT, *Feudalismo en expansión en el norte valenciano*, Castelló de la Plana, 1986; *Els fundadors del regne de València: Repoblament, antroponímia i llengua a la València medieval*, vol. I, València, 1999, pp. 32-42; P. LÓPEZ ELUM, *La conquista y repoblación valenciana durante el reinado de Jaime I*, València, 1995; i A. FURIÓ, *Història del País Valencià*, València, 1995b, pp. 20-48.

5. JAUME I, REI D'ARAGÓ, *Crònica o Llibre dels Feits*, Barcelona [edició a cura de Ferran Soldevila], 1982, p. 117. Vegeu també A. ESTEVE, «El castillo de Rebollet», dins *El Archivo*, t. I, Dènia, 1886-1887, pp. 69-71 i 77-78.

Quan va regressar de la seua ciutat natal, al novembre de 1239, el rei va amonestar Guillem d'Aguiló i va intentar que tornara part del producte dels saquejos. De totes maneres, l'èxit personal de Guillem d'Aguiló fou breu, puix que el rei Jaume I, segons J. Camarena, sens dubte encoratjat per eixa iniciativa privada —encara que ben segur no per la conquesta—, va acabar per confiscar els seus béns i, forçant-lo a tornar el castell i les alqueries als seus antics propietaris, els va atorgar a Carròs, almirall de la seua flota.⁶ D'aquesta manera, la presa d'un nou territori, encara que realitzat dins un període teòricament de treva, mai no va ser tornat als seus originals propietaris.

El document de donació a l'almirall Carròs del terme de Rebollet apareix dins els registres de l'any 1249 del *Llibre del Repartiment*. A més del *castrum* musulmà, dues alqueries, les més importants?, són anomenades en el text: Mediona i Oliva. El text, en llatí, assenyala amb claredat el beneficiari de la donació reial, l'almirall Carròs i la seua família, la seua extensió —els termes de Rebollet, Oliva i Mediona— i la seua natura, és a dir, en propietat plena, i els temps, a perpetuïtat. Sols una condició va posar el rei, que les terres foren transmeses a la lliure voluntat del senyor a excepció de l'Església.

[...] Per nos et nostros damus et concedimus vobis Carrocio, filio comitis Alamandi, et vestris imperpetuum totam hereditatem heremam et populatam quam alcaidus Xative et pater suus habebant et tenebant vel habere debebant aliqua causa vel ratione in terminis de Robole et de Mediona et de Oriba. Quam hereditatem habeatis vos et vestri, per alodium proprium, franchum et liberum imperpetuum, ad omnes voluntatis vestras et vestrorum cuicumque volueritis faciendas, exceptis clericis et viris religiosis. Datum Valentie, XIII° kalendas martii, anno Domini M^o CC^o XL° Nono [...].⁷

En l'any 1252, es va confirmar la donació amb les mateixes clàusules. Segons P. Guichard, es tracta d'un document molt interessant perquè

6. J. CAMARENA, *La Safor del segle VIII al XVI*, Gandia, 1984, p. 13; «Reconquista y repoblación en la comarca de Gandia», dins *VI Curso de Historia y Cultura Valenciana*, Gandia, 1986, pp. 109-127.

7. A. FERRANDO (ed.), *Llibre del Repartiment de Valencia*, València, 1978, doc. 2816, p. 264.

assenyalava els llocs que formaven part del terme de Rebollet, i constata així, com ja s'havia arrellegat per la *Crònica* del rei Jaume, que la «vila» a la qual al·ludeix —Rebollet— era prou important per a ser conquerida per un atac amb assetjament.⁸

Al segle XIII, la regió controlada pel Castell de Rebollet pareix acomplir totes les característiques generals que es donen per al conjunt del Xarq al-Andalus.⁹ Així, el territori castral de Rebollet, segons les fonts documentals conservades, comprenia en el moment de la conquesta les alqueries següents: Rahallum de Beneffach, Rafelcofer, Rahalum Rabat, Oliva,¹⁰ Mediona,¹¹ Elcha,¹² Alhadedi, Benurrama, Benimaharet, Putries, Rafal Xiscar, Rafal Cohor i Benirrugat. A més, cal assenyalar dues alqueries ja abandonades quan arribaren els cristians: Santa Fe i les Jovades.¹³ Es tractava, de ben segur, de llocs de minses dimensions, i dels quals és difícil trobar vestigis, ja siga per la permanència de l'hàbitat sobre el mateix indret o la desaparició de les restes arqueològiques. Sols en algunes ocasions, com en les troballes de Santa Fe, les Jovades o Sant Antoni, s'han trobat indicis de les estructures de poblament.¹⁴

8. P. GUICHARD, *Al-Andalus frente a la conquista cristiana...*, op. cit., p. 267. Al voltant de la figura de l'almirall Carròs, vegeu A. SOLER, «Notícia de Carroccio da Costa (Carròs): pirata, cavaller, almirall, senyor de Rebollet i fundador d'Oliva», dins *Cabdells: Revista d'investigació de l'Associació Cultural Centelles i Riusech*, 15, Oliva, 2017, pp. 25-51.

9. Vegeu A. BAZZANA i P. GUICHARD, «Estructures de poblament i organització de l'espai», dins *Ullal: Revista d'història i cultura*, 11, Gandia, 1987, pp. 40-50.

10. El nom d'Oliva potser es podria relacionar amb Awraba, localitat propera a Dénia citada per Ibn al-Abbâr. Segons Escolano, podria ser la derivació del mot àrab *Eniba*. En tot cas, per a C. Barceló es tracta d'un topònim d'etimologia no àrab. Totes aquestes dades en C. BARCELÓ, *Toponímia àrabica del País Valencià: Alqueries i castells*, València, 1983, p. 186.

11. Es tracta d'un topònim no àrab (cfr. C. BARCELÓ, *Toponímia àrabica del País Valencià*, op. cit., p. 177).

12. Aquest topònim vindria de l'àrab /hálq(a)/ amb el significat de 'boca', 'estret de terra', 'freu' o 'coll'. Vegeu C. BARCELÓ, *Toponímia àrabica del País Valencià*, op. cit., p. 151. No obstant això, per a V. Gurrea, Elca és un topònim d'origen llatí (cfr. V. GURREA, *Bibliografia històrica de la Safor*, Gandia, 1984, p. 11).

13. A. BAZZANA, «El món islàmic», dins NOVELL, N. i J. MUÑOZ (dir.), *El llibre de la Safor*, Sueca, 1983, pp. 249-256.

14. Vegeu A. BAZZANA i al., «Le site médiéval de Sant Antoni de Oliva (Valence)», dins *Archivo de Prehistoria Levantina*, XVI, València, 1981, pp. 561-574; i A. BAZZANA, «El yacimiento medieval de Santa Fe de Oliva (Valencia): Estudio de

Durant el Dos-cents, a la Safor es va produir un fenomen similar a uns altres indrets del nou regne, és a dir, mentre hi restaren una seixantena d'alqueries de població musulmana, els cristians es varen concentrar en uns nuclis determinats per raons militars, socials i econòmiques. És el cas de Gandia, Palma i Oliva.¹⁵

Les conseqüències de la conquesta han dividit els historiadors. Un debat que s'ha polaritzat entre aquells que R. I. Burns ha anomenat continuistes i rupturistes. Així, mentre que alguns autors han posat l'accent en la destrucció de la societat islàmica, uns altres, sense negar l'impacte de l'arribada dels cristians feudals, incidien en les continuïtats de la societat islàmica. Dintre el primer grup, E. Guinot indicava que «[...] la violència contra les aljames sarraïnes valencianes fou absolutament general: una llarguíssima llista de bateigs, esclavitzacions, expulsions, exilis i despoblaments [...]».¹⁶ Seguint en part la línia argumental del segon grup, P. Iradiel ha assenyalat que l'estudi de les cartes pobles, atorgades durant tot el procés de repoblació cristiana, mostra que la percepció de la renda feudal no fou molt important durant el primer segle de conquesta, ni tan important per a desestructurar les comunitats camperoles mudèjars, impeding en elles l'existència de tendències de creixement econòmic i la pervivència de mecanismes de cohesió social i institucional.¹⁷

En tot cas, l'adscripció d'Oliva a la baronia de Rebollet i la pèrdua dels arxius senyorials fan que les notícies sobre el primer segle i mig després de la conquesta resten en una total foscor. Sols algunes dades aïllades ens permeten reconstruir, encara que de forma aproximada, l'arribada dels repobladors cristians. La norma general era que l'assentament dels nous pobladors s'adequara a l'estatus jurídic del senyoriu. Així, mentre la repoblació a les terres de reialenc es va veure

su cerámica», dins *Noticario Arqueológico Hispánico*, 18, Madrid, pp. 255-339. El territori del Rebollet cobriria l'actual municipi d'Oliva, però també els de Potries, la Font d'en Carròs, Beniflà, Piles i, potser, el de l'Alqueria de la Comtessa [cfr. A. BAZZANA i al., *El yacimiento medieval de «Les Jovades», Oliva (Valencia)*, Oliva, 1987].

15. J. E. ALONSO, *Història de la Safor*, Simat de la Valldigna, 1998, p. 54.

16. E. GUINOT, *Els fundadors del regne de València...*, op. cit., p. 34.

17. P. IRADIEL, «Cristianos feudales en Valencia. Aspectos sobre la formación del territorio y de la sociedad», dins MAÍLLO SALGADO, F. (ed.), *España, Al-Andalus, Sefarad: Síntesis y nuevas perspectivas*, Salamanca, 1990a, p. 55.

regulada a través del *Llibre del Repartiment* i de les cartes de població, als senyorijs, laics i religiosos, el procés d'instal·lació del grup camperol es formalitzava mitjançant aquestes darreres.¹⁸ Segons R. I. Burns, Rebollet tenia el seu castell millorat després de la seua conquesta, on es va consagrar una església a Sant Nicolau. A més, dintre del recinte emmurallat es va situar una petita aldea, on de ben segur van arribar els primers colons cristians, que va ser arrasada en la guerra de 1344 i, més tard, reconstruïda en l'any 1368.¹⁹ L'aldea cristiana devia ser molt minsa, puix que l'extensió del recinte emmurallat del Castell de Rebollet sols era de dos mil metres quadrats, un espai molt reduït.²⁰

Sobre l'almirall Carròs, el primer senyor del territori castral de Rebollet, l'historiador nord-americà R. I. Burns va afirmar que «[...] d'alguns grans dirigents, com [...] Carròs de Rebollet, en tenim poca cosa més que el nom».²¹ No obstant això, tant l'edició d'un bon grapat de documentació de Jaume I feta pel mateix Burns com les notícies proporcionades per R. Chabàs ens permeten fer una primera aproximació a les activitats militars al servei de la corona de qui va ser senyor de la baronia de Rebollet a partir de la segona meitat del segle XIII.²² Després d'haver participat activament en les conquestes de Mallorca i València, l'activitat de l'almirall Carròs va girar al voltant de la defensa de la frontera sud del regne, amenaçada per continus atacs musulmans. En primer lloc, hi havia el pur vessant militar, el d'organitzar la protecció de la frontera sud del regne i, en segon, la necessitat per part de la monarquia de recompensar amb terres i homes un dels seus més fidels servidors. Per eixa raó, el rei Jaume I va concedir diferents possessions a l'almirall. Així, el 19 de setembre de 1257 donà a Carròs, senyor de

18. A. FURIÓ, *Camperols del País Valencià: Sueca, una comunitat rural a la tardor de l'Edat Mitjana*, op. cit., p. 46.

19. R. I. BURNS, *El Reino de Valencia en el siglo XIII (Iglesia y Sociedad)*, vol. I, València, 1982, p. 198.

20. P. GUICHARD, *Al-Andalus frente a la conquista cristiana...*, op. cit., p. 267 [nota 27].

21. R. I. BURNS, *Moros, cristians i jueus en el regne croat de València*, València, 1987b, p. 342.

22. Les referències documentals estan tretes de R. I. BURNS, *Els fonaments del regne croat de València: Rebel·lió i recuperació, 1257-1263: Diplomataris del regne croat de València*, vol. II, València, 1995. Vegeu també R. CHABÀS, «El capitán Carroz», dins *El Archivo*, t. II, Dénia, 1887, 1888, pp. 30-36 i 77-84.

Rebollet, a canvi de 40.000 sous de València, durant tota la seua vida, la possessió dels castells i viles de Laguar i Xaló, amb llurs termes, alqueries, forns, molins, rendes i impostos. S'hi incloïa, a més, el castell i la vila de Pop, per a tota la vida de l'usufructuari; però les seues rendes i impostos serien íntegrament per a la corona, exceptuant 300 besants de plata anuals només mentre continuara la rebel·lió d'al-Azraq. A més, podria establir musulmans arreu d'aquests llocs, temporalment o permanentment.²³ Dos anys després, el 14 d'octubre de 1259, el rei li assignà 900 besants de plata sobre les rendes que rebia a Dénia, fins que el castell de Xaló no li fora restituit. De la mateixa manera, Jaume I va assignar-li 600 sous que al-Azraq rebia de les rendes de Xaló i 2.000 sous per la custòdia del castell de Dénia i de Segarra.²⁴ La preocupació de la monarquia per recompensar els seus més fidels servidors va seguir durant tota la segona meitat del segle XIII. La revolta d'al-Azraq donà l'ocasió als caps militars de defensar una terra recentment conquerida i en recompensa a les accions de Carròs, davant les accions militars musulmanes, Jaume I li va concedir 900 besants anuals fins que la corona no pogués retornar el castell de Xaló, extrets de les rendes de la monarquia a Gandia i dels ingressos de la corona sobre la propietat i alqueria de Pere Sabata.²⁵

Poc més es pot dir del procés de conquesta, perquè la documentació senyorial que hauria de comprendre una carta o cartes pobles per a atraure població cristiana a la senyoria de Rebollet, no s'ha trobat encara. L'arribada de nous pobladors i el procés de creixement de la vila d'Oliva a partir d'una petita alqueria és, en el moment actual de la recerca, força impossible d'establir a menys que prenguem la hipòtesi d'un inicial poblament cristià fet a partir del Castell de Rebollet, envoltat per altra banda dels musulmans que no varen optar per l'emigració, i que a poc a poc va anar baixant del turó cap a la planura, cap a millors terres de cultiu entre finals del segle XIII i la resta de la centúria següent.

23. R. I. BURNS, *Els fonaments del regne croat de València: Rebel·lió i recuperació, 1257-1263: Diplomataris del regne croat de València*, op. cit., pp. 51-53.

24. *Ibidem*, p. 299.

25. *Ibidem*, p. 473.

Figura 1. La conquesta cristiana va suposar un canvi total (Detall del gran fresc del Palau Aguilar, amb Jaume I i els seus consellers militars Gilabert de Cruïlles, Berenguer de Palou, bisbe de Barcelona, i Ramon de Centelles, entre d'altres, preparant l'assalt a *Madina Mayurqa*, capital de l'illa de Mallorca [pintura mural], anònim, ca. 1285-1290. Consultat des de MNAC [en línia], <https://www.museunacional.cat/sites/default/files/071447-000_002629_3.jpg> [consulta: 23 novembre 2019]. Museu Nacional d'Art de Catalunya, Barcelona).

Capítol 2

LA SOCIETAT CAMPEROLA DEL QUATRE-CENTS

2.1 EL POBLE, LA COMUNITAT ALDEANA I LA PARRÒQUIA

Oliva va passar de ser una petita alqueria musulmana dependent del Castell de Rebollet, en el moment de la conquesta cristiana del segle XIII, a un poble amb entitat jurídica pròpia, capital del senyoriu de la família nobiliària dels Centelles-Riusech i protagonista d'un important dinamisme econòmic basat, des de principis del Quatre-cents, en el cultiu de la canya de sucre.¹ Però abans d'analitzar la societat rural cal situar el marc físic, perquè en apropar-se a la vila el primer que cridava l'atenció era el paisatge que l'envoltava.

La població i el seu terme es troben dins la comarca de la Safor i presenten la doble característica d'una àmplia franja costanera limitada a l'oest per la Mediterrània i una cadena muntanyosa circumdant. Les terres del terme comprenen tant zones de terres roges —situades als marges del barranc de Gallinera—, com terres calcàries —partides de l'Elca, la Font de l'Om i el Salt—, arenoses i d'al·luvial —partides de les Marjaletes i Maricarrítx, entre d'altres—. Un territori que els seus habitants del segle xv coneixien molt bé i que amb la denominació de partides dividien el terme, els noms de les quals podien fer referència a l'orografia, a la proximitat d'una séquia, camí o senda, a la vegetació o als cultius conreats, a la proximitat d'alguna construcció o, inclús, a antics topònims rurals heretats dels musulmans. En una primera àrea, estava l'horta i terme de la vila, on es situava la majoria dels cultius de la vila. En una segona, es situaven les muntanyes i les marjals i, en una tercera, l'àrea costanera, amb el grau. A més, cal integrar en aquell

1. Una evolució semblant va patir Gandia, que al segle XIII no era més que una alqueria dependent del *castrum* de Bairén, i es va convertir als segles següents en una vila de caràcter «semiurbà» (J. L. PASTOR ZAPATA, op. cit., p. 189).

paisatge que envoltava el poble les cases de camp, les instal·lacions per a la transformació de la producció agrícola, com els molins fariners, els trapigs, les séquies, els ponts i els camins.

En segon lloc, es trobava el poble, que es caracteritzava per un paisatge urbà homogeni, on l'horitzontalitat de les construccions era la norma, és a dir, cases menudes d'una sola planta, i on només la casa d'algun ric llaurador i, sobretot, l'església i la residència senyorial trencaven eixa imatge.² La documentació emprada utilitza nombroses paraules per a designar l'espai físic on vivien les famílies. Així, moltes vegades les actes notariales, escrites en valencià i en llatí, empen de manera quasi sinònima els termes *casa*, *domus*, *alberch*, *hospitium* i *alcaerea*. Les diferències eren sovint menudes encara que, segons F. Cardells, es poden establir diferències de caràcter general. La casa devia ser el mot més comú i indefinit, i probablement designava l'edifici destinat a viure que constava d'una sola planta. Dintre d'aquest grup, trobaríem la paraula *alberch* i el seu corresponent llatí *hospitium*, molt freqüent en la documentació, i que feia referència a una casa de qualsevol tipus. Un exemple és la donació de «*quoddam hospitium meum*», que va fer Andreu Seguer al seu fill Antoni en l'any 1427.³ La paraula *domus* devia designar tant una casa de proporcions molt variables, un grup de casetes menudes afegides, com un solar tancat. En els contractes notariales consultats, redactats en la seua major part en llatí, el mot *domus* és el més emprat. Per exemple, Guillem Olzina, veí de la Font, va vendre a Francesc de Roda, veí d'Oliva, «[...] *quasdam domos meas sitas et positas intus dictum villa Olive [...] confrontatur cum domibus de Cocem Tami, et cum domibus Vicentii Cletes et cum via publica*».⁴ Per últim, l'alqueria, més que una sola cèl·lula d'hàbitat, perduda la seua funció d'època andalusina, devia ser una casa complexa pròpia

2. Una homegeneïtat que era comuna quasi a totes les poblacions rurals del país. És el cas de Godella descrit per J. A. LLIBRER, «Feudalisme i paisatge: Xarxa senyorial, comunitat rural i família (Godella a finals del segle XV)», dins *Actes del I Congrés d'Estudis de l'Horta Nord*, València, 2000, pp. 125-139. No obstant això, al segle XV Oliva va patir algunes transformacions en el parcel·lari edilici i l'arquitectura, com ha demostrat recentment M. del REY, «Les cases del carrer Tamarit en Oliva», dins *Cabdells: Revista d'investigació de l'Associació Cultural Centelles i Riusech*, 3, Oliva, 2001, pp. 119-140.

3. APPV, protocols 24915/R. Vidal (27 de gener de 1427).

4. APPV, protocols 14474/R. Vidal (24 de març de 1425).

dels grups més benestants de cada vila rural, destinada a la producció camperola i organitzada al voltant d'un pati intern. No obstant això, la documentació notarial olivera no és molt abundant en detalls al voltant de l'estructura de les alqueries. Sols algunes referències aïllades, com quan s'assenyalava que Acim Abenacim, musulmà, vivia «[...] en l'alqueria appellada dels Fraters».⁵

Fora de la vila, les construccions podien ser més complexes. En el cas de la possessió del difunt Bartomeu March i la seua dona Violant a la partida de l'Elca, i que comprenia diversos espais construïts amb patis, «[...] *quoddam casale et patuum domorum com terra et arboribus diversorum generum, eidem casali et patuo contigua que omnia sunt posita et situata en alquerea seu loco vocato Elqua in termino dicte ville Olive*».⁶ En general, la casa rural valenciana a la baixa Edat Mitjana estava composta per una sola planta a dues mans o crugies. Construïda en general mitjançant la tècnica de la tapiera i amb els materials més a mà, poques vegades es podia emprar la pedra, per la qual cosa sovintejava l'ús de rajoles de fang, cuites o crues, fullatges i canyissos. Segons F. Cardells, la imatge de conjunt és la d'una casa molt modesta i arrodonida, amb poques divisions internes, dues o tres habitacions, on la cambra, on es dorm, ocupava el lloc més destacat.⁷ El 19 de novembre de 1427, Caterina, vídua del mercader Arnau Ferrández, al costat dels seus fills Pere i Lleonard, va vendre al mestre sucrer italià Andrea de Benfa, una casa amb bany, «[...] *quoddam hospicium nostrum et domos hedificatum per dictum virum et patrem nostrum cum balneo situm et positum in dicta ville Olive, franchum et liberum [...]*» per 1.100 sous.⁸

Gràcies a l'inventari de béns de Berenguer Savall, ens podem acostar a l'interior d'una casa d'Oliva del segle xv.⁹ Aquesta es denominava com un «alberch e cases», i l'inventari començava per la cambra —l'única habitació que es diferencia a l'inventari—, on es trobava el

5. El document, en valencià, està incomplet [APPV, protocol 24915/R. Vidal (21 de gener de 1427)].

6. *Ibidem* (3 de març de 1427).

7. F. CARDELLS, «La llar al xv. Aproximació al bastiment material i simbòlic de les unitats familiars de la comarca a les coordenades temporals baixmedievales», dins *Actes del I Congrés d'Estudis de l'Horta Nord*, València, 2000, pp. 139-149.

8. APPV, protocol 24915/R. Vidal (19 de novembre de 1427).

9. Vegeu la transcripció completa en l'«Apèndix documental IV».

llit amb matalafs, cobertors, coixins, cortinatges i llençols, de diferents colors, característiques, tant vells com nous. Dins la cambra, guardades en un cofre pintat i decorat amb figures de serafins, també hi havia tovalles de lli i d'estopa, emprades tant per a «torcar mans» com per a «cobrir el pastó», i diferents peces de draps:

Item, cinch alnes e miga de drap de lenç nou prim de pinte miganer. Item, dues peçes de drap de lenç nou de pinte de tres pals e mig en que havia XIII alnes. Item, dues alnes de drap de lenç nou. Item, dues alnes e miga de cotonina rasa de casa. Item, una peça de drap d'estopa nou en que ha VIII alnes de tres palms e mig d'ample. Item, sis alnes de drap d'estopa de pinte miganer cruu.

Però a més de la tela per a confeccionar els vestits al cofre també hi havia diverses peces de roba, entre les quals es trobaven una gonella de dona de drap de Flandes, mantetes, capirons i cotes.¹⁰ Una acumulació de teles i vestits que, segons la interpretació de F. Garcia-Oliver, eren part del capital moble domèstic destinat als dots i, en moments de dificultats econòmiques, servien de penyores dels deutes contrets.¹¹ La descripció, a més, dels béns constava de diferents aparells per a cuinar, «Item, dues paelles, una gran e una xiqua. Item, unes graelles. Item, un ast gran e un xich de ferre. Item, una caldera gran. Item, una caldera xiqua», i els productes alimentaris, com forment, ametles, dacsa, faves, «carnasalada», oli, garrofes i gerres per a guardar el vi.

Però un poble es caracteritzava per espais de sociabilitat que unien els veïns. El centre neuràlgic dels pobles cristians era la plaça. Al seu voltant, es situaven els edificis més importants —on sovint es devia col·locar l'església—, sent l'escenari de la vida quotidiana, punt de reunió dels veïns, lloc de mercat i de contractació del treball llogat. A voltes, la plaça podia ser porxada en els seus laterals i allí es realitzaven les reunions del consell del poble. Així, es pot llegir en la reunió que feren el 5 d'agost de 1431 els representants de la comunitat d'Oliva —és a dir, el justícia, els jurats i el consell— que tots s'aplegaren «[...] en lo porche apellat d'En Arnau Ferrández a la plaça d'amunt de la dita vila

10. Sobre aquestes qüestions, vegeu I. MARANGES, *La indumentària civil catalana: segles XIII-XV*, Barcelona, 1991.

11. F. GARCIA-OLIVER, *Terra de feudals*, op. cit., p. 118.

[...]»;¹² i quan es va llegir una lletra de canvi davant notari, el 20 de desembre de 1430, es va assenyalar que es feia «[...] en la vila de Oliva, davall lo porche apellat d'En Jacme Agostí, qui es construït en lo carrer de la plaça de la dita vila [...]».¹³ El forn era un dels altres espais de sociabilitat. A Oliva, un d'ells estava situat en una de les dues places de la població, la que els documents anomenen «plaça d'amunt». Així, sabem que l'«alberch» de Bartomeu Escrivà estava al costat d'un forn que rebia el nom de «Lo forn de la plaça d'amunt».¹⁴

Després de realitzar la descripció de l'espai, cal descendir a l'estudi dels homes i les seues formes d'organització. Així, el primer marc d'enquadrament era la comunitat camperola que, prenent la definició emprada per A. Furió, era una comunitat veïnal, un conjunt de famílies unides per lligams de veïnatge i solidaritat, basats en la residència comuna en un mateix poble, en la possessió compartida del territori cultivat, i en l'adscripció a un mateix quadre ideològic representat per la parròquia i l'església i, sobretot, units per la seua dependència senyorial.¹⁵ L'organització política de la vila cristiana —perquè el grup mudèjar apareix sempre sota el control senyorial, la qual cosa estudiarem després— és difícil de conèixer de primera mà, perquè malauradament en el cas d'Oliva no hem conservat documentació municipal adient per a conèixer l'estructura de les institucions i funcionament del poder públic. Per eixe motiu, hem de recórrer al treball de J. L. Pastor Zapata sobre el ducat de Gandia.¹⁶ Segons les ordenances arrellegades en el *Llibre d'Establiments de Gandia* de finals del segle xv i principis de la centúria següent, les decisions que afectaven el govern de la vila es prenien al Consell General, compost pel justícia, jurats i consellers. El consell de la vila, que en un principi agrupava tots els homes adults del poble, evolucionà des del segle xiv cap a un grup més reduït de veïns, d'on eixien els càrrecs executius, que posseïen béns patrimonials d'una certa entitat. Les seues competències estaven relacionades amb el funcionament bàsic de la vila, és a dir, la fiscalitat municipal, la seguretat,

12. APPV, protocol 6463/F. Cardona (5 d'agost de 1431).

13. APPV, protocol 6464/F. Cardona (20 de desembre de 1430).

14. APPV, protocol 6465/F. Cardona (28 de març de 1432).

15. Per a uns altres indrets del país, vegeu A. FURIÓ, «Les comunitats rurals de l'Horta-Sud de l'Edat Mitjana als temps moderns», op. cit., p. 33.

16. J. L. PASTOR ZAPATA, op. cit., pp. 238 i ss.

la regulació del treball i l'ordenació del territori. Per exemple, sols s'ha de confrontar els llistats confeccionats a partir del nombre de persones que apareixen en la documentació notarial l'any 1430 i el reduït nombre de veïns que es reuniren en el consell del 16 de març d'eixe mateix any. En aquella reunió, apareixen el justícia Antoni Olzina i Pere Ribera i Joan March, com a jurats, mentre que la resta de participants, un total de vint-i-tres, és nomenada com a «*consilarii ac vicarii*» i, evidentment, devia representar el grup dominant de la vila.¹⁷ Malgrat això, l'existència d'un llistat del Consell d'Oliva pareix invalidar aquesta tendència, encara que no sabem la raó d'eixa modificació. En una reunió feta l'any 1465, apareixen nomenats un total de seixanta-un veïns, a més de tres jurats, el justícia i el mostassaf de la vila.

A Gandia, el nombre de jurats era de quatre —la durada en el càrrec era anual—, els quals s'encarregaven d'executar les ordenances municipals i els acords del consell general. A Oliva, les poques referències d'actuació dels jurats pareixen indicar que el seu nombre al primer terç del segle xv era menor, compost per dues persones, i durant la segona meitat del segle augmentà a tres. En segon lloc, estava la figura del justícia, magistratura municipal a Gandia de caràcter unipersonal i de durada anual. Segons Pastor Zapata, es tractava d'una figura clau que simbolitzava l'autoritat en el municipi. Per eixe motiu, el càrrec era controlat pels personatges més rics i amb més influència del poble. L'any 1427, el justícia d'Oliva era Doménec Garcia;¹⁸ l'any 1430, Antoni Olzina;¹⁹ i en 1431, Joan d'Ivissa.²⁰ Uns altres càrrecs municipals eren el sequier, encarregat de vigilar el correcte funcionament de la xarxa de regadiu, i el mostassaf, espècie de policia de mercat. No obstant això, no tots els llauradors o habitants del poble podien accedir als càrrecs municipals perquè la diferenciació interna dels camperols, segons els estudis realitzats sobre unes altres comunitats rurals, va pro-

17. APPV, 6463/F. Cardona (16 de març de 1431).

18. APPV, 24915/R. Vidal (2 de maig de 1425).

19. Així apareix anomenat en una reunió del consell de la vila [APPV, 6464/F. Cardona (16 de març de 1430)].

20. Quasi no tenim dades per a conèixer les seues activitats, encara que en un document notarial signat per Joan Maians, curador d'Elionor, reclamava a Joan d'Ivissa que li tornara el testament del difunt Jaume Agustí, pare d'Elionor [APPV, 6463/F. Cardona (16 de febrer de 1431)].

vocar una desigual participació i gestió del poder polític local, controlat quasi sempre per l'elit dels llauradors més rics.²¹

Des d'aproximadament els finals del segle XIV, les viles del regne començaren a bastir una fiscalitat municipal fonamentada sovint en la recaptació d'impostos que responien a la necessitat de mantindre l'aparell administratiu, garantir la defensa del nucli urbà, mantindre el bon estat de les infraestructures i, sobretot, atendre les demandes pecuniàries dels poders centrals.²² Entre els impostos més emprats per la nova fiscalitat a les ciutats i viles, a més de les capitacions directes, estaven les impositcions indirectes sobre el consum, les cises. L'arrendament de les cises per part dels elements més rics de la població era una pràctica comuna, donant-se, a més, una confusió entre càrrec públic i activitat privada. Així, el 22 d'agost de l'any 1427, Doménec Garcia, que eixe any exercia com a justícia, juntament amb el seu fill Joan, Francesc Garcia i el seu sogre Francesc Cardona, notari de la població, va comprar les cises de la vila, «[...] *imposicionem ac sisam ville predictae* [...]».²³ En segon lloc, es trobaven les impositcions directes sobre el patrimoni moble i immoble com el cas de la peita. Així, a Oliva, existia un encarregat de recaptar la peita, com demostra la denominació que rep en un document notarial Bernat Ribera, *peiterii* d'Oliva.²⁴ Els problemes a l'hora de pagar aquest impost per part de les autoritats municipals té un clar reflex, quan el 25 de maig de l'any 1425 els jurats Guillem Escrivà i Guillem Cardona varen vendre a Joan Ridaura, mariner i veí d'Oliva, cent dos cafissos d'ametles produïdes eixe any per un preu de 56 lliures i 2 sous.²⁵ Uns pocs anys després, la política de vendre part de la producció agrària de la vila, per a fer front a diversos pagaments,

21. Per a uns altres indrets del país, vegeu A. FURIÓ, «Les comunitats rurals de l'Horta-Sud de l'Edat Mitjana als temps moderns», op. cit., p. 46; i J. L. PASTOR ZAPATA, op. cit., p. 232.

22. Vegeu els estudis arrellegats en el núm. 7 de la *Revista d'Història Medieval* (València, 1996) i, en especial, A. FURIÓ, «Introducció», pp. 9-20; P. ORTÍ, M. SÁNCHEZ i M. TURULL, «La gènesis de la fiscalitat municipal en Catalunya», pp. 115-134; A. J. MIRA i P. VICIANO, «La construcció d'un sistema fiscal: municipis i impost al País Valencià (segles XIII-XIV)», pp. 135-148; i J. V. GARCÍA MARSILLA, «La gènesis de la fiscalidad municipal en la ciudad de Valencia (1238-1366)», pp. 149-170.

23. APPV, 24915/R. Vidal (22 d'agost de 1425).

24. APPV, 6465/F. Cardona (31 de maig de 1432).

25. APPV, 14474/R. Vidal (25 de maig de 1425).

continuava. D'aquesta manera, el 26 de maig de 1431, el justícia Joan d'Ivissa i els jurats Berenguer Escrivà i Bernat Olzina varen vendre a Bartomeu Sora, veí d'Oliva, trenta-un cafissos i nou barcelles d'albercocs *amygdalorum* per 22 lliures, 9 sous i 10 diners.²⁶ L'any 1433, els jurats Joan March i Joan Sala apareixen com a recaptadors de la peita, anomenada en la documentació «*peyta ordinarie*», on s'indica que Antoni Burgal és el peiter.²⁷

La parròquia i l'església eren el segon dels marcs d'enquadrament dels homes.²⁸ Les etapes de la vida dels habitants d'Oliva es trobaven profundament unides a l'església local, puix que allí es batejaven, es casaven i eren soterrats al cementeri o inclús dins del mateix edifici. Tots els veïns compartien, a més, una sèrie de ritus col·lectius, sobretot processons i misses, que els cohesionaven com a poble i que la jerarquia eclesiàstica intentava que arribara a tothom. Però, a més, el control ideològic de l'Església té un dels seus exemples paradigmàtics en les visites pastorals.²⁹ La Cúria Episcopal tenia el deure de controlar tant la correcta observança de la vida cristiana per part dels fidels com el paper dels clergues encarregats de transmetre-la en les parròquies. Gràcies a la conservació d'una visita pastoral a Oliva en 1389, podem tindre la sort d'apropar-nos a aspectes de la vida quotidiana de la comunitat baixmedieval que d'una altra manera serien difícilment aprehensibles. Es tracta de les diferents enquestes que realitzaren els inquisidors episcopals sobre la moralitat dels cristians de la vila.³⁰ A principis de maig de l'any 1389, va començar la visita a la parròquia d'Oliva amb l'anotació de les deficiències materials que patia l'església. Així, es va assenyalar que faltava un cor en l'altar major i un frontal, a més de roba adient per a celebrar missa. Després, va declarar el vicari de l'església, Pere Çafont. En primer lloc, acusà Guillem Oliver i Llorenç Gonçalbo, beneficiats en l'església, de no atendre la totalitat de les misses que es tocava fer encara

26. APPV, 6463/F. Cardona (26 de maig de 1431).

27. APPV, protocol 6466/F. Cardona (18 de novembre de 1433).

28. Sobre les característiques arquitectòniques i artístiques de l'església d'Oliva, vegeu F. COTS, *Estudio histórico-artístico del templo de Santa María la Mayor*, Oliva, 1989.

29. Vegeu M. M. CÁRCEL i J. V. BOSCA, *Visitas pastorales de Valencia (siglos XIV-XV)*, València, 1996.

30. Ídem, pp. 128-130 i 134-143.

que assenyalava no saber res de la vida privada d'ambdós. Respecte als seus veïns, va realitzar un total de cinc acusacions relacionades amb la moralitat i la usura. Així, va acusar n'Albert de tindre una amant, «*tenet concubinam*», i en Felemir, pel mateix motiu. A Exemenó d'Espanya, l'acusà de practicar la usura; a l'hostaler en Borraça de tindre prostitutes en el seu local, «*tenet mulieres publicas in hostali*». Per últim, assenyalà que un home de la Font, conegut amb el nom de n'Estrita, tenia dues dones. El segon a declarar va ser Guillem Oliver, prevere beneficiat en l'església d'Oliva. A les preguntes dels inquisidors sobre algunes acusacions fetes al vicari Pere Çafont, va contestar que no sabia res i que possiblement tot responia a la maledicència dels veïns. Un mes després, a principis de juny, continuà la visita pastoral a Oliva amb la declaració de Guillem Escrivà. En ella va criticar que el rector de l'església era intel·ligible quan feia missa, «*teneat linguam impeditam nec bene possint eum intelligere*». Després, va fer una sèrie d'acusacions contra uns altres veïns del poble per diferents motius. Així, va declarar que Bartomeu Escrivà tenia dona i una amant anomenada Simona, «*tenet concubinam et uxorem, et concubina vocatur Simona*», que Mateu Nuyino tenia una altra amant, que Bartomeu Albert estava amb un home, que Guillem Felemir tenia a la seua muller legal a Alzira i una amant a Oliva, que Pere Pastoret tenia un alfòndec i practicava el joc i, per últim, que el sastre Antoni Lombart jugava i practicava la usura.

La comunitat camperola no era cap entitat autònoma, aïllada, sinó que es trobava dins les estructures senyorials, tercer marc d'enquadrament dels homes. Per eixe motiu, en el poder local intervenien representants de la comunitat —els jurats i uns altres càrrecs— i els representants del senyor, en el cas d'Oliva, el batlle. Una dualitat de poders que conduïa a tensions perquè els poders senyorials, indubtablement, posseïen una prelació sobre els càrrecs municipals. Vegem-ne alguns exemples. El 4 de març de l'any 1431, el batlle Pere de Ribes va acusar els jurats de la vila, Antoni Arrover i Doménec Garcia, i el justícia Joan d'Ivissa de no haver dut a la població suficient forment.³¹ I sols uns mesos després, el

31. APPV, 6463/F. Cardona (4 de març de 1431). Les necessitats de forment de la vila apareixen una altra vegada en l'any 1432, quan el justícia Berenguer Savall i els jurats Antoni Olzina i Joan Maians reconegueren deure a Francesc Castelló, Gabriel Dartés i Gabriel Andreu, mercaders i ciutadans de València, 5.848 sous i 9 diners per cent vint-i-quatre cafissos i tres barcelles de forment [Ibidem (11 d'agost de 1431)].

18 de maig, el batlle tornà a acusar el justícia i els jurats de fer cas al consell de la vila que havia acordat parar la construcció d'un mur en la ciutat, qüestió en la qual el seu senyor no estava gens d'acord, «[...] lo consell de la dita vila havia clos e concordat de cessar la obra del mur de la dita vila [...]».³²

Un altre aspecte que cal abordar en aquest capítol és el de la demografia, és a dir, el nombre d'homes que vivien a Oliva durant el primer terç del Quatre-cents. Sobre el segle xv, les últimes investigacions han remarcat algunes característiques generals per al conjunt del regne. Així, mentre la ciutat de València es convertia en el principal centre d'atracció d'immigració del conjunt del regne i les comarques septentrionals i centrals perdien població, les viles de tota l'àrea meridional conegueren un enlairament demogràfic fins a les primeres dècades del segle xvi.³³ No obstant això, en el cas d'Oliva no tenim dades per a conèixer el nombre de persones que vivien a la vila durant el segle xv, perquè no comptem amb dades demogràfiques adients. De fet, segons les úniques dades numèriques conservades, les del nombre de focs, el comtat d'Oliva comptava en 1493 amb 819 focs i en 1510 amb 1.016 focs,³⁴ xifres que s'han revelat més estretament relacionades amb l'evolució de la fiscalitat que no amb l'augment o el descens demogràfic.³⁵ Els llistats de persones que hem inclòs al final d'aquesta secció —els corresponents als anys 1425, 1427, 1428, 1430, 1431 i 1432— sols volen ser una petita referència, un *minimum* de la gent que va viure a la vila durant el primer terç del segle xv. Es tracta de totes les referències a homes adults que acudiren a la taula dels notaris Francesc Cardona i Ramon

32. APPV, 6463/F. Cardona (18 de maig de 1431).

33. E. CRUSELLES, «La población de la ciudad de Valencia en los siglos XIV y XV», dins *Revista d'Història Medieval*, 10, València, 1999, p. 48.

34. E. GUINOT, «Senyoriu i reialenc al País Valencià a les darreries de l'època medieval», dins AJUNTAMENT DE VALÈNCIA, *Lluís de Santàngel i el seu temps: Congrés internacional* (València, 5-8 d'octubre de 1987), València, 1992b, p. 195.

35. Segons E. Cruselles, «el movimiento de las cifras de fuegos se convierte en primera instancia —aunque no de manera exclusiva— en un hecho fiscal y político, reflejando de manera menos directa la dinámica demográfica. Por tanto, las oscilaciones de cifras deben explicarse en primer lugar desde la historia de la fiscalidad y de las relaciones de poder, tal y como se demuestra en el hecho de que la tasación de fuegos fuera un procedimiento sujeto al acuerdo y la negociación» (cfr. E. CRUSELLES, «La población de la ciudad de Valencia en los siglos XIV y XV», op. cit., p. 53).

Vidal durant eixos anys i creiem que devien representar bona part del grup masculí adult de la població. Resta fora de les nostres possibilitats, davant el tipus de font emprada, fer una altra cosa que assenyalar com aquest grup va estar compost per vora un centenar d'individus. Una xifra a la qual cal afegir les dones, els xiquets, i també, els musulmans de la vila. A més, les últimes investigacions han posat en relleu que els fenòmens migratoris varen tindre a la Baixa Edat Mitjana europea molta importància. Totes les ciutats i els pobles de tot l'Occident patien continus moviments d'atracció i repulsió de gent, la qual cosa generava que la població «flotant» tinguera una proporció prou gran dins la demografia de la ciutat. I Oliva no va ser una excepció. Les dades mostren que la vila va rebre una contínua emigració, que és impossible quantificar, amb les fonts documentals conservades, encara que sí que podem apropar-nos a la seua incidència. L'exemple més cridaner, l'enlairada del sucre, propicià l'arribada d'especialistes sicilians a la vila. Així, Antoni Anglés apareix fent un testimoni en un document en el qual s'assenyala que es sicilià i veí d'Oliva, «*sicilianus vicinus ville Olive*». ³⁶ Però la vila d'Oliva no sols rebia població, sinó que també en devia perdre. És el cas de Jaume Rosell, «*olim vicinus Olive pronunch vero commorante in loco de Enova, termini civitatorum Xative*», és a dir, antic veí d'Oliva i resident a l'Ènova. ³⁷ Per la seua banda, Doménec Garcia i la seua dona Francesca també s'havien traslladat a Gandia, «*vicini olim ville Olive pronunch vero ville Gandie*», venent la seua casa d'Oliva. ³⁸ El peraire Doménec Garcia, de Gandia, també assenyalava que era un antic veí d'Oliva, «*olim vicinus ville Olive*». ³⁹ A Dénia, havia emigrat Joan Perpinyà. ⁴⁰ A més, les possibilitats de promoció socioeconòmica quedaven clares quan alguns habitants d'Oliva intentaven provar fortuna en les principals ciutats del regne. És el cas del trasllat del notari Francesc Cardona a Xàtiva en 1433. El mateix notari s'encarregà d'escriure en un protocol que «Yo, Francesch Cardona, venguí ab tota

36. APPV, protocol 6465/F. Cardona (17 d'abril de 1432).

37. Ibídem (14 de juliol de 1432).

38. APPV, protocol 6466/F. Cardona (13 de gener de 1433).

39. Ibídem (14 de juliol de 1433).

40. Joan Perpinyà era «*magister axe, comorans pronunch in villa Denie olim vero ville Olive degens et naturalis*» [Ibídem (26 de gener de 1433)].

ma casa de la vila de Oliva en la ciutat de Xàtiva».⁴¹ Evidentment, la ciutat de València era el principal punt d'atracció de població del regne al segle xv. Així, la capital del regne, amb una creixent macrocefàlia, acabà convertint tot el país en la seua conca demogràfica natural.⁴² Són els casos arrellegats per L. Piles, qui indica com en 1421 Andreu Campomar, peraire i antic veí d'Oliva, s'havia aveïnat a la ciutat de València per deu anys,⁴³ el mateix que va fer en 1425 el mariner Joan Ridaura.⁴⁴ Uns altres casos són els de Joan Escrivà, llaurador i veí de Russafa, que en 1465 declarava que era un antic veí d'Oliva, «*olim vero vicino dicte ville Olive*».⁴⁵

Quadre 1. Components del Consell d'Oliva en 1430.

Font: Elaboració pròpia.⁴⁶

Antoni Olzina, justícia	Joan Sala
Pere Ribera, jurat	Guillem Siscar
Joan March, jurat	Jaume Rosell
Antoni Arrover	Pere Pla
Guillem d'Ivissa júnior	Guillem Olzina
Francesc Marqués	Antoni Guardiola
Francesc Maians	Arnau Salelles
Antoni Savall	Joan Loçano
Joan Castelló	Bernat Conill
Francesc Malonda	Berenguer Scrivà
Miquel Martí	Jaume d'Albarrazí
Arnau Cremades	Joan d'Ivissa
Antoni Burgal júnior	Bernat Ribera

41. Ibídem (2 d'abril de 1433).

42. E. CRUSELLES, «La población de la ciudad de Valencia en los siglos XIV y XV», op. cit. pp. 66-67; i G. NAVARRO, D. IGUAL i J. APARICI, «Los inmigrantes y sus formas de inserción social en el sistema urbano del Reino de Valencia (siglos XIV-XVI)», dins *Revista d'Història Medieval*, 10, València, 1999, pp. 161-199.

43. L. PILES, *La población valenciana a través de los «Llibres de avehinament», 1400-1449*, València, 1978, p. 172.

44. Ibídem, p. 198.

45. APPV, protocol 6482/F. Cardona (23 d'abril de 1465).

46. Les dades en APPV, protocol 6464/F. Cardona (16 de març de 1430).

Quadre 2. Components del Consell d'Oliva en 1465.

Font: Elaboració pròpia.⁴⁷

GARCIA, Joan, batlle	
SORA, Bartomeu, justícia	
SALA, Joan, jurat	
ESCRIVÀ, Bartomeu, jurat	
MAIANS, Guillem, jurat	
IVISSA, Joan d', mostassaf	
AMORÓS, Bernat	GIBERT, Bartomeu
BORT, Francesc	GOÇALBO, Ferran
BORT, Joan	GOÇALBO, Joan
BOT, Bernat	IVISSA, Macià d'
BOTER, Bernat	LÓPEZ, Joan
BUSOT, Pere	LOSTOS, Francesc
CANADA, Antoni	MORA, Antoni
CANADA, Doméneç	MORELLANO, Ginés
CONILL, Francesc	MORN, Joan, ferrer
CONILL, Francesc	MOVER, Francesc
CONILL, Joan	ODENA, Pere
DAROCA, Joan	OLZINA, Guillem
DOMINGUES, Pere	OLZINA, Joan
ESCRIVÀ, Antoni	PERPINYÀ, Pere
ESCRIVÀ, Berenguer	REQUATER, Bartomeu
ESCRIVÀ, Francesc	RIBERA, Antoni, menor
ESCRIVÀ, Joan	RIBERA, Joan
ESCRIVÀ, Martí	RIBERA, Pere
ESCRIVÀ, Martí, fill de Joan	RODEMIR, Pere
ESCRIVÀ, Martí, major	ROGER, Antoni
ESCRIVÀ, Miquel	ROMEI, Antoni
ESQUERT, Bartomeu	ROSELL, Pere, notari
FERRAN, Jaume	ROVELL, Bartomeu
FERRAN, Jaume, menor	SALA, Francesc
FERRER, Joan	SALA, Miquel
FERRI, Simó	SALA, Pere
FONT, Bartomeu	SEGUER, Antoni
GARCIA, Francesc	SERRA, Francesc

47. APPV, protocol 24949/A. Sendra (2 de gener de 1465).

SERRA, Pere
SEUT, Guillem
SORA, Martí

SORA, Pere Joan
VALLERIOLA, Francesc

Quadre 3. Relació aproximada dels veïns d'Oliva (1425).

Font: Elaboració pròpia.⁴⁸

ADZUARA, Miquel, pescador	CREMADES, Arnau
AGUSTÍ, Jaume	DOMÉNECH, Nicolau
ALEXANDRIA, Antoni d', mestre su- crer	ESCRIVÀ, Guillem, jurat
ALFONSO, Bernat, carnisser	ESCRIVÀ, Berenguer
ALFONSO, Francesc, carnisser	ESCRIVÀ, Berenguer
ALGUETER, Antoni	ESCRIVÀ, Bartomeu
ALGUETER, Joan, prevere	ESCRIVÀ, Francesc
ARMENGOL, Jaume, justícia	ESCRIVÀ, Guillem (fill de Bernat)
ARROVER, Antoni	ESCRIVÀ, Guillem (fill de Joan)
ARROVER, Joan, àlies <i>Arrover</i>	ESCRIVÀ, Jaume
AUNGER, Antoni	ESCRIVÀ, Joan, àlies <i>Arrover</i>
AYIT, Nicolau, apotecari	EXIMÉNEÇ, Pere, àlies <i>Gomiç</i>
BENFA, Adrià de, mestre sucrer	FALÇ, Pere de, prevere
BOLONYA, Antoni de, mestre sucrer	FERRÁNDEZ, Lleonard, <i>habitor</i>
BORT, Bernat, «major de dies»	FERRANDO, Joan
BURGAL, Antoni	FERRER, Antoni, júnior
BURGAL, Antoni, júnior	FERRER, Francesc
BUSOT, Bernat	FERRER, Guillem, sastre
BUSOT, Bernat, fill	FERRER, Joan
CAMPOMAR, Guillem	FONT, Joan
CANADA, Doménec, sénior	FRAGA, Pere, barber
CANADA, Doménec, «major de dies»	FRAGA, Pere, barber
CANADA, Martí	FRÍGOLA, Llorenç
CARDONA, Francesc, notari	GARCIA, Berenguer
CARDONA, Guillem, jurat	GARCIA, Doménec, llaurador
CEROLA, Mateu	GARCIA, Doménec, peraire
CLIMENT, Antoni, «major de dies»	GARCIA, Francesc
CONILL, Jaume, « <i>major dierum</i> »	GERAU, Pere, sénior
CONILLERES, Bartomeu	GOÇALBO, Miquel, pastor
CONILLERES, Pere	GREGORI, Antoni
CONILLERES, Pere, «major de dies»	GUARDIOLA, Francesc
	IVISSA, Guillem d', júnior

48. APPV, protocol 14474/R. Vidal (1425).

IVISSA, Joan d'	RIBERA, Mateu
JÀFER, Guillem, «menor de dies»	RIBES, Pere de
JOAN, Bernat, àlies <i>Alzem</i>	RIDAURA, Joan, mariner
JORDÀ, Bernat, prevere	RIGOLF, Gabriel, mercader
LLOPIS, Francesc, àlies <i>Marques</i>	RODA, Francesc de
LOÇANO, Joan	RODRIGO, Pere, peiraire
LOÇANO, Nicolau	ROSELL, Jaume
LOSTOS, Bartomeu, júnior	ROVIRA, Pere, notari
LOSTOS, Doménec, júnior	SALA, Andreu
LOSTOS, Doménec, «major de dies»	SALA, Pere, peiraire
MAÇA, Francesc, saig	SALELLES, Arnau
MAIANS, Antoni	SALELLES, Francesc, «menor de dies»
MAIANS, Francesc	SALELLES, Francesc, séniore
MAIANS, Joan	SÁNCHEZ, Sanç, sastre
MALONDA, Francesc, júnior	SAVALL, Antoni, obrer de vila
MARCH, Arnau	SAVALL, Berenguer, justícia
MARCH, Jaume	SAVALL, Berenguer, peiraire
MARCH, Joan	SEGUER, Andreu, mariner
MARQUO, Doménec	SENILLAR, Pere
MASCURT, Bartomeu	SEVILLAR, Bernat
MONYINO, Rafel, teixidor	SISCAR, Guillem
OLZINA, Guillem	SORA, Bartomeu
OLZINA, Antoni	TRASCULL, Francesc, pescador
ORTS, Doménec	VENRELL, Arnau
ORTS, Pere, «major de dies»	VIDAL, Ramon, notari
PASQUAL, Ferran	XIMÉNEÇ, Pere, àlies <i>Gomiç</i>
PÉREZ, Andreu	

Quadre 4. Relació aproximada dels veïns d'Oliva (1427).

Font: Elaboració pròpia.⁴⁹

AGUSTÍ, Antoni	BOSCH, Pere, peiraire
AGUSTÍ, Jaume, jurat	BURGAL, Antoni
ALGUETER, Joan, prevere	BUSOT, Bernat, séniore, mariner
ALZENA, Bernat, àlies <i>Joan</i>	CABRERA, Pere
ANGLÉS, Antoni, mestre sucrer	CAMPOMAR, Guillem
ARROVER, Antoni	CANADA, Doménec, júnior
BENFA, Andrea de, <i>magistro çucari</i>	CARDONA, Francesc, notari
BOLONYA, Antoni de	CARDONA, Guillem

49. APPV, protocol 24915/R. Vidal (1427).

CASTELLÓ, Antoni
CLETES, Vicent
CLIMENT, Antoni, júnior
CONILL, Jaume, júnior
CONILL, Jaume, sénior
CONILLERES, Pere, sénior
CROSCULL, Ferrer
ESCRIVÀ, Berenguer
ESCRIVÀ, Bartomeu
ESCRIVÀ, Guillem (fill de Joan)
ESCRIVÀ, Guillem, *maior*
ESCRIVÀ, Jaume
ESCRIVÀ, Joan (fill de Nicolau)
ESCRIVÀ, Joan, àlies *Arrover*
FALÇ, Pere de, prevere
FERRÁNDEZ, Lleonard
FERRANDO, Joan
FERRER, Antoni
FERRER, Antoni, júnior
FERRER, Francesc
FERRER, Guillem, sastre
FERRER, Joan
FERRER, Pasqual
FONT, Bartomeu
FRAGA, Pere, júnior, barber
FRÍGOLA, Llorenç
GARCIA, Antoni, *diachonus*
GARCIA, Doménec, justícia
GARCIA, Doménec, peraire
GARCIA, Francesc, lloctinent de justícia
GARCIA, Jaume
GARCIA, Jaume
GARCIA, Joan
GOÇALBO, Miquel
GUARDIOLA, Antoni
GUARDIOLA, Francesc
IPRES, Antoni d', júnior
IVISSA, Guillem d'
IVISSA, Guillem d', *pus jove*
LLOPIS, Francesc, àlies *Marques*
LÓPEZ, Joan, barber
LOSTOS, Doménec, júnior
MALONDA, Francesc, «major de dies»
MARCH, Arnau
MARCH, Jaume
MARCH, Joan
MAIANS, Antoni
MAIANS, Bernat
MAIANS, Francesc
MAIANS, Joan
MAIANS, Miquel
MONYINO, Rafel, teixidor
MORAGUES, Joan
NOGUERA, Lloren, vaquer
OLIVER, Jaume, sastre
OLZINA, Antoni, jurat
OLZINA, Bernat
ORTEGA, Francesc
PLA, Betomeu
RIBERA, Bernat
RIBERA, Bartomeu
RIBERA, Esteve
RIBERA, Pere
RIBES, Pere de, batlle
RIGOLF, Gabriel, mercader
RODRIGO, Pere
ROSELL, Jaume
ROVIRA, Pere, notari
SABATER, Pere, *çucor*
SALELLES, Arnau
SALELLES, Francesc
SALELLES, Francesc, sénior
SÁNCHEZ, Sanç, sastre
SARANYANA, Berenguer
SAVALL, Francesc, saig
SAVALL, Antoni, obrer de vila
SAVALL, Francesc, corredor
SEGUER, Andreu, mariner
SEGUER, Antoni
SENILLAR, Pere

SORA, Bartomeu
 TORRA, Joan
 TORRES, Bernat
 TORROSELLA, Llàtzer

TRASCULL, Francesc
 VIDAL, Guillem, prevere
 VIDAL, Ramon, notari

Quadre 5. Relació aproximada dels veïns d'Oliva (1428).

Font: Elaboració pròpia.⁵⁰

ADZUARA, Miquel, pescador
 AGUSTÍ, Antoni
 AGUSTÍ, Jaume
 ALBARRAZÍ, Jaume d', *fiscus*
 ALFONSO, Bernat, carnisser
 ANGLÉS, Jaume, mestre sucrer
 ARMENGOL, Jaume
 ARROVER, Antoni
 BENFA, Andrea de, mestre sucrer
 BORT, Arnau
 BORT, Bernat
 BORT, Bernat, júnior
 BORT, Pere
 BURGAL, Antoni
 BURGAL, Antoni, «major de dies»
 CABRERA, Pere
 CAMPOMAR, Guillem
 CARDONA, Francesc, notari
 CLAVER, Joan, convers
 CLETES, Vicent, júnior
 CLIMENT, Antoni
 CLIMENT, Francesc
 CLIMENT, Guillem
 CONILL, Jaume
 CONILL, Jaume, sénior
 CONILLERES, Pere
 CREMADES, Arnau
 CREXELL, Joan, notari
 ESCRIVÀ, Berenguer
 ESCRIVÀ, Bartomeu, jurat
 ESCRIVÀ, Guillem, júnior

ESCRIVÀ, Guillem, sénior
 EXIMÉNEÇ, Pere, àlies *Gomiç*
 FALÇ, Pere de, prevere
 FELEMIR, Antoni
 FERRÁNDEZ, Pere
 FERRANDO, Jaume
 FERRER, Francesc
 FERRER, Joan
 GARCIA, Antoni, prevere
 GARCIA, Doménec, llaurador
 GARCIA, Doménec, peraire
 GARCIA, Jaume
 GARCIA, Joan, peraire
 GUARDIOLA, Antoni
 IVISSA, Guillem d', júnior
 IVISSA, Joan d', jurat
 JOAN, Bernat, àlies *Alzem*
 LOÇANO, Joan
 LÓPEZ, Joan, barber
 MARCH, Arnau
 MARCO, Doménec
 MAIANS, Joan
 MIQUEL, Bernat
 ODENA, Bernat
 OLZINA, Antoni
 OLZINA, Bernat
 PLA, Antoni
 RIBERA, Pere
 RIBES, Bernat
 RIBES, Pere de
 RODA, Francesc

50. APPV, protocol 28753/R. Vidal (1428).

ROS, Guillem
ROSELL, Jaume
ROVIRA, Pere, notari
SALA, Joan
SALELLES, Francesc, júnior
SÁNCHEZ, Benet
SEGUER, Andreu, pescador

SEGUER, Antoni
SEGUER, Bartomeu
SERRA, Gabriel, sastre
TORRES, Nicolau
TORROSELLA, Llätzer
TORROSELLA, Miquel

Quadre 6. Relació aproximada dels veïns d'Oliva (1430).

Font: Elaboració pròpia.⁵¹

ADALIL, Francesc, barber
ADZUARA, Miquel
AGUSTÍ, Antoni
ALBARRAZÍ, Jaume d'
ALBARRAZÍ, Jaume d', fill
ALBERT, Joan
ALGUETER, Antoni, llaurador
ALGUETER, Francesc
ALGUETER, Joan, prevere
ARROVER, Antoni
ARROVER, Joan, llaurador
ASENSI, Doménec, carnisser
BALAGUER, Joan de, peraire
BOIT, Bernat
BOLUFER, Joan, *scriptor*
BORDILS, Bonanat, convers, sastre
BORT, Bernat, júnior
BORT, Pere, llaurador
BOSCH, Pere, peraire
BOSCOS, Doménec
BURGAL, Antoni, júnior
BURGAL, Antoni, sénior
BUSOT, Bernat, júnior
CABRERA, Pere, llaurador
CAMPANAR, Guillem
CANADA, Doménec, llaurador
CANADA, Francesc

ESCRIVÀ, Bartomeu, llaurador
ESCRIVÀ, Guillem, llaurador
ESCRIVÀ, Guillem, prevere
ESCRIVÀ, Jaume
CANADA, Joan
CANADA, Martí
CARBONELL, Pere, llaurador
CARDONA, Guillem, llaurador
CASTELLÓ, Joan, llaurador
CEROLA, Mateu, peraire
CLIMENT, Francesc, llaurador
CLIMENT, Guillem llaurador
CONILL, Antoni
CONILL, Bernat
CONILL, Francesc, llaurador
CONILL, Jaume, júnior
CONILL, Jaume, sénior
CONILL, Jaume, sénior
CONILL, Joan
CONILLERES, Pere, fill
CONILLERES, Pere, pare
CREMADES, Arnau
DAROCA, Antoni, peraire
DOMÉNEC, Joan
DOMÉNECH, Nicolau
DRES, Pere
ESCRIVÀ, Berenguer, llaurador

51. APPV, protocol 6464/F. Cardona (1430).

ESCRIVÀ, Joan	LOMBART, Joan, mariner
ESCRIVÀ, Joan, àlies <i>Arrover</i> , llaurador	LÓPEZ, Joan, barber
FALÇ, Pere de, prevere	LOSTOS, Doménec, llaurador
FERRANDI, Joan	MAGNO, Doménec
FERRANDO, Joan	MALONDA, Francesc
FERRER, Guillem, sastre	MARCH, Arnau, llaurador
FERRER, Joan, llaurador	MARCH, Joan, jurat
FERRER, Joan, mariner	MARCO, Doménec, llaurador
FERRER, Joan, peiraire	MARQUÉS, Francesc
FERRER, Joan, tender	MARTÍ, Antoni, peiraire
FERRER, Pasqual	MARTÍ, Miquel, llaurador
FINER, Joan, hostaler	MAIANS, Antoni
FONT, Antoni	MAIANS, Bernat
FONT, Bartomeu, peiraire	MAIANS, Francesc, llaurador
FONT, Bartomeu, peiraire	MAIANS, Joan, llaurador
FRAGA, Pere	MIQUEL, Bernat
GARCIA, Antoni, prevere	MIQUEL, Jaume
GARCIA, Antoni, saig	MONYINO, Rafel, teixidor
GARCIA, Doménec, peiraire	MORAGUES, Joan
GARCIA, Francesc, peiraire	MULET, Bartomeu
GARCIA, Joan, peiraire	NADAL, Doménec, llaurador
GARGAIO, Mateu, llaurador	OLIVER, Jaume, sastre
GASSIO, Arnau	OLZER, Bernat
GÓMEZ, Pere, llaurador	OLZINA Bernat
GOMIS, Pere, llaurador	OLZINA, Antoni, «major de dies», peiraire
GUARDIOLA, Antoni, llaurador	OLZINA, Antoni, «major de dies»
GUARDIOLA, Francesc	OLZINA, Bernat, peiraire
GUARDIOLA, Guillem, peiraire	OLZINA, Guillem
GUIDA, Francesc, lloctinent de batlle	ORTEGA, Francesc, peiraire
IPRES, Antoni d', júnior, llaurador	ORTS, Pere
IPRES, Joan d'	PERES, Andreu, llaurador
IVISSA, Guillem d'	PINYONOSA, Mateu, llaurador
IVISSA, Guillem d', júnior	PLA, Antoni del, llaurador
IVISSA, Joan d', llaurador	PLA, Bartomeu
JÀFER, Guillem, llaurador	PLA, Pere
LANÇOL, Joan	POUS, Bernat, prevere
LLOPIS, Francesc, àlies <i>Marques</i>	REIG, Andreu, pescador
LOÇANO, Joan	RIBERA, Bernat, llaurador
LOÇANO, Nicolau, llaurador	RIBERA, Pere, llaurador
LOMBART, Antoni, sastre	RIBES, Bernat

RIBES, Pere de	SANÇ, Pere
RIBES, Pere de	SARANYANA, Berenguer, teixidor
RIBES, Pere de, batlle	SAVALL, Antoni
RIBES, Pere de, llaurador	SAVALL, Antoni
RIOLA, Mateu, peiraire	SAVALL, Berenguer
ROSELL, Jaume, llaurador	SAVALL, Pere, carnisser
ROSELL, Jaume, peiraire	SCRIVÀ, Guillem, prevere
ROVIRA, Pere, notari	SEGUER, Antoni, llaurador
SABATER, Antoni, pescador	SEGUER, Bartomeu, mariner
SABATER, Pere, sabater	SEVILLAR, Bernat, llaurador
SALA, Joan, llaurador	SEVILLAR, Pere, llaurador
SALA, Pere, peiraire	SISCAR, Guillem, llaurador
SALA, Pere, peiraire	SORA, Bernat
SALELLES, Arnau, fill	SORA, Bartomeu
SÁNCHEZ, Benet, llaurador	TOLAN, Mateu
SÁNCHE, Sanç, sastre	TORRES, Bernat, llaurador
SÁNCHEZ, Sanç, carter	TORRES, Bartomeu, peiraire
SALELLES, Arnau, pare	TORRES, Nicolau, llaurador
SANÇ, Nicolau	

Quadre 7. Relació aproximada dels veïns d'Oliva (1431).

Font: Elaboració pròpia.⁵²

ALBARRAZÍ, Jaume d'	CANADA, Doménec, llaurador
ALBERT, Joan, llaurador	CANADA, Francesc, llaurador
ALZET, Bernat, àlies <i>Joan</i>	CANADA, Joan
ANGLÉS, Antoni	CANADA, Martí, llaurador
APARICI, Miquel, <i>scriptor</i>	CARBONELL, Gabriel, carnisser
ARROVER, Antoni, jurat	CARDONA, Francesc, notari
BALAGUER, Joan	CARDONA, Guillem
BISBAL, Vicent	CASTELL, Joan
BORT, Pere, llaurador	CASTELLÓ, Joan, llaurador
BOSCH, Pere, peiraire	CELEMIR, Jaume
BURGAL, Antoni, júnior	CEROLA, Mateu, peiraire
BURGAL, Antoni, major, lloctinent de jurat	CLIMENT, Guillem, llaurador
BURGUERA, Antoni, llaurador	COLAR, Mateu, peiraire
BUSOT, Bernat, júnior	COLERA, Mateu
CAMARASA, Bartomeu, corder	COLOM, Mateu
	CONILL, Francesc

52. APPV, protocol 6463/F. Cardona (1431).

CONILL, Jaume, sénior	MALONDA, Francesc, llaurador
CONILL, Joan, llaurador	MARCH, Antoni, lloctinent de batlle
CUSCULL, Francesc	MARCH, Arnau,
DAROCA, Antoni, peiraire	MARCH, Joan, mestre
ESCRIVÀ, Berenguer, jurat	MARTÍ, Miquel
ESCRIVÀ, Berenguer, llaurador	MARTÍ, Pere
ESCRIVÀ, Bartomeu	MARTÍ, Pere, llaurador
ESCRIVÀ, Guillem, prevere	MAIANS, Antoni, <i>scriptor</i>
ESCRIVÀ, Joan, pescador	MAIANS, Francesc, llaurador
ESCRIVÀ, Miquel, mercader	MAIANS, Joan, llaurador
FALÇ, Pere de, prevere	MAIANS, Miquel
FALÇ, Pere de, prevere	MIQUEL, Antoni
FERRÁNDEZ, Lleonard	MONYINO, Rafel, teixidor
FERRÁNDEZ, Pere	NATERA, Joan
FERRANDO, Jaume, llaurador	ODENA, Bernat, llaurador
FERRANDO, Joan	OLZINA, Antoni, júnior, peiraire
FERRER, Antoni, llaurador	OLZINA, Bernat, jurat
FERRER, Joan, llaurador	OLZINA, Bernat, llaurador
FERRER, Joan, mariner	OLZINA, Bernat, peiraire
FERRER, Joan, peiraire	OLZINA, Guillem
FERRI, Simó	ORTEGA, Francesc, peiraire
FONT, Bartomeu, peiraire	ORTS, Pere, llaurador
FONTFERRER, Bartomeu	PÉREZ, Antoni, llaurador
FUSTER, Gabriel	PERPINYÀ, Antoni, mariner
GARCIA, Antoni, prevere	PLA, Bartomeu
GARCIA, Doménec, peiraire	RIBERA, Bernat, llaurador
GARCIA, Francesc, peiraire	RIBERA, Bernat, llaurador
GARCIA, Joan, peiraire	RIBERA, Esteve
GUARDIOLA, Antoni, llaurador	RIBERA, Francesc, llaurador
GUARDIOLA, Guillem, peiraire	RIBES, Bernat, pescador
GUAYTES, Joan, pescador	RIBES, Pere de, batlle
IPRES, Antoni d'	RODRIGO, Pere, peiraire
IVISSA, Guillem d', menor	ROS, Guillem llaurador
IVISSA, Joan d', llaurador	ROSELL, Jaume, llaurador
IVISSA, Joan d', justícia	ROSELL, Jaume, peiraire
IVISSA, Nicolau d', justícia	ROVIRA, Francesc, peiraire
JÀFER, Bernat, llaurador	ROVIRA, Pere, notari
JOAN, Bartomeu	SABATER, Antoni, pescador
LOÇANO, Joan, llaurador	SABATER, Bernat, pescador
LÓPEZ, Joan, barber	SABATER, Pere, llaurador
LOSTOS, Pasqual	SABATER, Pere, sabater

SALA, Pere, lloctinent de justícia	SEGUER, Bartomeu, pescador
SAELLES, Francesc, sènior	SEVILLAR, Pere
SAELLES, Francesc, júnior, peraire	SISCAR, Guillem
SÁNCHEZ, Benet	SISCAR, Joan
SÁNCHEZ, Sanç, sastre	SOLER, Nicolau
SARANYANA, Berenguer, teixidor	SORA, Bernat,
SAVALL, Antoni	SORA, Bartomeu
SCRIVÀ, Bartomeu, llaurador	TORRES, Nicolau, llaurador

Quadre 8. Relació aproximada de veïns d'Oliva (1432).

Font: Elaboració pròpia.⁵³

ALBARRAZÍ, Jaume d'	DOMÉNECH, Nicolau
ALFONSO, Joan	DORDAS, Nicolau
ALGUETER, Antoni, llaurador	ESCRIVÀ, Bartomeu, llaurador
ANGLÉS, Antoni	ESCRIVÀ, Guillem, llaurador
ASUCHO, Bernat	ESCRIVÀ, Joan, àlies <i>Arrover</i> , llau- rador
BALAGUER, Joan de, peraire	FALÇ, Pere de, prevere
BOLUFER, Joan, notari	FERRÁNDEZ, Pere
BORNIÇO, Arnau	FERRANDO, Jaume, llaurador
BORT, Bernat	FERRER, Antoni, júnior, pescador
BOSCH, Bernat, àlies <i>Pelegri</i>	FERRER, Bernat, llaurador
BOSCH, Pere, peraire	FERRER, Guillem, sastre
BOÏGUES, Bartomeu	FERRER, Simó
BURGAL, Antoni, sènior	FONT, Bartomeu
CABRERA, Pere	FRAGA, Pere, cirurgia
CAMARASA, Bartomeu	GARCIA, Antoni
CANADA, Martí	GARCIA, Doméneç, peraire
CARBONELL, Gabriel, carnisser	GOÇALBO, Miquel
CARDONA, Pere	GUARDIOLA, Antoni, llaurador
CARDONA, Guillem, llaurador	GUARDIOLA, Guillem, peraire
CASELL, Joan, teixidor	IVISSA, Guillem d', júnior
CASTELL, Joan	JÀFER, Guillem
CEROLA, Mateu	JÀFER, Roderic, sastre
COLERA, Mateu, peraire	JOAN, Bernat
CONILL, Bernat	LOÇANO, Joan
CONILL, Jaume, «major de dies», llau- rador	LOMBART, Joan
DAROCA, Antoni, peraire	LOSTOS, Bartomeu, llaurador

53. APPV, protocol 6465/F. Cardona (1432).

MARCH, Arnau	SALA, Joan, llaurador
MARCH, Joan, llaurador	SALA, Pere, peiraire
MARTÍ, Pere, àlies <i>Pere</i>	SALELLES, Arnau, «major de dies»
MAIANS, Bernat	SALELLES, Francesc, júnior, peiraire
MAIANS, Francesc	SALELLES, Francesc, sènior
MAIANS, Joan, llaurador, jurat	SÁNCHEZ, Sanç, sastre
MONYINO, Rafel, teixidor	SÁNCHEZ, Sanç, sastre
OLZINA, Antoni, «major de dies», jurat	SARANYANA, Berenguer, teixidor
OLZINA, Bernat	SAVALL, Antoni, obrer de vila
OLZINA, Guillem	SAVALL, Berenguer, justícia
ORTEGA, Francesc, peiraire	SEVILLAR, Bernat, llaurador
ORTEGA, Joan, peiraire	SISCAR, Guillem, llaurador
ORTS, Pere	SOLA, Pere
PÉREZ, Joan, peiraire	SORA, Bartomeu, teixidor
PLA, Antoni del, llaurador	TABILA, Bartomeu, mestre sucrer
RIBERA, Bernat	TEROL, Martí, moliner
RODRIGO, Pere, peiraire	TORRA, Joan
ROSELL, Jaume, llaurador	TORRES, Bartomeu, peiraire
SABATER, Antoni, pescador	TORROSELLA, Llätzer, llaurador
SABATER, Pere, sabater	TRASCULL, Francesc, pescador
	VIDAL, Joan, pescador

2.1.1 La família rural

Davant la impossibilitat de conèixer l'evolució demogràfica d'Oliva al segle xv, hem de descendir a l'estudi de les estructures familiars, qüestió que ha d'ajudar a comprendre millor la societat rural baixmedieval. El conjunt de la historiografia està d'acord a considerar la família camperola com la unitat mínima, i alhora la més estesa, de producció i consum a la Baixa Edat Mitjana en bona part d'Europa.⁵⁴ Durant les últimes dècades, s'ha produït una veritable proliferació dels estudis sobre la família al món rural europeu en general⁵⁵ i, en molt menor grau,

54. Aquesta característica és comuna a la resta de la Península. Vegeu J. A. GARCÍA DE CORTÁZAR, *La sociedad rural en la España medieval*, Madrid, 1988, p. 78.

55. A l'àmbit general, vegeu J. GOODY, *La evolución de la familia y del matrimonio en Europa*, Barcelona, 1986; i A. GEURREAU-JALABERT, «Sobre las estructuras de parentesco en la Europa medieval», dins FIRPO, A. R. (coord.), *Amor, familia, sexualidad*, Barcelona, 1984, pp. 59-89. Sobre la família rural, vegeu C. KLAPISCH i M. DEMONET, «“A uno pane e uno vino”: la famille rurale toscane au début du xvè

al País Valencià.⁵⁶ De fet, per al nostre cas, l'estudi del grup rural baix-medieval, la utilització de la documentació notarial a falta d'una altra més adient en el cas d'Oliva, es presenta com la més important per a la reconstrucció de famílies. La funció d'aquestes comprenia, segons P. Iradiel, des de l'estructuració de les relacions sexuals i de parentiu, a la socialització de la infància i la incorporació dels fills al mercat de treball, passant pel seu paper com mitjà d'acumulació de capital, mecanisme de transmissió de la propietat i sistema d'imposició de control social.⁵⁷ Per eixe motiu, s'han arribat a definir les estratègies familiars com un conjunt de complexes i estudiades pràctiques destinades a augmentar, o almenys mantindre, els patrimonis. La família apareix com la institució que controlava i distribuïa les oportunitats d'elevació social, frenant els moviments descendents i permetent als diferents ambients socials perpetuar-se d'una generació a una altra. D'eixa manera, encara que sempre hi havia excepcions, la tendència general de la majoria d'individus era la de romandre al llarg de tota la seua vida dins el mateix grup social d'origen.⁵⁸

El model demogràfic matrimonial a l'Europa mediterrània es va caracteritzar des d'aproximadament l'any 1350 per la primerenca edat d'accés al matrimoni per a les dones, l'amplitud del període de fecunditat i l'augment de la descendència respecte a èpoques posteriors, encara

siècle», dins *Annales*, 4-5, Florència, 1972, pp. 873-901. Vegeu també alguns dels articles arrellegats en R. COMBA, G. PICCINI i G. PINTO, *Strutture familiari, epidemie, migrazioni nell'Italia medievale*, Nàpols, 1984, com ara M. MONTANARI, «Strutture familiari e forme di conduzione fondiaria durante il Medioevo: Spunti per una storia della società contadina nella Romagna dei secoli X-XIII», pp. 193-200; R. DONDARINI, «La famiglia contadina in alcune zone dell'contado bolognese alla fine del Trecento», pp. 201-218; F. BOCCHI, «La famiglia contadina in alcune zone della pianura bolognese alla metà del Quattrocento», pp. 219-238; i F. LEVEROTTI, «La famiglia contadina lucchese all'inizio del '400», pp. 237-268.

56. L'última aportació, i que arrellega la bibliografia existent, és la d'E. CRUSELLES, «La población de la ciudad de Valencia en los siglos XIV y XV», op. cit.

57. P. IRADIEL, «Familia y función económica de la mujer en actividades no agrarias», dins UNIVERSIDAD COMPLUTENSE (ed.), *La condición de la mujer en la Edad Media: actas del coloquio celebrado en la Casa de Velázquez, del 5 al 7 de noviembre de 1984*, Madrid, 1986, pp. 225-226.

58. J. M. CRUSELLES, «Movilidad social y estrategias familiares en el medio urbano bajomedieval», dins *Millars: Geografía i Història*, XIII, Castelló de la Plana, 1990, pp. 89-94.

que amb una taxa neta de fecunditat baixa gràcies a la permanència d'una taxa de mortalitat infantil elevada.⁵⁹ Com a característiques generals del món rural valencià, A. Furió ha assenyalat que la taxa de reproducció de la família camperola valenciana baixmedieval era mínima, atès que només un fill o dos per matrimoni succeïen els pares en l'herència. Entre els factors més importants esmentats, l'autor destacava l'elevada mortalitat infantil, superior al 50% entre els menors de cinc anys, la limitada esperança de vida de la població i la curta duració biològica del matrimoni, lligada a la diferència d'edat entre els cònjuges.⁶⁰

La construcció d'una nova entitat familiar seguia a la València baixmedieval dos models ben diferenciats. En principi, els *Furs* regularen el règim de separació de béns, encara que deixaven oberta la possibilitat a les parelles per a pactar un règim distint. El sistema de dots, o de separació de béns, era essencialment pactista, és a dir, s'establia a partir d'un conveni entre les parts. En ell, la dona, la seua família o qualsevol altra persona, aportava uns determinats béns —diners o tant béns mobles com immobles susceptibles de valoració— al matrimoni, que gestionava l'home fins a la dissolució de la parella. La funció bàsica del dot era ajudar a sostindre econòmicament la nova llar. Es tractava d'una compensació monetaritzada de l'herència que a la Baixa Edat Mitjana s'havia convertit en una obligació, de la qual les famílies no podien fugir.⁶¹ El dot valencià, en definitiva, segons la legislació arreplegada en els *Furs*, tenia tres característiques bàsiques: era restituïble, inalienable i pactista.⁶² Per la seua banda, l'home es comprometia a aportar al matrimoni la meitat de la quantia del dot, el que es coneixia com *creix*. Era una figura jurídica que s'ha estudiat des d'una doble perspectiva. En primer lloc, si es considerava un augment del dot, tindria el caràcter d'una donació *propter nuptias* i, en segon lloc, s'assimila a la donació d'origen germànic o *morgengabe*.⁶³ Aquesta aportació, com el dot, te-

59. E. CRUSELLES, «La población de la ciudad de Valencia en los siglos XIV y XV», op. cit., pp. 72-73.

60. A. FURIÓ, *Història del País Valencià*, op. cit., p. 191.

61. I. CHABOT, «Risorse e diritti patrimoniali», dins GROPPI, A. (dir.), *Il lavoro delle donne. Parte I: L'età medievale*, Roma-Bari, 1996, p. 51.

62. M. A. BELDA, *El régimen matrimonial de bienes en los «Furs de Valencia»: contribución al estudio de las instituciones del derecho histórico valenciano*, València, 1965.

63. *Ibidem*, pp. 80-81.

nia la funció de contribuir a l'estabilitat econòmica de la parella i, si es dissolia el matrimoni, ajudar econòmicament a la dona. El règim foral assenyalava que el *creix* devia romandre intocable durant la vida dels cònjuges, que no podien disposar d'ell, ni a través de donacions *inter vivos* ni per testament.⁶⁴

Els matrimonis formats a partir del dot seguien diversos models. D'aquesta manera, el dot de la dona era diferent en funció a l'estatus de la família, de la seua condició de donzella o vídua i de qui ho atorgava, és a dir, la mateixa dona, els seus pares, algun familiar o l'amo o ama on havia servit el jove durant alguns anys. Per exemple, el 18 de gener de 1425, Dolça, filla del difunt Jaume Magraner, habitadora d'Oliva, va acudir al notari per a signar un document en el qual assenyalava la seua voluntat de casar-se amb Jaume Conill, veí de la mateixa població, aportant a la parella un dot constituït per un total de 72 lliures valencianes. A més, Dolça va declarar que 25 lliures eren en diners i robes, mentre que les altres 47 lliures eren en concepte de cases i terres, taxades conjuntament per la parella, «[...] *dono a foro et constituo in dotem miam vobis nomine dotis septuaginta duas libras [...] in hunc videlizet modum, XXV libras in dineriis et raubis [...] Et in precio et stimacionem, quadraginta septem libras dicte monete [in] domos, terras et possessiones infrascriptas eas bene valentes et inter e me estimatas [...]*». Per la seua banda, Jaume Conill reconeixia rebre la totalitat del dot, «[...] *recognosco me habuisse et recepisse avobis predicta Dulcia, futura uxor mee, dotem vestram predictam modo et forma superius expressatis [...]*», i aportava el *creix* que en aquest document anomena *augmentum*.⁶⁵ De totes maneres, la participació dels pares i uns altres parents en la constitució d'una nova família era clau. Així, en moltes ocasions, les anomenades «estratègies de reproducció» superaven els interessos particulars d'una jove parella. Es tractava d'unes estratègies de tipus econòmic, social i educatiu que afectaven el destí de l'organització familiar, lligades, a més, a la planificació de provisió econòmica dels hereus. Les famílies de cada nova parella podien veure el matrimoni dels seus fills com la forma més adient per a recompondre

64. M. D. GUILLOT i J. A. OBARRIO, «La voz “Donatio propter nuptias, sponsalium, creix” en el Derecho Medieval de Valencia y Cataluña», dins *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, LXXVI, Castelló de la Plana, 2000, pp. 75-90.

65. APPV, protocol 14474/R. Vidal (18 de gener de 1425).

o sostindre els patrimonis, de realitzar i reafirmar aliances o, també, d'ajudar a la formació d'una nova entitat productiva i de reproducció. En algunes ocasions, s'ha arribat a dir que el dot era un crèdit que concedia la família de la dona per a contribuir a la formació i viabilitat econòmica d'una nova cèl·lula familiar.⁶⁶ A més, quan els pares eren els qui aportaven el dot d'una de les seues filles, ho feien en virtut de la legítima que corresponia als fills en herència.⁶⁷ D'aquesta manera, l'aportació econòmica a les famílies de les dones es convertí, al segle XV, en el rescat dels drets de les filles a l'herència paterna, entregada abans o després de la mort del pare. La posició dominant de la família es veu en molts dels contractes de matrimoni conservats. És el cas del contracte matrimonial signat el 18 d'octubre de 1427 Berenguer Escrivà, veí d'Oliva, on assenyala que ell, amb el consell dels seus parents i amics, col·locava en matrimoni a la seua filla Escrivana, «*spontanea voluntate de consilio et voluntate [...] amicorum et parentum meorum [...] collocando in matrimonium in facie sancte matris ecclesie Scrivanam, filiam meam*», amb Joan Ferrer, fill d'Antoni Ferrer, pescador i veí d'Oliva. El futur marit també va assenyalar que acceptava el matrimoni amb Escrivana per la seua pròpia voluntat i amb el consell i consentiment del seu pare, parents i amics, «*de voluntate et consensu predicti Anthonii Ferrer, patris mei, hic presentis et etiam aliquorum amicorum et parentum meorum*». Berenguer Escrivà es comprometia a donar en concepte de dot un total de 40 lliures valencianes, 30 en diners i les altres 10 en robes i joies. Per la seua banda, Joan Ferrer reconeixia rebre la totalitat del dot aportant 20 lliures de *creix*, «*augmentum seu sponsalicium*».⁶⁸ Jaumeta, filla del difunt Esteve Ribera i d'Isabel, reconeixia que el seu germà Bernat Ribera estava d'acord a formalitzar un matrimoni amb Pere Ferrández, habitador d'Oliva.⁶⁹ En

66. P. CAMMAROSANO, «Les structures familiales dans les villes de l'Italie communale, XIIIe-XIVe siècles», dins ÉCOLE FRANÇAISE DE ROME (ed.), *Famille et parenté dans l'Occident médiéval*, Roma, 1977, p. 184.

67. Per eixa raó, en els testaments les quantitats deixades a les filles casades eren molt menudes. Per exemple, Bernat Miquel, veí d'Oliva, concedí en el seu testament «[...] a cascuna de mes filles casades, V sous» [APPV, protocol 6464/F. Cardona (28 de gener de 1430) i APSM, caixa 22 (15 de juny de 1445)].

68. APPV, protocol 14474/R. Vidal (18 d'octubre de 1427).

69. APPV, protocol 6463/F. Cardona (22 de maig de 1431).

el cas del document signat per Isabel, vídua de Joan Noguera, barber d'Oliva, assenyalava que aportava 34 lliures de dot per al matrimoni de Caterina, a la qual qualifica de «*spuriam filiam quondam dicti viri mei*», amb Antoni Perpinyà, mariner i resident a Oliva. En unes altres ocasions, era un familiar directe qui aportava el dot. És el cas de Sanç Sánchez, sastre i veí d'Oliva, que va donar 10 lliures valencianes per eixe concepte a la seua germana Caterina, que anava a casar-se amb Joan Selfa, sastre de Llutxent,⁷⁰ o el de Bevenguda, vídua de Berenguer Vilarnau, que amb motiu del matrimoni de la seua filla Úrsula amb Bartomeu Escrivà, assenyalà que de les 65 lliures valencianes que aportava de dot, més de la meitat (35 lliures) les aportaria el seu gendre Antoni Arrover.⁷¹ Les aportacions de no familiars també podien arribar a ser importants. És el cas de la donació *propter nuptias* que va fer Joan Ferrer, mariner i veí d'Oliva, al seu macip Antoni Perpinyà, de la meitat d'una barca, «*medietatem cuiusdam barche navigandi*».⁷² Els documents notariais de donació del dot no sempre indicaven una boda, perquè aquesta es podia celebrar temps després, a causa de la joventut d'un dels membres de la futura parella, o dels dos. Per exemple, Francesc Aymat i el seu fill Joan assenyalaren que estaven disposats a esperar dos anys a contraure matrimoni amb Francesca, filla de Llorença i del difunt Ramon Jàfer, qui devia aportar 40 lliures valencianes de dot.⁷³

La quantia dels dots ens permet conèixer un poc millor les diferències internes del grup estudiat. Perquè, mentre encara no sabem ben bé les causes a què obeeïa l'elecció del sistema dotal o de germania, el que sí que podem saber és el nivell econòmic de les famílies a través de la quantitat de diners, joies, vestits i terres que donaven als seus fills en el moment del matrimoni en concepte de dot i del seu corresponent *creix*. Per a la ciutat de València, a finals del segle xv, les diferències dels dots entre els diferents grups socials eren significatives. Per exemple, els dots que acceptaven els notaris es situaven al voltant de les 400 lliures, els dels mercaderes eren d'unes 195, mentre que dintre el grup artesanal abarcaven un espectre molt ample, entre 5 i 500 lliures —encara

70. Ibídem (17 de març de 1431).

71. APPV, protocol 6464/F. Cardona (8 de febrer de 1430).

72. APPV, protocol 6463/F. Cardona (23 de març de 1431).

73. Ibídem (14 de maig de 1430).

que la mitjana era de 40 lliures—. ⁷⁴ Sols podem imaginar les llargues converses entre les dues famílies de la futura parella per a negociar la quantia del dot femení encara que sí que tenim la seua plasmació final, materialitzada davant el notari. A partir del dot en metàl·lic —que com hem vist podia augmentar amb béns d'altre tipus— es pot observar la diferenciació interna dels habitants d'Oliva al segle xv. Per exemple, a la vila de Lliria la mitjana dels dots al segle xv era de 1.000 sous, mentre que per al mateix període a Godella era de 1.240 sous. ⁷⁵ En el cas d'Oliva, igual que passava a uns altres indrets del país, la majoria dels dots, que durant la primera meitat del segle xv oscil·lava entre un mínim de 800 sous i un màxim de 1.100 sous de mitjana entre els llauradors, era superada àmpliament per les famílies més benestants. Així, Joan d'Ivissa, que com hem vist abans va ocupar càrrecs en el consell de la vila, juntament amb el seu germà Miquel, canvista i ciutadà de València, decidiren atorgar a la filla del primer, Francesca, un dot de 3.300 sous, amb motiu del seu casament amb Arnau Ferrández, fill de Pere Ferrández, habitador d'Oliva, una quantitat, repetim-ho, que superava en molt la mitjana dels llauradors de la població. ⁷⁶ En tot cas, els dots no sols es materialitzaven en metàl·lic sinó que es feia una valoració en diners de les aportacions —en joies, robes i terres—. El més normal era una aportació en diners, una altra de robes i joies i, sols en alguns casos, en terres i uns altres béns immobles. Vegem-ne alguns exemples. El 8 de febrer de 1430, Bevenguda, vídua de Berenguer Vilarnau, va aportar 65 lliures de dot pel casament de la seua filla Úrsula i, a més de l'ajuda de 35 lliures del seu gendre, va aportar una parcel·la de terra de secà a la partida de l'Elca i unes altres dues a la partida de Rames. ⁷⁷

Dintre del règim dotal, existien casos en els quals la dona podia demanar la restitució a les autoritats dels béns aportats per ella o la seua família, és a dir, el dot, a la cèl·lula conjugal. Els *Furs* assenyalaven

74. J. M. CRUSELLES, «Ideales sociales y estrategias familiares en el mundo urbano: La ciudad de Valencia, 1485-1500», dins ENCISO RECIO, L. M. (coord.), *La burguesía española en la Edad Moderna*, Madrid, t. II, 1996, pp. 1369-1383.

75. J. A. LLIBRER, *El finestrал gòtic. L'església i el poble de Lliria als segles medievals*, op. cit.; *Godella, una comunidad rural en la Baja Edad Media*, op. cit., p. 56. Per al món urbà, vegeu J. M. CRUSELLES, (1996): «Ideales sociales y estrategias familiares en el mundo urbano: La ciudad de Valencia, 1485-1500», op. cit.

76. APPV, protocol 6482/F. Cardona (11 d'abril de 1465).

77. APPV, protocol 6464/F. Cardona (8 de febrer de 1430).

que per culpa d'una malaltia mental de l'home, el seu empobriment, per la seua mala administració dels béns comuns o la fugida de la casa, la dona podia demanar el dot, i inclòs el *creix*. La mort de l'home també autoritzava la seua parella a demanar el dot i el *creix*, encara que sols després d'un any després de l'òbit. Per altra banda, la dona perdia el dot en el cas de cometre adulteri i anar-se'n de la casa comuna, patrimoni que administrava el marit a partir d'aquell moment durant tota la seua vida.⁷⁸ El sistema dotal permetia un cert control per part de la família de la dona dels diners aportats al matrimoni i, en alguns casos, podien tornar després de la mort d'aquella. Per al cas d'Oliva, posseïm un exemple d'aquesta situació en el document que varen signar Martí Canada, d'Oliva, i el seu sogre Bernat Oliver, veí del Castell de Rebollet, el 6 de setembre de l'any 1425. Martí Canada va assenyalar que la seua dona, morta sense fer testament, havia aportat com a dot 1.000 sous, la meitat en diners i joies i l'altra meitat en una parcel·la que li pertanyia per raó d'un primer matrimoni mitjançant germania, «[...] uns troços de terra e heretat que fon d'En Brunet Valentí, pare del primer marit de la dita Na Francesca, situada en lo territori del dit castell, en la qual aquella havia la meytat per rahon de germania e fraternitat [...]». El problema, segons Martí Canada, era que del dot inicial no restaven més que 400 sous perquè havien perdut la terra a causa d'una hipoteca i, a més, la dona oferí 100 sous en donacions. L'existència d'un fill molt jove de la parella, Joan, feia que, si aquest moria abans dels quinze anys, el dot inicial, menys la legítima que correspondria a Martí, havia de tornar al seu sogre, Bernat Oliver. Per eixa raó, Martí Canada va oferir, en cas que es produïra aquella situació i el seu sogre poguera cobrar la part que li corresponia, unes parcel·les de terra.⁷⁹

A més del sistema de separació de béns (dot i *creix*) la constitució d'una nova unitat familiar es podia formalitzar mitjançant la germania, és a dir, la comunitat de béns. Fora de les regulacions forals baixmedievals valencianes, aquest model es regia per la mateixa voluntat de les dues parts, consistint en la reunió dels béns del marit i muller, tant dels aportats al matrimoni com dels generats o adquirits posteriorment, amb el dret de dividir-los per la meitat en el moment de dissolució del vincle. Aquesta pràctica es basava en l'aportació equilibrada de béns de

78. M. A. BELDA, op. cit., pp. 65 i 74-75.

79. APPV, protocol 14474/R. Vidal (6 de setembre de 1425).

cada part de la nova parella. A més, l'acord de germania permetia, arribada la mort d'una de les parts, el repartiment dels béns a parts iguals entre el cònjuge supervivent i la família de l'altre. És el cas del contracte de germania (en aquest cas, el notari escriu que es tracta d'una «*fraternitatem, societatem ac etiam germaniam*») que varen signar el 15 de maig de 1425 Joan Gargaio, pescador i veí de Gandia, i Teresa, filla del difunt veí d'Oliva, Pere Algueter. El document assenyalava que la germania es feia per voluntat pròpia de les parts, «*bonis animis nostris ac spontaneis voluntatibus*», i amb el consell dels amics de la parella, «*de consilio et voluntate amicorum nostrorum*», aportant les dues parts tots els seus béns, «*[...] omnibus et singulis bonis et juribus nostris tam mobilibus semoventibus quod sedentibus*». També és el cas de Teresa, la qual es casava per segona vegada, on el consell i l'acceptació dels seus familiars va ser clau, com s'encarrega d'arreplegar el document, «*de consensu et voluntatem Johannis Algueter, presbiterii, et Anthonii Algueter, fratrum meorum*».⁸⁰ Una altra vídua, en aquest cas Toda, també va signar una *fraternitatem et germaniam* a l'octubre de 1425 amb Miquel Goçalbo, pastor emigrat des de Cantavella.⁸¹ En tot cas, almenys per al cas oliver, pareix que el règim de germania era el preferit pel grup no camperol, és a dir, per aquell dedicat a la ramaderia o la producció artesanal, i pels nous vinguts. A més dels exemples ja citats, cal esmentar la germania signada per Bernat Bordils, sastre convers, i Caterina Gralet, a qui el notari nomena com «*eius femmina seu concubina*»;⁸² la feta per Pere Rodrigo, peraire d'Oliva, i Francesca, filla de Pere Pasqual, de Murla;⁸³ i la de Pere Pasqual, fill de Francesc Pasqual, llaurador de la vall de Tàrbena, amb Caterina, filla del veí d'Oliva, Bartomeu Escrivà. En aquest cas, els pares de Caterina decidiren donar-li per motiu del matrimoni 10 lliures en robes i joies i uns altres béns immobles, entre els quals hi havia mig molí a la partida de la Foia i tres fanecades de terra que l'envoltaven.⁸⁴ No obstant això, existeixen algunes excepcions, és a dir, contractes signats per llaura-

80. Ibídem (15 de maig de 1425).

81. Ibídem (18 d'octubre de 1425).

82. APPV, protocol 6464/F. Cardona (22 de novembre de 1430).

83. APPV, protocol 6465/F. Cardona (15 de maig de 1432).

84. APPV, protocol 6463/F. Cardona (14 de maig de 1431). Abans hem vist com els pares de Caterina li feien una aportació de joies i uns altres béns immobles.

dors, com la «*fraternitatem et germaniam*» que Jaume Ferrando, llaurador i veí d'Oliva, recordava en l'any 1432 que va signar amb la seua dona.⁸⁵ En els testaments, també trobem testimonis de la constitució de germanies. Així, Francesc Ferrer va declarar en les seues últimes voluntats que «[...] confés e en veritat regonech que yo e la dita Na Isabel, muller mia, som agermanats, e los béns e drets que a present havem e posehim son comuns e mig per mig enter mi e la dita muller mia per rahan de fraternitat e germània entre mi e aquella fetes en temps de les núpcies nostres núpcies [...]».⁸⁶

Les aportacions en diners i béns immobles dels pares o uns altres parents per raó d'un nou matrimoni, les denominades *donationes propter nuptias*, també eren fonamentals per a la configuració d'una nova cèl·lula familiar. Les aportacions per al nou matrimoni, tant del dot i el creix com les donacions *propter nuptias*, podien ser en diners en metàl·lic com en uns altres béns. Malgrat això, aquestes donacions no eren definitives (com veurem a continuació, quan estudiem els testaments) i no trencaven els lligams familiars. És el cas de les contínues donacions *inter vivos* entre la casa originària, que millorava el patrimoni de la nova cèl·lula a costa dels béns paterns i l'ajut solidari en el recurs al crèdit.⁸⁷ Per exemple, Bartomeu Escrivà, veí d'Oliva, i la seua muller Costança, com hem vist abans, donaren a la seua filla Caterina, per raó del matrimoni sota el règim de germania que anava a fer amb Pere Pasqual, 10 lliures en robes i joies, mig molí situat a la Foia i tres fanecades de terra que l'envoltaven.⁸⁸ Les aportacions en terres també podien arribar a ser importants. És el cas de les que va realitzar Antònia, vídua de Doménech Canada, al seu fill Joan pel seu matrimoni amb Isabel, filla de Francesc Climent. La donació *propter nuptias* incloïa una casa al poble i terres repartides per tot el terme d'Oliva.⁸⁹ O la del llaurador Arnau Salelles al seu fill Arnau, amb motiu del seu matrimoni amb Isabel, filla

85. APPV, protocol 6465/F. Cardona (22 d'octubre de 1432).

86. APPV, protocol 24915/R. Vidal (12 de setembre de 1427).

87. A. FURIÓ, «Tierra, familia y transmisión de la propiedad en el País Valenciano durante la Baja Edad Media», dins PASTOR DE TOGNERI, Reyna (coord.), *Relaciones de poder, de producción y de parentesco en la Edad Media y Moderna: Aproximación a su estudio*, Madrid, 1990, p. 320.

88. APPV, protocol 6463/F. Cardona (14 de maig de 1431).

89. *Ibidem* (26 de març de 1430).

d'Antoni Savall.⁹⁰ Per exemple, el 15 d'abril de 1425, Isabel, vídua de Francesc Trascull, antic pescador d'Oliva, senyalà que gràcies al matrimoni del seu fill Francesc amb Margarida, filla de Nicolau Loçano, veí d'Oliva, i a les bones relacions que tenien mare i fill, decidí donar-li tres fanecades de mallol o vinya jove, una barca de pescar —un llaüt— i una barraca situada al grau d'Oliva. Eixe mateix dia, el pare de Margarida feia una donació a la seua filla de 30 lliures en metàl·lic i en robes i, a més, una fanecada i mitja de terra.⁹¹

A més dels contractes de matrimoni i germania, els testaments conservats són una font important per a conèixer les estructures familiars. Segons D. O. Hughes, l'estudi dels sistemes de successió són la representació de l'aspecte econòmic de les estructures de parentela i, per eixa raó, resulta fonamental la relació entre sistema hereditari, de parentela i sistema econòmic.⁹² Al Regne de València baixmedieval, l'habitual era el règim d'herència divisible, factor que portava a la fragmentació de l'heretat, encara que la legislació foral preveia la fórmula de la *me-lioratio*, és a dir, millorar un dels fills en detriment dels altres.⁹³ A més, segons A. Furió, a pesar de la importància de les donacions *inter vivos* i *propter nuptias*, la majoria de les transmissions patrimonials intrafamiliars es feia després de la mort del pare.⁹⁴ Posseïm molts exemples, com el testament signat el 15 de febrer de 1425 per Joan Font, veí d'Oliva, que va elegir com a marmessors la seua dona Jaumeta i el seu fill Bartomeu Font, on va afegir que volia ser soterrat en el cementeri de l'església d'Oliva i realitzar una donació de 10 lliures valencianes per a

90. «Primo, quoddam troceum terre arborarum sicani Alfadadi [...] Item, aliud troceum terre arborarum a Benifareç [...] Item, quoddam troceum terre al Rapdell [...] Item, quatour fanecatas vinee a les Pareretes o al Pont de Na Castella [...] Item, quondam fanecata rigui a la Xesar [...] Item quosdam domos sitas Olive [...] Item, unum par mularum [...]» [APPV, protocol núm. 6464/F. Cardona (9 de setembre de 1430)].

91. APPV, protocol 14474/R. Vidal (15 d'abril de 1425).

92. D. O. HUGHES, «Struttura familiare e sistemi de successione ereditaria nei testament dell'Europa medievale», dins *Quaderni Storici*, 33, Bolonya, 1976, pp. 929-931.

93. M. AVENTÍN, «Estructures familiars i successió», dins RIQUER I PERMANYER, Borja de (dir.), *Història, política, societat i cultura dels Països Catalans: La forja dels Països Catalans, segles XIII-XV*, vol. III, Barcelona, 1996, pp. 140-149.

94. A. FURIÓ, «Tierra, familia y transmisión de la propiedad en el País Valenciano durante la Baja Edad Media», op. cit., p. 325.

misses. A més, va fer una sèrie de donacions als seus fills —Bartomeu, Caterina, Francesca, Joana i Antoni— i la seua dona:

[...] lex al dit Berthomeu Font, fill meu, una sort de terra ab amenles, la qual yo tinch e posseexch en la partida de Benifareç, terme de la dita vila, que affronta ab terra d'En Guillem Cardona e ab terra d'En Pere Ribera e ab terra de Na Maçaneta e ab camí de Benifareç. Item, lex a Caterina, filla mia, fadrina, que es en casa mia, una sort o tros de terra en la partida dessús dita de Benifareç, terme de la dita vila, la qual afronta ab terra d'En Anthoni Burgal e ab terra d'En Pere Ribera e ab terra dels hereus d'En Jaffer. Item, leix a Na Francescha, filla mia e muller de maestre Anthoni d'Alexandria, per tota part legítima e altre qualsevol dret que a aquella pertanga e pertanyer puxa e deia en los meus béns, cinch sous, enaxí que ab los dits cinch sois e ab ço que li he donat en temps de ses nupcies pagada e satisfeta e integrada de tot dret que li pertanga en los béns meus. Item, leix a Na Joana, filla mia e muller d'En Berenguer Escrivà, de la dita vila, cinch sous ab los quals e ab ço que li he donat en temps de ses nupcies sia pagada e integrada de tota part legítima e altre qualsevol dret que li pertanga e pertanyer puxa e deia en los béns meus. Tots los altres béns meus mobles e seents e drets a mi pertanyents e pertanyer devents per qualsevol causa, manera o rahó, leix, do e jaquesch a Anthoni Font e al dit Berthomeu Font, fills meus, e aquells hereus meus propis e universals en los dits béns e drets meus a mi instituesxh e faç per eguals parts e a totes lurs voluntats entre aquelles faliedors. Derrerement vull, man e orden que la dona Na Jacmeta, muller mia en tots los dies de la vida de aquella sia dona e poderosa usuffructuaria e legítima administradora de tots los béns e drets meus e que los fruyts e rendes dels dits béns meus sien de la dita muller mia e de aquells puxa fer a totes ses voluntats, aquella emperò stant casta e sens marit e no sia tenguda retre donar compte als dits fills meus ne a alguna altra persona per alguna manera, causa e rahó [...].⁹⁵

El recurs a una cita tan llarga rau en l'oportunitat de demostrar les grans possibilitats dels testaments per a conèixer millor, com déiem

95. APPV, protocol 14474/R. Vidal (15 de febrer de 1425).

adés, les estructures familiars i el sistema de transmissió patrimonial. En aquest cas, coneixem la grandària de la composició de la família de Joan Font i Jaumeta, que estava formada pel mateix matrimoni i per cinc fills vius en el moment de la redacció del testament. D'ells, s'assenyala que dos eren mascles, Bartomeu i Antoni, mentre que els altres eren dones, Caterina, Francesca i Joana. No s'assenyalava si els fills mascles estaven casats, encara que en el cas de les filles sí. El testador ho feia així perquè les filles casades ja havien rebut la seua part de l'herència amb motiu de les noces mentre que, a banda de possibles donacions *propter nuptias* i *inter vivos*, els fills havien d'esperar a rebre el patrimoni familiar a la mort del progenitor. En el cas de Caterina, encara fadrina i resident amb els seus pares, i que per tant no havia rebut cap dot, el testador li deixava una parcel·la de terra. Als fills els donava quasi la mateixa part del patrimoni restant, encara que a Bartomeu, elegit marmessor, li va afegir un parcel·la amb ametlers. Per últim, Joan Font no va oblidar la seua muller Jaumeta i la va nomenar, mentre romanguera vídua, administradora dels seus béns. Vint anys després d'aquest testament, el 15 de juny de 1445, tornem a veure Joana, una de les filles de Joan Font, que seguia casada amb Berenguer Escrivà, amb qui redacta un testament conjunt. En ell, elegien marmessors els seus fills Berenguer i Joan, als quals deixaven una sèrie de parcel·les a Oliva, mentre que a les seues filles Joana i Saurina, «filles nostres, per tota part legítima que els pertanga [...] cinch sous a cascuna».⁹⁶

El repartiment de les famílies en funció del nombre de fills constitueix, segons J. Dupaquier, una primera aproximació per a establir la fecunditat mitjana.⁹⁷ Una mitjana un poc superior de fills per família, 3'2 per cèl·lula, s'ha assenyalat per a Godella i Rocafort al segle xv.⁹⁸ En el cas italià, s'ha assenyalat que a la localitat de San Gimignano les famílies camperoles estaven compostes per una mitjana de set persones en 1428. I encara que la família conjugal simple era la predominant

96. APSM, caixa 22 (15 de juny de 1445).

97. J. DUPAQUIER, «Sans mariages ni sépultures, la reconstitution des familles est-elle possible?», dins *Annales de Démographie Historique*, 1, París, 1980, p. 61.

98. J. A. LLIBRER, «Feudalisme i paisatge: Xarxa senyorial, comunitat rural i família (Godella a finals del segle xv)», op. cit., p. 133. Una mitjana d'entre dos i tres fills per a Catalunya i el Regne de València, segons ha assenyalat M. Aventín («Estructures familiars i successió», op. cit., p. 141).

en eixa població (54'8% dels casos), molta gent vivia a soles (en una proporció 13'5%) o bé en famílies més àmplies.⁹⁹ El cas d'Oliva, una població dinàmica econòmicament a principis del segle xv, pareix acostar-se més al model italià que a uns altres indrets valencians, encara que som conscients que les dades emprades —molt poques i disperses— no deixen de ser molt aproximatives. A partir dels testaments utilitzats en el present estudi, podem inferir que la taxa de reproducció per família dins del grup familiar era superior a unes altres poblacions com Godel·la i Lliria a la mateixa època, amb una mitjana de quatre fills vius per matrimoni. Malauradament, la quantitat de testaments i uns altres documents emprats —no més d'una vintena— fan impossible una anàlisi estadística, realitzar una evolució de les tendències demogràfiques en la llarga durada, ni fer una diferenciació dels models familiars a partir de l'estatus econòmic. En tot cas, algunes famílies superaven la mitjana com la formada per Joan Font i la seua dona Jaumeta amb els seus fills Bartomeu, Caterina, Francesca, Joana i Joan,¹⁰⁰ o el de Bartomeu March i la seua dona Violant amb uns altres cinc fills.¹⁰¹

Però no podem tancar aquest apartat dedicat a la família donant la impressió de l'aclaparadora presència de petites cèl·lules conjugals, perquè és necessari, en la mesura del possible, superar els conceptes rígids de la família nuclear i la família extensa. Perquè, igual que varem intentar destacar la mobilitat de la població rural baixmedieval a l'hora de tractar el tema de la demografia —aspecte, per altra banda, directament relacionat amb el de la família—, cal assenyalar com alguns estudis han posat en relleu la diversitat de les composicions familiars. A més dels models de la família conjugal estricta, formada per pares i fills, existien unes altres fórmules de convivència en les quals podien viure davall el mateix sostre diverses generacions i dos o més germans. Vegem-ne un exemple. El 18 de desembre de l'any 1430, Bernat Conill va redactar el seu testament, on va deixar diverses terres als seus nebots i la meitat de la casa que compartia amb el seu germà:

99. Ch. de la RONCIÈRE, «La vida privada de los notables toscanos en el umbral del Renacimiento», dins BROWN, Peter; PATLAGEAN, Evelyne; ROUCHE, Michel; THÉBERT, Yvon i Paul VEYN (coord.), *Historia de la vida privada*, vol. 2 (De la Europa feudal al Renacimiento), Madrid, 1988, pp. 164-165.

100. APPV, protocol 14474/R. Vidal (15 de febrer de 1425).

101. APPV, protocol 24915/R. Vidal (7 de maig de 1427).

[...] més leix al dit En Jacme Conill, germà meu, la part o mitat que he e a mi pertany en lo alberch que ell e yo tenim e possehim en la dita vila de present, e en lo qual stam e habitam ensemps ell e yo.¹⁰²

D'altra banda, també s'ha destacat la importància de la formació del servei domèstic i de l'esclavitud, per a abordar amb cura el tema de la reproducció social de la família baixmedieval. Tant és així que el servei domèstic d'un mercader de prestigi de la ciutat de València, al segle xv, podia arribar a les cinc o sis persones, si en el grup femení que auxiliava la dona en el treball de la casa afegim els empleats, aprendents i esclaus que treballaven juntament amb el marit.¹⁰³ Per exemple, a l'hora de redactar el seu testament Beatriu, muller de Gabriel Rigolf, mercader de la ciutat de València i procurador dels Centelles a Oliva, va assenyalar que, almenys, tenia dues dones de servei domèstic.¹⁰⁴ En el cas d'unes altres famílies de grups menys benestants, la importància de l'esclavitud o el servei domèstic era menor però no inexistent.

2.1.2 El grup mudèjar

L'estudi del grup mudèjar valencià compta amb un bon grapat d'investigacions, encara que les posicions historiogràfiques han girat, segons D. Bramon, entre aquells autors com R. I. Burns, F. Roca Traver i M. Gual Camarena, que varen emfatitzar la importància dels drets i privilegis dels mudèjars sota la dominació cristiana, i uns altres autors com P. Gichard o J. Torró, que han considerat la conquesta feudal com un tall substancial en la història de la població musulmana, tant en l'estructura social i econòmica com en la composició ètnica i la distribució geogràfica.¹⁰⁵ No obstant això, després del procés de conquesta, quan

102. APPV, protocol 6464/F. Cardona (18 de desembre de 1430).

103. E. CRUSELLES, «La població de la ciudad de Valencia en los siglos XIV y XV», op. cit., pp. 81-82. Sobre la importància de l'esclavitud a la València baixmedieval, vegeu F. J. MARZAL, *Los esclavos sarracenos en Valencia a inicios del siglo xv (1409-1425)*, València, 1999 [tesi de llicenciatura].

104. APPV, protocols 14474/R. Vidal (18 de març de 1425).

105. Una síntesi d'aquestes posicions en D. BRAMON, *Contra moros i jueus: Formació i estratègia d'unes discriminacions al País Valencià*, València, 1981, pp. 70-71. També és d'obligada consulta M. RUZAFÀ, «Los mudéjares valencianos en el siglo xv:

en bona mesura quedaren fixades les condicions socioeconòmiques del grup musulmà, la posició del mudèjar d'Oliva queda en la foscor. No tenim dades per a conèixer la seua situació als segles XIII i XIV, i cal esperar al Quatre-cents per a poder arreplegar algunes referències.

Les zones de població mixta com el senyoriu d'Oliva registraven, per norma general, dues formes de poblament mudèjar: la moreria i les alqueries situades en el terme. En el cas d'Oliva, quan les fonts documentals ens forneixen d'informació, pareix que el grup mudèjar estava concentrat a l'interior de la moreria o raval. La documentació empra de manera indistinta les dues denominacions. Per exemple, s'assenyala

Una perspectiva bibliogràfica», dins *Actas del III Simposio Internacional de Mudejarismo* (Terol, 20-22 de setembre de 1984), Terol, 1984, pp. 291-304; M. RUZAFÀ, «Los mudéjares en las sociedades peninsulares de la Baja Edad Media: la Corona de Aragón», dins UNIVERSIDAD DE ZARAGOZA (ed.), *Aragón en la Edad Media: Rentas, producción y consumo en España en la Baja Edad Media* (Seminario de Historia Medieval), Saragossa, 2001, pp. 89-108. El pare Burns ha expressat la seua disconformitat amb el debat sobre la continuïtat-discontinuitat de la situació dels mudèjars valencians, defenen l'existència d'una tercera posició. Vegeu R. I. BURNS, *Moros, cristians i jueus en el regne croat de València*, València, 1987b, p. 42; «Los mudéjares de Valencia: temas y metodología», dins *Actas del I Simposio Internacional de Mudejarismo* (Terol, 1975), Terol, 1981b, pp. 453-497. En tot cas, les tesis més favorables a la situació dels mudèjars valencians en F. ROCA TRAVER, «Un siglo de vida mudéjar en la Valencia medieval (1238-1338)», dins *Estudios de Edad Media de la Corona de Aragón*, v, Saragossa, 1952, pp. 115-208; i M. GUAL CAMARENA, «Mudéjares valencianos. Aportaciones para su estudio», dins *Saitabi: Revista de la Facultad de Geografía i Història*, 8, València, 1949, pp. 165-199. Les posicions de P. Guichard es poden consultar en les obres ja citades de l'autor i en l'article «Las comunidades rurales en el País Valenciano (siglos XI-XIV)», dins *Estudios sobre historia medieval*, València, 1987, pp. 237-264. Més recents són els estudis sobre algunes comunitats mudèjars en concret. Vegeu J. V. GARCÍA MARSILLA, «De cristianos a mudéjares: La comunidad rural de Turís en el siglo XV», dins *Actes de la VI Assemblea d'Història de la Ribera* (Alzira, 24-25 d'abril de 1993), vol. I, Alzira, 1997, pp. 305-326; J. V. GARCÍA MARSILLA, «Hábitat rural y penetración del capital urbano en la huerta de Xàtiva a finales de la Edad Media», dins *VI Simposio Internacional de Mudejarismo* (Terol, 16-18 de setembre de 1993), Terol, 1996a, pp. 789-802; V. TEROL, «Fidels de Déu i Fidels d'Al·là: Cristians i sarraïns a la Baronia-Comtat d'Albaida (1435-1530)», dins RIBERA, Agustí i Vicent TEROL (coord.), *750 Anys com a Valencians: Albaida i la Vall, 1245-1295* [catàleg de l'exposició (Palau dels Milà i Aragó, 28 d'abril-10 de juny de 1995)], Ontinyent, 1995, pp. 111-153; J. HINOJOSA, «Crevillente: una comunidad mudéjar en la Gobernación de Orihuela en el siglo XV», dins *IV Simposio Internacional de Mudejarismo* (Terol, 17-19 de setembre de 1987), Terol, 1993, pp. 307-318.

que Mohamat Mohavit era «[...] *sarracenus habitans in ravallo seu moraria ville Olive* [...]».¹⁰⁶ Així, és possible que, després de la conquesta cristiana, bona part del poblament dispers musulmà desapareguera i s'agrupara als voltants del perímetre exterior de la muralla que envoltava la vila cristiana, aprofitant com a límit les séquies i barrancs o bé les alqueries properes al nucli urbà.¹⁰⁷ La moreria d'Oliva es trobava situada al nord-est de la vila, prop del palau comtal. El seu límit septentrional era el barranc del Coll i la séquia major corria pel marge septentrional. A més, un petit torrent separava la vila cristiana del raval mudèjar. Segons les dades aportades per J. Torrò, el nucli originari es va situar als voltants de la plaça de Sant Roc, una zona que presenta una trama urbana amb carrers estrets i els vestigis d'algun «atzucac» o carrer sense eixida. La moreria quedava separada de la part oriental per un accentuat desnivell orogràfic, que marcava així una altra àrea de poblament, cap a la séquia major, on les illes de cases adquirien un contorn regular i on els carrers es creuaven de forma ordenada.¹⁰⁸ Algunes dades disperses ens permetrien observar transaccions de cases en l'espai de la moreria. Així, Fucey aben Fucey, juntament amb la seua dona Nugeym, va vendre el 22 d'abril de 1430 a Azmet Abdolfach, sarraí de Piles, una casa en la moreria d'Oliva, «[...] *quasdam domos meas sitas in dicta moreria* [...] *confrontatur cum domibus michi remanentibus, cum domibus Mahomet Megreb et cum via publica* [...]», és a dir, juntament amb la seua pròpia i la de Mahomet Magreb, per 20 lliures.¹⁰⁹ Un any després, el mateix individu, una altra vegada amb la seua dona i d'un peraire d'Oliva, Doménec Garcia, va rebre 18 lliures i 13 sous

106. APPV, protocol, 24915/R. Vidal (28 de juny de 1427).

107. Sobre l'estructura de les moreries valencianes en general i la d'Oliva en particular, vegeu J. TORRÒ, «El urbanismo mudéjar como forma de resistencia: Alquerías y morerías en el reino de Valencia (siglos XIII-XVI)», dins *VI Simposio Internacional de Mudejarismo* (Terol, 16-18 de setembre de 1993), Terol, 1996, pp. 535-598. De les dificultats per a l'estudi de bona part de les moreries valencianes, dona fe la valoració que aporta C. Barceló, quan assenyala que «[...] De los arrabales musulmanes como los de Corbera, Onda, Castellón y Oliva no tenemos más información que la de su existencia [...]» (C. BARCELÓ, *Minorías islámicas en el País Valenciano: Historia y dialecto*, València, 1984, p. 55)

108. J. TORRÒ, «El urbanismo mudéjar como forma de resistencia...», op. cit., p. 569.

109. APPV, protocol 6464/F. Cardona (22 d'abril de 1430).

d’Azmet Abdol per la venda d’una casa en la moreria d’Oliva.¹¹⁰ També posseïm l’exemple d’Abrafim Monyor i la seua dona Johoron que en 1431 compraren «[...] *queddam hospicium situm in morarie dicte ville [...] confrontatur cum domibus de Abrafim Fucey, cum domibus de Cilim Quenda et cum via publica [...]*».¹¹¹ De totes maneres, el que destaca en la documentació notarial és la quantitat de vivendes que alguns mudèjars d’Oliva posseïen fora de la moreria. En una confrontació de cases, s’assenyala la propietat d’un habitatge en la vila cristiana en mans de Çaat Cocentaví i inclús és dubtosa la identitat d’una persona anomenada Arader. Així, la casa que tenia el difunt Bartomeu Amich en el poble, «[...] *quasdam domos sitas in dicta ville Olive [...]*» es trobava «[...] *confrontatur cum domibus uxor et heredum Jacobi Rosell et cum domibus heredum del Arader et cum domibus Çaat Cocentaví [...]*».¹¹² Un altre exemple és la casa o *domibus* que posseïa Cocem Tami dins la vila, juntament amb les de Vicent Cletes i de Guillem Olzina.¹¹³ Uns altres documents revelen que la quantitat de musulmans que vivien fora de l’espai de la moreria devia ser prou important. És la venda per un preu de 14 lliures que Llätzer Torrosella i la seua dona Francesca, juntament amb uns altres familiars, li feren a Azmet Fomayar, fill de Çaat Fomayar, i que es trobaven al costat de les cases del mateix comprador, i les d’Abdallà Xolí i de Mahomat Polopí.¹¹⁴ De la mateixa manera, la casa que va comprar en 1431 Azmet Haren, musulmà d’Oliva, als tutors de Bartomeu Romeu per 8 lliures es trobava a la vila, al costat de cases de cristians, això sí, prop de la moreria.¹¹⁵ El 17 de juny de 1430, Yolan,

110. APPV, protocol 6463/F. Cardona (8 de gener de 1431).

111. *Ibidem* (14 de maig de 1431).

112. APPV, protocol 14474/R. Vidal (16 d’abril de 1425).

113. *Ibidem* (24 de març de 1425).

114. «[...] *quasdam domos [...] sitas et positas intus villam predictam Olive franchas et liberas [...] confrontatur cum domibus vestri dicti emptoris et cum domibus de Abdallà Xolí et cum domibus de Mahomat Polopí et cum via publica [...]*» [APPV, protocol 28753/R, Vidal (3 de gener de 1428)]. La casa de Gime Harim també estava fora de la moreria perquè en una confrontació de cases podem llegir que la vivenda de Bartomeua, vídua de Ponç Sifre estava «[...] *confrontatur cum domibus heredum Guillem Siscar, cum domibus Gime Harim et cum via publica [...]*», [APPV, protocol 6464/F. Cardona (14 de març de 1430)].

115. «[...] *quoddam patium domorum cum quodam domu cohopena situm in dicta villa propter moraria eiusdem al Puig [...] confrontatur cum domibus Mathei Gar-*

vídua de Pere Busot, va vendre per 10 lliures a Azmet Culluru, àlies *Abolbafar*, «*sarraceno morarie ville predicte*», un «alberch» en la vila al costat del de Çaat Naxe i del de Rafel Monyino.¹¹⁶

A diferència dels nuclis cristians, els carrers dels habitatges musulmans a les moreries urbanes es formaven a partir de la juxtaposició de les cases. Es creava així una sort de carrerets estrets, a vegades sense eixida, que agrupaven un grup de vivendes que es podia proveir d'una petita mesquita, forn, bany i tendes. No obstant això, sabem poc de l'estructura de l'habitatge mudèjar a l'àmbit de les moreries rurals. En tot cas, es podrien distingir dos grans grups: en primer lloc, la casa monocel·lular, de peça única; i l'habitatge pluricel·lular, format entre dues i quatre peces rectangulars unides per un pati central.¹¹⁷ J. Torró, a partir de l'estudi de la moreria de Cocentaina, ha assenyalat que les cases mudèjars es caracteritzaven per la construcció de murs de tapiera, amb una entrada d'arc de mig punt feta de taulell. Les vivendes d'eix raval tenien una altura de dues plantes, construïdes sobre una parcel·la quadrada o trapezoidal. L'esquema es basaria en un pati o corral central, de reduïdes dimensions, amb dues o tres peces laterals.¹¹⁸

També coneixem l'existència d'una mesquita a l'interior de la moreria. Un espai constructiu que es presentava com el centre jerarquitzador de l'espai i, alhora, l'eix central del conjunt urbà de l'aljama-moreria. Sols tenim una referència documental, quan l'any 1431 s'assenyalà que es va produir un juí a «[...] la plaça de la mesquita de la moreria de la

gaio, cum domibus Bartholomei Seguer vel uxor eius et cum via publica [...] [APPV, protocol 6463/F. Cardona (12 d'abril de 1431)].

116. «[...] *quoddam hospicium situm Olive francum confrontatur com hospicio Çat Naxe, cum hospicio Raphaelis Monyino et cum duabus viis publicis [...]*» [APPV, protocol 6464/F. Cardona (17 de juny de 1430)].

117. Sobre la vivenda musulmana, vegeu J. TORRÓ, «El urbanismo mudèjar como forma de resistencia...», op. cit.; I. ROMÁN, R. SESER i M. P. AGUILÓ, «Formas constructivas en alquerías valencianas de finales del siglo XV: Aportación documental», dins *II Congreso de Arqueología Medieval Española*, vol. III, Madrid, 1987, pp. 653-660; J. TORRÓ i J. IVARS, «La vivienda rural mudèjar y morisca en el sur del País Valenciano», dins BERMÚDEZ LÓPEZ, Jesús i André BAZZANA (COORD.), *La casa hispano-musulmana: Aportaciones de la arqueología*, Granada, 1990, pp. 73-97.

118. J. TORRÓ, «El urbanismo mudèjar como forma de resistencia...», op. cit., pp. 563-564.

dita vila [...]».¹¹⁹ S'han donat algunes característiques generals dels elements que reunien les mesquites a Al-Andalus: orientació de tot l'edifici cap a la Meca; mur central o alquibla que indicava eixa orientació; situació central dins el pla urbà; accessibilitat a algun corrent d'aigua; centre arquitectònic del barri comercial.¹²⁰ Tanmateix, les mesquites, a més de ser el centre de la vida religiosa, tenien unes altres funcions. Així, cal parlar primer de la seua funció judicial, ja que eren el lloc on es resolien els litigis entre els membres de la comunitat, i, en segon, es convertien en el centre de reunió dels principals responsables de l'aljama.

Després de la conquesta, les comunitats mudèjars ja no es basaven en estructures de tipus gentilici, d'hàbitat més o menys dispers i sotmeses a la fiscalitat pública, sinó en l'agrupament humà, la dependència senyorial i el pagament de rendes. La comunitat musulmana s'organitzava políticament a través de l'aljama. Des del moment de la conquesta i durant el període posterior, els senyors feudals fixaren per als seus vassalls mudèjars, mitjançant pactes de capitulació o en les cartes de poblament, les formes d'organització dels musulmans, tot respectant costums i càrrecs de l'època andalusina. Les prerrogatives bàsiques del grup mudèjar consistiren en la pervivència de la vida comunitària, és a dir, en la capacitat per a elegir representants per al seu autogovern i per a formalitzar les relacions amb el senyor de la vila, la recaptació d'impostos i la pervivència de les lleis musulmanes.¹²¹ Entre els càrrecs de l'aljama, és necessari començar parlant de l'alamí. Es tractava del recaptador dels impostos, de l'intermediari entre el conjunt dels vassalls i la senyoria. A Oliva, hem pogut localitzar l'any 1428 Alí Alazarch, a qui la documentació anomena com «*sarracenus alaminus et habitator Olive*»,¹²² encara que no posseïm més referència de les seues activitats. Inclús, sabem que alamins d'unes altres poblacions residien al poble al començament del segle xv. És el cas que analitzarem després, el d'Az-

119. APPV, protocol 6464/F. Cardona (28 de març de 1430).

120. M. de EPALZA, «Mutaciones urbanísticas debidas a la transformación de mezquitas en iglesias», op. cit., pp. 501-518.

121. M. RUZAFÀ, «Las aljamas mudéjares valencianas en la Baja Edad Media», dins *Saitabi: Revista de la Facultat de Geografia i Història*, 43, València, 1993b, pp. 167-180.

122. Així apareix signant com a testimoni en un document notarial [APPV, protocol 28753/R. Vidal (8 de juliol de 1428)].

met Torayça, alamí de la Font.¹²³ Per la seua banda, a l'alfaquí li corresponia vigilar l'estricta compliment de la llei islàmica, i actuava també com a àrbitre informal, conseller legal de la comunitat musulmana i mestre d'escola. Segons V. Terol, l'absència d'evidències documentals sobre aquest càrrec estaria directament relacionada amb el caràcter informal dels seus judicis i amb l'oralitat de la seua actuació. En el cas d'Oliva, és molt difícil trobar referències a aquests representants de l'aljama, encara que saben que a la primera meitat del segle xv existia el càrrec d'alfaquí o que, almenys, es mantenia el record de la seua activitat. Així, en una venda de terres de l'any 1431 s'assenyalava que una parcel·la es trobava al costat de la de l'alfaquí, «[...] *cum terra del alfaquí [...]*».¹²⁴ L'últim dels càrrecs de l'aljama era el d'alcadi o jutge. En aquest cas, tenim més informació, ja que aquesta funció va recaure en un dels personatges més importants de la moreria d'Oliva. Així, al maig de 1424, Fucey aben Fucey apareix com alcadi d'Oliva en un juí contra Azmet Torayça, musulmà de Callosa, i alamí durant molts anys de la Font, «[...] terme de la baronia de Rebollet [...]». Aquest va ser acusat per Fucey aben Fucey i per Gabriel Rigolf, procurador del senyor d'Oliva, d'adulteri i posteriorment jutjat pels oficials de Bernat de Centelles i el mateix Fucey. No volent patir la pena (possiblement, la de ser lapidat o assotat fins a la mort), Azmet Torayça va decidir entregar-se com a esclau del seu senyor «[...] plaent-li que fos venut per esclau e no executat segons la sentència contra aquell donada [...]».¹²⁵ Un any després, Fucey aben Fucey torna a aparèixer, exactament el 8 de març de 1425, amb el càrrec d'alcadi d'Oliva, signant com a testimoni en un document notarial i comprant una parcel·la de terra el 29 del mateix mes.¹²⁶

La solidaritat, de base religiosa, de la comunitat mudèjar es feia patent en la redempció d'esclaus, nord-africans sobretot. Segons F. J.

123. És el cas de Zoaytar, «[...] *qui erat alaminus loci de Forna [...]*», que posseïa uns censals carregats sobre una parcel·la de garroferal en el terme d'Oliva [APPV, protocol 14474/R. Vidal (21 de febrer de 1425)]; o el de Mahomat Mahny, de la vall d'Orba, «[...] *sarraceno olim alamino predictae mee vallis pronunch commoranti in morarie ville Olive [...]*», [APPV, protocol 6464/F. Cardona (12 d'octubre de 1430)].

124. APPV, protocol 6464/F. Cardona (22 de febrer de 1431).

125. ARV, Justícia Civil (segle xv), 880 (9 de maig de 1424).

126. APPV, protocol 14474/R. Vidal (8 i 29 de març de 1425). En el document de compra, s'assenyalava que Fucey aben Fucey era «*sarraceno, alcadino, vicino ville Olive*».

Marzal, els rescats dels musulmans esclavitzats eren complicats i es caracteritzaven per l'elevat preu dels esclaus, la qual cosa representava un factor d'endeutament per als mudèjars participants, ja que el preu no es pagava de forma immediata. A més, una part del preu del rescat s'encarregava de proporcionar-la el mateix esclau, el qual, una volta redimit, es dedicava a recórrer el regne demanant almoïna per les diferents aljames.¹²⁷ Un exemple és el deute de 20 lliures que va reconèixer Çaat Cocentaví, «*sarracenus ville Olive*», davant del prevere Pere de Falç pel rescat, «*precio et redempcione*», de Maymone Beniabasí, «*sarracene captiva de terra de Tuniç*». L'esclava era en origen del senyor de la vila, Bernat de Centelles, encara que l'havia cedida a l'església de Santa Maria. Çaat Cocentaví, de ben segur en nom d'uns altres modestos i anònims mudèjars que col·laboraven en el rescat, es comprometia a pagar en un any la quantitat.¹²⁸ Però no tots els esclaus musulmans provenien del nord d'Àfrica perquè, com ha estudiat F. J. Marzal, els mateixos mudèjars valencians podien caure en eixe estat per qualsevol tipus de delictes. Vegem-ne un exemple. L'any 1415, Jahie Mahomat, musulmà d'Oliva, va ser denunciat davant el batlle general pel robatori d'un borrec i cinc florins d'or a Joan d'Alcaraz. Fou jutjat per Alí de Bellví, alcadi del rei, i condemnat a rebre cent cinquanta assots, encara que, davant la impossibilitat física d'aguantar el càstig, Jahie va decidir entregar-se com a esclau. Poc després, el batlle general del Regne de València va realitzar una subhasta i el fuster i ciutadà de València, Berenguer de Bellprat, el va comprar per 53 lliures i 5 sous.¹²⁹ No obstant

127. F. J. MARZAL, «La redempció d'esclaus sarraïns per musulmans del Camp de Túria entre els segles XIV i XV», dins *Mirades al Camp del Túria*, 2, Benaguasil, 2000, p. 28. En alguns casos, eren els mateixos mudèjars valencians els que eren esclavitzats per diferents motius (adulteri, robatori o violències) i la recuperació de la llibertat estava relacionada amb el pagament d'una elevada quantitat de diners. Encara que no sabem les circumstàncies anteriors, la veritat és que Azmet Gomiri, «*sarraceno morarie ville Olive*», va haver de comprar el seu rescat per 200 florins a Francesc Comte, mercader i ciutadà de València, que anomena el mudèjar com a antic esclau seu, «*olim captivo meo*» [APPV, protocol 6465/F. Cardona (8 de maig de 1432)]. Respecte a l'esclavitud musulmana a València per a la primera meitat del segle XV, vegeu F. J. MARZAL, *Los esclavos sarracenos en Valencia a inicios de siglo XV (1409-1425)*, op. cit.

128. APPV, protocol 24915/R. Vidal (12 d'abril de 1427).

129. ARV, Mestre Racional, 36 (1415).

això, l'esclavització no era permanent perquè la possessió de captius no deixava de ser, en la majoria de casos, un negoci especulatiu, és a dir, l'objectiu era obtindre un bon grapat de diners. I, per eixe motiu, els grups més benestants de la societat valenciana eren els més actius en eixe mercat. És el cas del rescat negociat en 1425, quan davant de l'alcadi d'Oliva, Fucey aben Fucey, i d'un altre mudèjar de la moreria, Abrafim Çoot, dos musulmans de Xaló i de Sagra, Azmet Babaydallà i Azmet Ubaydallà, reconegueren deure a Gabriel Rigolf, que actuava com a procurador general de la baronia de Rebollet i de la vila d'Oliva, 28 florins d'or pel rescat del seu familiar Çaat Ubaydallà, que havia estat sota la possessió de Ramon de Riusech, «*captivis nobilis viri domini Raymundi de Rivosico, domini dicti baronie*». ¹³⁰

L'aljama devia pagar diversos impostos als seus senyors. La concreció d'eixes aportacions es fixaren mitjançant els pactes de capitulació, després de la conquesta del segle XIII o en les posteriors cartes de poblament. ¹³¹ Entre els pagaments que havien de satisfer les comunitats musulmanes cal fer referència al besant, impost especial que cada casa mudèjar havia de pagar anualment i que oscil·lava entre els 3 sous i 4 diners i els 15 sous i 2 diners. A més, les comunitats musulmanes havien de satisfer l'impost de l'«alfetrà» o capitació i unes altres entregues en espècie al senyor: el present de Nadal, la «filaça» (que consistia a filar una lliura de lli i una altra d'estopa), l'entrega d'un cabrit per Pasqua, i la d'un ou cada divendres o un pernill. ¹³² I encara que no podem calcular si eren molt gravosos per a l'economia de l'aljama, sabem que els arrendadors de la baronia podien utilitzar un membre de la moreria per a recaptar els diners que havien de pagar els mudèjars d'Oliva. Així, Francesc Castelló, mercader i ciutadà de València, arrendador «*termini ville Olive Baronique Rebolleti*», va encarregar a Mahomet Barraquech a canvi d'un salari de 6 lliures valencianes, la recaptació de les 173 lliures, 18 sous i 7 diners que havien de pagar els musulmans de tot el senyoriu per l'impost del besant, «[...] *dono et trado redditibus in*

130. APPV, protocol 14474/R. Vidal (16 d'abril de 1425).

131. E. GUINOT, «Los mudéjares de la Valencia medieval: renta y señorío», dins *Áreas: Revista Internacional de Ciencias Sociales*, 14, Múrcia, 1992a, pp. 27-48.

132. J. HINOJOSA, «Señorío y fiscalidad mudéjar en el reino de Valencia», dins *Actas del V Simposio Internacional de Mudejarismo* (Terol, 13-15 de setembre de 1990), Terol, 1991, pp. 105-134; i J. L. PASTOR, *El ducado de Gandia...*, op. cit., pp. 210-211.

quo sunt omnes census ac besantes sarracenorum dicte ville et etiam predictae baronie [...]».¹³³ A més, el control senyorial sobre les activitats dels musulmans té un exemple paradigmàtic en una resolució judicial conservada en un protocol notarial de l'any 1425. En eixe document, Gabriel Rigolf, procurador general del senyor d'Oliva, assenyalava que Filel Fadal, mudèjar de la Valldigna, va ser acusat d'intentar traure, pel que sembla sense èxit, una prostituta musulmana de l'alfòndec d'Oliva, entrant en el terme de la baronia i de la vila. No obstant això, gràcies a les gestions dels seus familiars, el representant senyorial va perdonar el musulmà.¹³⁴

El grau següent per a apropar-nos al grup mudèjar és conèixer la seua composició familiar. Els estudis de M. Ruzafa han assenyalat que el model de comportament del grup mudèjar valencià fou assimilant-se al de les famílies cristianes al llarg de la Baixa Edat Mitjana. Segons el citat autor, el fenomen clau seria la creixent importància de la cèl·lula conjugal davant les agrupacions basades en el clan o el llinatge. No obstant això, al segle XV encara conviuen les tradicions araboislàmiques amb els nous models de comportament familiar. Les aliances matrimonials dins els grups mudèjars valencians començaven amb una negociació entre les famílies de la parella amb l'objectiu de negociar el donatiu del marit o *mahr*. Aquesta aportació, considerada com una compensació a la família de la dona per la pèrdua d'aquesta, devia servir per a constituir un patrimoni privatiu de la muller que, en la majoria d'ocasions, es presentava com la base del patrimoni familiar. Aquests acords matrimonials eren pactats per les respectives famílies davant l'alcadi o uns altres oficials de l'aljama. A més, cal assenyalar que juntament amb la poligàmia, el divorci era l'aspecte més característic del matrimoni musulmà, encara que la possibilitat de trencar el vincle conjugal, a tra-

133. El document assenyalava que Francesc Castelló «[...] *dono et trado vobis Mahomet Barraquech, sarraceno mararie dicte ville [...] quendam librum de predictis redditibus in quo sunt omnes census ac besantes sarracenorum dicte ville et etiam predictae baronie [...]*» [APPV, protocol 6466/F. Cardona (12 de febrer de 1433)].

134. «[...] *attinent e regonexent que tu Filel Fadal, sarrahí del loch o alqueria de la Hombria de la Valldigna, en temps passat és estat denunciat e acusat ací en la dita vila, que t'en volies menar furtivament e amagada ab d'altres una çabia sarrahina, fembra pública del alfòndech de la dita vila de Oliva, per la qual rahó jamés no es estat vist ne has gosat entrar en les dites baronia e vila [...]*» [APPV, protocol 14474/R. Vidal (5 de juny de 1425)].

vés d'un acte civil, sols estava reservada a l'home.¹³⁵

Sobre l'activitat econòmica dels musulmans d'Oliva, les fonts documentals són molt escasses.¹³⁶ Per l'estructura econòmica del conjunt de la població, podem suposar que l'agricultura va ser la principal ocupació del grup mudèjar. De fet, els musulmans de la moreria apareixen comprant i venent terres, tant censals com franques, durant el període estudiat i, a més, arrendant a mitges parcel·les a veïns cristians de la vila. Així doncs, pareix que la diferència entre ambdues comunitats estaria en la seua diferent posició jurídica i fiscal i no en l'activitat econòmica. En segon lloc, estarien les activitats ramaderes. Coneixem l'existència d'alguns pastors musulmans de la vila, com Çahat Barraquet, a qui Joan Amalric i Alí Xupió, mercaders de la ciutat de València, van nomenar procurador.¹³⁷ La importància de les activitats no agràries de la majoria dels musulmans d'Oliva és difícil de seguir, encara que existeixen alguns indicis centrats, sobretot en la petita activitat artesanal i comercial d'alguns mudèjars de la vila. I parlem d'una d'eixes dues activitats, perquè no sabem si les compres de pastell i seda que alguns musulmans de la moreria varen realitzar a mercaders italians eren per a un posterior comerç al menut o per a activitats relacionades amb la indústria tèxtil. Es tracta de la compra que va fer Abdulcarim Goanaer, de dues càrregues de pastell per 17 lliures a Francesco della Chiessa, com també les 126 lliures de seda que Cilim Abducarim i Çaat Calfa compraren a Sebastiano i Girolamo di Franciscis, que costaren un total de 192 lliures i 3 sous.¹³⁸ Per la seua banda, Abdulcarim Abdulmalich,

135. M. RUZAGA, «La familia mudéjar en la Valencia bajomedieval», dins *Mi-lars: Geografia i Història*, 13, Castelló de la Plana, 1990, pp. 95-99; «El matrimonio en la familia mudéjar valenciana», dins *Sharq al-Andalus: Estudios Árabes*, 9, Alacant, 1993a, pp. 165-176.

136. A l'àmbit del País Valencià, vegeu J. HINOJOSA, «El trabajo mudéjar en la Valencia medieval», dins *VI Simposio Internacional de Mudejarismo* (Terol, 16-18 de setembre de 1993), Terol, 1995, pp. 57-84; M. V. FEBRER, «El arrendamiento de servicios agrícolas y sus formas de remuneración en las aljamas mudéjares valencianas», *ibidem*, pp. 297-310; i E. GUINOT, «Los mudéjares de la Valencia medieval: renta y señorío», *op. cit.*

137. ARV, protocol 2433/V. Çaera (8 d'octubre de 1436).

138. D. IGUAL, J. A. LLIBRER i G. NAVARRO, «Materias primas y manufacturas textiles en las aljamas rurales valencianas de la baja Edad Media», dins *VI Simposio Internacional de Mudejarismo* (Terol, 16-18 de setembre de 1993), Terol, 1995, pp.

aquell que va arrendar la carnisseria, també es dedicava a activitats comercials. Així, el 22 de febrer de l'any 1425, Gabriel Carbonell, convers i veí de Gandia, va reconèixer un deute de 12 lliures i 10 sous amb ell, per la compra de dos draps de llana.¹³⁹ A més, segons C. Barceló, els mudèjars d'Oliva posseïen a finals del segle xv petites embarcacions dedicades al transport comercial.¹⁴⁰

A partir de la documentació notarial, igual que férem amb els veïns cristians de la vila, hem arreplegat totes les referències als mudèjars d'Oliva entre 1425 i 1433. En aquest cas, s'ha inclòs com a habitants de la moreria tots aquells noms que apareixen com a propietaris de béns immobles, a partir de confrontacions de terres i cases en el poble i terme d'Oliva. El resultat és un llistat (veg. quadre 9) de més d'un centenar d'individus, una xifra semblant a la dels cristians durant el període que comprén aquest estudi, és a dir, el primer terç del segle xv.

Quadre 9. Relació aproximada dels mudèjars d'Oliva (1425-1433).

Font: Elaboració pròpia.

Abdallà Alazdrach	Abrahim Çot
Abdallà Albardaner	Abrahim Fucey
Abdallà Cindi	Abrahim Manior
Abdallà Deroni	Abrahim Xachxi
Abdallà Gaxix	Alacantí
Abdallà Megemp	Alí Abdolquariar
Abdallà Mocellem	Alí Alazarch, alamí
Abdallà Moceyt	Alí Bolala
Abdallà Xolí	Alí Cudí
Abdolaziz Mazeto	Alí Fumayar, àlies <i>Palluix</i>
Abdugelil Alazdrach	Alí Mazeto
Abdulaziz Mazcom	Alí Mechví
Abdulcarim Abdulmalich, carnisser	Alí Polopí
Abduqelil Abdolmelich	Alí Xiquo

311-327. Sobre l'activitat comercial dels mudèjars valencians en la Baixa Edat Mitjana, vegeu M. RUZAFÀ, «Los operadores económicos de la morería de Valencia», dins *Actas del IV Simposio Internacional de Mudejarismo* (Terol, 17-19 de setembre de 1987), Terol, pp. 247-260.

139. APPV, protocol 144474/R. Vidal (22 de febrer de 1425).

140. C. BARCELÓ, *Minorías islámicas en el País Valenciano*, op. cit., p. 77.

Axeix Xachi, fill	Baquanet
Axer Xathxi, «faber»	Baquer Abencoraix
Axolí	Çaat Amer, àlies <i>Zaydo</i>
Ayeret	Çaat Axer, fill
Azmet Abarraech	Çaat Axer, pare
Azmet Abdellach	Çaat Beniama
Azmet Abdol	Çaat Benoraix, àlies <i>Bacha</i>
Azmet Abdolhach	Çaat Cocentaví
Azmet Aron, àlies <i>Madolle</i>	Çaat Curull
Azmet Arraiç	Çaat Fardí
Azmet Axer	Çaat Fomayar
Azmet Axeter	Çaat Foro
Azmet Bata	Çaat Maimó
Azmet Çaeli, àlies <i>Axeret</i>	Çaat Naxe
Azmet Çamaya	Çaat Recuto
Azmet Ceheli	Çaat Turull
Azmet Chico	Çaat Ubaquer
Azmet Chiquati	Çaat Xeybini, àlies <i>Cocentani</i>
Azmet Çot, àlies <i>Mequich</i>	Çaayat Cadaf
Azmet Culluru, àlies <i>Abolbafar</i>	Çahit Albayriví
Azmet Fomarer, tender	Çahit Benavea, àlies <i>Tinti</i>
Azmet Fomay	Çahit Mazmet
Azmet Fomayar	Catim Benharen
Azmet Gomiri	Cilim Fadadi
Azmet Gorda	Cilim Quenda
Azmet Haquem, fuster	Cindi
Azmet Haren	Cocem Tami
Azmet Haron, àlies <i>Lobet</i>	Conmaya
Azmet Hedam, àlies <i>Recuto</i>	Coray
Azmet Jaferet	Corayet
Azmet Juceff	Facem Çuleyman
Azmet Luppo	Fadey Rupit
Azmet Maxilli	Fucey aben Fucey, alcadi
Azmet Maimó	Fucey Cacem
Azmet Quenden	Geme Hacim
Azmet Ricuto	Geme Mocellem
Azmet Sorayet	Gene
Azmet Ubaquer, àlies <i>Xaxa</i>	Gue Hacim
Azmet Xiquo	Hacem Benyucef
Azmet Xolí	Hacim
Baqua Abencoraix	Hacim Sarrello

Hamar Roig
Hacem Abenacem
Hiaheix Xathxi, fill
Hiucaix
Hubeyralla
Jaye Gordo
Jucef Recuto
Lo Pello
Mahomat Abdorrafe
Mahomat Alluyçal, àlies *Ezquerdo*
Mahomat Axeret
Mahomat Bolala
Mahomat Mahnya, alamí de la vall
d'Orba
Mahomat Mahomit
Mahomat Mazcom
Mahomat Mazeto, tender
Mahomat Mohavit
Mahomat Polopí
Mahomat Xolí

Mahomet Abarrafe, àlies *Polopí*
Mahomet Barraquech
Mahomet Bolala
Mahomet Mazcom
Mahomet Mazeto
Mahomet Megreb
Mahomet Modiffi, àlies *Xolí*
Mahomet Mohavit
Mahomet Polopí
Mahomet Ubeda
Mahomet Xathxi, «faber»
Mahomet Xolí
Mahomet Xubmayr
Omar Abenhom
Ubequer Zantar
Yafeix Xathxi, «faber»
Yahie Curem
Yiahé Arcen
Zaydo
Zoraydach

Capítol 3

LES BASES ECONÒMIQUES

3.1 EL TREBALL CAMPEROL I LA PRODUCCIÓ AGRÍCOLA

No hi ha dubte de la vitalitat de les recerques sobre el treball dins les societats baixmedievales durant les últimes dècades, encara que s'hagen primat molt més les investigacions centrades en els aspectes relacionats amb la indústria, és a dir, amb l'economia, que amb el món rural i amb les relacions socials.¹ I tot i que, com mostren els estudis arreplegats en els congressos celebrats sobre aquesta temàtica, les possibilitats metodològiques d'apropament a les característiques del treball preindustrial, en general, i camperol, en particular, són variades, cal fixar alguns principis bàsics per a conduir la recerca. Per eixa raó, l'estudi del treball ha de posar, segons V. López i J. A. Nieto, tant l'atenció en els seus aspectes tècnics com en l'acció dels seus protagonistes, és a dir, el capital i el

1. Sense ànim d'exhaustivitat, vegeu FONDAZIONE CENTRO ITALIANO DI STUDI SULL'ALTO MEDIOEVO (ed.), *Lavorare nel medio evo: Rappresentazioni ed esempi dall'Italia dei secc. X-XVI* [Atti del XXI Convegno Storico Internazionale (Todi, 12-15 d'octubre de 1980)], Todi, 1983; CENTRO ITALIANO DI STUDI DI STORIA E D'ARTE (ed.), *Artigiani e salariati: Il mondo del lavoro nell'Italia dei secoli XII-XV*, [Atti del X Convegno Internazionale di Studi (Pistoia, 9-13 d'octubre de 1981)], Pistoia, 1984; J. HAMESSE i C. MURAILLE-SAMARAN (ed.), *Le travail au Moyen Âge: Une approche interdisciplinaire* [Actes du Colloque International (Louvain-la-Neuve, 21-23 de maig de 1987)], Louvain-la-Neuve, 1990; ISTITUTO INTERNAZIONALE DI STORIA ECONOMICA (ed.), *Forme ed evoluzione del lavoro in Europa (secoli XIII-XVIII)* [Atti della Tredicesima Settimana di Studio (Prato, 2-7 de maig de 1981)], Florència, 1991; C. DOLAN (ed.), *Travail et travailleurs en Europe au Moyen Âge et au début des temps modernes*, Toronto, 1991; DEPUTAZIONE DI STORIA PATRIA PER LA CALABRIA (ed.), *Mestieri, lavoro e professioni nella Calabria medievale: Tecniche, organizzazioni, linguaggi* [Atti dell'VIII Congresso Storico Calabrese (Palmi, 19-22 de novembre de 1987)], Mesina, 1993; S. CASTILLO (coord.), *El trabajo a través de la historia*, Madrid, 1996; i A. VACA LORENZO (coord.), *El trabajo en la historia* [Séptimas Jornadas de Estudios Históricos (Salamanca, 1995)], Salamanca, 1996.

treball, i en les relacions que s'estableixen entre ambdós. Però, a més, les investigacions sobre el paper del treball en les societats pretèrites han d'atendre l'evolució de les representacions d'aquell, el seu llenguatge i les seues relacions amb la vida quotidiana, el seu paper en la conformació de la identitat individual i col·lectiva, la influència d'aquell en l'organització social i política i, per últim, han d'estudiar els treballadors en la seua doble faceta de productors i consumidors de cultura.² Es tracta, en paraules de P. Iradiel, de «Volver al lugar del trabajo mismo, analizarlo tal y como ha sido vivido, identificar el significado y las representaciones que los grupos e individuos le atribuyen en un determinado momento y en una determinada sociedad».³ Objectius que reclamen, en definitiva, la necessitat d'un estudi globalitzant que atenga el fenomen del treball mitjançant una acurada mirada a la seua organització, tècniques, ritmes i a les característiques de les relacions socials de producció.

La revalorització del treball manual, tant el de l'artesà com, en menor mesura, el del llaurador, es va produir, segons J. Le Goff, a partir dels segles XI i XII en el conjunt de l'Europa Occidental.⁴ Malgrat això, una de les característiques fonamentals de la societat feudal era la radical divisió social del treball entre les classes privilegiades de la majoria de la població. La noblesa i el clergat s'havien afermat i consolidat com una classe no productiva, que vivia de les rendes que sostreien dels grups sotmesos, mitjançant una múltiple i variada gamma de mecanismes de compulsió jurídics i polítics.⁵

Els treballs agrícoles estaven regits pel ritme de les estacions. A la tardor, es preparaven els camps per a la sembra dels grans de cicle llarg

2. V. LÓPEZ i J. A. NIETO, «Introducción», dins LÓPEZ BARAHONA, Victoria i José Antolín NIETO SÁNCHEZ (ed.), *El trabajo en la encrucijada: Los artesanos urbanos en la Europa de la Edad Moderna*, Madrid, 1996, pp. 10 i 14-15.

3. P. IRADIEL, «El mundo urbano: propuestas y perspectivas de la investigación medieval», dins *Millars: Geografía i Història*, 13, Castelló de la Plana, 1990b, pp. 57-66.

4. J. LE GOFF, «Pour une étude du travail dans les idéologies et les mentalités du Moyen Âge», dins FONDAZIONE CENTRO ITALIANO DI STUDI SULL'ALTO MEDIOEVO (ed.), *Lavorare nel medio evo: Rappresentazioni ed esempi dall'Italia dei secc. X-XVI* op. cit., pp. 9-34; i J. LE GOFF, «Le travail dans les systèmes de valeur de l'Occident médiéval», dins HAMESSE, J. i C. MURAILLE-SAMARAN (ed.), *Le travail au Moyen Âge: Une approche interdisciplinaire* op. cit., pp. 7-21.

5. Vegeu J. C. MARTÍN CEA, «El trabajo en el mundo rural bajomedieval castellano», dins VACA LORENZO, Ángel (coord.), *El trabajo en la historia* [Séptimas Jornadas de Estudios Históricos (Salamanca, 1995)], Salamanca, 1996, pp. 91-128.

(forment, ordi, civada), es recollien les olives i es preparava l'oli. Després, a l'hivern, des del mes de desembre fins al començament de la primavera, pel mes de març, es realitzava la matança i la saladura del porc, es tallava llenya i es podaven els arbres fruitals. Els treballs de la vinya, complementaris sempre de la cerealicultura en tots els sistemes agraris mediterranis, ocupaven la major part de les feines agrícoles. Pel març i l'abril, es feia necessari tornar a llaurar les terres incultes, escardar i capficar les vinyes i, pel maig, es sembraven els cereals de primavera. L'estiu, i sobretot els mesos de juny i juliol, era el temps de la sega i de la batuda. Amb corbelles, es tallava la tija del gra prou alt, a prop de l'espiga, per a deixar el màxim de palla, que era emprada per a cobrir les cases, com aliment dels animals domèstics i com a calefacció. Als mesos d'agost i setembre, es feia la verema del raïm per al most, es cremaven els rostolls i es tornaven a remoure les terres amb l'arada i l'aixada. En molts llocs, a la intensa activitat que exigia la collita de cereals calia afegir les faenes requerides pels conreus més especialitzats com el sucre i el pastell. Per últim, setembre i una part del mes d'octubre eren ocupats per la verema fins que es tornava a centrar l'atenció en la terra, llaurant-la i adobant-la, i sembrant de nou el forment.⁶

Eren les explotacions camperoles, basades en gran mesura en el treball de les unitats familiars, les quals aportaven la massa de la producció agrícola, incloent-hi tant la destinada a l'autoconsum com la producció de cara al mercat.⁷ La dona, a més dels treballs quotidians de la casa, és a dir, preparar el menjar, conservar el foc de la llar i cuidar dels fills, s'afegia a faenes relacionades directament amb la producció agrícola.⁸ Però les dones també podien assumir la direcció d'una heretat. Així, Andrea de Benfa, mestre sucrer i habitant d'Oliva, va cedir a Joana, muller d'Antoni de Bolonya, també mestre sucrer resident a la vila, sis fanecades de terra.⁹ S'ha assenyalat que la diferència més important

6. Reproduïm les línies que va dedicar al tema P. IRADIEL, «El treball agrícola i la vida a pagès», dins RIQUER I PERMANYER, Borja de (dir.), *Història, política, societat i cultura dels Països Catalans: La forja dels Països Catalans, segles XIII-XV*, vol. III, Barcelona, 1996, pp. 108-109.

7. G. BOIS, *La crisi del feudalisme a Europa a la fi de l'Edat Mitjana*, Barcelona, 1988, p. 22.

8. R. FOSSIER, *Historia del campesinado en el Occidente medieval (siglos XI-XIV)*, Barcelona, 1985, p. 37.

9. APPV, protocol 24915/R. Vidal (21 d'agost de 1427).

dins el grup camperol va ser la seua estratificació socioprofessional en dos nivells, és a dir, entre els llauradors i els treballadors assalariats.¹⁰

Però, a més del treball realitzat a l'indret de la mateixa família, existien uns altres mètodes d'explotació de la terra fora de l'àmbit familiar, com el denominat arrendament a mitges o el recurs a la contractació de treballadors temporals.¹¹ Els exemples són nombrosos en la documentació notarial. Així, Bernat Ribes, llaurador, va donar a Mateu Pinyosa, també llaurador, mitjançant aquest tipus d'arrendament, que en el contracte apareix sota la denominació d'«*ad medias ad usum et consuetudine*», la totalitat de les terres que posseïa, és a dir, nou fanecades de terres de marjal, dues de terra a l'horta de la vila, dos trossos de terra que tenia Antoni Miquel a mitges i les seues vinyes.¹² A més d'això, els contractes també incloïen, de vegades, animals i utillatge agrícola. És el cas de l'arrendament a mitges que varen signar, el 5 de desembre de l'any 1430, Berenguer Saranyana, teixidor i veí d'Oliva, com a procurador de Bernat Savall, cavaller de la ciutat de València, amb Antoni Guardiola i Francesc Climent, llauradors i veïns d'Oliva. A més d'algunes terres, s'afegia que per 8 lliures es donaven un mul i una arada, «*quoddam mulam com quoddam aratorio et suis apparatusibus*».¹³ Jaume Rosell, veí d'Oliva, arrendà a mitges, mitjançant un altre contracte notarial, a Nicolau Soler, també d'Oliva, dues parcel·les de terra situades a les partides de Rabdells i de Benifarés per dos anys, a raó d'un pagament per part de l'arrendador de 16 lliures i 10 sous per any.¹⁴ El 5 de setembre de l'any 1430, Bernat Ribes, llaurador i veí d'Oliva, va signar un document notarial amb Mateu Pinyosa, llaurador de la vila, en el qual van pactar una donació a mitges «*ad medias ad usum et consuetudine*» de totes les possessions del primer, excepte noves fanecades de marjal, dues fanecades de terra en la partida de Maricarritx, dues parcel·les de terra que ja compartia a mitges amb Antoni Miquel i les seues vinyes.¹⁵

10. G. BOIS, «Què és el feudalisme?», dins *L'Avenç*, 33, Barcelona, 1980, p. 24.

11. J. M. CRUSELLES, «Producción y autoconsumo en contratos agrarios de la huerta de Valencia (siglos XIV-XV)», dins *Col·loqui d'Història de l'Alimentació a la Corona d'Aragó* (Lleida, 1995), vol. II, Lleida, 1995, p. 61-78.

12. APPV, protocol 6464/F. Cardona (5 de setembre de 1430).

13. *Ibidem* (5 de desembre de 1430).

14. APPV, protocol 6463/F. Cardona (4 de març de 1431).

15. S'indicava que l'arrendament comprenia «[...] *omnes possessiones meas quas habeo et posideo in termino dicte ville exceptis [...] novem fanecatas terre marjalis*

Bartomeu Sora, veí d'Oliva, va arrendar per 18 lliures a Pere Orts les seues terres situades a la partida de la Font d'en Cacim i una parcel·la d'arbres al terme de Pego per tres anys. A més, l'arrendament incloïa un mul amb els seus arreus per a llaurar i un forn situat a la mateixa partida rural, «[...] *dono et trado vobis cum predictis mediis, quandam mulam meam simil cum aliis apparatibus arandi, videlitet dos aradrés ab sos arreus et quondam forn de alfar sitam in dicta partita de la Font d'En Cacim [...]*».¹⁶ L'existència de propietaris no residents a la població convertia l'arrendament a mitges en l'instrument l'ideal per al cultiu de la terra. És el cas del contracte que va signar Berenguer Saranyana, teixidor i veí d'Oliva, procurador de Bernat Savall, *miles* i habitador de la ciutat de València, amb els llauradors d'Oliva, Antoni Guardiola i Francesc Climent, d'algunes terres, un mul, una arada, «*quoddam aratorio et suis apparatibus*» per tres anys.¹⁷

Segons G. Bois, la capacitat d'evolució, de progrés tècnic, de l'exploració camperola va ser molt dèbil perquè es trobava:

[...] amarrada per una cotilla institucional, la del senyoriu i la de la comunitat rural que impedeix la innovació, la iniciativa intel·lectual, el perfeccionament dels mètodes i que, per tant, només permet un desenvolupament en l'espai, un creixement extensiu, quantitatiu, un augment de l'espai conreat sense cap millora de la productivitat [...].¹⁸

No obstant això, al camp valencià sí que es produïren alguns avanços en la revalorització dels cultius, i potser el més cridaner foren els continus intents d'incrementar el regadiu. L'aprofitament de l'aigua era bàsic per a les comunitats camperoles baixmedievals. Per eixa raó, no és estrany que durant els últims anys els estudis sobre la importància de la irrigació, en general, i de la funció dels molins hidràulics, en particu-

ervie et duabus fanecatas terre in orta dicte ville, a Malicarrig, et duo troceo terre quod possidet Anthonius Miquel a miges [...] et vineis meis que sunt tres vinees [...]» [APPV, protocol 6464/F. Cardona (5 de setembre de 1430)].

16. APPV, protocol 6465/F. Cardona (9 de maig de 1432).

17. APPV, protocol 6464/F. Cardona (5 de desembre de 1430).

18. G. Bois, *La crisi del feudalisme a Europa a la fi de l'Edat Mitjana*, op. cit., p. 22.

lar, s'hagen multiplicat. Des dels treballs de T. F. Glick,¹⁹ passant pels arplegats pel mateix historiador nord-americà, E. Guinot i L. P. Martínez,²⁰ fins a un estudi específic sobre la Safor elaborat per J. Castillo.²¹ El treball de J. Castillo sobre l'aprofitament de l'aigua a la comarca de la Safor durant l'Edat Mitjana ha posat en relleu la importància d'aquella en el sistema agrari. Els dos cabdals d'aigua més importants eren els rius d'Alcoi i el Vernissa. El primer arribava per Vilallonga; i a partir de Potries l'assut d'en Carròs, és a dir, una mena de presa, arplegava les aigües del riu i les dreçava cap a una séquia que eixia pel seu vessant dret. Es tractava de la séquia que duia l'aigua des del riu, a través de successius partidors, fins a Rebollet, Oliva i Gandia. Segons l'autor citat, la dependència d'Oliva envers aquesta infraestructura era gairebé total, perquè tant la vila com les seues terres es nodrien, de forma pràcticament exclusiva, d'aquesta xarxa de séquies.²² A més, el control senyorial del riu d'Alcoi era gairebé total perquè la família Centelles, i també els senyors de Gandia, tenien prioritat absoluta en el reg de les seues terres, per damunt de la resta de les viles i senyorius.²³ El 18 de maig de l'any 1430, Pere de Ribes, batlle d'Oliva i de la baronia de Rebollet, va acusar Bernat Palomar, sequier de Gandia, d'haver intentat llevar unes estaques d'un assut.²⁴

El 17 de març de l'any 1427, Gabriel Rigolf, mercader de la ciutat de València i habitador a Oliva, va vendre a Pere Senillar, veí de la mateixa població, la tercera part d'un molí en la séquia d'Oliva, sota domini dels Centelles-Riusech, per 40 lliures.²⁵ El 25 de gener de l'any 1430, Berenguer Escrivà, llaurador i veí d'Oliva, va reconèixer rebre 30 lliures de Guillem Olzina, llaurador i veí de la Font de Rebollet, per la meitat d'un casal moliner situat a la partida de la Foia.²⁶ Un any després, el 4 de gener de l'any 1431, els germans Berenguer i Bartomeu Escrivà, llaura-

19. T. F. GLICK, *Regadío y sociedad en la Valencia medieval*, València, 1988.

20. Vegeu els treballs arplegats en T. F. GLICK, E. GUINOT i L. P. MARTÍNEZ (ed.), *Els molins hidràulics valencians: Tecnologia, història i context social*, València, 2000.

21. J. CASTILLO, *Els conflictes de l'aigua a la Safor medieval*, Gandia, 1997.

22. J. CASTILLO, *Els conflictes de l'aigua a la Safor medieval*, op. cit., pp. 17-19.

23. *Ibidem*, p. 29.

24. APPV, protocol 6464/F. Cardona (18 de maig de 1430).

25. APPV, protocol 24915/R. Vidal (17 de març de 1427).

26. APPV, protocol 6464/F. Cardona (25 de gener de 1430).

dors d'Oliva, reconegueren un altre pagament de Guillem Olzina de 45 lliures (d'un total de 120), pel preu de la meitat d'un casal de molí situat dins el terme de la baronia, «[...] *quosdam casalium molendinorum et aliarum possessionorum sitorum et positorum in termino baronie predicte* [...]».²⁷ Les dificultats devien ser importants perquè després d'aquests girs de deutes pel molí Guillem Olzina, juntament amb la seua dona Francesca, va vendre a Joan Escrivà, fill del difunt Antoni Escrivà, el molí de la Foia, mitja casa i diverses parcel·les de terra per 2.360 sous.²⁸

En últim lloc, cal parlar de la producció agrària. A finals del segle XIV, Francesc Eiximenis va incloure en el seu conegut proemi del *Regiment de la cosa pública* una relació que recollia tot allò que es produïa als camps valencians de l'època i que ens demostra la varietat de l'agricultura baixmedieval. El text, que val la pena reproduir, deia així:

[...] De aquí havets vin blanc e vermell, noble, bo e bell qui s'es-campa per diverses parts del món. Aprés hic ha panses blanques e negres, figues, molt oli, ametles, préssecs, pomes, peres, te-ronges, llimons, llimes, adzebrons, aranges, cireres de diverses sorts, guíndoles, albercocs, magranes, gínjols, nous, avellanes, sarmenyas, lledons, garrofes, prunes, nesples, codonys, albèrxiques [...] sucre [...] abunda en diversitats de grans, així com de forment, ordi, mill, panís d'acça, avena, espelta, tramella, faves, ciurons, llentilles, fesols, pésols, tremussos, arròs, alquena, ad-cerco, roja, pastell, comí, batafalua, alcaraülla [...] pebre, cotó, safrà, alazflor [...] abunda en molta bella e bona hortalissa, així com en tot llinatge de cols, carabasses, llectugues, albergínies, melons, albudeques, cogombros, naps, xerevies, pastanagues, alls, cebes, escalunyes, porros, ràvens [...].²⁹

A partir de la documentació consultada, podem inferir que el cultiu aclaparador a Oliva durant el segle XV va ser el cereal panificable en totes les seues possibles variants: forment, ordi, civada, espelta, dacsà, panís i arròs. El trobem conreat tant al secà com al regadiu perquè, com

27. APPV, protocol 6463/F. Cardona (4 de gener de 1431).

28. APPV, protocol 6465/F. Cardona (14 d'abril de 1432). En un document posterior, Joan Escrivà va asenyalar que Çaat Amer, àlies *Zaydo*, musulmà d'Oliva, va tindre arrendat el molí de Guillem Olzina [APPV, protocol 6465/F. Cardona (15 d'abril de 1432)].

29. F. EIXIMENIS, *Regiment de la cosa pública*, Barcelona, 1927, pp. 25-26.

hem dit adés, l'ús agrícola de l'aigua era diferent del de hui i els cereals i uns altres cultius es regaven sempre que es podia. Per a assenyalar les compravendes de parcel·les dedicades al cereal, la documentació notarial emprada utilitza l'expressió *troceum terre* sense més, i també inclou, perquè era una informació important, si era de regadiu, *troceum terre rigui*, de secà, *troceum terre sicani*, o quan el cereal es combinava amb uns altres conreus, com les oliveres i les garroferes, «*troceum terre sicani cum oliveriis et garroferiis*». ³⁰ Eixa denominació genèrica obeïa al fet que l'alternança periòdica dels cultius obligava a donar un nom genèric, i estalviava esmentar les distintes collites. El domini del cereal apareix amb claredat quan es prenen com a base del càlcul les compravendes de terres realitzades entre els anys 1425 i 1433. A més, la importància que el cultiu del cereal tenia en la producció total de la vila pot quedar exemplificada en la donació que Antònia, vídua de Doménec Canada, va realitzar al seu fill Joan amb motiu del seu matrimoni, i en la qual les parcel·les de cereal representaven una clara superioritat. ³¹

En segon lloc, estava el cultiu vinícola. Per a Gandia, J. L. Pastor ha assenyalat que el cultiu de vinya va patir un estancament al llarg del segle xv. ³² No obstant això, a Oliva la vinya apareix en la documentació notarial del Quatre-cents com el segon cultiu en importància de la població. Una producció que es centrava tant al regadiu com al secà. Les referències es succeeixen en les compravendes realitzades durant la primera meitat del segle xv. El 20 de març de l'any 1430, Francesc Ortega, peraire i veí d'Oliva, va vendre a Guillem Cardona, llaurador d'Oliva però originari de Pego, una parcel·la de vinya de regadiu a la partida de Maricarrig, «[...] *quoddam troceum vinee rigui situm in termino Olive a Malicarrig [...]*». ³³ De la mateixa manera, el 29 de març de l'any 1431, Bernat Ribera, llaurador i veí d'Oliva, i Bartomeu Boïgues, de Xàbia, varen vendre a Guillem Climent, llaurador d'Oliva, una parcel·la de vinya de regadiu a l'horta de la vila, a la partida del Rafal. ³⁴ Entre les do-

30. La importància del cereal en les societats medievals mediterrànies ha estat posada en relleu per M. Montanari en un dels seus treballs sobre alimentació. Vegeu M. MONTANARI, *Alimentazione e cultura nel Medioevo*, Roma-Bari, 1989.

31. APPV, protocol 6464/F. Cardona (26 de març de 1430).

32. J. L. PASTOR, *El ducado de Gandia...*, op. cit., p. 79.

33. APPV, protocol 6464/F. Cardona (20 de març de 1430).

34. APPV, protocol 6463/F. Cardona (29 de març de 1431).

nacions que Isabel, vídua, va fer al seu fill amb motiu del seu casament, hi havia tres fanecades de terra i mallol;³⁵ i el 19 de juliol de 1427, Martí Terol, veí de la Font, va cobrar d'Andreu de Bena, mestre sucrer, 11 lliures per una parcel·la de mallol, «[...] *quoddam troceum vinee sive mallol* [...]».³⁶ La relativa concentració dels espais cultivats troba el seu reflex quan analitzem algunes confrontacions de terra. Un exemple el trobem en les parcel·les de vinya que envoltaven les possessions d'Andrea de Benfa, en la venda que va realitzar el 13 de setembre de 1432.³⁷ També és el cas de la parcel·la de vinya a la partida de la Calçada, que el peraire de Gandia, Joan Garcia, i la seua dona Cardoneta vengueren per 30 lliures al seu cunyat Joan Maians, llaurador i veí d'Oliva, «[...] *quoddam troceum vinee rigui situm in termino Olive in partita de la Calçada* [...]» i que es trobava envoltada per les vinyes de Doménec Garcia i la de Guillem Escrivà, «[...] *confrontatur cum vinea Dominici Garcia, patri mei* [...] *et cum vinea Guillem Scrivà et cum terra de Xiquo* [...]».³⁸ També en la venda d'un tros de terra plantat de vinyes que Joan Ortega, peraire d'Oliva, i la seua dona Costança varen fer al germà del primer, Francesc, s'assenyalava que estava envoltat d'unes altres parcel·les de vinya, en aquest cas, les d'Antoni d'Ipres júnior, Pere Cabrera i Guillem Siscar.³⁹

La zona d'hort es trobava als voltants immediats de la població, on la combinació d'un treball més intens, l'ús del reg i l'aprofitament del fem animal i humà feia que els rendiments foren alts. I encara que la documentació específica, poques vegades, el tipus de cultiu que es practicava en eixes parcel·les, podem inferir que es devien dedicar majoritàriament a l'horticultura, complement nutricional indispensable per a la dieta i susceptible, en alguns casos, de produir excedents comercialitzables. Les referències a les terres situades a l'horta que envoltava la vila són nombroses, ja que els contractes de compravenda sempre diferencien amb cura la situació exacta del terreny, ja fora situat a una partida del terme o dins l'horta; això es pot comprovar en la venda que Doménec Garcia, peraire i antic veí d'Oliva, va fer el 23 de gener de l'any 1433 a Pere Fraga, barber i veí de la vila, d'un hort de regadiu i secà prop de

35. APPV, protocol 14474/R. Vidal (15 d'abril de 1425).

36. APPV, protocol 24915/R. Vidal (19 de juliol de 1427).

37. Ibídem (13 de setembre de 1432).

38. Ibídem (5 de maig de 1432).

39. Ibídem, protocol 6465/F. Cardona (20 d'agost de 1432).

la vila per 28 lliures valencianes.⁴⁰ Uns altres exemples són les vendes que realitzaren Guillem Jàfer i la seua muller Francesca, veïns d'Oliva, a Arnau Salelles, també d'Oliva, de tres fanecades i deu braços de terra de regadiu que posseïen en l'horta de la vila, a la partida de la Xesar, i les 12 lliures (d'un total de 36) que Antoni Castelló, veí de Dénia, i Antoni Savall, d'Oliva, reberen de Bartomeu Lostos, llaurador i veí d'Oliva, d'una fanecada de terra de regadiu a l'horta de la vila en una partida rural anomenada Davall lo Molí, «[...] *quesdam fanecatam seu troceum terre rigui situm in orta dicte ville in partita vocata davall lo molí*».⁴¹

Les garroferes podien aparèixer en parcel·les de cultiu mixt o en terrenys dedicats en exclusiva al seu cultiu. Per exemple, el 14 de març de 1425, la vídua Caterina i el seu fill Lleonard Ferrández varen vendre a Gabriel Rigolf, mercader i ciutadà de València però resident a Oliva, una parcel·la de terra i garroferar a la partida d'Alfadadí.⁴² Per la seua banda, Hacem Abenacem, musulmà d'Oliva, va vendre a Çaat Jucef, musulmà de Piles, el 14 de desembre de l'any 1430 un tros de terra de secà plantat a soles de garroferes a la partida d'Alfadadí, «[...] *quoddam troceum terre garroferalis sicani situm in termino dicte ville in partita de Alfadadi [...]*».⁴³ Uns altres musulmans de Piles també varen intervindre en l'adquisició de terres d'aquest cultiu al terme d'Oliva. Es tracta de la compra que va realitzar, el 4 de juny de 1425, Abdallà Çucem a Azmet Fucey;⁴⁴ i el 19 de novembre d'aquell mateix any, Francesc Maians, veí d'Oliva, va vendre a Çaat Monyino, musulmà d'Oliva, una parcel·la de garroferar per 13 lliures.⁴⁵

Les referències a transaccions de terres o existència d'uns altres conreus, en el cas de moreres i ametlers, són poques. És el cas del reconeixement del cobrament de 30 lliures d'un antic deute que tenia Fucey aben Fucey amb Doménec Garcia, peraire i veí d'Oliva, per una parcel·la de moreres, «[...] *troceum terre arborarum de moreres [...]*».⁴⁶

40. APPV, protocol 6466/F. Cardona (23 de gener de 1433).

41. Aquestes transaccions en APPV, protocol 6465/F. Cardona (12 de febrer de 1432) i APPV, protocol 6464/F. Cardona (20 de gener de 1430).

42. APPV, protocol 14474/R. Vidal (12 de març de 1425).

43. APPV, protocol 6464/F. Cardona (4 de desembre de 1430).

44. APPV, protocol 14474/R. Vidal (4 de juny de 1425).

45. APPV, protocol 14474/R. Vidal (19 de novembre de 1425).

46. APPV, protocol 6463/F. Cardona (21 de març de 1431).

Per altra banda, l'existència d'ametlers tan sols l'hem testimoniada en la venda que, el 25 de maig de l'any 1425, varen realitzar els jurats d'Oliva, Guillem Escrivà i Guillem Cardona, a Joan Ridaura, mariner i veí d'Oliva, de cent dos cafissos d'ametles a raó d'11 sous el cafís.⁴⁷ També existien unes altres parcel·les que eren objecte de transacció, com la terra de marjal o les eres. Així, Haym Alfaquí, musulmà de la moreria de València, va vendre el 13 de febrer de l'any 1430 a Mahomet Cocentaví, musulmà d'Oliva, una parcel·la de marjal a la partida de la Torra.⁴⁸ Un altre exemple és la venda que Antoni Algueter, llaurador i veí d'Oliva, i la seua dona Dolça varen realitzar a Joan Maians, llaurador i veí d'Oliva, d'una era situada prop del poble, «[...] *quoddam eram sitam et positam propte dicta villa* [...]», per 21 sous.⁴⁹

La bibliografia sobre el cultiu de la canya de sucre a la Safor ha augmentat durant els últims temps de manera important, encara que convé recordar que fou R. Chabàs un dels primers a parlar, a finals del segle XIX, de la seua importància en la València del Quatre-cents.⁵⁰ No obstant això, els últims estudis han permés una visió molt més acurada de les causes, els ritmes i els protagonistes de l'enlairada de la producció sucrera.⁵¹ Els inicis de la producció sucrera a Oliva varen tindre un testimoni d'excepció en la declaració que realitzaren alguns veïns de la vila, l'any 1433, a causa del plet de la canyamel. Així, Arnau Salelles, llaurador i veí de la població, afirmà que cap a l'any 1415 va començar la producció de la canya de sucre, un cultiu abans totalment desconegut en la població. L'impuls inicial fou del mercader de la ciutat de Valèn-

47. APPV, protocol 14474/R. Vidal (25 de maig de 1425).

48. APPV, protocol 6464/F. Cardona (13 de febrer de 1430).

49. APPV, protocol 6465/F. Cardona (5 de març de 1432).

50. R. CHABÀS, «La cosecha del azúcar en el reino de Valencia», dins *El Archivo*, t. I, Dénia, 1886-1887, pp. 43-44, 53-54 i 59-61.

51. Vegeu el monogràfic de la revista *Afers: fulls de recerca i pensament* (núm. 32, Catarroja, 1999), que incloïa els articles de T. F. GLICK, «De l'Est a l'Oest. Observacions sobre la difusió de la canyamel a l'Edat Mitjana», pp. 13-17; P. VICIANO, «Capital mercantil i drets feudals en la difusió de la canya de sucre al País Valencià: La senyoria d'Oliva a l'inici del segle XV», pp. 151-166; F. GARCIA-OLIVER, «Les companyies del trapig», pp. 167-194; L. P. MARTÍNEZ, «Feudalisme, capital mercantil i desenvolupament agrari a la València del segle XV: El plet de la canyamel», pp. 123-149; J. CASTILLO, «Els feudals i la introducció de la canyamel a la Safor del segle XV», pp. 101-122.

cia, Francesc Ponç, qui començà a plantar la canyamel per a produir sucre en un trapig que ell mateix explotava. A més, poc després, uns altres mercaders de la capital, Gabriel Rigolf i Francesc Vidal, i alguns veïns d'Oliva formaren amb Francesc Ponç una companyia que va ampliar el cultiu fins a arribar a les tres-centes fanecades, les millors del terme, segons la declaració del llaurador.⁵² Els altres testimonis cridats confirmaren les paraules d'Arnau Salelles. Es tractava dels llauradors Guillem Siscar, Bartomeu Pla i Martí Canada, del peraire Doménec Garcia i de l'obrer de vila, Antoni Savall.⁵³

Segons ha assenyalat P. Viciano en la seua investigació, els mercaders involucrats en l'enlairada de la producció sucrera a Oliva optaren per la producció directa mitjançant la compra o arrendament de terres, i per la intervenció sobre la petita explotació camperola. Però l'impuls de la producció sucrera a Oliva no serà a soles dels Centelles i dels mercaders valencians ja esmentats. Un dels servidors més importants de la família nobiliària, Gabriel Rigolf, que hem vist de manera continuada actuant com a representant dels senyors d'Oliva, també intentà traure el seu profit. Amb eixe objectiu, va demanar inclús un préstec de 100 lliures valencianes a Joan Pellaranda, mercader i ciutadà de València, per a plantar canya de sucre. De manera explícita, Rigolf assenyalava que els diners els havia utilitzat «[...] *in penssando, procurando et conreando la canyamel quam in presenti anno et tempore preterito plantavi in orta et regadivo dicte ville et etiam multo plus dictarum centum librarum [...]*». No obstant això, els seus viatges a Sardenya acompanyant a Bernat de Centelles li havien impedit atendre la seua plantació; i per eixa raó va vendre, el 29 d'octubre de 1425, al seu creditor la seua plantació, «[...] *omnes canyes meles plantatas per me et alios loco mei in orta et termino dicte ville Olive [...]*».⁵⁴ Les relacions entre els dos mercaders continuava dos anys després. Amb motiu d'un deute de Gabriel Rigolf amb Joan de Pròixida, el primer decidí entregar-li set-centes cinquanta formes de sucre —que precisament estaven sent refinades per Adrià de Benfa— o, en tot cas, es donarien a Joan Pellaranda per a ser venudes i després satisfer la quantitat deguda. I encara que el text és llarg, val la pena reproduir-lo:

52. P. VICIANO, «Capital mercantil i drets feudals en la difusió de la canya de sucre al País Valencià...», op. cit., p. 152.

53. *Ibidem*, p. 152, nota 3.

54. APPV, protocol 14474/R. Vidal (29 d'octubre de 1425).

[...] Lo honorable En Gabriel Rigolf, mercader habitador de la vila d'Oliva, en presència de mi Ramon Vidal, notari, e desl testes deius scrits, entegra a.N Guillem d'Iviça, pus jove, en nom e veu del noble mossen Johan de Proxida, setcents cinquanta formes de çucres per fer paga al dit noble de certa quantitat que lo dit En Gabriel Rigolf deu al dit mossen Johan per certa rahó. Les qual DCCL formes romanen en custodia de maestre Andrià de Benfa, maestre dels dits çucres per a purr e afinar los dits çucres fins que sien acabats; lo qual jurà per Déu e sobre los Sants Quatre Evangelis que be e lealment se haurà en lo dit çucre e guardará aquells fins sien acabats. Es convengut empero si vol lo dit En Gabriel que los dits çucres sien trameses a. N Johan Pellaranda, mercader de València, lo qual vena los dits çucres per lo dit En gabriel, que aquell responga del procehit de aquells al dit noble fins a compliment de paga si los dits çucres hi bastaran [...].⁵⁵

La necessitat d'aigua per a la canyamel era gran encara que de manera desigual, és a dir, concentrada en moments molt concrets de l'any. Era a partir del mes de març, moment del seu cultiu, quan havia de rebre un intens reg inicial; i des d'aquell moment, un altre cada quinze dies, resultant fonamental que es pogués regar durant tot l'estiu.⁵⁶ Segons J. Castillo, no hi ha cap referència del segle xv que revele l'aprofitament de l'energia hidràulica per a realitzar la molta de les canyes de sucre. Així, els molins, enfront dels posteriors enginys, havien d'utilitzar la força dels animals mitjançant els denominats «molins de sang».⁵⁷ Però, a més, l'estreta relació entre la senyoria i el grup mercantil va garantir la rebuda de tota l'aigua necessària per a les explotacions de canyamel. Així, en l'arrendament de l'any 1433 el mercader Francesc Vidal va rebre l'autorització per a regar la seua plantació amb preferència sobre les altres parcel·les del terme.⁵⁸ La força de la implantació de la canya de sucre a la vila troba el seu clar reflex en l'aixecament del primer trapig a la comarca.⁵⁹

55. APPV, protocol 24915/R. Vidal (10 de febrer de 1427).

56. J. CASTILLO, *Els conflictes de l'aigua a la Safor medieval*, op. cit., pp. 85-86.

57. *Ibidem*, p. 86.

58. P. VICIANO, «Capital mercantil i drets feudals en la difusió de la canya de sucre al País Valencià...», op. cit., p. 160.

59. J. CASTILLO, «Els feudals i la introducció de la canyamel a la Safor del segle xv», dins *Afers: fulls de recerca i pensament*, 32, Catarroja, 1999b, p. 107.

La manca de tradició i coneixements en el cultiu de la canyamel va produir l'arribada a la vila de mestres de l'illa de Sicília. Per exemple, Andrea de Benfa, mestre de coure sucre, «*magister çuquarum coquendi*», percebia l'any 1420 uns 1.200 sous anuals per la direcció del trapig d'Oliva.⁶⁰ La presència de mestres sucres, d'origen italià, apareix reflectida en la documentació notarial consultada encara que malauradament no fa referència a les seues activitats relacionades amb el conreu de canyamel i la producció de sucre. Així, Bernat Busot sènior, mariner d'Oliva, va signar un reconeixement de deute amb Andrea de Benfa, «*magistro çucari vicino dicte ville*», de 13 lliures i 7 sous per la meitat d'una barca que tenien en comú, «*[...] medietatem cuiusdam barque que erat inter nos comuna [...]*».⁶¹

A finals del segle xv, l'enlairada del conreu de la canyamel en molts indrets del regne era innegable, com va arregar l'alemany Jeroni Münzer en el seu diari de viatge:

[...] se cría abundantísima caña de azúcar, que vi cocer en cantidad innumerable en cierta casa. ¡Oh, cuántos moldes vi, en los que echan el azúcar y forman masas piramidales! Era una labor enorme, con muchos criados. Vimos clarificarla, cocerla, escoger lo más delicado, elaborar el azúcar cande. Era para nosotros un espectáculo deslumbrador. Vimos igualmente las cañas tal como se crían, y probamos su jugo, extrayéndolo de las cañas. Me dijo el patrón de la fábrica —hombre honrado y digno de Crédito— que en las regiones de Valencia donde nace se producen anualmente unas seis mil cargas [...].⁶²

60. F. GARCIA-OLIVER, «Les companyies del trapig», op. cit., p. 192.

61. APPV, protocol 24915/R. Vidal (11 de març de 1427).

62. El text és citat per D. IGUAL, «Sucre i comerç internacional al voltant del 1500», dins CONSELLERIA DE CULTURA I EDUCACIÓ (ed.), *Sucre & Borja: La canyamel dels Ducs: Del trapig a la taula* [catàleg de l'exposició (Gandia, 21 de desembre de 2000-23 de febrer de 2001)], València, 2000, p. 90. L'original en J. MÜNZER, *Viaje por España y Portugal (1494-1495)*, Madrid, 1991, pp. 47-48.

Figura 2. El treball agrícola era una de les bases de l'economia d'Oliva (Extret de «Llaurant i sembrant llavors» [miniatura] de Simon Bening, *Da Costa Hours* [calendari: setembre], ca. 1515, Gant, 172 x 125 mm. Consultat des de The Morgan Library & Museum [en línia], <<https://www.themorgan.org/collection/da-costa-hours/20>> [consulta: 23 novembre 2019]. Biblioteca Pierpont Morgan, Departament de Manuscrits Medievals i Renaixentistes [MS M.399, fol. 10v], Nova York).

Figura 3. Els molins eren un lloc fonamental del món rural (Representació de l'interior d'un molí d'aigua medieval amb roda inferior [miniatura]. Extret d'anònim, *Bestiary*, ca. 1226-1250, Anglaterra. Consultat des de Digital Bodleian [en línia], <<https://digital.bodleian.ox.ac.uk/inquire/Discover/Search/#/?p=c+0,t+,rsrs+0,rsp+10,fa+,so+ox%3A-sort%5Easc,scids+,pid+e6ad6426-6ff5-4c33-a078-ca518b36ca49,vi+861b32a3-19f7-41e7-961d-e774727708f6>> [consulta: 23 novembre 2019]. Biblioteca Bodleiana [MS. Bodl. 764, fol. 44r], Universitat d'Oxford).

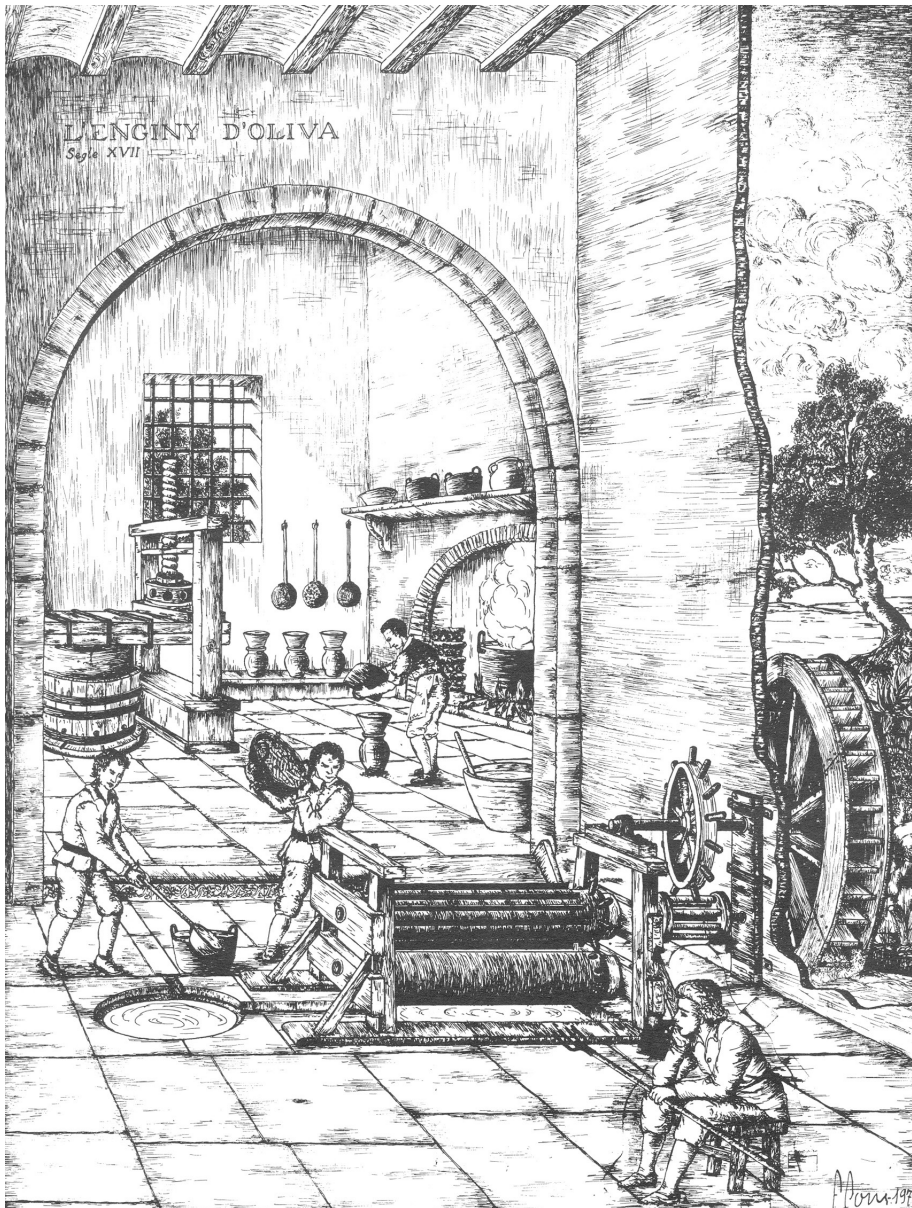

Figura 4. Activitat a l'interior de l'antic enginy del sucre d'Oliva (Esbós del plafó ceràmic que hi ha situat al carrer del Molí d'Oliva. Extret de «L'enginy d'Oliva» de Francisco Pons Moncho, *Sant Roc d'Oliva: Apuntes històrics*, Oliva: Junta pro I Centenario del Templo Parroquial de San Roque, 1989, p. 620; i «Erudició Esparsa. Recull d'articles breus de temàtica local», dins *Cabdells*, 6, Oliva: Associació Cultural Centelles i Riusech, 2009, p. 159).

3.2 EL MERCAT DE LA TERRA

En les societats preindustrials, el treball agrícola es configurava com un dels pilars bàsics de l'economia encara que no l'únic, perquè no ens podem oblidar uns altres tipus d'activitats com la ramaderia o la producció artesanal, tant al camp com a les ciutats. No obstant això, al món rural valencià dels segles XIV i XV la terra continuava sent el pilar principal de l'economia, el sector que ocupava la major part de les forces productives. I mentre en la primera secció del present capítol hem analitzat els ritmes del treball i la producció, ací és el moment d'atendre la possessió, transmissió i acumulació de les seues bases materials, és a dir, del mercat de la terra. L'estudi d'aquesta problemàtica ha estat revaloritzat per la historiografia europea, la qual ha remarcat la importància que aquell posseïa en l'estructuració de la societat i l'economia rural,⁶³ en convertir-se en un element dinàmic del món preindustrial perquè va articular l'estructuració de la demanda i de l'oferta.⁶⁴ Per eixe motiu, els estudis sobre el seu funcionament al si de les economies agràries baixmedievales han conegut un creixement al llarg dels últims anys, des del món anglosaxó a l'italià, passant per uns altres que s'han centrat en Catalunya⁶⁵ o en el cas valencià.⁶⁶

El mercat medieval de la terra protagonitzat per la pagesia —perquè en principi no prendrem en consideració les estratègies d'acumulació fondària d'uns altres grups socials— estava determinat, segons ha asse-

63. G. Bois ha demostrat que la noció de mercat no era estranya al dit sistema. Vegeu G. BOIS, *La gran depresión medieval: siglos XIV-XV: el precedente de una crisis sistémica*, València, 2001, p. 50 i ss.; *La revolución del año mil*, Barcelona, 1997.

64. Vegeu L. PALERMO, *Sviluppo economico e società preindustriale: Cicli, strutture e congiunture in Europa dal Medioevo alla prima età moderna*, Roma, 1997; i J. TORRAS, «La construcció del mercat», dins DIPUTACIÓ DE VALÈNCIA (ed.), *Els espais del mercat*, II Col·loqui Internacional d'Història Local (València, 23-26 d'abril de 1991), València, 1993, pp. 11-24.

65. J. M. SALRACH, «El mercado de la tierra en la economía campesina medieval: Datos sobre fuentes catalanas», dins *Hispania: Revista española de historia*, vol. LV, 191, Madrid, 1995, pp. 921-952.

66. Vegeu A. FURIÓ, «El mercado de la tierra en el País Valenciano a finales de la Edad Media», dins *Hispania: Revista española de historia*, vol. LV, 191, Madrid, 1995, pp. 887-919; i A. FURIÓ, «Tierra, familia y transmisión de la propiedad en el País Valenciano durante la Baja Edad Media», op. cit.

nyalat A. Furió, per una lògica en la qual els factors socials i demogràfics jugaven un paper tan important com l'econòmic i on la racionalitat no es basava a soles en l'acumulació i el benefici, sinó que es convertia en un mecanisme de redistribució i recomposició de les explotacions familiars, fragmentades contínuament pel sistema hereditari. Així, al País Valencià, el caràcter divisible i igualitari de l'herència a l'Edat Mitjana tenia, com a primera conseqüència, la contínua fragmentació del parcel·lari, i obligava les famílies camperoles a la lenta recomposició del seu mitjà de vida mitjançant compres, permutes i estratègies matrimonials. El mercat de la terra es constituïa, d'aquesta manera, com el necessari regulador de l'equilibri entre les dimensions del grup domèstic i les de l'explotació agrícola, entre les famílies excedentàries en fills i necessitades de terres i les que es trobaven en la posició inversa, però també com un dels factors de diferenciació econòmica al si del grup camperol.⁶⁷

Al voltant dels preus, amb un nivell d'oscil·lació prou gran, s'han assenyalat diversos factors generals relacionats amb la qualitat dels sols, el tipus de cultiu, la proximitat al nucli de població i l'existència o no de càrregues senyorials. Però a més, G. Levi, en el seu estudi de la població piemontesa de Santena al segle XVII, ha posat en relleu algunes valuoses hipòtesis de treball. En primer lloc, va assenyalar que les equivalències entre els béns no es trobaven desvinculades d'uns altres problemes socials, sinó que reflectien les condicions imperants en la comunitat i contribuïen en bona mesura a reproduir eixes mateixes condicions. Segons l'historiador italià, els preus eren el resultat d'una situació social concreta i no sols fruit de l'impersonal joc de l'oferta i la demanda, expressió, per altra banda, tan apreciada pel pensament liberal. En segon lloc, va recordar que a la societat precapitalista les equivalències entre els béns no tenien el mateix significat per a tots els membres de la comunitat. La posició econòmica i social dels contractants no era aliena al joc dels intercanvis i creava d'aquesta manera, encara que no sempre, diversos circuits de circulació de la terra, no separats però sí diferenciats. Així doncs, el parentiu o el veïnatge dels contractants jugava un paper determinant a l'hora de definir el nivell dels preus i la natura de l'operació. Per últim, ha remarcat que a l'in-

67. A. FURIÓ, «El mercado de la tierra en el País Valenciano a finales de la Edad Media», op. cit.

terior de tota operació d'intercanvi el preu de la terra era el resultat de la relació personal entre comprador i venedor (i no per la competència d'anònims venedors i compradors).⁶⁸ En aquest mateix sentit, podem prendre les afirmacions de P. Iradiel, segons el qual el mercat de la terra a la societat rural valenciana baixmedieval, mesurat a través de preus, no equivalia necessàriament a la mercantilització de la terra en un sentit modern (i, per tant, lligat a una difusió del capitalisme o de l'individualisme econòmic) sinó que, com a rerefons, hi havia sempre un context social que feia de les transaccions de terra un món de relacions que no era monetarista ni capitalista.⁶⁹ Per contra, tot i no oblidant els factors anteriors, A. Furió ha defensat que, per al mercat de la terra en la societat rural valenciana del segle XV, les operacions estaven regulades amb independència de la distància social i familiar dels contractants, amb l'objectiu d'arribar al màxim preu possible.⁷⁰ Totes aquestes hipòtesis de treball dels investigadors citats s'han de prendre en compte a l'hora de realitzar un estudi de les transaccions de terra a Oliva durant el Quatre-cents, encara que resulta ben difícil conèixer, a través de les dades que proporcionen els protocols notariaus, alguns aspectes assenyalats. Els documents sols registren l'acte de compravenda pur, sense atendre, per exemple, les relacions familiars o d'amistat existents entre les parts contractants, o les pressions —en el cas d'antics deutes— que hi podien existir com a rerefons d'algunes de les vendes de parcel·les arreplegades.

En tot cas, a l'hora d'analitzar els preus de les terres, cal començar per atendre el pes de les càrregues senyoriaus. I encara que dins del capítol dedicat a l'estructura del senyoriu ens acostarem al seu funcionament, és necessari realitzar algunes consideracions prèvies. Després de la conquesta catalanoaragonesa i la posterior creació del Regne de València al segle XIII, les condicions socioeconòmiques del grup repo-

68. G. LEVI i J. GÓMEZ REA, *La herencia inmaterial: La historia de un exorcista piomontés del siglo XVII*, Madrid, 1990, pp. 83-118.

69. P. IRADIEL, «Economía y sociedad feudo-señorial: cuestiones de método y de historiografía medieval», dins SERRANO MARTÍN, Eliseo i Esteban SARASA SÁNCHEZ (coord.), *Señorío y feudalismo en la Península Ibérica (siglos XII-XIX)*, vol. I, Saragossa, 1993, p. 43.

70. A. FURIÓ, «El mercado de la tierra en el País Valenciano a finales de la Edad Media», op. cit., p. 904.

blador cristià es varen fixar a través de les cartes de població i, en concret, la possessió de béns immobles, mitjançant l'emfiteusi. Amb ella, el senyor, que es reservava el domini directe de la terra, cedia al camperol el domini útil d'una o més parcel·les, susceptibles, per la seua banda, de ser venudes, alienades i de disposar-ne en plena facultat, i que devien constituir la base de la tinença camperola. Els llauradors estaven obligats al pagament d'un cens anual, bé d'una part de la producció o bé d'un impost fix en metàl·lic, a més d'uns drets complementaris reservats al senyor, sobre l'herència, participació i venda de les terres, coneguts com lluïisme i fadiga.⁷¹ El lluïisme era el dret del senyor directe a rebre una part del valor de la cosa emfitèutica que es transmetia a una tercera persona, quan el senyor no feia ús del dret de fadiga, mentre que aquest darrer era el dret de prelació que tenia el senyor directe d'adquirir el bé emfitèutic, quan el senyor útil el traspassava a una altra persona. Segons P. Iradiel, l'emfiteusi va desbloquejar les potencialitats del sector rural perquè si, per una banda, pogué afavorir la fragmentació extrema de les heretats, la dispersió geogràfica de les explotacions agrícoles i el manteniment d'una estructura de petit parcel·lari, per l'altra, va facilitar la mobilitat de la població i la creació d'un mercat de la terra.⁷² De totes maneres, aquest règim de possessió de la terra, és a dir, el sistema emfitèutic, ni afectava la composició o la grandària de les explotacions camperoles, ni la seua autonomia per a transmetre, vendre, hipotecar o intercanviar les parcel·les censals. I a més, segons A. Furió, dins dels senyories el normal era que no existira una clara separació entre terres alodials, aquelles exemptes de pagament, i terres censals, sinó que amb freqüència les famílies conreaven ambdós tipus de parcel·les.⁷³

A falta de documentació adient sobre les càrregues senyories específiques que satisfien els llauradors d'Oliva al senyor del lloc, perquè no hem conservat les cartes de població de la vila, haurem de recórrer a la documentació notarial i a observar la situació d'uns altres indrets del país. Així, per exemple, en el ducat de Gandia, la fanecada d'horta

71. A. FURIÓ i F. GARCIA GARCIA, «El feudalisme valencià: un assaig d'interpretació», op. cit., p. 37.

72. P. IRADIEL, «Cristianos feudales en Valencia. Aspectos sobre la formación del territorio y de la sociedad», op. cit., p. 56.

73. A. FURIÓ, «El mercado de la tierra en el País Valenciano a finales de la Edad Media», op. cit., p. 913.

satisfieia un cens de 3-4 sous, mentre que la terra dedicada a la producció de forment, olives i raïm o vi devia pagar una quantitat menor, un sou.⁷⁴ A Godella, els llauradors devien pagar un cens de 18 diners per cafissada de parcel·la en secà i 7 sous si era de regadiu.⁷⁵ Per la seua banda, a Catarroja, a l'horta de la ciutat de València, la carta de població de l'any 1355 va establir la partició de fruits, encara que ja al segle xv les terres de secà sols patien la càrrega d'un lleuger cens en metàl·lic. Així, aquestes parcel·les apareixien sotmeses a un pagament de 4 sous per cafissada per la festa de Nadal.⁷⁶ En el cas d'Oliva, els documents de compravenda assenyalen, sols a voltes, la quantitat exacta de cens que devien satisfer les terres i, a més, pareix que existien notables variacions entre les càrregues senyorials. Així, en la terra de cereal i vinya que Berenguer Escrivà va vendre a Martí Canada, els censos a pagar a Ramon de Riusech, senyor de Rebollet, era de 10 sous per jovada, a més dels drets de lluïisme i fadiga. El mateix cens era satisfet per una parcel·la de terra de cereal que varen vendre, el 4 de maig de l'any 1425, Antoni Algueter i la seua dona Dolça, d'Oliva, a Guillem Cabrera, veí de Pego, per 80 sous.⁷⁷ En un altre document, s'assenyalava que dues fanecades de terra de cereal devien pagar un cens de 10 sous, és a dir, de 5 sous per fanecada.⁷⁸ La càrrega de les tres fanecades situades a la partida de Maricarrinx que Guillem Campomar i la seua dona varen vendre a Doménec Canada sénior per 300 sous, era de 12 diners per fanecada o, el que és el mateix, un sou. Aquest és el mateix cens que satisfieien les dues fanecades de terra situades a la partida de les Passadores que Bevenguda, vídua de Bartomeu Olzina, antiga veïna d'Oliva i resident

74. J. L. PASTOR, *El ducado de Gandia: un señorío valenciano en el tránsito de la Edad Media a la Moderna*, op. cit., p. 212.

75. J. A. LLIBRER, *Godella, una comunidad rural en la Baja Edad Media*, op. cit., p. 104.

76. P. VICIANO, *Catarroja: una senyoria de l'horta de València en l'època tardo-medieval*, op. cit., p. 65.

77. «[...] quoddam troceum terre et vinee situm in territorio de les Cenioles, termino dicte ville, quod tenetur sub dominio nobilis viri Raymundi de Rivosico, domini de Rebollet et de dicte ville Olive, ad censum et rationem decem solidos per jovata et ad laudimium et faticam et ad aliud plenum jus emphyteoticum secundum jus et foro Valencia [...]» [APPV, protocol 14474/R. Vidal (22 de març de 1425)]. L'altra venda en (4 de maig de 1425).

78. APPV, protocol 14474/R. Vidal (8 de març de 1425).

a Gandia, va donar als seus nebots Guillem i Bernat Romeu.⁷⁹ A més, a la quantia dels censos senyorials sobre la terra podien afegir-se unes altres càrregues hipotecàries. És el cas de les quatre fanecades i mitja que Joan Ridaura, mariner d'Oliva, i la seua muller Bonjorn, varen vendre a Andreu Seguer, mariner i veí d'Oliva, el 27 de setembre de 1425. Així, al cens degut al senyor de la vila s'afegien els interessos deguts als hereus de Joan Escrivà per un deute de 10 lliures. El preu de la venda va ser de 24 lliures, és a dir, de 106 sous per fanecada.

Es pot considerar que davant terres de les mateixes característiques, la que estava lliure de censos era més cara. No obstant això, en el cas d'Oliva, aquest factor podria no ser massa important, perquè de totes les compravendes trobades sols onze parcel·les foren denominades franques, és a dir, lliures de càrregues, mentre que entre les altres vora cent estaven subjectes a diferents contribucions, encara que algunes d'elles, com hem vist, satisfien unes quantitats molt baixes. Alguns exemples de terra declarada lliure de càrregues senyorials es poden veure en la parcel·la que Bernat Bort júnior i la seua muller Margarida vengueren per 13 lliures i 10 sous a Antoni Olzina, en la qual s'indicava que eixa terra «[...] *cum arboribus et plantis diversorum generum situm et positum in partita seu territorio de Alfadadi termino dicte ville [...]*» era «[...] *franchum et liberum*» o en les tres fanecades que Bartomeu Sora i la seua dona Elionor, veïns d'Oliva, varen vendre a Antoni Agustí, d'Oliva, i que també varen ser assenyalades com «[...] *franchas et liberas [...]*».⁸⁰

En el cas de les parcel·les subjectes a cens, cal dir que en primer lloc destaca l'enorme quantitat de terres que estaven sota domini directe de la família Centelles i Riusech, amb quasi un control sobre un 80% de les parcel·les objecte de compravenda. Les referències documentals sempre segueixen el mateix formulisme i assenyalen que la terra es trobava sota el domini eminent del senyor del lloc, és a dir, «[...] *sub dominio viri domini baronie de Rebollet [...]*», i sols en una ocasió es troba una referència més precisa al senyor quan en una venda feta en 1425 es va escriure que la terra era «[...] *tenetur sub dominio viri Raymundi de*

79. *Ibidem*, 14474/R. Vidal (23 i 29 de març de 1425).

80. APPV, protocol 28753/R. Vidal (12 de febrer de 1428); APPV, protocol 24915/R. Vidal (19 de maig de 1427).

Rivosico domini baronie Rebollet et dicte ville Olive [...]».⁸¹ En segon lloc, apareixen terres que estaven sota domini d'institucions eclesiàstiques, com l'església d'Oliva, o de diferents beneficis. Així, quan Azmet Rafe, àlies *Rodolí*, musulmà d'una alqueria de la baronia de Rebollet anomenada Alcudiola, va vendre el 3 de març de 1430 a Azmet Ceheli, musulmà de Piles, una parcel·la de regadiu a Oliva, es va assenyalar que estava gravada «[...] *ad censum XVI solidos et VI dineros cum laudimio et fatica*», a una capella instituïda pel difunt Jaume Conill en l'església d'Oliva. Un altre exemple és el de les dues fanecades i quartó de terra de regadiu que Pere Sevillar va vendre per 200 sous a Azmet Sorayet, musulmà d'Oliva, i que estaven sota el domini d'un benefici eclesiàstic instituït en la Seu de la ciutat de València.⁸² En tercer lloc, es trobaven les possessions d'uns altres personatges que invertien en terres. En aquest cas, trobem en algunes ocasions referències a Joan de Montpalau, cavaller de Gandia, que tenia el domini eminent sobre algunes terres del terme d'Oliva. Per exemple, quan Lleonard Ferrández, habitador d'Oliva, va vendre el 3 de novembre de l'any 1427 a Abdallà Mocellem, musulmà de la moreria de la vila, una parcel·la de terra, el document notarial indicava que «[...] *quoddam troceum terre meum situm et positum in territorio vocato de Na Sala, termino dicte ville, quod tenetur sub dominio venerabilis Johannis de Monpalau, habitatoris ville Gandie*».⁸³ De la mateixa manera, també sota domini de Joan de Montpalau estava la parcel·la d'arbres que Bartomeu Seguer, mariner i veí d'Oliva, va vendre el 24 de juliol de 1430 al seu germà.⁸⁴ En últim lloc, i amb sols una possessió de caràcter senyorial, es trobava Gabriel Rigolf, mercader i ciutadà de València, lligat amb estrets llaços econòmics al senyor d'Oliva. Així, en la venda que va realitzar, el 15 de febrer de l'any 1425, Fàtima, vídua de Çaat Abenfador, de Fornà, i que

81. APPV, protocol 14474/R. Vidal (22 de març de 1425).

82. «[...] *duas fanecatas et unum quartum terre de regadivo sitas et positas in territorio seu orta de Na Sala, termino dicte ville, que tenetur sub dominio beneficium seu capellanie institute in sede Valencie, sub invocacione beati Thomee de Aquino confessoris, ad censum ad rationem trium solidorum per qualibet fanecata, qualibet anno et perpetuo, solvendorum in festo Nativitate Domini et ad laudimium et fatricam et ad aliud plenum jus emphiteotivum secundum jus et foro Valencie [...]*» [APPV, protocol 14474/R. Vidal (25 de juny de 1425)].

83. APPV, protocol 24915/R. Vidal (3 de novembre de 1427).

84. APPV, protocol 6464/F. Cardona (24 de juliol de 1430).

apareix com a dona d'Azmet Chiquati, musulmà de l'alqueria de Joan Martorell, de Gandia, a Abraham Vellva, musulmà de l'alqueria de Joan Martorell, d'una parcel·la de cereal i garroferes a Oliva, s'indicava que aquesta estava sota el domini del mercader valencià, amb un cens de 4 sous.⁸⁵

Un altre dels factors que influïa en els preus era la localització i la qualitat dels sols. Com vàrem assenyalar en el primer capítol, Oliva està situada a la comarca de la Safor i presenta la doble característica d'una àmplia franja costanera limitada a l'oest per la mar Mediterrània i una cadena muntanyosa circumdant. A més, amb una climatologia típicament mediterrània, d'hiverns suaus i estius càlids, sense màximes o mínimes exageradament altes en cap de les estacions gràcies a la proximitat de la mar, que evita les oscil·lacions tèrmiques brusques, mentre que la franja muntanyosa frena la penetració d'aires freds del nord.

PARTIDES RURALS A OLIVA (primera meitat del segle xv)

Rapdell	Les Jovades
Abrevador	Alfadadí
La Sangonera	Benirrama
Barraxí	Camí de la Mar
La Calçada	Camp d'en Poio
Camí de Dénia	Eres de la Muntanyeta
Les Passadores	Font d'en Robiols
Les Rodives	L'Orta de la Vinya
Elqua	La Torra
Orta de na Sala	La Xeresa
Camp Duomo	Les Cerioles
Camí dels Ratons	Les Eres
Alqueria d'en Blasco	Les Fonts d'en Pous
Carrasquer	Les Margaletes
Malicarrig	Les Tàpies
Guasch	Pla de les Coves
Els Vilars	Pont de Gordonaç
Hull de la Mola	Rafal d'en Jacme Conill
Camí de Gandia	Rafalatar

85. APPV, protocol 14474/R. Vidal (15 de febrer de 1425).

Davall la Cequia del Molí	Rech Nou
Rafal	Senda de Benifareç
Mediona	La Xesar
Pareretes o Pont de na Castella	

Respecte a la grandària de les parcel·les, cal començar recordant que la documentació notarial poques vegades reflecteix la superfície exacta de la terra. El mot més emprat per la documentació és el de «tros», *troceum* i *peccia*, el qual, segons A. Furió, va esdevindre a Sueca la unitat bàsica de l'explotació. A més, juntament amb el tros, que podia ser expressat en fanecades, jovades o cafissades, es poden trobar les expressions *sorts*, *rota*, *camp* i *heretat*. Sols en una ocasió hem trobat referència al terme *bancal*. Es tracta de la venda que Fàtima, muller d'Azmet Chiquati, va fer d'una alqueria del terme de Gandia a Abrafim Velluti, de la mateixa alqueria, on s'indicava que es tractava de «[...] *quoddam troceum terre quod est in duobus bancalis cum garroferiis et oliveriis situm in territorio alqueree de Elqua, termino ville Olive* [...]».⁸⁶ Totes aquestes parcel·les equivalien a una porció del territori clarament delimitada mitjançant marges artificials que les separaven dels veïns i que els documents s'encarreguen contínuament de recordar.⁸⁷ Entre les aproximadament cent compravendes localitzades al període estudiat, sols en vint-i-tres ocasions apareix reflectida la grandària de la parcel·la, i aquesta és expressada, en la majoria d'ocasions, en fanecades, encara que també hi ha referències a unes altres unitats de mesura, com la jovada i el quartó.

La impressió resultant en consultar la documentació és la de la petita grandària del parcel·lari oliver, on les transaccions de terra es caracteritzaven per la transmissió de terrenys d'unes poques fanecades. L'excepció més acusada al que hem dit és la venda de quaranta fanecades de regadiu a la partida de Maricarrix a dos musulmans de Piles, que va fer el llaurador d'Oliva Bernat Ribera.⁸⁸ Unes altres vendes importants foren les més de deu fanecades que Fucey aben Fucey i la seua dona

86. APPV, protocol 14474/R. Vidal (13 d'agost de 1425).

87. A. FURIÓ, *Camperols del País Valencià: Sueca, una comunitat rural a la tardor de l'Edat Mitjana*, op. cit., p. 66.

88. APPV, protocol 6465/F. Cardona (11 d'agost de 1432).

Nugeym vengueren a Antoni Olzina;⁸⁹ o les sis fanecades de terra de regadiu que Joan Torra, llaurador i veí de Pego, va vendre a Pere Cabrera, llaurador d'Oliva. Aquest darrer document assenyalava amb claredat l'extensió de la parcel·la, «[...] *quoddam troceum terre rigui situm in orta predictae ville Olive in partita vocata davall la cequia del molí [...] in quo sunt sex fanecatas*».⁹⁰ L'explicació de la venda de petites extensions rau en el fet que una de les característiques del mercat de la terra al si de la petita economia camperola era, per una banda, que sols es venia per necessitat i, per l'altra, que la majoria dels llauradors no tenia capacitat de realitzar grans despeses.⁹¹

Per tots els factors esmentats és clar que els preus de la terra patien notables diferències, encara que és difícil endevinar les causes concretes de la negociació a l'hora de delimitar el preu d'una venda. Malauradament, tampoc no tenim una gran quantitat de dades per a realitzar acurades comparacions del preu de la terra de la mateixa qualitat i grandària per a veure els motius de la diferència, si aquesta es donava, dels preus per unitat de superfície. En tot cas, entre els preus més elevats, sempre de terres situades en diferents partides de l'horta de la vila, trobem la venda que Doménec Canada, llaurador i veí d'Oliva, i la seua dona Bevenguda varen fer a Francesc Ribera, llaurador de la mateixa població, de quatre fanecades de terra de regadiu censal situades a l'horta de la vila per 39 lliures, és a dir, a raó de 9'75 lliures per fanecada.⁹² Quasi a un mateix nivell estaven les set fanecades i mitja i els sis braços de terra de regadiu censal, situats a l'horta de la vila, que Doménec Garcia, peraire, i la seua muller Francesca, veïns d'Oliva, varen vendre a Fucey aben Fucey per 10 lliures i 10 sous la fanecada.⁹³ Més barata era la terra que Çaat Benoraix, àlies *Bacha*, va vendre el 16 de novembre de l'any 1433 a Bartomeu Torres, peraire i veí d'Oliva, ja que les dues fanecades de regadiu, i que pagaven un cens de 3 sous per

89. APPV, protocol 6463/F. Cardona (15 de febrer de 1431).

90. APPV, protocol 6465/F. Cardona (12 de setembre de 1432).

91. A. FURIÓ, «El mercado de la tierra en el País Valenciano a finales de la Edad Media», op. cit., p. 915. Les petites transaccions eren una característica en uns altres indrets del país. Vegeu les notícies arreplegades a Godella per J. A. LLIBRER, *Godella, una comunidad rural en la baja Edad Media*, op. cit., p. 27.

92. APPV, protocol 6463/F. Cardona (22 de març de 1431).

93. APPV, protocol 6465/F. Cardona (13 de maig de 1432).

fanecada a Joan de Montpalau, pujaren a un total de 14 lliures.⁹⁴ Pel mateix preu, és a dir, per 7 lliures la fanecada, varen vendre Bartomeu Sora i la seua dona Elionor una parcel·la de terra franca a Antoni Agustí.⁹⁵ A un nivell inferior, a menys de 5 lliures la fanecada, es trobaven les tres fanecades i mitja de vinya franques que Doménec Canada júnior i la seua dona Bevinguda varen vendre a Pere Cabrera.⁹⁶ El preu més baix l'hem trobat en la venda que Joan Ridaura, mariner i habitador d'Oliva, va realitzar a Andreu Seguer, també mariner, de quatre fanecades i mitja per un total de 6 lliures.⁹⁷

L'adquisició de terres no es realitzava sempre al comptat, sinó que sovint es feia mitjançant el crèdit. El sistema de compra ajornada, juntament amb diferents formes de compra a crèdit —préstecs, carregament de censals—, permetia acudir al mercat a bona part del grup camperol de la vila. Així va ocórrer quan, el 19 de gener de 1425, Francesc Escrivà i la seua dona Joana, veïns d'Oliva, varen vendre a Francesc Maians, veí d'Oliva, una parcel·la de terra i vinya per 20 lliures. Aquell mateix dia es va signar un reconeixement de deute o àpoca per part de Maians, en el qual reconeixia deure al matrimoni 10 lliures valencianes i prometia tornar-les en cinc anys amb un recàrrec de 16 sous i 8 diners per any, «[...] *promito et tenere solvere interesse quolibet anno videlicet XVI solidos et octo dineros in festo predicti beati Michelis durante tempore dictorum quinque annorum [...]*».⁹⁸ Un cas semblant és el de Francesc Berences, peaire i veí de Gandia, que va vendre el 2 de gener de 1431 a Jaume Conill sènior, veí d'Oliva, una parcel·la de terra a la partida de Rabdells per 44 lliures. I de la mateixa manera que abans, el comprador va signar un document notarial de reconeixement de deute que pujava a la suma de 39 lliures i 12 sous que es devia pagar en dues vegades.⁹⁹ Tampoc no era estrany que s'ajornara la totalitat del preu de la compra. Així va ocórrer quan el llaurador oliver Martí Canada i Mahomat Mazeto, musulmà de la moreria d'Oliva, varen vendre a Francesc Ribera, llaurador i veí d'Oliva, una parcel·la de secà per 113 sous el 23 de gener

94. APPV, protocol 6464/F. Cardona (16 de novembre de 1433).

95. APPV, protocol 24915/R. Vidal (19 de maig de 1427).

96. *Ibidem* (1 de setembre de 1427).

97. APPV, protocol 14474/R. Vidal (26 de setembre de 1425).

98. APPV, protocol 14474/R. Vidal (19 de gener de 1425).

99. APPV, protocol 6463/F. Cardona (2 de gener de 1431).

de 1431, venda a la qual seguia un altre document en el qual el comprador reconeixia un deute per idèntica quantitat.¹⁰⁰

No obstant això, les compravendes no constituïen totes les transaccions de terra a l'interior del grup camperol, perquè una part es transmetia mitjançant donacions *inter vivos* i pels testaments. Segons A. Furió, la tendència a la baixa Edat Mitjana fou la progressiva pèrdua d'importància de les operacions intrafamiliars enfront d'un mercat més centrat entre els diferents veïns de la vila. L'acció del mercat devia tindre el seu reflex en la lenta, però imparabile i creixent, importància de les transmissions fetes pels pares o uns altres familiars a les noves cèl·lules conjugals, donacions *inter vivos* i *propter nuptias*, enfront de les terres transmeses en els testaments. La importància d'aquestes donacions familiars es pot veure en alguns documents notariaus que ja hem esmentat en les darreres pàgines, alguns dels quals val la pena recordar. El 26 de març de l'any 1430, amb motiu del matrimoni del seu fill, Antònia, vídua de Doménec Canada, va realitzar una donació *propter nuptias* de diversos béns immobles. A més d'una casa al poble, li va fer donació d'una parcel·la de terra de secà a la partida de les Tàpies, quatre parcel·les de terra a la partida de Benirrama, dues més a les partides del Pla i de les Jovades, tres fanecades a les partides de Maricarritx, una parcel·la a les Marjaletes, una parcel·la de vinya i cinc fanecades a Maricarritx i, per últim, una parcel·la a la partida dels Racons.¹⁰¹ Isabel, vídua de Francesc Trascull, va donar el 15 d'abril de 1425 al seu fill Francesc, amb motiu del seu casament amb Margarida, filla de Nicolau Loçano, tres fanecades de terra i mallol a la partida de Maricarritx.¹⁰² Per la seua banda, Bevinguda, vídua de Bartomeu Romeu, va realitzar una donació el 24 de març de l'any 1425, als seus nebots Guillem i Bernat Romeu

100. Ibídem (23 de gener de 1431).

101. «[...] *Primo, de quibusdam domibus sitis Olive franquis [...] Item, de quodam troceo terre sicani sito in termino dicte ville a les Tapies [...] Item, de quodam troceum terre a Benirrama [...] Item, de quodam troceo terre a Benifarez [...] Item, de quodam troceo in dicta partita [...] Item, de quodam troceo a Benifareç [...] Item, de quodam alio troceo al Pla [...] Item, de quodam troceo terre a Les Jovades [...] Item, de tribus fanecatas terre a Malicarrig [...] Item, de quodam troceo terre a les Marjaleres [...] Item, de quodam troceo vinee a Malicarrig [...] Item, etiam de quinque fanecatas vinee in dicta partita [...] Item, de quodam troceo terre als Racons [...]*» [APPV, protocol 6464/F. Cardona (26 de març de 1430)].

102. APPV, protocol 14474/R. Vidal (15 d'abril de 1425).

i als seus mateixos fills, de dues fanecades de terra a la partida rural de les Passadores.¹⁰³

VENDES DE TERRA A OLIVA (1425-1433)¹⁰⁴

Data	Parcel·la	Extensió	Càrrega	Situació	Preu	Font
18/01/1425	Vinya			Malicarrig	180 s.	APPV 14474
19/01/1425	Terra i vinya			Les Ceniols	20 ll.	APPV 14474
27/02/1425	Marjal				40 s.	APPV 14474
08/03/1425	Terra	2 fan.		Camp d'en Poio	300 s.	APPV 14474
22/03/1425	Terra i vinya		10 s./jov.	Les Ceniols	10 ll.	APPV 14474
28/03/1425	Terra			Rafalatar	180 s.	APPV 14474
29/03/1425	Terra	5 q.		L'Horta	45 s.	APPV 14474
29/03/1425	Terra	3 fan.	12 d./fan.	Malicarrig	300 s.	APPV 14474
04/05/1425	Terra		10 s./jov.	Les Jovades	80 s.	APPV 14474
10/05/1425	Terra			Rapdell	200 s.	APPV 14474
04/06/1425	Garroferar		Franca	Carrasquer	120 s.	APPV 14474
25/06/1425	Terra	2 fan. 1 q.	3 s./fan.	Orta de na Sala	10 ll.	APPV 14474
27/07/1425	Terra amb arbres i plantes			Mediona	40 s.	APPV 14474
26/09/1425	Terra	4 fan.		Hull de la Mola	24 ll.	APPV 14474
15/10/1425	Terra	1'5 fan.	12 d./fan.	Horta	12 ll.	APPV 14474
12/11/1425	Vinya			Malicarrig	270 s.	APPV 14474
19/11/1425	Garroferar			Pla de les Coves	13 ll.	APPV 14474
13/01/1427	Terra	1 fan.	12 d./fan.	Malicarrig	8 ll.	APPV 24915
20/01/1427	Garroferar		4 d./fan.	Les Codines	8 ll.	APPV 24915
27/01/1427	Terra			Els Vilars	97 s.	APPV 24915
27/01/1427	Terra i Garroferar		12 d./fan.	Camí de Rebollet	18 ll.	APPV 24915
21/02/1427	Terra i arbres			Elqua	140 s.	APPV 24915
04/03/1427	Terra			Mediona	11 ll.	APPV 24915
08/05/1427	Terra		11 s. 4 d.	Orta de na Sala	20 ll.	APPV 24915
19/05/1427	Terra	3 fan.	Franca	Les Fonts d'en Pous	21 ll.	APPV 24915

103. *Ibidem* (24 de març de 1425).

104. Abreviacions: br. = braç; d. = diner; fan. = fanecada; jov. = jorada; ll. = lliura; q. = quartó; s. = sou.

Data	Parcel·la	Extensió	Càrrega	Situació	Preu	Font
28/06/1427	Terra	½ jov.	Franca	Les Jovades	25 ll.	APPV 24915
28/06/1427	Terra	½ jov.	Franca	Les Jovades	25 ll.	APPV 24915
14/06/1427	Terra	3 fan.		Orta na Sala	15 ll.	APPV 24915
01/09/1427	Vinya	3'5 fan.	Franca	Rafalatar	17 ll.	APPV 24915
06/09/1427	Terra		10 s./jov.	Benifareç		APPV 24915
31/10/1427	Terra i arbres		10 s./jov.	Benirrama	90 s.	APPV 24915
03/11/1427	Terra		6 s.	Orta de na Sala	100 s.	APPV 24915
20/01/1428	Terra			Alfadadí	9 ll.	APPV 28753
12/02/1428	Terra, arbres i plantes		Franca	Alfadadí	13 ll. 10 s.	APPV 28753
04/03/1428	Terra	1'5 fan.			175 s.	APPV 28753
23/06/1428	Terra	1'25 fan.		Malicarrig	7 ll.	APPV 28753
19/07/1428	Terra		4 d.	Malicarrig		APPV 28753
11/01/1430	Terra			Malicarrig	128 s.	APPV 6464
11/01/1430	Figuerar			Malicarrig	19 ll.	APPV 6464
18/01/1430	Vinya		Franca	Malicarrig	12 ll. 10 s.	APPV 6464
28/01/1430	Vinya		3 s.	Orta de na Sala	12 ll.	APPV 6464
01/02/1430	Terra		Franca	Davall la Cequia del Molí	26 ll.	APPV 6464
03/02/1430	Terra	½ jov.	6 d.	Rafalatar	12 ll.	APPV 6464
03/02/1430	Terra		10 s./jov.	Benifareç	7 ll.	APPV 6464
13/02/1430	Marjal				100 s.	APPV 6464
13/02/1430	Marjal		2 d./fan.	La Torra	9 ll.	APPV 6464
03/03/1430	Terra		16 s. 6 d.	Alqueria d'en Blasco	8 ll.	APPV 6464
06/03/1430	Terra		12 d.	Malicarrig	9 ll.	APPV 6464
20/03/1430	Terra		7 s. 6 d.		29 ll.	APPV 6464
04/05/1430	Morerar		3 s.	Camí de Gandia	30 ll.	APPV 6464
12/05/1430	Terra			Malicarrig	16 ll.	APPV 6464
11/06/1430	Figuerar		8 s. 6 d.	Malicarrig		APPV 6464
24/07/1430	Arbres			Les Eres	14 ll.	APPV 6464
24/07/1430	Vinya				100 s.	APPV 6464
24/07/1430	Terra			La Sangonera	7 ll.	APPV 6464
04/08/1430	Terra			Camp Domo	29 ll.	APPV 6464
30/08/1430	Terra i vinya		15 d.	Les Ceniols	115 s.	APPV 6464
02/11/1430	Terra			Camí de Gandia	9 ll.	APPV 6464
03/11/1430	Terra				39 ll.	APPV 6464

Data	Parcel·la	Extensió	Càrrega	Situació	Preu	Font
16/11/1430	Terra		10 s./jov.	Barraxí	15 ll.	APPV 6464
25/11/1430	Figuerar		12 d./fan.	Malicarrig		APPV 6464
08/11/1430	Terra			La Xeresa	20 ll.	APPV 6464
08/11/1430	Terra		Franca	Davall la Cequia del Molí	420 s.	APPV 6464
02/01/1431	Terra			Rapdell	44 ll.	APPV 6463
08/01/1431	Terra			Les Jovades	12 ll.	APPV 6463
08/01/1431	Terra			Orta de na Sala	14 ll.	APPV 6463
08/01/1431	Terra	3 fan.	5 s./fan.	La Xeresa	20 ll.	APPV 6463
13/01/1431	Terra		7 d.	Mediona	44 s.	APPV 6463
18/01/1431	Terra			Orta de na Sala	50 s.	APPV 6463
18/01/1431	Terra			Benifareç	100 s.	APPV 6463
23/01/1431	Terra			Les Rodies	113 s.	APPV 6463
15/02/1431	Terra	10 fan.		Orta de la Vinya	52 ll.	APPV 6463
22/02/1431	Terra		9 d.	Malicarrig	230 s.	APPV 6463
02/03/1431	Figuerar			Malicarrig	19 ll.	APPV 6463
03/03/1431	Terra		Franca	Malicarrig	7 ll.	APPV 6463
03/03/1431	Terra		Franca	Malicarrig	7 ll.	APPV 6463
21/03/1431	Figuerar		4 s. 8 d.	Lo Rafal d'en Jacme Conill	18 ll.	APPV 6463
22/03/1431	Terra	4 fan.	12 d.	Camp de n'Antoni Pla	39 ll.	APPV 6463
23/03/1431	Figuerar			Malicarrig	18 ll.	APPV 6463
29/03/1431	Vinya		12 d./fan.	El Rafal	11 ll.	APPV 6463
31/03/1431	Terra, oliveres i garroferes				88 s.	APPV 6463
10/04/1431	Vinya			Rech Nou	7 ll.	APPV 6463
17/05/1431	Terra		32 s. 2 d.	Alqueria d'en Blasco	10 ll.	APPV 6463
23/05/1431	Terra		18 d.	Les Passadores	12 ll.	APPV 6463
07/06/1431	Marjal		6 d.	Les Fonts d'en Pous	12 ll.	APPV 6463
13/02/1432	Terra	3'5 fan. 10 br.	17 s. 9 d.	La Xesar	22 ll.	APPV 6465
05/03/1432	Era		2 d.	Eres de la Muntanyeta	21 s.	APPV 6465

Data	Parcel·la	Extensió	Càrrega	Situació	Preu	Font
10/03/1432	Terra		10 s./jov.	Les Jovades	28 ll.	APPV 6465
05/05/1432	Vinya		2 s. 8 d.	La Calçada	30 ll.	APPV 6465
13/05/1432	Terra	7'5 fan. 6 br.	12 d./fan.	Damunt lo Pont de Gordonaç	79 ll. 4 s.	APPV 6465
20/05/1432	Terra		6 d.	Malicarrig	15 ll.	APPV 6465
14/06/1432	Terra		6 s.		6 ll. 10 s.	APPV 6465
18/06/1432	Terra			La Calçada	147 s.	APPV 6465
25/06/1432	Terra			Rafalatar	17 ll.	APPV 6465
26/06/1432	Terra		3 s./fan.	Orta de na Sala	350 s.	APPV 6465
14/07/1432	Terra		12 s./fan.	Malicarrig	36 ll.	APPV 6465
11/08/1432	Terra	40 fan.	21 d.	Malicarrig	35 ll.	APPV 6465
20/08/1432	Vinya		Franca	Malicarrig	270 s.	APPV 6465
12/09/1432	Terra	6 fan.	Franca	Davall la Cequia del Molí	32 ll.	APPV 6465
13/09/1432	Vinya		13 s. 4 d.	Malicarrig	13 ll.	APPV 6465
16/10/1432	Terra		2 s. 5 d.	Camí de Gandia	16 ll.	APPV 6465
20/01/1433	Terra		10 s./jov.	Les Cenioles	10 ll.	APPV 6466
23/01/1433	Hort			Abrevador	28 ll.	APPV 6466
27/01/1433	Terra		5 s. 10 d.	Les Jovades	35 ll.	APPV 6466
27/01/1433	Terra		5 s. 11 d.	Les Jovades	35 ll.	APPV 6466
18/10/1433	Terra i vinya		4 s.	La Calçada	420 s.	APPV 6466
16/11/1433	Terra	2 fan.	3 s./fan.	Orta de na Sala	14 ll.	APPV 6466
20/11/1433	Vinya			Malicarrig	88 s.	APPV 6466

3.3 LES ACTIVITATS NO AGRÀRIES

Dintre les societats mediterrànies baixmedievales, la producció agrària era certament molt important i es trobava en la base de bona part de la riquesa, sent el sector que més mà d'obra comprenia. No obstant això, unes altres activitats, en alguns casos prou relacionades amb el món rural, com la ramaderia, o identificades amb els fenòmens d'urbanització patits per l'Europa Occidental des dels segles XI-XII, és a dir, el comerç i la manufactura, han de considerar-se com sectors susceptibles d'anàlisi.

Així, després d'haver parlat de la importància de l'agricultura, dels seus ritmes i organització del treball, dels conreus, etc., ara és el moment de veure la incidència de les activitats no agràries a Oliva, que ocupaven més de setanta homes adults entre els cristians de la vila, començant per les activitats del sector primari, com la pesca i la ramaderia, per a tractar, després, aquelles relacionades amb l'artesania i el comerç.

Una vila riberenca del Mediterrani com Oliva va tindre en la pesca una de les seues fonts de riquesa. I encara que falten estudis sobre aquesta temàtica al nostre país per a l'època baixmedieval, les dades proporcionades pels protocols notariaus ens permeten oferir algunes dades. L'existència d'un grau, és a dir, un punt de la riba que servia de desembarcador a la població al segle xv, està ben documentada. En una navegació caracteritzada pel cabotatge, com era la medieval, l'existència al llarg de tota la costa valenciana de graus i carregadors era habitual i Oliva no va ser una excepció. Posseïm una clara evidència quan Isabel, vídua de Francesc Trascull, pescador i veí d'Oliva, va realitzar l'any 1425 diverses donacions al seu fill, entre les quals es trobava una barraca al grau d'Oliva.¹⁰⁵ A més, mitjançant l'estudi prosopogràfic hem pogut arregar l'existència de pescadors i mariners de la vila, encara que malauradament no de la seua principal activitat, sinó comprant o venent terres, signant matrimonis o realitzant donacions. Es tracta de Joan Escrivà, Joan Guaytes, Andreu Reig, Bernat Ribes, Antoni Sabater, Andreu Seguer, Bartomeu Seguer i Francesc Trascull. En tot cas, la presència d'aquestes persones, que posseïen els bastiments bàsics per a exercir el seu ofici, barques i instruments de pesca, demostra de manera evident la importància d'aquest sector per a l'economia olivera. En primer lloc, perquè proporcionava una aportació alimentària, suplementària a la dieta de les famílies de la vila —i ací cal recordar també les prohibicions eclesiàstiques de menjar carn en determinades èpoques de l'any—, i, en segon, perquè oferia una certa diversificació a l'economia del poble.

Dintre del grup de pescadors de la primera meitat del segle xv a Oliva, cal mencionar Francesc Trascull, fill del difunt Francesc Trascull. Com hem mencionat adés, el 15 d'abril de l'any 1425 va rebre de la seua mare Isabel, a més d'una barraca al grau de la població, tres

105. APPV, protocol 14474/R. Vidal (15 d'abril de 1425).

fanecades de terra i vinya jove, una barca del tipus llaüt, amb tots els aparells necessaris per a pescar:

[...] *tres fan. terre et mallol sitas in territorio de Malicarrig, termino dicte ville, franquas et liberas prout confrontatur cum terra Rafaelis Monyino et cum terra de Azmet Juceff et cum camino del Grau de Gandia. Item, una barqua vel laud de pescar de fora cum suis apparatibus et arreus et cum una barraqua situada en lo Grau de la mar de Oliva [...]*.¹⁰⁶

Segons assenyala el diccionari Alcover, el llaüt era una embarcació de poc tonatge, des d'una fins a cinquanta tones, ormejada de vela llatina i, de vegades, d'un floc anomenat pollacra, i destinada a la pesca i al cabotatge. Miquel Adzuara també és anomenat com a pescador en la documentació notarial, encara que sols el trobem juntament amb la seua muller Francesca reconeixent el 23 d'abril de l'any 1425 un deute de 12 lliures i 10 sous per un drap de bruneta.¹⁰⁷ Un altre exemple és la barca de pesca, «[...] *quendam lambatum pescandi [...]*», que reconeixen compartir els germans Ferrer.¹⁰⁸

La segona de les activitats dintre del sector primari que va tindre una certa importància a Oliva durant el segle xv fou la ramaderia. Tothom ha considerat que el conjunt de la comarca de la Safor no era una de les principals àrees ramaderes del Regne de València als segles xiv i xv. La vila d'Oliva, situada en un punt d'alts rendiments agrícoles, tampoc no va posseir, a partir de les fonts i la bibliografia consultada, ramats importants. No obstant això, cal recordar que en les comunitats rurals el bestiar esdevenia un component essencial perquè subministrava productes alimentaris, proporcionava un ajut imprescindible en el camp i constituïa, a banda del marítim, l'únic mitjà de transport. L'activitat ramadera a la vila al Quatre-cents no va tindre molta importància fora dels animals destinats al consum domèstic, com els porcs o els animals de corral. Les activitats ramaderes estaven relacionades, a més de la llana i el cuir destinats a l'artesania, amb l'aprovisionament de carn per a la població. Els capítols de l'arrendament de la carnisseria d'Oliva, que feren

106. *Ibidem*.

107. APPV, protocol 14474/R. Vidal (23 d'abril de 1425).

108. APPV, protocol 6465/F. Cardona (21 de juliol de 1432).

els jurats de la vila el 5 de novembre de l'any 1425 a Abdulcarim Abdulmalich, ens proporcionen una informació preciosa sobre el funcionament d'aquesta producció i, alhora, que endinsen en el tema de la història de l'alimentació baixmedieval del món mediterrani.¹⁰⁹ La carn va ser durant molt de temps un menjar de rics encara que durant el segle XV, segons alguns autors, es va produir un enriquiment de l'alimentació de les classes populars, és a dir, dels llauradors al món rural i dels artesans a les ciutats. Als pobles, cada família podia posseir un petit corral dedicat a criar diferents tipus d'aus —per exemple, les gallines—, que proporcionaven a la família la carn de les grans celebracions i festivitats religioses. També allí es criava el porc, la font càrnia més important del grup camperol. El seu elevat pes, les màximes possibilitats d'aprofitament, la facilitat de conservació que permetia consumir els seus derivats —pernils, embotits, etc.— durant tot l'any i el baix cost de la seua alimentació varen fer que fora un dels reis de la ramaderia baixmedieval. A més, l'arrendament de la carnisseria d'Oliva ens proporciona dades sobre unes altres alternatives alimentàries. El text, que hem inclòs en l'«Apèndix documental», va ser signat pels jurats d'Oliva, Guillem Escrivà i Guillem Cardona, i indica que l'arrendament es feia per un període de dos anys. Les clàusules arplegaven que Abdulcarim Abdulmalich estava obligat a tallar carn de cabró i de bou, quan fora època de matança, i de moltó contínuament. En segon lloc, s'autoritzava el carnisser a tindre en el bovalar del poble fins a un màxim de tres-cents borrecs. L'arrendador també estava obligat a tindre un mosso cristià per a tallar carn i la possibilitat de tindre un altre, cristià o musulmà, per a guardar el ramat. No obstant això, a més del carnisser musulmà també coneixem l'existència d'uns altres carnisser cristians a la vila, com Francesc Alfonso, el qual va signar com a testimoni en un document notarial el 25 de juny de l'any 1425;¹¹⁰ o Gabriel Carbonell, carnisser i veí de la vila, el qual va reconèixer el 4 de febrer de l'any 1433 cobrar de Francesc de Valls, ciutadà de València, 55 lliures pel dot de la seua muller Joana.¹¹¹ El ma-

109. J. M. CRUSELLES i R. NARBONA, «Los modelos alimentarios de una sociedad jerarquizada: Occidente en la Edad Media», dins *Debats: Revista de cultura, poder i societat*, 16, València, 1986, pp. 72-83; M. MONTANARI, *Alimentazione e cultura nel Medioevo*, op. cit.

110. APPV, protocol 14474/R. Vidal (25 de juny de 1425).

111. APPV, protocol 6466/F. Cardona (10 de febrer de 1433).

teix Carbonell devia 37 lliures i 18 sous per una quantitat indeterminada d'ovelles, «*certe quantitatis bestiari lanaris*». ¹¹² Per altra banda, a més dels artesans de la carn, dins de la vila hem censat alguns professionals ramaders, encarregats de cuidar els ramats pels voltants de la vila. És el cas de Miquel Goçalbo, pastor i habitador d'Oliva i que havia immigrat de Cantavella, «[...] *pastor filius Jacobi Goçalbo, oriundus de Cantavella pro nunc habitans in villa Olive*»; ¹¹³ o el de Llorenç Noguera, vaquer i habitador de la vila, i també immigrant, «*vaquerio habitatori promunc ville predictae de Oliva oriundo loci de Carcaxen*». ¹¹⁴ En tot cas, el dèficit ramader de la vila es fa evident en algunes dades. És el cas de la compra que realitzaren els peraires Pere Bosch i Bartomeu Font, juntament amb Gue Hacim, de cent vuitanta-quatre ovelles i vuitanta-tres borrecs a Mahomet Xibib, musulmà de Castelló de Rugat, per 83 lliures. ¹¹⁵

Dintre de les activitats no agràries cal parlar, en tercer lloc, de la dedicació artesanal d'una part de la població de la vila. Els estudis sobre algunes poblacions valencianes al segle XV han mostrat una imatge que supera la d'unes viles abocades exclusivament a la producció agrària i ramadera i dona pas a la visió d'uns llocs on el normal era la diversificació econòmica i la combinació de distints treballs. Per norma general, l'evolució de l'agricultura baixmedieval accentuà a les àrees rurals la complementarietat de funcions, és a dir, la gent conservava terres destinades a l'autoabastiment i les treballava amb l'ajut del conjunt familiar o mitjançant assalariats. Per altra banda, i menys en les zones en les quals la penetració del capital mercantil no va produir el desenvolupament de formes de treball preindustrial més definides, l'artesà rural no sempre va poder adequar el ritme del seu treball a l'obtenció d'una renda suficient per a mantindre la família durant tot l'any. Per eixa raó, el treball artesanal i rural varen ser en moltes ocasions totalment complementaris, perquè cap ocupació no exigia un treball intensiu en temps. ¹¹⁶ En quasi totes les viles mediterrànies, l'activitat artesanal

112. APPV, protocol 6463/F. Cardona (4 de juny de 1431).

113. APPV, protocol 14474/R. Vidal (18 d'octubre de 1425).

114. APPV, protocol 24915/R. Vidal (20 d'octubre de 1427).

115. APPV, protocol 6464/F. Cardona (6 de maig de 1430).

116. Vegeu P. IRADIEL, «Estructuras agrarias y modelos de organización precapitalista en Castilla», dins *Studia Historica: Historia Medieval*, 1, Salamanca, 1983a, pp. 87-112; J. A. LLIBRER, *Artesanado y formas de la producción textil rural: Cocen-*

de més rellevància econòmica fou la tèxtil, per ser una necessitat quasi bàsica per a la població —proporcionava els vestits—, pel nombre de persones que intervenien i la successió d'operacions tècniques, tant al camp com a la ciutat.

La sèrie d'operacions tècniques que conduïen a la transformació de la llana en draps durant la Baixa Edat Mitjana és ben coneguda, gràcies a la quantitat d'investigacions dedicades al tema.¹¹⁷ I encara que les millors fonts provenen de les manufactures urbanes, no hi ha dubte que, en els seus trets bàsics, el procés tecnològic era per tot arreu similar. Aquest es dividia en tres grans parts: la preparació de la llana, el tissatge i l'aparellament dels draps. Al maig i juny, es realitzava la tossa de la llana, que després era seleccionada segons la seua llargària, color i qualitat. Amb posterioritat, es rentava de manera alternativa en grans poals d'aigua calenta i freda, per a lliurar-la de terra i substàncies vegetals i quedara ben eixuta. Una vegada neta i classificada, es procedia a l'arquejament de la llana. Aquesta operació consistia a colpejar-la, dilatant els filaments de la llana mitjançant una espècie d'arc, per a fer-la més sedosa i que poguera ser pentinada i cardada amb més facilitat. Ambdós procediments estaven destinats a preparar les fibres per a la filatura. Al pentinament es destinaven les llanes més llargues, mentre que la cardada s'ocupava del fil més curt, que era l'emprat en la trama. Una vegada la llana estava preparada, es realitzava la filatura amb l'objectiu d'obtindre un fil regular i de diferents grossors. La textura era la fase següent, la que proporcionava al teixit les seues qualitats essencials: solidesa, densitat i impermeabilitat.

La majoria de les operacions que seguien a la textura tenia la finalitat de procurar un acabat més perfecte, netejant la tela i donant a la superfície una major uniformitat. Unes fases que sovint estaven contro-

taina (1469-1487), València, 1995 [tesi de llicenciatura]; J. APARICI, *Manufacturas rurales y comercio interior valenciano: Segorbe en el siglo xv*, Castelló de la Plana, 1997 [tesi doctoral]; i P. IRADIEL, G. NAVARRO, D. IGUAL i J. APARICI, op. cit.

117. D. CARDON, *La draperie au Moyen Âge: Essor d'une grande industrie européenne*, París, 1999; P. IRADIEL, *Evolución de la industria textil castellana en los siglos XIII-XVI: Factores de desarrollo, organización y costes de la producción manufacturera en Cuenca*, Salamanca, 1974; G. DE POERCK, *La draperie médiévale en Flandre et en Artois, technique et terminologie*, Bruges, 1951; W. ENDREI, *L'évolution des techniques du filage et du tissage, du Moyen Âge à la révolution industrielle*, París-La Haia, 1968.

lades pels mestres peraires i que consistien a netejar la tela de totes les impureses, traient-li la borra i els pèls grossos. Després, els draps eren «adobats» amb argila per tal de desengreixar-los i eren conduïts al molí batà, on eren definitivament netejats de totes les impureses que encara podien tindre. Al batà els draps eren rentats, escurats i aixafats per les pales del molí. Posteriorment, es procedia a «abaixar» els draps, que eren estesos en grans taules i amb tisoires s'igualava la superfície. Quan el drap era ja ben tos, i encara no havia estat tenyit, es passava a la tintoreria. Per a tenyir els draps, aquests eren introduïts repetides vegades en les tines, fins que aconseguien el color adequat. Les darreres operacions consistien a estirar els draps als tiradors, perquè les teles recuperaren la llargària perduda des que havien eixit de les mans del teixidor, i a apuntar-los, és a dir, es doblaven amb uns plecs determinats per a facilitar el seu transport i exposició per a la venda.

L'activitat tèxtil dins d'Oliva va ser la primera activitat artesanal i les referències als treballadors d'eixe sector són contínues en la documentació notarial, encara que no de les seues activitats. A més, coneixem l'existència d'algun taller o lloc destinat al tint dels draps situat en la vila, mitjançant una referència indirecta. Així, Antoni Seguer va acceptar el 13 de gener de l'any 1427 la donació per part del seu pare d'una casa situada en un barri de la població que duia al tint, «[...] *in vicco novo quo tendit al tint* [...]».¹¹⁸ No obstant això, hi havia ocasions en les quals es recorria a tintorers de poblacions properes. Així, Joan Felip, tintorer i veí de Gandia, va rebre 9 lliures de Francesca, vídua de Jaume Agustí, d'Oliva, pel tint de draps de llana.¹¹⁹ A més, la reconstrucció prosopogràfica ens ha revelat un petit grup, però actiu, d'artesans tèxtils. Així, podem citar l'existència de teixidors (Joan Castelló, Rafel Monyino i Berenguer Saranyana), peraires (Joan de Balaguer, Francesc Bosch, Pere Bosch, Mateu Cerola, Mateu Colar, Antoni Daroca, Joan Ferrer, Bartomeu Font, Doménec Garcia, Francesc Garcia, Joan Garcia, Guillem Guardiola, Antoni Martí, Antoni Olzina, Bernat Olzina, Francesc Ortega, Mateu Riola, Pere Rodrigo, Jaume Rosell, Francesc Rovira, Pere Sala, Bernat Solivella i Bartomeu Torres) i sastres (Bonanat Bordils, Guillem Ferrer, Antoni Lombart, Jaume Oliver, Sanç Sánchez

118. APPV, protocol 14474/R. Vidal (13 de gener de 1425).

119. APPV, protocol 28753/R. Vidal (24 d'agost de 1428).

i Gabriel Serra). Les notícies de les seues activitats són poques encara que tenim alguns exemples. És el cas del reconeixement de deute de 39 lliures i 12 sous que Pere Bosch, peraire i veí d'Oliva, va signar el 22 de maig de l'any 1427 amb Abdulcarim Abdulmalich, el carnisser musulmà de la vila, per la compra de quaranta-tres arroves de llana.¹²⁰ Un any després, el 23 de març de 1428, Joan Garcia, peraire i veí d'Oliva, va donar 25 florins d'or en comanda a Beneyto Ximénez de Luxas, veí de Chinchilla, per a comprar trenta arroves de llana, les quals li les havia de donar al maig a Xàtiva.¹²¹ El 24 de juliol de l'any 1430, Jaume d'Albarrazí i Joan Arrover entregaren en comanda a Antoni Daroca, peraire i veí d'Oliva, i a la seua filla Francesca, vídua de Joan Pérez, peraire de la vila, una comanda que comprenia diferents instruments per a treballar la llana i acabar draps.¹²² Per exemple, i encara que no tenim notícies exactes sobre la seua activitat, el peraire i veí d'Oliva, Domènec Garcia, apareix de manera contínua en la documentació notarial consultada. Com es pot veure en l'«Apèndix prosopogràfic», de manera repetida signa donant testimoni de contractes notariaus durant el primer terç del segle xv i ocupa càrrecs al consell municipal. A més, l'activitat tèxtil a la resta del comtat d'Oliva no era inexistent, com demostra l'arrendament que varen realitzar l'any 1467 Joan Guitart, de Gandia, i Francesc Tahuhenga, veí de Llutxent, de l'impost que gravava la producció de draps, el denominat «tall del drap». Ambdós apareixen com els arrendadors d'aquest impost a Gandia, «[...] arrendadors del general del tall del drap de quarter qui's diu de la vila de Gandia [...]», i el 8 de març de 1467 compraren l'impost al senyor d'Oliva per un període de tres anys a raó de 45 lliures anuals.¹²³

Després de parlar de l'activitat tèxtil, cal fer referència a uns altres artesans. En aquest cas, són molt menys nombrosos, encara que dintre del conjunt de la vila no deixaven de tindre la seua importància. Així, posseïm informació de l'existència d'uns altres artesans dedicats a la construcció. És el cas d'Antoni Savall, al qual la documentació notarial anomena com obrer de vila, *operarius operis ville*. Aquest, juntament amb la seua muller Joana i Berenguer Saranyana, teixidor, varen vendre

120. APPV, protocol 24915/R. Vidal (22 de maig de 1427).

121. APPV, protocol 28753/R. Vidal (23 de març de 1428).

122. APPV, protocol 6464/F. Cardona (24 de juliol de 1430).

123. APPV, protocol 21586/J. de Carcí (8 de març de 1467).

a Guillem Draper, mercader convers de la ciutat de València, cent quintars de garrofa.¹²⁴ També, dintre del grup d'artesans, cal citar el sabater Pere Sabater, el qual apareix com a testimoni en un document notarial,¹²⁵ o d'altres com Martí Terol, moliner, qui apareix com a testimoni en un document notarial de 21 d'octubre de l'any 1432¹²⁶ i Bartomeu Camarasa, corder. A més, quan parlem del grup de persones dedicades a activitats no agràries, és necessari fer referència al sector terciari o de serveis, que comprén l'activitat de professionals del Dret, com els notaris, els apotecaris, els metges i els dedicats al comerç. Com es pot veure en l'«Apèndix prosopogràfic», a Oliva varen treballar durant la primera meitat del segle xv almenys cinc notaris (Francesc Cardona, Ramon Vidal, Joan Bolufer, Joan Crexell i Pere Rovira), a més d'uns altres homes relacionats amb el treball de l'escriptura i el Dret, com Miquel Aparici, el qual apareix de manera continuada en la documentació com a *scriptor* i el jurista Pere Gallach. A més, cal fer referència als professionals del sector de la medicina que a Oliva, durant el primer terç del segle xv, estava compost pels barbers Francesc Adalil, Pere Fraga (que també apareix com a cirurgià), Joan López i Bernat Sabater i el físic Jaume d'Albarrazí. Dintre del grup mercantil de la vila d'Oliva podem incloure, sens dubte, els mariners que apareixen en la documentació. Així, la compra que va fer Joan Ridaura, mariner i veí d'Oliva, als jurats del consell, Guillem Escrivà i Guillem Cardona, de cent dos cafissos d'ametles el 25 de maig de l'any 1425 revela, sens dubte, la seua orientació cap a operacions mercantils o, almenys, especulatives.¹²⁷ Així, dintre d'aquesta esfera d'activitats cal fer referència a la procuració que va realitzar Bernat Busot, mariner i veí d'Oliva, al seu fill Bernat.¹²⁸ Bernat Busot sènior reconeixia l'11 de març de l'any 1427 deure a Andrea de Benfa, mestre sucrer, 13 lliures i 7 sous per mitja barca, «[...] *medietatis cuiusdam barque que erat inter nos communis* [...]».¹²⁹ També posseïm la referència de Joan Ferrer, mariner i veí d'Oliva, que va donar mitja barca al seu macip Antoni, «*medietatem*

124. APPV, protocol 6465/F. Cardona (26 de febrer de 1432).

125. Ibídem (6 de maig de 1432).

126. Ibídem (21 d'octubre de 1432).

127. APPV, protocol 14474/R. Vidal (25 de maig de 1425).

128. APPV, protocol 14474/R. Vidal (4 de juny de 1425).

129. APPV, protocol 24915/R. Vidal (11 de març de 1427).

cuiusdam barche navigandi mee nuncupate Santa Maria cum medietate imnium exarciarum et apparamentorum». ¹³⁰ L'alfòndec de la vila, on es realitzaven transaccions comercials i es consumia vi, també va tindre la seua importància. Així, Bonanat Bordils, convers i habitador de la vila de Murla, procurador de Jaume Llop, hostaler d'eixa població, va arrendar el 3 de setembre de l'any 1428 per tres mesos a Joan Claver, convers i habitador d'Oliva, l'alfòndec de la vila, «*domum et alfondech dicte ville Olive*». ¹³¹ Per exemple, Francesc Castelló, mercader i ciutadà de València, i un dels inversors en la producció sucrera, va arrendar l'any 1432 a Joan Castell l'alfòndec de la vila per cinc mesos per un preu de 8 lliures. ¹³² Poc després, Gabriel Martí, convers de Gandia, va reconèixer el 25 d'octubre de 1432 un deute de 95 sous amb Mateu Cerola, d'Oliva, per l'arrendament de l'alfòndec de la vila. ¹³³ El 13 de gener de 1431 Joan Ferrer, peraire i veí d'Oliva, arrendà a Teresa, vídua de Garcia Blas, d'Oriola, una tenda per un any a canvi de 9 lliures, «*quoddam hospicium sive hostale cum aliquibus cubilibus*». ¹³⁴

En total, podem parlar d'una comunitat on hem censat un total de cinc notaris, sis professionals de la medicina i més de trenta persones relacionades amb la indústria tèxtil, és a dir, on un bon grapat de la població de la vila es dedicava a activitats no agràries; i on el pes del sector secundari i terciari és important i mostra la funció de la vila com a petit centre artesanal de la comarca. Així, la imatge d'una vila abocada exclusivament a la producció agrària es veu matisada encara que, com hem dit adés, l'habitual era la combinació de treball agrícola i artesà.

Dins d'aquest capítol dedicat a l'economia no agrària, també hem de parlar de la circulació dels diners, del sistema de préstec, tot i que és un aspecte molt relacionat amb el món agrícola. Les viles del país —cadascuna, és clar, a diferent escala— es situaren com els centres del préstec davant del món rural; i Oliva no va ser l'excepció. A l'Edat Mitjana valenciana, el sistema més emprat per a aconseguir diners fou el censal. Aquest fou un instrument de crèdit molt utilitzat i obligava el receptor d'un préstec en metàl·lic a comprometre's al pagament d'una pensió

130. APPV, protocol 6463/F. Cardona (21 de març de 1431).

131. APPV, protocol 28753/R. Vidal (3 de setembre de 1428).

132. APPV, protocol 6465/F. Cardona (16 de juliol de 1432).

133. *Ibidem* (25 d'octubre de 1432).

134. APPV, protocol 6463/F. Cardona (13 de gener de 1431).

anual (cens) al prestador, mentre no tornara el capital prestat o «quitament». Vegem-ne un exemple. El 3 de març de l'any 1431, Antònia, vídua de Doméneç Canada, i Doméneç i Joan Canada varen reconèixer rebre 6 lliures (d'un total de 20) de Jaume Rosell, pel quitament de 33 sous i 4 diners censals.¹³⁵ Com a garantia de pagament, el receptor del deute «carregava» el censal sobre un bé de la seua propietat, generalment immoble, susceptible de ser embargat.¹³⁶ D'aquesta manera, segons els estudis d'Antoni Furió, la família camperola havia de recórrer als préstecs per a satisfer les seues necessitats de consum, especialment en el temps entre collites, i també per a pagar els dots, renovar les seues eines i comprar animals i terres. En general, la majoria de llauradors adquiria préstecs censals als seus veïns més acomodats. Els exemples no són massa nombrosos a Oliva, perquè la majoria de la documentació notarial fa referència a la transacció de terres o uns altres béns immobles i, per eixa raó, és difícil fer una estadística fiable de quines persones recorrien al préstec censalista i quines altres invertien en eixe mercat segur de rendes.¹³⁷ Els casos següents, per tant, sols volen revelar l'existència del fenomen encara que estem lluny d'arribar a conèixer la seua importància dins l'estructura econòmica de la vila. Així, Joan d'Ivissa, llaurador i veí de la vila, va vendre a Doméneç Garcia, peraire de Gandia, 50 sous censals a canvi de 30 lliures.¹³⁸ Bartomeu Escrivà i la seua muller Úrsula, d'Oliva, varen vendre a Francesc Castelló, mercader i ciutadà de València, 50 sous censals per 18 lliures.¹³⁹

135. APPV, protocol 6463/F. Cardona (3 de març de 1431).

136. A. GARCIA SANZ, «El censal», dins *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, xxxvii, Castelló de la Plana, 1961, pp. 281-310; A. FURIÓ, «Crédito y endeudamiento: el Censal en la sociedad rural valenciana (siglos XIV-XV)», dins SERRANO MARTÍN, Eliseo i Esteban SARASA SÁNCHEZ (coord.), *Señorío y feudalismo en la Península Ibérica (siglos XII-XIX)*, vol. I, Saragossa, 1993, pp. 501-534.

137. Alguns treballs sobre uns altres indrets del país han revelat la importància del crèdit censalista a les comunitats rurals. Vegeu A. FURIÓ, J. V. GARCÍA MARSILLA, A. J. MIRA, S. VERCHER i P. VICIANO, «Endeutament i morositat en una comunitat rural. El censal a Sueca a finals del segle XV», dins *Actes de la V Assemblea d'Història de la Ribera* (Almussafes, 1988), Almussafes, 1993, pp. 119-165; i V. OLASO, «L'endeutament censal a la vila de Gandia durant la Baixa Edat Mitjana», dins *Ullal: Revista d'història i cultura*, 11, Gandia, 1987b, pp. 51-64.

138. APPV, protocol 6466/F. Cardona (14 de juliol de 1433).

139. APPV, protocol 6465/F. Cardona (10 d'abril de 1432).

Figura 5. Els mercats eren punts d'intercanvi i sociabilitat (Extret de «Menjar de camperol» [miniatura] d'anònim, *La Politique d'Aristote*, traduite par Nicolas Oresme, ca. 1401-1500. Consultat des de BnF Catalogue général [en línia], <<https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b55013411d/f17.highres>> [consulta: 23 novembre 2019]. Biblioteca Nacional de França, Departament de Manuscrits [22500], París).

Capítol 4

ELS SENYORS DE LA TERRA

4.1 LA FAMÍLIA CENTELLES-RIUSECH

Els estudis de caire general sobre la noblesa valenciana ja compten amb una abundat bibliografia i, durant els últims anys, han aparegut estudis sobre algunes de les més importants nissagues autòctones, com els Pardo de la Casta, els senyors de Gandia i, sobretot, els Borja i, afortunadament, sobre els mateixos senyors d'Oliva.¹

En primer lloc, cal intentar definir i delimitar allò que s'entenia en l'Edat Mitjana per noble, és a dir, quines diferències jurídiques, socials i econòmiques posseïa el grup nobiliari respecte a la resta de la població. Com a característiques generals podem assenyalar, seguint les paraules que va emprar la historiadora catalana M. T. Ferrer i Mallol, que la noblesa era, als països mediterranis baixmedievals, un estament ampli que, dividit en dos grans grups que el conjunt de la historiografia

1. Sobre la noblesa valenciana, vegeu la síntesi de C. LÓPEZ, *Nobleza y poder político en el Reino de Valencia (1416-1446)*, València, 2005. Uns altres estudis de caire més específic són els de J. PASTOR I FLUIXÀ, «Nobles i cavallers al País Valencià», dins *Saitabi: Revista de la Facultat de Geografia i Història*, 43, 1993, pp. 13-54; J. TRENCHS i V. PONS, «La nobleza valenciana a través de las convocatorias a Cortes (s. XV-XVI)», dins GENERALITAT DE CATALUNYA (ed.), *Les Corts a Catalunya: Actes del Congrés d'Història Institucional*, Barcelona, 1991, pp. 368-383; i les pàgines que dedica al tema F. GARCIA-OLIVER, *Terra de Feudals*, op. cit. Sobre alguns llinatges en particular, J. SÁIZ, «Els Pardo de la Casta, senyors d'Albaida en el primer terç del segle XV: Un llinatge nobiliari al servei de la casa reial», dins RIBERA, Agustí i Vicent TEROL (coord.), *750 Anys com a Valencians: Albaida i la Vall, 1245-1295* [catàleg de l'exposició (Palau dels Milà i Aragó, 28 d'abril-10 de juny de 1995)], Ontinyent, 1995, pp. 155-174; J. CASTILLO, *Alfons El Vell: Duc Reial de Gandia*, Gandia, 1999a. La bibliografia sobre els Borja és immensa i, per eixa raó, remetim a l'estudi de J. M. CRUSELLES, «Los Borja en Valencia: Nota sobre historiografía, historicismo y pseudo-historia», dins *Revista d'Història Medieval*, 11, València, 2000, pp. 279-305.

ha denominat alta i petita noblesa, gaudia de privilegis en molts àmbits: militar, fiscal, judicial o polític. Aquests privilegis, que caracteritzen en bona mesura les societats denominades d'Antic Règim, formaven un conjunt heterogeni, encara que potser en molts casos es tractava de privilegis de caire simbòlic, però alhora lligats estretament amb els econòmics i polítics, que feia de la noblesa el grup dominant a la societat baixmedieval. Així, en primer lloc, alguns dels privilegis jurídics que gaudien els nobles eren rebre el tractament de *Don*, ser convocats a Corts,² no estar obligats a seguir en l'exèrcit reial fora dels límits del regne i sols estar subjectes a la jurisdicció reial. A més, dintre dels privilegis econòmics, cal recordar, en primer lloc, que els seus béns no podien ser emparats ni alienats per deutes; en segon, que podien retindre el dot de les seues dones en el cas d'enviduar, encara que perdien la meitat d'aquest si tornaven a casar-se; i, en tercer, que estaven exempts de contribuir a alguns impostos municipals i reials.³

La pertinença a la noblesa podia arribar per diferents camins. En primer lloc, la noblesa era adquirida per herència, la qual era coneguda com noblesa de sang i, en segon lloc, s'accedia per concessió reial, noblesa que també es coneixia com de privilegi. A més, els títols nobiliaris estaven units a vincles familiars que s'heretaven per dret de primogenitura, on tenien precedència els homes a les dones dins d'un mateix grau consanguini. En definitiva, podem definir la noblesa com el grup que, per naixença o per concessió reial, era considerat diferent a la resta de la societat i que, a més, gaudia de privilegis hereditaris.

La família i el llinatge tingueren una importància decisiva per al grup de la noblesa perquè la potència i la importància social, en definitiva, l'estatus d'aquestes elits, es basaven en bona mesura en l'adhesió a un avantpassat comú, a un gran personatge que donava prestigi a tots els descendents. Per tant, les estratègies matrimonials dintre d'aquest grup

2. Per exemple, els Centelles varen ser convocats durant el segle XV a les Corts dels anys 1417, 1421, 1428-1429, 1436-1437, 1443, 1465, 1569, 1483, 1484, 1490 i 1495-1496. Vegeu J. TRENCHS i V. PONS, «La nobleza valenciana a través de las convocatorias a Cortes (siglos XV-XVI)», op. cit., p. 380.

3. M. T. FERRER, «Els grups d'elit: la noblesa i la clerecia», dins RIQUER i PERMANYER, Borja de (dir.), *Història, política, societat i cultura dels Països Catalans: La forja dels Països Catalans, segles XIII-XV*, vol. III, Barcelona, 1996, pp. 162-184; J. PASTOR I FLUIXÀ, «Nobles i cavallers al País Valencià», op. cit., pp. 14-15.

no eren fruit de l'atzar, sinó que responien a interessos de tot tipus. El matrimoni d'un membre de la família no sols representava l'ingrés en la vida adulta, sinó també la unió de dos llinatges, la possibilitat d'una vinculació més forta entre dos grups de poderosos. Segons l'estudi d'I. Beceiro i R. Córdoba, les estratègies matrimonials de la noblesa castellana i, per extensió de quasi tota l'europea occidental, estaven dissenyades pels principals responsables del grup familiar i es basaven en motius de prestigi social, acreixement de la riquesa o influència política. Es tenia molt en compte la necessitat de conservar i fer créixer el patrimoni familiar i, per contra, impedir que aquell quedara vinculat a grups rivals o fragmentat entre diversos pretendents.⁴ Però a més, el grup familiar nobiliari ha estat considerat per la historiografia com molt extens, no reduït a la cèl·lula conjugal sinó definit per famílies molt més amples que incloïen familiars col·laterals, servidors armats o domèstics. Així, a la baixa Edat Mitjana, a més de les persones unides per lligams de sang, les cases senyoriales estaven compostes per multituds de servidors, esclaus i ames de cria.⁵ La potència del noble, i de la família, en definitiva, també es mesurava per la gent que componia la «casa». Alguns documents notariais ens mostren algunes de les persones que servien els comtes al seu palau d'Oliva. És el cas d'Arnau Jeroni, «*comorans in servitio multum et spectabilis comitis Olive*»,⁶ o de Joan Martínez, que és anomenat com a «*residens de presenti in servicio spectabilis comitis ville Olive*».⁷

Segons F. Garcia-Oliver, l'exigüitat territorial dels senyorius i la mediatització jurisdiccional dels oficials reials al Regne de València provocaven que les bases econòmiques del poder nobiliari hagueren d'ampliar-se en l'exercici del poder i en l'acumulació de càrrecs, tant més importants i rendibles com més a prop del monarca es trobessen.⁸ Era una forma comuna, per part dels grups nobiliaris del conjunt de l'Occident europeu, fer carrera situant-se al servei de la monarquia i, per aquesta raó, la relació de la família Centelles-Riusech amb la mo-

4. I. BECEIRO i R. CÓRDOBA DE LA LLAVE, *Parentesco, poder y mentalidad: La nobleza castellana, siglos XII-XV*, Madrid, 1990.

5. Vegeu les idees de J. HEERS, *El clan familiar en la Edad Media*, Barcelona, 1978.

6. APPV, protocol 21586/J. de Carcí (3 de març de 1468).

7. *Ibidem* (27 de maig de 1468).

8. F. GARCIA-OLIVER, *Terra de feudals*, op. cit., p. 70.

narquia va ser estreta. En eixe context, els Centelles es trobaren sempre prop del poder, com demostra la seua activitat juntament amb als reis de la Corona d'Aragó durant tot el segle xv, fonamentalment en empreses militars. És ben conegut el seu paper com a almiralls de la flota, i les terres i els privilegis que varen rebre en diferents llocs de la Mediterrània (en especial Sardenya i Sicília) necessitaven d'un estret control per part de la monarquia catalanoaragonesa en la seua expansió mediterrània. Les activitats marítimes de la família Centelles varen ser importants a mitjan Quatre-cents. Així, tindríem un exemple quan, en l'any 1440, el rei Alfons el Magnànim va ordenar al capità de les seues galeres, Francesc Gilabert, senyor d'Oliva, expulsar de Gaeta una flota genovesa.⁹

A l'hora de realitzar una aproximació a la història de la família del Centelles-Riusech en relació a la vila i senyoriu d'Oliva, cal tindre en compte que la desaparició dels arxius familiars fa que les referències no siguem molt abundants. No sabem el destí d'eixa documentació que es guardava, almenys al segle xv a Oliva, com demostra l'ordre de transacció de la documentació familiar feta en un codicil ordenat per Bernat de Centelles l'any 1432, «[...] volem e manam et ordenamque certes scriptures que ha en lo harchiu del nostre castell de Oliva vinga a mans y poder del dit mossén Francés Gilabert de Centelles [...]».¹⁰ De ben segur, l'escorcollament d'unes altres fonts, en especial les conservades a la ciutat de València, potser ens proporcione molta més informació que la donada en les pàgines següents, deutes en bona mesura dels treballs de J. Camarena, F. Mestre i O. Perea.¹¹

El primer titular de la nissaga formada per la unió de les famílies dels Centelles i dels Riusech és Gilabert, fill de Pere de Centelles i Ramone-

9. A. RYDER, *El Reino de Nápoles en la época de Alfonso el Magnánimo*, València, 1987, p. 345.

10. Es tracta d'una documentació del segle xvi que copia els originals baixmedievalls [cfr. ARV, Reial Audiència, Processos, 3a part, sig. 8808, doc. 32 (23 de desembre de 1432)].

11. Quasi totes les dades biogràfiques provenen dels seus estudis. Vegeu J. CAMARENA, «De la historia de Oliva y Rebollet», dins *Iniciación a la historia de Oliva*, Oliva, 1988, pp. 125-243; i F. MESTRE, «Apunts biogràfics dels Centelles i Riusech», dins ESTEVE BLAY, A. (coord.), *El Palau dels Centelles d'Oliva: Recull gràfic i documental*, Oliva, 1997, pp. 43-75. Ací és el moment d'agrair de nou a O. Perea la seua amabilitat en deixar-me consultar i emprar la part de la seua tesi doctoral sobre poesia renaixentista dedicada als senyors d'Oliva.

ta Riusech i Díaz. No sabem la data del seu naixement, però el cert és que per acurades estratègies matrimonials de la seua família es convertí en senyor de la baronia d'Oliva l'any 1387 per herència del seu oncle matern, de qui també heretà el nom Ramon de Riu-sech o Riusech. Es tracta d'un aspecte important perquè, des d'aquell moment, el mot quedaria vinculat als senyors d'Oliva i Rebollet en tots els documents oficials. La seua activitat més coneguda ocupà el final del segle XIV, primer com a conseller i camarlenc en la cort del rei Martí l'Humà i, després, en activitats militars. Així, l'any 1390 va ser fet presoner pels invasors francesos de Catalunya, motiu pel qual va demanar una ajuda econòmica al consell de la ciutat de València. No obstant això, dos anys després, l'any 1392, el trobem participant en l'armada que va portar l'infant Martí a l'illa de Sicília, i en una altra expedició en una flota valenciana pels anys 1395-1396. Es va casar amb Elionor de Cabrera, amb la qual va tindre quatre fills, Gilabert, Jaume, Guillem Ramon i Bernat, qui va heretar el senyoriu d'Oliva.

El primer terç del segle XV està ocupat per Bernat de Centelles i Riusech, el segon dels senyors de la nova dinastia. Així, en l'any 1409 va heretar de son pare els senyorius de Nules, Oliva i Rebollet, als quals va afegir, mitjançant una donació de Martí l'Humà, els feus sards de Montegudo, Marguine, Osilo, Meilogo, Anglona i uns altres trenta-nou llocs de l'illa. La causa d'eixes donacions rau en el fet que de ben jove s'incorporà al servei de la corona com a camarlenc de Martí el Jove de Sicília, de qui fou conseller, acompanyant-lo a les campanyes de Sardenya en l'any 1408 amb tropes pròpies. L'any següent, a més, prengué part en la batalla de Sanluri, on fou vençuda la rebel·lió sarda encapçalada per Guillem II, vescomte de Narbona.¹² Però, a més de la seua estreta relació amb la monarquia, com a líder d'una de les més importants famílies valencianes, va intervindre en la política interna del seu país d'origen. Així, enmig de la conflictivitat nobiliària que dominava la capital del regne després de la mort del rei Martí I, va tornar a la ciutat de València pels voltants de l'any 1410 per a capitanejar el bàndol dels Centelles. Poc després, durant el període de l'Interregne, va comandar tots els components de la família Centelles, incloent tot un

12. La participació dels senyors d'Oliva a les empreses militars sardes dels reis de la Corona d'Aragó en J. SENDRA, op. cit.

variat seguici clientelar. A més, els Centelles, seguits del grup més principal de la noblesa valenciana, es situaren com els més fidels partidaris de Ferran de Castella, pretendent a la corona catalanoaragonesa. Bernat de Centelles va participar en la batalla de Morvedre, on els urgellistes, el bàndol contrari a Ferran de Castella, varen perdre el penó de la ciutat de València i els Centelles van penetrar en la capital i van dominar ben aviat tot el regne, mentre que els Vilaragut, els seus més importants adversaris, van quedar reduïts. Bernat també va intervindre l'any 1413 en la batalla de Balaguer, on Ferran de Trastàmara va derrocar Jaume d'Urgell i els seus partidaris. D'aquesta manera, el canvi de dinastia va suposar un important triomf polític per a la família Centelles. Ferran I va recompensar àmpliament la lleialtat del senyor d'Oliva i Rebollet i el va nomenar mariscal de la Corona i conestable d'Aragó. Uns anys després, Alfons V el va nomenar capità general dels seus exèrcits durant les guerres de Sardenya, Còrsega i Nàpols, i li va donar nombroses possessions a la península italiana. Bernat de Centelles acumulà més títols durant el regnat del Magnànim: comte de Gocia el 15 de febrer del 1421 i virrei de Sardenya des d'eixe mateix any fins a la seua mort en 1433. El llistat dels seus títols que arreplega el seu testament és certament revelador, «[...] Nos, En Ramon de Riusech, vulgarment apellat Don Bernat de Centelles, senyor de les baronies de Nules y de Oliva, menascal de Aragó y de Sicilia e visrey e governador general del regne de Cerdenya».¹³

El tercer dels titulars del senyoriu d'Oliva i Rebollet entre els anys 1433 i 1480, pertanyent a la dinastia, fou Francesc Gilabert de Centelles i Riusech. Va néixer l'any 1408 i amb sols dotze anys va marxar amb son pare Bernat de Centelles a Itàlia, amb l'estol d'Alfons el Magnànim que va partir cap a Nàpols. En 1433, heretà tots els títols i senyoriis peninsulars i illencs de son pare; eixe any tornà d'Itàlia per a prendre les seues possessions:

[...] Enaprés, dimarts a tres del mes de nohembre de l'any de la nativitat de nostre Senyor mil quatrecents trentatres, lo molt noble baró e senyor mossen Ramon Riusech, vulgarment apellat mossen Francesc Gilabert de Centelles, senyor de les

13. ARV, Reial Audiència, Processos, 3a part, sig. 8808, doc. 32 (23 de desembre de 1432).

baronies de Nules e d Oliva [...] fonch vengut dellach on lo señor rey de Aragó era [...] en l'exèrcit de Nàpols [...].¹⁴

Conseller, camarlenc i amic d'Alfons el Magnànim, va lluitar en les campanyes d'Itàlia (1433-1458), on va rebre noves possessions i el títol de comte d'Oliva l'any 1449. En la butla d'or on Alfons V el Magnànim li atorgava el títol de comte, es feia recompte de les seues gestes: les campanyes d'Itàlia per la conquesta del regne de Nàpols; la guerra amb Castella, en la qual fou mariscal; les expedicions contra els turcs i els tunisencs. Amb els càrrecs i gestes militars, com el govern de determinats castells a Sardenya, va dur endavant unes altres missions civils, o l'exercici de càrrecs palatins de confiança. El nomenament més honorós fou el de governador general del Regne en l'any 1479:

[...] Dilluns, comptat XXVIII del mes de deembre, any MCCCLXX nou, lo molt spectable don Francesc Gilabert de Centelles, comte de Oliva, conseller e camarlench de la sacra magestat del molt alt senyor rey, jura per governador del present Regne [...].¹⁵

Però a més de les donacions reials, Francesc Gilabert de Centelles va ser qui més va contribuir personalment a l'engrandiment territorial dels seus estats per la compra de xicotets senyorius circumveïns, aprofitant les dificultats financeres dels respectius titulars, com l'adquisició de la baronia de Murla en 1463, la de Pego en 1473 i les d'Orba i Laguar en 1476.

Es va casar primer, l'any 1432, amb Francesca de Montcada,¹⁶ i en enviduar sense fills es va casar de nou, l'any 1469, amb Beatriu d'Urrea Centelles, filla del primer comte d'Aranda i virrei de Sicília, amb qui va tindre dos fills: Serafí i Querubí, i dues filles, Beatriu i Estefania.¹⁷ Sabem que na Beatriu, ja vídua, encara vivia en 1499. Curiosament, les esposes dels Centelles són quasi sempre aristòcrates de les més il-

14. Ibídem (23 de desembre de 1432).

15. La cita l'hem arrellegada en M. D. PÉREZ PÉREZ, *El Llibre Blanch de la Governació*, València, 1971, p. 211.

16. La còpia dels capítols matrimonials en ARV, Reial Audiència, Processos, 3a part, sig. 8808, doc. 43 (12 de maig de 1432).

17. Ibídem, doc. 51 (2 de setembre de 1469).

lustres nissagues catalanes i valencianes. Dins l'endogàmia pròpia del seu estament, els Centelles no varen elegir consorts castellanes o aragoneses. Després de la mort d'Alfons el Magnànim l'any 1458, Francesc Gilabert de Centelles apareix com un dels nobles valencians que participaren en les festes de benvinguda a la ciutat de València del nou monarca Joan II. A més, els interessos literaris del comte quedaren reflectits, quan en eixes mateixes festes, celebrades entre febrer i juny de l'any 1458, Francesc Gilabert va fer de jutge en unes justes fetes en la plaça del Mercat.¹⁸ Francesc Gilabert de Centelles, àlies *Ramon de Riusech*, es va casar amb Beatriu d'Urrea i Centelles, amb la qual va tindre quatre fills: Serafi, Querubí, Joan, Beatriu i Estefania. Sembla que va morir a Sardenya l'any 1480, mentre negociava la recuperació dels béns confiscats a la seua germana. Havia fet testament l'11 de gener, en presència del notari Antoni Barrera.

L'últim dels senyors d'Oliva que arpleguem en el nostre estudi fou Serafi de Centelles i Riusech, titular del comtat entre finals del segle xv i mitjan centúria següent. Devia ser menor d'edat en 1480 quan pren possessió de l'herència, perquè sa mare l'assisteix com a tutora. Serafi de Centelles va combatre al servei de Ferran el Catòlic a Nàpols i en el setge de Màlaga l'any 1487. No va tindre descendència del seu matrimoni amb na Magdalena de Pròixida, filla de Joan de Pròixida, senyor de Palma i Ador, i de na Violant de Perellós, dels barons de Dosaigües. Durant els llarguíssims cinquanta-sis anys en què va ostentar els seus títols, va recollir amb abundància els fruits de tots els senyorijs adquirits i heretats per son pare, entre unes altres raons, per les seues rendes abundantíssimes, provinents de la canyamel i els moriscos, considerades com les segones del Regne de València.

Mecenes i protector de les lletres, les arts i els humanistes, Serafi de Centelles va ser també poeta diletant. És l'autor d'unes «Cobles», d'uns poemes que apareixen en el *Cancionero* d'Hernando del Castillo. Va residir a Oliva, on va reformar magníficament el palau, i a València, on fou un personatge de primer ordre en la vida cortesana, política o financera. Alguns dels episodis de la seua biografia són les disputes nobiliàries pels principals càrrecs de govern de la capital i del regne,

18. S. CARRERES ZACARÉS, *Ensayo de una bibliografía de libros de fiestas celebradas en Valencia y su antiguo reino*, València, 1925, p. 77.

monopolitzat en 1484 pels grans magnats d'antic llinatge als quals no pertanyien els Centelles, malgrat el seu poder i riqueses; el duel a mort amb Miquel de Vilanova el 1493 que irrità tant el rei, qui castigà fins i tot els còmplices dels contendents; i la desfeta econòmica en pretendre intervindre en la política municipal valenciana i finançar la Taula de Canvis, que quasi va acabar en fallida en 1511.

Serafi Centelles i Urrea és conegut com el «gran» comte d'Oliva. L'any 1481, durant l'entrada règia realitzada a la ciutat de València pels Reis Catòlics, va ser uns dels encarregats de dur el pal·li reial. Gràcies als seus ingressos, Serafi de Centelles va construir un dels més luxosos palaus de la València del segle xv, el qual estava situat al carrer de Cavallers. En ell es va allotjar Enric d'Aragó, duc de Sogorb, en la seua visita a la ciutat en l'any 1494, quatre anys abans de ser nomenat lloctinent general del Regne de València. Eixe mateix palau va servir de residència l'any 1525 a Germana de Foix, vídua de Ferran el Catòlic, durant els funerals del seu segon marit, el marquès de Brandenburg.

4.2 EL FUNCIONAMENT DEL SENYORIU

Si en el capítol anterior hem analitzat la trajectòria de la família Centelles-Riusech durant el «llarg» segle xv, a través de les seues estratègies matrimonials i l'estreta relació que els seus membres varen tindre amb la monarquia de la Corona d'Aragó, en les pàgines següents haurem d'apropar-nos a una de les bases del seu poder i riquesa com a membres del grup privilegiat dins la societat baixmedieval, és a dir, la possessió d'una base territorial i jurisdiccional. Perquè, convé no oblidar-ho, el domini d'uns homes enquadrats en el marc dels senyorius, dins les societats feudals baixmedievals, era una de les característiques més importants del grup dominant, el dels senyors. El sistema feudal es caracteritzava per una producció majoritàriament familiar, de la qual la classe senyorial s'apropiava gran part del producte agrari obtingut pels llauradors, o, en unes altres paraules, per l'existència d'un abisme insalvable entre aquells que portaven armes i els que conreaven la terra.¹⁹ I dins aquest context, la senyoria es presenta al món rural com el marc

19. P. IRADIEL, «Cristianos feudales en Valencia. Aspectos sobre la formación del territorio y de la sociedad», op. cit., p. 51.

d'organització de les relacions entre els homes i també com a suport de la dominació d'una classe social, la dels senyors, que hi basava i extreia a través del seu poder les rendes que li permetien mantindre's i reproduir-se com a classe.

Les reflexions teòriques i els estudis específics sobre les senyories peninsulars a la Baixa Edat Mitjana compten amb un bon *corpus* bibliogràfic que ha anat augmentant durant les últimes dècades,²⁰ reforçats al nostre territori per alguns treballs sobre algun senyoriu en concret.²¹ D'aquesta manera, s'ha observat com la senyorialització a finals de l'Edat Mitjana coincidiria amb l'enfortiment del poder reial i amb la progressiva centralització en les seues mans de la fiscalitat, la justícia i el poder militar. Un doble procés que no era contradictori, perquè la senyoria no constituïa cap competidor ni cap obstacle a l'extensió i consolidació de l'estat, sinó que n'era un complement, ja que ajudava a organitzar i controlar el territori i, per això mateix, sobreviuria a la reorganització i centralització del poder reial.²² A la Baixa Edat Mitjana, la presència del senyoriu era majoritària a les terres valencianes, unes tres quartes parts dels regnes, encara que a l'àmbit demogràfic a penes

20. Dins les actes del congrés [E. SERRANO MARTÍN i E. SARASA SÁNCHEZ (coord.), *Señorío y feudalismo en la Península Ibérica (siglos XII-XIX)*, vol. I, Saragossa, 1993], vegeu els articles de P. IRADIEL, «Economía y sociedad feudo-señorial: cuestiones de método y de historiografía medieval», pp. 17-50; i M. RODRÍGUEZ, «La propiedad de la tierra en el reino de Murcia durante la Baja Edad Media», pp. 315-336. I dins el dossier «Les senyories medievals: Una visió sobre les formes del poder feudal» (*Revista d'Història Medieval*, 8, València, 1997), vegeu els treballs de J. VALDEÓN, «Señoríos y nobleza en la Baja Edad Media (El ejemplo de la Corona de Castilla)», pp. 15-24; J. M. SALRACH, «Orígens i transformacions de la senyoria a Catalunya (segles IX-XIII)», pp. 25-56; C. CUADRADA, «Senyors i ciutadans: les senyories catalanes a la baixa Edat Mitjana», pp. 57-78; E. GUINOT, «La creació de les senyories en una societat feudal de frontera: el Regne de València (segles XIII-XIV)», pp. 79-108; C. LALIENA, «Señoríos en una era de crisis. Los dominios de las Casas de Luna e Híjar en la Tierra de Belchite (Zaragoza), 1360-1450», pp. 175-216; i R. SOTO i G. JOVER, «Els dominis feudals a la Mallorca baixmedieval (segles XIII-XVI)», pp. 217-274.

21. Vegeu F. GARCIA-OLIVER, 1998): *Cistercencs del País Valencià: El monestir de Valldigna, 1298-1530*, València, 1998; J. A. LLIBRER, *Godella, una comunidad rural en la Baja Edad Media*, op. cit.; J. L. PASTOR ZAPATA, op. cit.; S. VERCHER, *Casa, familia i comunitat veïnal a l'Horta de València...*, op. cit.; i P. VICIANO, *Catarroja: una senyoria de l'Horta de València en l'època tardomedieval*, op. cit.

22. A. FURIÓ, «Noblesa i poder senyorial al País Valencià en la Baixa Edat Mitjana», dins *Revista d'Història Medieval*, 8, València, 1997, p. 111.

sumaven poc més de la meitat del total de la població.²³ A més, els dominis senyorials reproduïen a petita escala l'organització de l'administració reial: cada baronia era regida per un lloctinent del senyor, sovint reclutat entre les files més modestes de la cavalleria o entre les capes més benestants de la pagesia, mentre que un batlle local, d'extracció social semblant, s'ocupava de col·lectar les rendes dominicals.²⁴

La documentació dels senyoriis valencians a la Baixa Edat Mitjana revela que pocs d'ells tenien importants quantitats de terra cultivada directament. Per contra, la major part dels beneficis provenen de l'extracció de diferents tipus de rendes al grup camperol. En general, en primer lloc es trobaven els gravàmens deguts pels llauradors per l'usdefruit de les terres conreades i les vivendes. Es tractava del règim emfitèutic, del qual hem parlat adés, i que es caracteritzava pel domini directe de la terra per part del senyor, que cedia als llauradors el domini útil d'una porció de terra, susceptible de ser venuda, alienada i de disposar-ne en plena facultat. El camperol, per la seua banda, estava obligat al pagament d'un cens anual bé d'una part de la producció o bé d'un impost fix en metàl·lic. En segon lloc, es trobaven les regalies i els monopolis. Al costat de la renda de la terra, els senyors tenien la capacitat d'extraure d'algunes possessions, com els molins, les almàsseres, els forns o les carnisseries, una taxa que gravava l'activitat de transformació i comercialització de la producció agrícola i ramadera. Per últim, es trobaven els ingressos que procedien de l'exercici jurisdiccional. No obstant això, als senyoriis valencians baixmedievals la composició de la renda era molt diferent, si es tractava de senyories antigues —de territoris originàriament senyorials, conformats durant la conquesta o poc després— o si es tractava de senyories nascudes de l'alienació i senyorialització del patrimoni reial, en les quals els nous titulars adquirien els mateixos dominis i drets que anteriorment hi havia tingut el rei. Mentre que en les primeres predominaven els drets emfitèutics sobre la terra, en forma de censos en diners o en espècie, juntament amb els ingressos procedents dels forns, els molins i d'uns altres drets de caràcter jurisdiccional, en les segones la renda estava constituïda subs-

23. E. GUINOT, «Senyoriu i reialenc al País Valencià a les darreries de l'època medieval», op. cit., p. 186.

24. A. FURIÓ, *Història del País Valencià*, op. cit., p. 60.

tancialment per la *peita*, un tribut en metàl·lic percebut en el reialenc des dels primers temps de la colonització en substitució dels censos agraris i, sobretot, el «terç-delme», el terç que el monarca es reservava del delme eclesiàstic.²⁵ Els senyorijs, en definitiva, apareixen durant la baixa Edat Mitjana com els mecanismes d'organització i enquadrament de les poblacions i d'extracció de rendes. Durant el segle XV, es varen millorar els mètodes de gestió al mateix temps que creixia la recerca de nous recursos. En aquest cas, es va assistir a un afermament de les rendes jurisdiccionals. El conjunt de pagaments per rendes, drets judicials, transmissions i compravendes de terra s'havia convertit en un sistema molt complex que s'arrodonia amb l'absentisme de les famílies aristocràtiques més importants i que produïa el fenomen del recurs a administradors especialitzats o bé a l'arrendament dels senyorijs.²⁶

A més de les altres possessions dels Centelles, el senyoriu d'Oliva, per la seua importància demogràfica i econòmica, devia conformar la base del seu poder territorial. I si a uns altres indrets de les seues possessions l'absentisme de la família era prou comú i, a més, ens falta documentació sobre l'organització d'eixes propietats a la baixa Edat Mitjana, per sort ha sobreviscut un document força interessant per a conèixer el funcionament del senyoriu d'Oliva. Es tracta d'un contracte notarial, redactat el 25 de febrer de 1433, que recull l'arrendament del conjunt de la baronia de Rebollet i la vila d'Oliva.²⁷ Joana de Centelles, muller del senyor de Rebollet, Francesc Gilabert de Centelles, en nom del seu marit i com a representant de la família gràcies a la clàusula testamentària de l'anterior senyor, el difunt Bernat de Centelles, «[...] Lexam a la dita dona Joana de Centelles, muller del noble mossén Francesc Gilabert de Centelles, molt car fill nostre, lo regiment y administració de les dites nostres baronies de Nulles y d'Oliva [...] durant tant solament la absència del dit fill y hereu nostre [...]»,²⁸ arrendà a Guillem

25. A. FURIÓ, «Noblesa i poder senyorial al País Valencià en la Baixa Edat Mitjana», op. cit., p. 118.

26. M. RUZAFÀ, «Señores cristianos y campesinos mudéjares en el País Valenciano (siglo XV)», dins SERRANO MARTÍN, Eliseo i Esteban SARASA SÁNCHEZ (coord.), *Señorío y feudalismo en la Península Ibérica (ss. XII-XIX)*, vol. III, Saragossa, 1993, pp. 423-433.

27. Totes les dades que donem a continuació en APPV, Protocols 6466/F. Cardona (25 de febrer de 1433).

28. ARV, Reial Audiència, Processos, 3a part, sig. 8808, doc. 32 (23 de desembre de 1432).

d'Ivissa, veí d'Oliva, totes les rendes que la família Centelles rebia en la baronia de Rebollet. El contracte preveia una durada de dos anys, de Nadal de l'any 1433 al Nadal del 1435, i el preu anual a satisfer era de 21.100 sous.²⁹ El motiu que Joana signara l'arrendament rau en la presència del seu marit en les guerres d'Italià perquè, com ja hem citat adés, Francesc Gilabert sols va tornar a prendre possessió del senyoriu d'Oliva a principis de novembre de l'any 1433.

El document assenyalava que Guillem d'Ivissa hauria d'encarregar-se de recaptar les rendes satisfetes pels habitants del senyoriu. En primer lloc, les agrícoles, que incloïen les collites de pa, vi, oli i els drets sobre la terra (lluïsmes i fadiga) i uns altres més específics sobre la producció, com els anomenats «filaços» (i que pensem que fa referència a la producció tèxtil de fil) i el besant. En segon lloc, les rendes sobre la carn, l'anomenat carnatge, i els animals domèstics (gallines, pollastres i capons). En tercer lloc, s'assenyalava el control dels monopolis, és a dir, de les instal·lacions de transformació com molins, forns, carnisseries i pescateria. Després d'aquesta primera escriptura d'arrendament, es va incloure tota una sèrie de clàusules que delimitaven les responsabilitats i les obligacions de les dues parts. En primer lloc, es feia referència a l'anul·lació del contracte si es produïa una guerra contra Castella o si el senyor es veia implicat en una lluita de pregons. La segona clàusula indicava que no es rebaixaria la quantitat de l'arrendament, encara que el territori del senyoriu es vera afectat per pedregades o gelades. La tercera de les clàusules assenyalava les percepcions pels drets de justícia. Així, de les multes per causes civils i criminals, la meitat d'aquestes correspondria a la família Centelles i l'altra meitat a l'arrendador. Inclús, s'especificava que en el cas que el senyor fera gràcia, és a dir, perdonara la seua part de la multa, el restant romanent es tornaria a partir entre les dues parts contractants. Respecte a la població mudèjar, es

29. A Sueca, la mitjana anual de l'arrendament durant els segles XIV i XV va ser de 15.000 sous (cfr. A. FURIÓ, *Camperols del País Valencià: Sueca, una comunitat rural a la tardor de l'Edat Mitjana*, op. cit., p 124). Per la seua banda, la baronia de Torís ingressava anualment uns 6.000 sous, les dues terceres parts dels censos agraris i l'altra part de l'arrendament dels monopolis —molí, carnisseries i hostal—, una capitació i la redempció de la «sofra» que pagaven les quaranta cases dels mudèjars [cfr. A. FURIÓ, «Crédito y endeudamiento: el Censal en la sociedad rural valenciana (siglos XIV-XV)», op. cit., p. 524].

tornen a dividir els beneficis de les herències o multes imposades durant els dos anys del contracte. En tots els casos contemplats, el senyor rebria la meitat de la multa o la confiscació feta i Guillem d'Ivissa, l'altra. El total de la recaptació del morabatí esdevenia possessió del senyor.

A més, mentre l'hort de Rebollet seguia sota domini del senyor, s'indicava que el d'Oliva passaria a mans de l'arrendador.³⁰ També havien de ser lliurades a Guillem d'Ivissa totes les gerres per a conservar el vi i l'oli, així com les claus dels cellers, l'almàssera i el colomer d'Oliva. Calia fer un inventari exhaustiu de totes aquestes transaccions perquè, a la fi dels dos anys haurien de tornar-se en el mateix estat. A més, l'arrendador, sota el control del batlle, estava obligat a la reparació dels molins i els forns de la vila.

L'arrendador mateix o els seus col·lectors estaven facultats per a controlar les vendes de terra sota domini del senyor, per la qual cosa rebien les fadigues i uns altres impostos immobles adients. Es donava poder a Guillem d'Ivissa perquè controlara el treball del sequier i del saig i poguera revocar aquelles decisions dels oficials que tingueren a veure amb l'arrendament. Tots els altres oficials del senyoriu, com el batlle i el justícia, es comprometien també a respectar les seues decisions i ajudar en tot el que necessitara Guillem d'Ivissa. Així, aquest tenia la potestat de tancar en la presó a qui no satisfera els diners de les rendes, sense que el batlle i el justícia pogueren modificar eixa decisió. Tanmateix, l'ús dels alfòndecs de la vila pertanyia a l'arrendador durant els dos anys del contracte, mentre que el batlle o algun oficial seu sols podrien actuar en cas de baralles fortes. Finalment, es donava un any després de la finalització del contracte perquè Guillem d'Ivissa poguera realitzar tots els comptes necessaris i cobrar els deutes endarrerits.

Unes altres clàusules feien referència a la declaració que devia fer el batlle a l'arrendador de tots els censals que es pagaven (incloent-hi el nom i les possessions) i indicant tot aquell nou «bessanter» de la vila, a fi que Guillem d'Ivissa el posara en el seu llibre memorial. A més, el notari de la vila encarregat del cappable dels censals menuts havia de

30. L'hort dels Centelles devia estar apegat a la vila, rodejat en part d'habitatges, perquè la casa que va comprar Pere Bosch, peraire i veí d'Oliva, es trobava al seu costat: «[...] *quoddam hospicium situm in dicta villa confrontatur cum domibus Gabrielis Rigolf, cum patio Anthoni Pla, cum regale sive orto domini dicte ville et cum via publica [...]*» [APPV, protocol 6464/F. Cardona (3 de febrer de 1430)].

tindre les seues notes a disposició de l'arrendador, sempre que aquell ho sol·licités. L'última clàusula del contracte d'arrendament de la baronia d'Oliva inclou la forma que es devien pagar els 21.100 sous anuals. Eixos diners no anirien a mans de la família Centelles, sinó que havien de dedicar-se a satisfer diferents pensions de censals carregats. Així, s'adjunta un llistat ben detallat del mes de pagament, la persona a qui es devia pagar i la quantitat exacta.

Aquest últim capítol del contracte d'arrendament ens endinsa en el problema de la situació econòmica de la noblesa valenciana. En la majoria de les hisendes senyoriales valencianes, una gran part de les rendes agràries havia de destinar-se al pagament de les pensions dels censals que gravaven la senyoria. La necessitat d'afrontar una urgència o la falta temporal de liquidesa provocaren el recurs al crèdit censalista de molts senyors del país. Les proporcions variaven. Per exemple, a finals del segle xv el deute representava entorn de la meitat de les despeses de la casa ducal de Gandia. A Torís, el pagament de les pensions dels censals ascendien a 1.200 sous, una cinquena part del total de les rendes del senyoriu, xifrades en uns 6.000 sous. La proporció era molt més elevada a la foia de Llombai, ja que dels vora 100.000 sous a què ascendiren les rendes entre els anys 1490 i 1493, només en quedaren nets, una vegada descomptades les despeses, 226 sous i 11 diners. Les xifres del deute senyorial podien arribar a ser gegantesques. L'antic patrimoni de Maria de Luna havia acumulat en el primer terç del segle xv un deute de més de 700.000 sous, que implicava uns interessos anuals per damunt dels 50.000 sous.

Quadre 10. Creditors de la família Centelles segons l'arrendament de 1433.

Font: Elaboració pròpia.

Hereus de misser Joan Ferrando	Mossén Joan Valleriola
Na Monsorina	Na Dalmata de Blanes
Manfré, escrivà	Mossén Pere Siscar
Joan Ponç	Bruscha
Na Pretusa	Hereus de mossén Gostantí
Joan Gomis	Ospital d'en Conill
Antoni Arrover	Mossén Lluís Castellví
Mossén Antoni de Castellví	Na Castelleta
Muller de mossén Pere Mercader	Joan Ponç
Joan Fenollosa	Yodu, notari
Frares del convent del Carme	Hereus d'en Bernat Joan

Joan Gomis
Mossén Joan Dexarch
Bartomeu de Cruïlles
Mateu Esteve
Joan Martínez, notari
Mossén Lluís Valleriola
Mossén Pere Mercader
Mossén Sarçola

Joan de Montpalau
Misser Joan Ferrando
Beneficiats de Sant Jordi
Mossén Andreu Castella
Mossén Alfonso Rois
Ramon Gostantí
Mossén Exarch
Francesc Castelló

Figura 6. El control dels homes era la base del feudalisme (El lloctinent del senyor supervisa la faena dels camperols durant la collita del blat [miniatura]. Extret de Queen Mary Master, *The Queen Mary Psalter*, ca. 1310-1320, Anglaterra. Biblioteca Britànica [Ms. Royal 2. B. VII, f. 78v], Londres).

CONCLUSIONS

A l'hora de realitzar un balanç d'aquest treball, és necessari fer una mena de repàs global de manera que quede clar una visió general de l'estudi presentat. L'objectiu inicial de la investigació era confeccionar una primera aproximació a la història d'Oliva durant el segle xv a partir d'unes fonts documentals, sobretot els protocols, potser conegudes però no emprades pels historiadors locals fins al present, i d'un mètode, la prosopografia, que intentava endinsar-se en la vida dels habitants de la vila durant el primer terç del Quatre-cents.

Oliva fou durant el període musulmà una petita alqueria, una de tantes cèl·lules de poblament, d'organització de l'espai i de la societat del Xarq al-Andalus, que depenia del territori controlat pel Castell de Rebollet. Sols amb la conquesta cristiana del segle XIII, eixa estructura dual al camp valencià, composta per les alqueries i els *castra*, deixà d'existir. El procés d'ocupació de la Safor en general i d'Oliva en particular es va produir després de la conquesta de la ciutat de València, quan el rei Jaume I va signar un període de treva amb les autoritats musulmanes de la regió. No obstant això, com déiem en el primer capítol, l'impuls de la conquesta no podia ser aturat per formulismes legals i els cristians croats seguiren avançant cap al sud. Així, Guillem d'Aguiló va prendre a l'assalt el Castell de Rebollet trencant els anteriors acords de pau i, encara que el Conqueridor el va condemnar per la seua acció desposseint-lo del territori ocupat, aquest mai no va tornar als seus ocupants. Per contra, Jaume I decidí donar el control de l'àrea castral de Rebollet, on es trobava Oliva, a un dels seus més fidels servidors, l'almirall de la seua flota, Carròs, un noble de probable origen alemany, que des del segon terç del segle XIII va encarregar-se de defensar la zona meridional del nou regne que va nàixer arran de la conquesta cristiana.

La situació era totalment diferent al començament del segle xv, quan disposem de documentació escrita adient per a apropar-nos a l'estudi de la societat olivera. El poble havia crescut fins a convertir-se en

una vila dinàmica, amb una organització política pròpia, composta per un consell que agrupava bona part dels veïns cristians i on els càrrecs polítics estaven dominats pels més benestants. I encara que és impossible saber quants habitants podia tindre Oliva a les primeres dècades del Quatre-cents, és necessari assenyalar que la població cristiana de la vila, a partir de la recerca realitzada en els protocols notariais conservats, almenys pel que fa al grup d'homes cristians adults, superava el centenar d'individus —a eixa xifra cal afegir les dones i els xiquets i joves de la vila—, i en segon, que lluny de caracteritzar la població com estàtica, cal imaginar un món amb una forta mobilitat de la població, on la immigració i l'emigració eren fenòmens amb molta força, tant per als sectors més benestants com per als més desafavorits. Així, a l'hora d'apropar-nos a la demografia baixmedieval és necessari estudiar la família, és a dir, cal reconstruir les estratègies matrimonials, els diferents models —dotal o germania—, la composició numèrica dels grups familiars, les característiques dels règims successoris, etc. En el cas d'Oliva, l'estudi revela que el model dotal, on la dona o la seua família aportaven una quantitat determinada de diners o béns, d'acord amb el seu estatus i l'home, per la seua banda, complimentava amb la meitat de la valoració pecuniària de la dona, el *creix*, era el més emprat pel grup dels llauradors, mentre que la separació de béns o «germania» era el recurs de les vídues, dels recents vinguts a la vila i del petit grup artesanal. A més, el grup camperol de la vila s'ha mostrat vital amb una mitjana de quatre fills per parella, una mitjana que superava uns altres indrets del país.

Però si ens apropaven a l'estudi de la societat olivera del Quatre-cents, no podíem deixar de banda el grup musulmà de la vila. Descendents dels conquerits un segle i mig abans, quan la documentació notarial ens parla d'ells, a principis del segle xv, els trobem agrupats a la moreria, un espai específic al costat de la vila cristiana. En teoria, eixe devia ser el seu espai de residència i de sociabilitat encara que, com hem demostrat en el capítol corresponent, trobem mudèjars vivint a l'interior de la vila cristiana. I encara que la historiografia ha mostrat que, a mesura que transcorria el Quatre-cents, els processos d'aculturació es varen fer més importants —sobretot, respecte a les estructures familiars—, en uns altres aspectes, com la llengua i l'organització política interna de l'aljama, existien fortes diferències. Així, els musulmans de la vila, amb vora un centenar d'homes adults per al període

estudiat, conservaven unes autoritats pròpies, encarregades de tractar directament amb el senyor de la vila, del qual depenien, recaptar alguns impostos propis, jutjar segons la llei islàmica i ensenyar la seua cultura als més joves. Per contra, a l'hora d'analitzar les activitats econòmiques, per altra banda difícilment aprehensibles, potser la situació era molt semblant a la del grup cristià.

Quan ens endinsàrem en l'estudi de l'economia olivera del Quatre-cents, resultà reveladora la importància de la família com a cèl·lula més important de producció i consum, la que organitzava la majoria del treball camperol amb la denominada per la historiografia «divisió sexual del treball», on les dones, els homes i els xiquets tenien les seues tasques ben definides —encara que no en compartiments tancats—. En segon lloc, férem referència a la vital importància de l'adequació dels ritmes del treball agrícola a les estacions i a l'aprofitament de l'aigua, recurs imprescindible de revalorització i aprofitament de la terra. Un parcel·lari, per altra banda, dominat pel cultiu de tot tipus de cereals, encara que també tenia certa importància la producció vinícola i d'oli i, en els horts propers a la vila, on l'esforç humà era més efectiu, tota mena de productes hortofructícoles. Però a més d'aquestes característiques, que s'assemblen a les del conjunt del país a la baixa Edat Mitjana, cal recordar que Oliva fou un dels primers indrets del regne on el cultiu de la canyamel esdevingué important. Així, és necessari esmentar alguns factors, relacionats els primers amb unes idònies condicions ecològiques i, els segons, en la conjunció d'interessos entre els senyors de la terra, els Centelles, i el grup mercantil forà, el de la ciutat de València. Però a més del treball agrícola, també coneixem unes altres activitats econòmiques dintre de la vila. En primer lloc, aquelles relacionades amb el sector primari, la pesca i la ramaderia, sens dubte amb diferent importància durant el segle xv a Oliva. En segon, cal esmentar l'activitat artesanal, on incloem aquells dedicats a tasques de transformació, com els forners i els carnissers, però on destaquen els artesans abocats a la producció de draps de llana. En el cas d'Oliva, la importància de l'activitat agrícola no facilità el creixement d'aquest darrer grup, ni la presència de molins drapers o uns altres tallers industrials, encara que sí d'un reduït grup d'artesans que podien respondre a la demanda més immediata de draps de qualitats mitjanes i baixes.

L'últim dels aspectes tractats en l'estudi fou el de la família Centelles

i Riusech i l'organització del senyoriu. Es tractava de veure la profunda vinculació que varen tindre els titulars del territori amb la monarquia catalanoaragonesa des del moment de la conquesta —cal recordar als Carròs— i que va continuar durant tot el Quatre-cents. Així, tots els membres dels Centelles varen participar, en major o menor grau, en l'expansió de la corona per la Mediterrània, rebent terres i càrrecs dels diferents reis. I a més, varen participar de manera activa en la vida política i cultural del Regne de València. En tot cas, per al nostre estudi ens fixarem més en l'organització interna del terme d'Oliva, de la capital dels seus territoris, d'on extreien part dels seus guanys. Respecte a l'organització juridicopolítica, cal recordar que, com hem assenyalat abans, l'explotació directa del senyoriu s'havia abandonat, almenys durant el primer terç del segle xv, i es preferia el recurs a l'arrendament global. De totes maneres, no cal veure un aspecte negatiu o d'irracionalitat econòmica, ja que els senyors, implicats en afers militars i polítics en uns altres indrets, preferien rebre uns diners en metàl·lic i deixar de banda un control exhaustiu. La possible irracionalitat econòmica, la seua incapacitat per a extraure guanys, va quedar diluïda quan va aparéixer la possibilitat d'incrementar els ingressos amb l'explotació de la canyamel. En eixe moment, els Centelles hi foren capdavanters i es van aliar amb el capital mercantil urbà per a traure el màxim rendiment.

En definitiva, i per a concloure aquestes pàgines, no queda més que recordar els qui devien ser els protagonistes del nostre estudi, els habitants d'Oliva, tant musulmans com cristians, del primer terç del segle xv. I cal parlar d'ells ara, quasi al final, perquè potser siga necessari recordar els lligams que els unien, però també les diferències que existien. Així, la comunitat camperola es trobava unida per una sociabilitat lligada a un lloc de residència comuna, el poble, i, a més, enquadrada en tres marcs diferents: el polític, el jurídic i el religiós. No obstant això, dintre d'eixa aparent unitat existien continus processos de diferenciació social i econòmica. No tots els veïns, i parlem tant del grup musulmà com del cristià, eren iguals, perquè alguns d'ells, els més poderosos, monopolitzaven els càrrecs municipals, de l'aljama i senyorials. Un poder i hegemonia que, sens dubte, era el reflex de la seua potència econòmica dins el poble. Una riquesa que podia respondre a diferents raons —sort, estratègies matrimonials, tipus d'activitat...— però que certament dividia els habitants d'Oliva.

APÈNDIX PROSOPOGRÀFIC

ADALIL, Francesc (1430), barber i veí d'Oliva. Nomena procurador a Bernat Sanxo, llaurador de Museros (5 d'octubre de 1430).

ADZUARA, Miquel (1428-1430), pescador i veí d'Oliva. Juntament amb la seua dona Francesca, reconeix deure a Mateu Cerola 12 lliures i 10 sous per un drap negre tipus bruneta (23 d'abril de 1425). Testimoni en un document (9 de gener de 1428). Testimoni en un document (10 de setembre de 1430).

AGUSTÍ, Antoni (1425-1430), veí d'Oliva. Juntament amb el seu germà Jaume, Antoni i Joan Maians, va vendre a Francesc Guardiola una parcel·la de terra en el terme de la vila per 200 sous (10 de maig de 1425). Testimoni en un document (4 de març de 1427). Va comprar a Bartomeu Sora i a la seua dona Elionor tres fanecades d'horta situades en el terme de la vila per 21 lliures (19 de maig de 1427). Testimoni en un document (23 de març de 1428). Va rebre 65 sous d'Antoni Ferrer, de Cullera, per un mul (23 de març de 1430).

AGUSTÍ, Jaume (1425-1428), veí d'Oliva. Brunet Valentí, veí de Dénia, el nomena com el seu procurador (21 de març de 1425). Juntament amb Pere Soreda, veí de la Font, reconeix deure 30 lliures a Francesca, vídua de Francesc Gomar (27 d'abril de 1425). Juntament amb el seu germà Antoni i Joan Maians, ven a Francesc Guardiola una parcel·la de terra en el terme de la vila per 200 sous (10 de maig de 1425). Testimoni en un document (15 de setembre de 1425). La seua dona Francesca reconeix rebre 10 lliures del seu germà Pere Ribera incloses en el testament de Berenguer Ribera (28 de gener de 1427). Jurat de la vila (31 de gener de 1427). Jurat de la vila amb Antoni Olzina. Ambdós, com a marmessors dels difunts Dolça i Jaume Olzina, assenyalen que la compra que realitzà Azmet Tarbani, musulmà de la baronia, a Andreu Seguer d'una parcel·la no va ser legal (10 de febrer de 1427). Com a jurat de la vila amb Antoni Olzina i el justícia Doménec Garcia, reconeix deure a Bernat Maians, resident a València, 46 lliures i 15 sous per forment (27 de febrer de 1427). Jurat amb Antoni Olzina, administrador dels béns de la difunta vídua de Pere Conilleres sénior. Tots dos varen vendre a Bernat Ribes una parcel·la de terra en el terme de la vila per 11 lliures (4 de març de 1427). Testimoni en un document (10 de maig de 1427). Juntament amb la seua dona Francesca, va vendre a Antoni Olzina, 28 sous i 8 diners per 16 lliures (2 de juny de 1427). Testimoni en un document (18 d'octubre de 1427). Redacta el seu testament

(3 de gener de 1428). Una vegada mort, es realitza un inventari dels seus béns (20 de gener de 1428). La seua vídua Francesca nomena procurador al seu germà Pere Ribera (16 de març de 1428). La seua vídua Francesca paga 9 lliures a Joan Felip, tintorer i veí de Gandia, pel tint d'uns draps (24 d'agost de 1428). ALBARRAZÍ, Jaume d' (1428-1433), físic i veí d'Oliva. Originari d'Ontinyent, amb la seua muller Isabel, va vendre unes *domos* d'Isabel, vídua de Nicolau Dordas, a Arnau March, per 20 lliures (27 d'agost de 1428). Testimoni en un document (11 de gener de 1430). Testimoni en un document (3 de març de 1430). Representant del consell municipal (16 de març de 1430). Juntament amb Joan Arrover, entrega en comanda a Antoni Daroca i a la seua filla Francesca, vídua de Joan Pérez, diferents instruments tèxtils (24 de juliol de 1430). Testimoni en un document (4 de març de 1431). Juntament amb la seua muller Isabel, va vendre a Alí Mechní, musulmà d'Oliva una parcel·la de terra de regadiu per 147 sous (18 de juny de 1432). Testimoni en un document (14 de juliol de 1432). Testimoni en un document (11 d'agost de 1432). Testimoni en un document (24 d'octubre de 1432). Testimoni en un document (20 de gener de 1433). Testimoni en un document (29 d'agost de 1433).

ALBERT, Joan (1430-1431), veí d'Oliva. Paga a Bernat Olzina 11 lliures per nou fanecades de terra que havia comprat l'any 1425 (21 de juliol de 1430). Una sentència del senyor d'Oliva l'obliga a entregar una terra a Bartomeu Sora (22 d'agost de 1430). Compra a Joan Conill una parcel·la de terra de secà en la vila per 12 lliures (8 de gener de 1431). Compra a Joan Conill una parcel·la de terra de regadiu en la vila per 14 lliures (8 de gener de 1431).

ALEXANDRIA, Antoni d' (1425), *magister çucari* i veí d'Oliva. Apareix com a testimoni d'un contracte notarial (22 de febrer de 1425). Testimoni en un document (30 de març de 1425). És nomenat procurador per la seua dona Francesca (22 d'octubre de 1425).

ALFONSO, Bernat (1428), carnisser i habitador d'Oliva. Juntament amb la seua muller, reconeix deure a Berenguer Escrivà i el seu germà Bartomeu Escrivà, veí de la Font, 22 lliures per una casa (15 de març de 1428). Paga a Francesc Salelles júnior 20 florins d'or per deu arroves de llana (4 de juny de 1428). Testimoni en un document (23 de juny de 1428).

ALFONSO, Francesc (1425), carnisser i veí d'Oliva. Testimoni en un document (25 de juny de 1425). Testimoni en un document (9 d'agost de 1425).

ALFONSO, Joan, àlies *Ardit* (1433), veí d'Oliva. Testimoni en un document (10 de juliol de 1433).

ALGUETER, Antoni (1425-1432), llaurador i veí d'Oliva. Juntament amb la seua dona Dolça, va vendre a Guillem Cabrera, veí de Pego, una parcel·la de terra en el terme de la vila a raó de 10 sous la jovada (4 de maig de 1425). Juntament amb Joan Lombart, resident a Cullera i antic veí d'Oliva, va vendre una parcel·la de terra en el terme de la vila a Azmet Xolí, musulmà, per 66

sous (21 de maig de 1425). Nomena procurador a Francesc Cardona (20 de juny de 1425). Testimoni d'un document (24 de gener de 1427). Testimoni en un document (16 de gener de 1430). Juntament amb la seua muller Dolça, va vendre a Joan Maïans una *eram* per 21 sous (5 de març de 1432).

ALGUETER, Bartomeu (1432), peaire i veí d'Oliva. Nomena procurador a Bartomeu Torres (24 de maig de 1432).

ALGUETER, Joan (1425-1430), prevere i veí d'Oliva. Testimoni en un document (22 d'octubre de 1425). Joan i Pasqual Ferrer assumeixen un deute seu de 9 lliures, 10 sous i 2 diners amb Bartomeu Sora (10 de maig de 1427). Testimoni en un document (11 de gener de 1430). Procurador de son pare Francesc Algueter, assenyala que el seu germà Francesc és captiu dels musulmans i substitueix com a procurador a Bartomeu Torres (17 de juny de 1430).

ALZENA, Bernat, àlies Joan (1427-1431), veí d'Oliva. Va comprar a Rafel Monyino una fanecada de terra en el terme de la vila per 8 lliures (13 de gener de 1427). Testimoni en un document (23 de gener de 1427). Testimoni en un document (16 de febrer de 1431).

ANGLÉS, Antoni (1427-1432), mestre sucrer i veí d'Oliva. Reconeix deure a Pere de Falç 11 lliures, 3 sous i 6 diners (d'una major quantitat) per vi (25 de setembre de 1427). Testimoni en un document (22 de novembre de 1427). De procedència siciliana, *sicilianus*, reclama diners a un veí de Gandia (16 de febrer de 1431). Testimoni en un document (12 d'abril de 1431). Testimoni en un document (17 d'abril de 1432).

ANGLÉS, Jaume (1428), mestre sucrer i veí d'Oliva. Testimoni en un document (12 d'abril de 1428).

APARICI, Miquel (1431), *scriptor* i veí d'Oliva. Testimoni en un document (16 de febrer de 1431). Testimoni en un document (21 de febrer de 1431). Testimoni en un document (22 de febrer de 1431). Testimoni en un document (27 de febrer de 1431). Testimoni en un document (5 de març de 1431). Testimoni en un document (28 de març de 1431). Testimoni en un document (29 de març de 1431). És nomenat procurador per Bernat Savall, *miles* i habitador de València (16 de maig de 1431). Testimoni en un document (23 de maig de 1431). Testimoni en un document (26 de maig de 1431). Testimoni en un document (6 de juny de 1431).

ARROVER, Antoni (1425-1433), obrer de vila i veí d'Oliva. Apareix com a testimoni en un contracte notarial (21 de febrer de 1425). Testimoni en un document (16 d'abril de 1425). Juntament amb Antoni Savall, apareix en un document incomplet en què ven alguna cosa a Guillem Olzina (26 de novembre de 1425). Ofereix 60 sous en la subhasta de la casa del difunt Bartomeu March (3 de març de 1427). Testimoni en un document (3 de gener de 1428). Reconeix rebre 10 lliures d'Elvira, vídua d'Antoni Maçanet, per un quitament (3 de gener de 1428). Membre del consell de la vila (16 de març de 1430).

Paga 25 lliures pel dot d'Úrsula, casada amb Bartomeu Escrivà (16 de març de 1430). Testimoni en un document (20 de juny de 1430). Pere de Ribes, batlle d'Oliva, apareix contra el justícia Joan d'Ivissa, i contra ell i Doménec Garcia, jurats de la vila, per no haver dut prou forment a la població (4 de març de 1431). Pere de Ribes, com a batlle de la població, recrimina el justícia Joan d'Ivissa i els jurats Doménec Garcia i Antoni Arrover el fet d'haver paralytat la construcció del mur de la vila (18 de maig de 1431). Paga 5 lliures als germans Joan, Antoni i Francesc Maians per la compra d'una casa o «hospici» (12 de febrer de 1433). Juntament amb Escrivana, vídua de Berenguer Ribera, assenyala que Francesca, vídua de Jaume Agustí, els devia 20 lliures (29 d'agost de 1433).

ARROVER, Joan, àlies Arrover (1425-1430), llaurador i veí d'Oliva. Testimoni en un document (24 d'abril de 1425). Juntament amb Jaume d'Albarrazí, entrega en comanda a Antoni Daroca i a la seua filla Francesca, vídua de Joan Pérez, diferents instruments per a treballar la llana (24 de juliol de 1430).

ASENSI, Doménec (1430), carnisser. És nomenat procurador per la seua muller Caterina (18 de gener de 1430).

ASTRUCH, Bernat (1432). Testimoni en un document (14 de juliol de 1432).

AUNGUER, Antoni (1425), veí d'Oliva. El seu gendre Bartomeu Mascurt el nomena procurador (15 de febrer de 1425).

AYIT, Nicolau (1425), apotecari i veí d'Oliva. Gabriel Rigolf el nomena procurador perquè recupere un deute de Francesc Cantusa, apotecari i veí de Gandia, de 20 sous per sucre (24 d'abril de 1425). Testimoni en un document (25 de maig de 1425). Testimoni en un document (15 de setembre de 1425).

BALAGUER, Joan de (1427-1433), peraire i veí d'Oliva. Testimoni en un document (30 d'octubre de 1425). Testimoni en un document (31 d'octubre de 1427). Testimoni en un document (3 de febrer de 1430). Testimoni en un document (5 de maig de 1430). La seua muller Violant rectifica les clàusules del seu testament (13 de maig de 1430). Testimoni en un document (22 de febrer de 1431). Testimoni en un document (22 de març de 1431). Testimoni en un document (10 de juny de 1432). Testimoni en un document (10 de juliol de 1433).

BENFA, Andrea de (1425-1431), mestre sucrer i resident a Oliva. Apareix com a testimoni en un document notarial (22 de març de 1425). Testimoni en un document (15 de novembre de 1425). És nomenat procurador per Jaume Garcia (3 de febrer de 1427). Bernat Busot sènior reconeix un deute amb ell de 13 lliures i 7 sous per mitja barca que posseïen entre els dos (11 de març de 1427). Nomena procurador a Francesc Salelles sènior (5 d'abril de 1427). Paga a Martí Terol, veí de la Font, 11 lliures per una parcel·la de vinya en el terme d'Oliva (19 de juliol de 1427). Atorga sis fanecades de terra perquè les treballara Joana, muller d'Antoni de Bolonya (21 d'agost de 1427). Juntament

amb la seua muller Magdalena, reconeix deure 24 lliures a Llorenç Noguera (20 d'octubre de 1427). Compra a Caterina, vídua d'Arnau Ferrández, i als seus fills Pere i Lleonard Ferrández, una casa o «hospici» en la vila per 1.100 sous (19 de novembre de 1427). Testimoni en un document (3 de febrer de 1428). Testimoni en un document (17 de setembre de 1428). Apareix com a veí de Gandia. Juntament amb la seua muller Magdalena, va vendre a Pere Ferrández una casa o «hospici» a Oliva per 40 lliures (10 d'abril de 1431).

BISBAL, Vicent (1431), resident a Oliva. Nomena procurador a Bernat Gaçó, d'Alzira (22 de febrer de 1431).

BOIT, Bernat (1430), veí d'Oliva. Testimoni en un document (16 de febrer de 1430).

BOLONYA, Antoni de (1425-1427), mestre sucrer i habitador d'Oliva. Francesc Vidal, mercader i ciutadà de València, el nomena procurador (26 d'abril de 1425). Testimoni en un document (4 de juny de 1425). Gabriel Rigolf apareix com el seu procurador per a entregar una carta en la Cort de la Governació (22 de novembre de 1425). Andrea de Benfa dona sis fanecades de terra perquè les treballe la seua muller Joana (21 d'agost de 1427). Testimoni en un document (20 d'octubre de 1427).

BOLUFER, Joan (1430-1433), notari i resident a Oliva. Testimoni en un document (5 de setembre de 1430). Testimoni en un document (10 de setembre de 1430). Testimoni en un document (5 d'octubre de 1430). Testimoni en un document (9 d'octubre de 1430). És nomenat procurador per Francesc Climent i les seues germanes Francesca i Nicolaua (31 d'octubre de 1430). Testimoni en un document (14 de novembre de 1430). Testimoni en un document (5 de desembre de 1430). Testimoni en un document (14 de desembre de 1430). Testimoni en un document (1 de maig de 1432). Testimoni en un document (24 de març de 1430). Testimoni en un document (12 d'abril de 1432). Testimoni en un document (25 de juny de 1432). Testimoni en un document (14 de juliol de 1432). Testimoni en un document (16 de juliol de 1432). Testimoni en un document (11 d'agost de 1432). Testimoni en un document (16 d'octubre de 1432). Testimoni en un document (10 de juliol de 1433). És nomenat procurador per Isabel, vídua de Jaume Armengol (10 de juliol de 1433). Testimoni en un document (14 de juliol de 1433).

BORDILS, Bonanat (1430), sastre i veí d'Oliva. Convers, signa una fraternitat i germania amb Caterina (22 de novembre de 1430).

BORNIÇO, Arnau (1432). Testimoni en un document (16 de juliol de 1432).

BORT, Bernat júnior (1425-1433), veí d'Oliva. Apareix com a testimoni en un document notarial (6 de febrer de 1425). Apareix com a testimoni en un contracte notarial (18 de febrer de 1425). La seua vídua Sibila reconeix rebre 100 sous de Llätzer Torrosella per la venda d'una parcel·la de terra (23 de gener de 1427). Juntament amb Margarida, muller d'Arnau Bort, va vendre a

Antoni Olzina una parcel·la d'arbres en el terme de la vila per 13 lliures i 10 sous (12 de febrer de 1428). Testimoni en un document (24 de juliol de 1430). Amb la seua muller Antònia, va vendre a Rafel Monyino una parcel·la de terra de regadiu en el terme de la vila per 7 lliures (24 de juliol de 1430). Testimoni en un document (24 d'octubre de 1432). Testimoni en un document (20 de novembre de 1433).

BORT, Pere (1428-1431), llaurador i veí d'Oliva. Juntament amb el seu germà Francesc Bort, veí de Dénia, nomena procurador a Francesc Cardona (1 de maig de 1428). Juntament amb el seu germà Francesc Bort, llaurador i veí de Dénia, i la seua germana Isabel, muller de Guillem Climent, nomena procurador a Pere Rovira (24 de març de 1430). És nomenat procurador pel seu germà Francesc Bort, de Dénia (19 de juny de 1430). Juntament amb la seua germana Isabel, muller de Guillem Climent, compra al seu germà Francesc Bort, de Dénia, unes *domos* i una parcel·la de figuerar (11 de juliol de 1430). Testimoni en un document (24 de juliol de 1430). Compra a la seua germana Isabel, casada amb Guillem Climent, la tercera part de l'herència de Pere Bort pare (25 de novembre de 1430). Va vendre a Esteve Ribera una parcel·la de vinya al terme de la vila per 7 lliures (10 d'abril de 1431).

BOSCH, Bernat, àlies Pelegri (1433), pescador i veí d'Oliva. Tutor del seu germà per part de mare, Bernat Jàfer, cedeix un deute a Bartomeu Palma, de Llutxent (14 de juliol de 1432). Testimoni en un document (4 de febrer de 1433).

BOSCH, Francesc (1427), peraire i veí d'Oliva. És nomenat procurador per Francesc Salelles sénior (26 de setembre de 1427).

BOSCH, Pere (1427-1433), peraire i habitador d'Oliva. Reconeix un deute amb Abdulcarim Abdulmalich, carnisser musulmà de la vila, de 39 lliures i 12 sous per quaranta-tres arroves de llana (22 de maig de 1427). Testimoni en un document (28 de gener de 1430). Juntament amb la seua muller Joana, reconeix haver comprat una casa en la vila per 10 lliures (1 de febrer de 1430). Juntament amb la seua muller Joana, Bartomeu Font, Gue Hacim i Azmet Çamaya, reconeix deure a Mahomet Xibib, musulmà de Castelló de Rugat, 83 lliures i 5 sous per cent vuitanta-quatre ovelles, vuitanta-tres borrecs i un gos (6 de maig de 1430). Juntament amb la seua dona Joana, va vendre a Nicolau Torres i a la seua muller Francesca, tres fanecades de terra de regadiu en la vila per 20 lliures (8 de gener de 1431). Testimoni en un document (3 de març de 1431). Testimoni en un document (21 de març de 1431). Testimoni en un document (8 de maig de 1431). Testimoni en un document (3 de març de 1432). Testimoni en un document (20 de març de 1432). Juntament amb la seua muller Joana, reconeix rebre 17 lliures de Pere Pasqual per una casa (20 de gener de 1433).

BOÏGUES, Bartomeu (1432). És nomenat procurador per la seua germana Bartomeua, vídua de Bartomeu Segarra (10 de setembre de 1432).

BURGAL, Antoni, sènior (1427-1432), veí d'Oliva. Testimoni en un document (20 d'octubre de 1427). Testimoni en un document (3 de desembre de 1427). Testimoni en un document (3 de gener de 1428). Testimoni en un document (19 de gener de 1428). Testimoni en un document (16 de març de 1428). Testimoni en un document (8 de març de 1430). Testimoni en un document (26 de maig de 1431). Apareix com a lloctinent de jurat en una reunió del consell d'Oliva amb Joan d'Ivissa, justícia, Bernat Olzina, jurat, i Guillem d'Ivissa, síndic (5 d'agost de 1431). Testimoni en un document (6 de maig de 1430). Testimoni en un document (14 d'agost de 1430). Testimoni en un document (13 de maig de 1431). Testimoni en un document (12 de febrer de 1432).

BURGAL, Antoni, júnior (1425-1431), veí d'Oliva. Apareix com a testimoni en un document notarial (18 de gener de 1425). Testimoni en un document (5 de novembre de 1425). Representant del consell municipal (16 de març de 1430). Testimoni en un document (7 de juliol de 1431).

BURGUERA, Antoni (1431), llaurador i veí d'Oliva. Testimoni en un document (13 de juliol de 1431).

BUSOT, Bernat (1425-1433), mariner i veí d'Oliva. Nomena procurador al seu fill Bernat (4 de juny de 1425). Reconeix deure a Andrea de Benfa 13 lliures i 7 sous per mitja barca que tenien entre els dos (11 de març de 1427). Testimoni en un document (27 de gener de 1433).

BUSOT, Bernat, fill (1425-1431), veí d'Oliva. Apareix com a testimoni en un document notarial (19 de gener de 1425). Reconeix rebre 72 sous d'Alí Fomayar, musulmà d'Oliva, per la venda d'una parcel·la de terra situada en el terme de la vila (29 de març de 1425). És nomenat procurador per son pare (4 de juny de 1425). Apareix casat amb Guillermona (6 de juliol de 1425). Compra a Pere i Bernat Conillers, llauradors i veïns del Castell de Rebollet, una parcel·la de figueres a Oliva per 19 lliures (2 de març de 1431).

CABRERA, Pere (1427-1432), llaurador i veí d'Oliva. Juntament amb la seua dona Caterina, reconeix deure a Doménec Canada júnior, 17 lliures i 5 sous per tres fanecades i mitja de vinya (31 de juliol de 1427). Compra a Doménec Canada i a Bevenguda, 17 lliures per tres fanecades i mitja de vinya en el terme d'Oliva (1 de setembre de 1427). Testimoni en un document (31 d'octubre de 1427). Juntament amb la seua muller Caterina, va vendre a Antoni Guardiola una parcel·la de terra en el terme de la vila per 9 lliures (20 de gener de 1428). Testimoni en un document (11 de gener de 1430). Testimoni en un document (14 d'agost de 1430). Compra a Joan Torra, llaurador i veí de Pego, una parcel·la de regadiu per 32 lliures (12 de setembre de 1432). Testimoni en un document (20 de setembre de 1432).

CAMARASA, Bartomeu (1431-1433), corder i veí d'Oliva. Guillem Cardona, llaurador de Pego, reconeix un deute de 36 sous amb Bartomeu Font (6 de juny de 1431). Testimoni en un document (15 de setembre de 1432). Testimoni en un document (18 d'octubre de 1433).

CAMPOMAR, Guillem (1425-1433), veí d'Oliva. Juntament amb el seu germà Joan i Andreu, Antoni i Bartomeu Seguer, va vendre un censal a Gabriel Rigolf, mercader i ciutadà de València (21 de febrer de 1425). Juntament amb la seua dona Francesca, va vendre a Doménec Canada sénior una parcel·la de tres fanecades situada en el terme de la vila per 300 sous (29 de març de 1425). Juntament amb la seua muller Francesca, reconeix deure a Caterina, vídua d'Arnau Ferrández, 12 lliures per una parcel·la de terra al terme d'Oliva (3 de desembre de 1427). Testimoni en un document (12 d'abril de 1428). Testimoni en un document (16 de febrer de 1430). Testimoni en un document (28 de març de 1430). Testimoni en un document (20 de gener de 1433).

CAMPOMAR, Joan (1425-1430), veí d'Oliva. Juntament amb el seu germà Guillem i Andreu, Antoni i Bartomeu Seguer, va vendre un censal a Gabriel Rigolf, mercader i ciutadà de València (21 de febrer de 1425). Per raó del seu matrimoni amb Isabel, filla de Francesc Climent, la seua mare Antònia li va donar diferents terres repartides per tot el terme de la vila (26 de març de 1430).

CANADA, Doménec, «major de dies» (1425-1433), llaurador i veí d'Oliva. Apareix com a testimoni en un document notarial (7 de febrer de 1425). Compra a Berenguer Escrivà una parcel·la de terra i vinya a Oliva per 10 lliures (22 de març de 1425). Compra a Guillem Campomar i a la seua dona Francesca una parcel·la de tres fanecades situada en el terme de la vila per 300 sous (29 de març de 1425). Testimoni en un document (4 de juny de 1425). Va vendre a Arnau Venrell una parcel·la de vinya situada al terme de la vila per 270 sous (12 de novembre de 1425). Testimoni d'un document (27 de gener de 1427). Pere Cabrera i la seua dona Caterina reconeixen un deute amb ell de 17 lliures i 5 sous per tres fanecades i mitja de vinya (31 de juliol de 1427). Juntament amb la seua dona Bevinguda, va vendre a Pere Cabrera, tres fanecades i mitja de vinya en el terme d'Oliva per 17 lliures (1 de setembre de 1427). Testimoni en un document (7 de gener de 1430). Compra a Nicolau Loçano una parcel·la de terra de regadiu en el terme de la vila per 128 sous (7 de gener de 1430). Paga 10 lliures pel quitament d'un censal a Antoni Belsa, llaurador i veí d'Ador (11 de gener de 1430). Juntament amb la seua muller Bevinguda, va vendre a Francesc Garcia una parcel·la de vinya en el terme d'Oliva per 12 lliures i 10 sous (18 de gener de 1430). Testimoni en un document (22 d'abril de 1430). Juntament amb la seua mare Antònia i el seu germà Joan, reconeix rebre 6 lliures de Jaume Rosell per un quitament (3 de març de 1431). Juntament amb el seu germà Joan, compra a Jaume Rosell 16 sous i 8 diners censals per 10 lliures (3 de març de 1431). Compra a Jaume Rosell i a la seua dona Margarida una parcel·la de terra de regadiu al terme de la vila per 7 lliures. Juntament amb el seu germà Doménec, compra a Jaume Rosell 16 sous i 8 diners censals per 10 lliures (3 de març de 1431). Juntament amb la seua dona

Bevenguda, va vendre a Francesc Ribera quatre fanecades de terra de regadiu situades al terme de la vila per 39 lliures (22 de març de 1431). Compra a Francesc Bervices, peraire i veí de Gandia, una parcel·la de terra de regadiu a Oliva per 12 lliures (23 de maig de 1431). Testimoni en un document (23 de maig de 1431). Testimoni en un document (20 de novembre de 1433).

CANADA, Francesc (1425-1431), llaurador i veí d'Oliva. Testimoni en un document (5 de juny de 1425). Testimoni d'un document (24 de gener de 1427). Testimoni en un document (11 d'agost de 1430). Testimoni en un document (29 de març de 1431).

CANADA, Joan (1431). Testimoni en un document (28 de febrer de 1431). Juntament amb la seua mare Antònia i el seu germà Doménec, reconeix rebre 6 lliures de Jaume Rosell per un quitament (3 de març de 1431). Juntament amb el seu germà Doménec, compra a Jaume Rosell 16 sous i 8 diners censals per 10 lliures (3 de març de 1431).

CANADA, Martí (1425-1432), llaurador i veí d'Oliva. Assenyala que la seua difunta dona Francesca va aportar 1.000 sous de dot (6 de setembre de 1425). Testimoni en un document (18 de febrer de 1430). Testimoni en un document (18 de febrer de 1430). Testimoni en un document (16 de març de 1430). Compra a Bartomeu Seguer i a Francesca una parcel·la de vinya al terme de la vila per 115 sous (30 d'agost de 1430). Juntament amb Mahomet Mazeto, musulmà de la vila, va vendre una parcel·la de terra de secà al terme d'Oliva a Francesc Ribera per 113 sous (23 de gener de 1431). Testimoni en un document (20 de maig de 1432).

CARBONELL, Gabriel (1431-1433), carnisser i «comorant» a Oliva. Originari de Gandia, nomena procurador a Pere Castelló, llaurador de Gandia (26 de maig de 1431). Testimoni en un document (23 de juny de 1432). Testimoni en un document (21 de juliol de 1432). Reconeix rebre 55 lliures de Francesc de Valls, ciutadà de València, pel dot de la seua muller Joana (4 de febrer de 1433).

CARBONELL, Pere (1430), llaurador i «comorant» a Oliva. Comprà l'any 1423 a Antònia, vídua de Pasqual d'Ivissa, 25 sous censals (10 de setembre de 1430).

CARDONA, Francesc (1425-1431), notari i veí d'Oliva. Apareix com a procurador de Bartomeu Boïgues, veí de Xàbia (16 de gener de 1425). Bartomeu Mascurt el nomena procurador (10 de febrer de 1425). Apareix com a testimoni d'un document notarial (27 de febrer de 1425). Cilim Hondo i Cilim Alazla, musulmans de Gata, el nomenen procurador (8 de març de 1425). Apareix com a testimoni d'un contracte notarial (8 de març de 1425). Antoni Olzina, veí de la Font, el nomena com a procurador (19 d'abril de 1425). Testimoni en un document (21 de maig de 1425). És nomenat procurador per Antoni Algueter (20 de juny de 1425). És nomenat procurador per Francesca, vídua d'Antoni

Ortiz (5 de juliol de 1425). És nomenat procurador per Fumeyt Cacim, musulmà de la vila (13 de juliol de 1425). És nomenat procurador per Miquel Milla, prevere, tutor de Pere Arbeguer (21 de juliol de 1425). És nomenat procurador per Bartomeu Desparsa, veí de Xàbia (26 de juliol de 1425). És nomenat procurador per Jaumeta, vídua d'Antoni Escrivà (15 de setembre de 1425). És nomenat procurador per Pere Fraga i Doménec Garcia (8 d'octubre de 1425). Testimoni en un document (13 de gener de 1427). És nomenat procurador pels germans Antoni i Francesc Guardiola (19 de maig de 1427). És nomenat procurador per Joan Verdeguer, veí de Gandia (21 d'agost de 1427). Juntament amb Doménec, Francesc i Joan Garcia, compra les cises d'Oliva (22 d'agost de 1427). És nomenat procurador per Elionor, filla il·legítima de Jaume de Soler, habitadora d'Oliva (20 d'octubre de 1427). És nomenat procurador per Doménec Marco (20 d'octubre de 1427). És nomenat procurador per Francesc Bort, veí de Dénia, i Pere Bort, d'Oliva (1 de maig de 1428). Testimoni en un document (30 d'agost de 1430). Apareix com a escrivà del justícia de la vila, Nicolau d'Ivissa (14 de febrer de 1431).

CARDONA, Guillem (1425-1433), llaurador i veí d'Oliva. Testimoni en un document (29 de març de 1425). Jurat de la vila juntament amb Guillem Escrivà, va vendre a Joan Ridaura cent dos cafissos d'ametles per 56 lliures i 2 sous (25 de maig de 1425). Juntament amb Arnau March, actua com a jutge per a repartir herència de Bartomeu March entre els seus fills Arnau, Bartomeu, Violant, Isabel i Francesca (7 de maig de 1427). Compra a Francesc Ortega una parcel·la de vinya en el terme de la vila per 8 lliures (20 de març de 1430). Juntament amb Bartomeu Escrivà, Doménec Garcia i Jaume Conill sènior, nomena procurador a Guillem Escrivà (13 de juny de 1430). Testimoni en un document (20 de juny de 1430). Testimoni en un document (21 de juny de 1430). Testimoni en un document (25 de juny de 1430). Testimoni en un document (9 d'octubre de 1430). Paga a Berenguer Savall, casat amb la seua filla Caterina, 60 lliures en concepte de dot (5 de desembre de 1430). És nomenat marmessor pel seu nebot Antoni Olzina (3 de febrer de 1431). Testimoni en un document (13 de maig de 1431). Testimoni en un document (15 de maig de 1432). Testimoni en un document (13 de gener de 1433). Testimoni en un document (26 de gener de 1433). Compra a Joan Escrivà i a Isabel una parcel·la de vinya per 420 sous (18 d'octubre de 1433).

CASTELLO, Joan (1431-1432), teixidor i veí d'Oliva. Membre del consell de la vila (16 de març de 1430). Testimoni en un document (8 de desembre de 1430). Testimoni en un document (7 de maig de 1431). Testimoni en un document (13 de juliol de 1431). Testimoni en un document (26 de febrer de 1432). CASTELLÓ, Francesc (1433). Juntament amb la seua muller Damiata, entrega 40 lliures en concepte de dot per la boda de la seua filla Margarida amb Antoni Martí (10 de febrer de 1433).

CASTELLÓ, Antoni (1427), llaurador i veí d'Oliva. Testimoni d'un document (7 de maig de 1427).

CASTELLÓ, Joan (1430-1431), llaurador i veí d'Oliva. Testimoni en un document (8 de desembre de 1430). Testimoni en un document (22 de març de 1431).

CELEMIR, Jaume (1431), veí d'Oliva. Testimoni en un document (3 de febrer de 1431).

CEROLA, Mateu (1425-1433), peraire i veí d'Oliva. Apareix com a testimoni d'un contracte notarial (27 de febrer de 1425). Miquel Adzuara i la seua dona Francesca li reconeixen deure 12 lliures i 10 sous per un drap negre de bruneta (23 d'abril de 1425). Berenguer Escrivà i Guillem Jáfer júnior li reconeixen deure set cafissos de prunes (24 d'abril de 1425). Testimoni en un document (10 de maig de 1425). Testimoni en un document (25 de maig de 1425). Testimoni en un document (29 de maig de 1425). Testimoni en un document (5 de juny de 1425). Nomena procurador a Berenguer Cardona, notari de València (19 d'octubre de 1430). Testimoni en un document (16 de novembre de 1430). Testimoni en un document (16 de maig de 1431). És nomenat procurador per Antoni Olzina (23 de maig de 1431). Gabriel Martí, convers de Gandia, reconeix un deute amb ell de 95 sous per l'arrendament de l'alfòndec d'Oliva (25 d'octubre de 1432). Testimoni en un document (25 d'octubre de 1432). Testimoni en un document (10 de febrer de 1433).

CLAVER, Joan (1428), habitador d'Oliva. Apareix com a convers, «*converso pro nunc habitante in villa Olive*», i arrenda a Bonanat Bordils, convers i habitador de Murla, procurador de Jaume Lop, hostaler de Murla, un hostel en la vila fins a desembre (3 de setembre de 1428).

CLETES, Vicent júnior (1427-1428), veí d'Oliva. Signa un contracte d'arrendament a mitges d'una terra de Joan Escrivà (27 de gener de 1427). Va vendre a Francesc Ribelles, del Castell de Rebollet, una casa en el castell per 18 lliures (18 de març de 1428).

CLIMENT, Antoni, «major de dies» (1425-1428), veí d'Oliva. Apareix com a testimoni en un document notarial (15 de febrer de 1425). La seua dona Margarida nomena procurador al notari de la vila, Pere Rovira (21 de gener de 1427). Testimoni en un document (23 de juny de 1428).

CLIMENT, Francesc (1428-1433), llaurador i veí d'Oliva. Testimoni en un document (19 de juliol de 1428). Testimoni en un document (11 de febrer de 1430). La seua filla es casa amb Joan Canada, fill del difunt Doméneç Canada, i ell aporta 40 lliures de dot (26 de març de 1430). Testimoni en un document (24 de juliol de 1430). És nomenat procurador per la seua filla Isabel (24 de juliol de 1430). Juntament amb les seues germanes Francesca i Nicolaua, nomena procurador a Joan Bolufer perquè recupere diferents deutes (31 d'octubre de 1430). Va vendre a Azmet Hedam, àlies *Recuto*, musulmà de

la vila, una parcel·la de terra de secà per 15 lliures (16 de novembre de 1430). Juntament amb Antoni Guardiola, arrendà a Berenguer Saranyana, procurador de Bernat Savall, *miles* i habitador de la ciutat de València, diferents terres per tres anys (5 de desembre de 1430). Reconeix rebre 11 lliures d'Azmet Hedam, musulmà d'Oliva, per una parcel·la de terra de secà (16 d'octubre de 1433).

CLIMENT, Guillem (1428-1431), llaurador i veí d'Oliva. Juntament amb la seua mare Dolça, vídua de Guillem Climent, i casada amb Jaume Conill sénior, va vendre una fanecada i quart de terra en el terme de la vila per 7 lliures (23 de juny de 1428). Juntament amb la seua muller Isabel, va vendre a Pere Bort, germà d'Isabel, la tercera part de l'herència de Pere Bort pare (25 de novembre de 1430). Compra a Bernat Ribera i a Bartomeu Boïgues, de Xàbia, una parcel·la de vinya al terme d'Oliva per 11 lliures (29 de març de 1431).

COLAR, Mateu (1431), peraire i veí d'Oliva. Testimoni en un document (23 de gener de 1431). És nomenat procurador per Antoni Juanyes, de Benissa (27 de maig de 1431).

COLOM, Mateu (1431). És nomenat procurador per Joan Cotorella, peraire d'Ontinyent, perquè recupere un deute per un drap blau de Jaume d'Albarrazí (28 de febrer de 1431).

CONILL, Bernat (1430-1432), llaurador i veí d'Oliva. Representant del consell municipal (16 de març de 1430). Redacta el seu testament (18 de desembre de 1430). Testimoni en un document (20 d'agost de 1432).

CONILL, Francesc (1430-1431), llaurador i veí d'Oliva. Testimoni en un document (13 de maig de 1430). Juntament amb el seu germà Joan, dona al tercer d'ells, Jaume, un benefici en l'església de Cullera (8 de juny de 1430). Testimoni en un document (31 de març de 1431).

CONILL, Jaume, sénior (1425-1432), llaurador i veí d'Oliva. Apareix com a testimoni d'un contracte notarial (8 de març de 1425). Compra 8 sous censals a Caterina, vídua d'Arnau Ferrández, mercader, i al seu fill Lleonard Ferrández, carregats sobre diferents terres a Oliva (12 de març de 1425). Testimoni en un document (19 d'abril de 1425). Nomena procurador a Guillem Guasch, veí de Llutxent (4 de juny de 1425). Testimoni en un document (5 de juliol de 1425). Testimoni en un document (19 de juliol de 1425). Testimoni en un document (21 de gener de 1427). Testimoni en un document (21 de gener de 1427). Testimoni en un document (12 de febrer de 1427). Testimoni en un document (20 d'octubre de 1427). La seua muller Dolça, vídua de Guillem Climent, amb el seu fill Guillem Climent, va vendre a Guillem Escrivà sénior una fanecada i quart de terra en el terme de la vila per 7 lliures (23 de juny de 1428). Juntament amb Bartomeu Escrivà, Doménec Garcia i Guillem Cardona, nomena procurador a Guillem Escrivà (13 de juny de 1430). Testimoni en un document (11 d'agost de 1430). Compra una parcel·la de terra de secà en el terme de la vila a Francesc Berences, peraire i veí de Gandia, per 44 lliures (2

de gener de 1431). Va vendre a Joan Albert una parcel·la de terra de secà per 12 lliures (8 de gener de 1431). Va vendre a Joan Albert una parcel·la de terra de regadiu en la vila per 14 lliures (8 de gener de 1431). Testimoni en un document (15 de maig de 1432). Testimoni en un document (23 de juny de 1432). CONILL, Jaume júnior (1425-1432), veí d'Oliva. Fill del difunt Bonanat Conill, es casa amb Dolça, filla del difunt Jaume Magraner, la qual aporta com a dot 72 lliures en diners i robes i unes altres 47 en terres (18 de gener de 1425). Testimoni en un document (22 de maig de 1427). Paga 10 lliures a Arnau Gassio (25 de gener de 1430). Testimoni en un document (6 de juny de 1430). Testimoni en un document (25 d'octubre de 1432).

CONILL, Joan (1430-1431), veí d'Oliva. Juntament amb el seu germà Francesc, dona al tercer d'ells, Jaume, un benefici en l'església de Cullera (8 de juny de 1430). Testimoni en un document (9 de febrer de 1431).

CONILLERES, Bartomeu (1425), veí d'Oliva. Juntament amb la seua dona Antònia, va vendre una parcel·la de terra de marjal a Gabriel Rigolf per 40 sous (27 de febrer de 1425). Fill de Pere Conilleres, apareix com a testimoni en un document (21 de maig de 1425). És nomenat procurador per son pare (13 d'octubre de 1425).

CONILLERA/ES, Pere «major de dies» (1425-1430), veí d'Oliva. Reconeix rebre 9 lliures i 10 sous de Çaat Coot, musulmà del terme de Rebollet, per una parcel·la de figueres (7 de febrer de 1425). Juntament amb la seua dona Guillermona, va vendre dues parcel·les de secà amb arbres, situades en el terme de la vila, a Francesc de Roda per 40 sous (27 de juliol de 1425). Nomena procurador al seu fill Bartomeu (13 d'octubre de 1425). Compra als jurats de la vila, Antoni Olzina i Jaume Agustí, una parcel·la al terme de la vila per 11 lliures (4 de març de 1427). Francesc Sifre, sastre convers de la Font, reconeix un deute amb ell i li traspasa un deute (9 de gener de 1428). Va vendre a Antoni Felemir unes *domos* en la vila per 210 sous (12 d'abril de 1428). Juntament amb el seu fill Pere, va vendre a Bernat Busot júnior una parcel·la de figueres en el terme de la vila per 19 lliures (11 de gener de 1430).

CONILLERES, Pere, fill (1430), veí d'Oliva. Juntament amb el seu pare, va vendre a Bernat Busot júnior una parcel·la de figueres en el terme de la vila per 19 lliures (11 de gener de 1430).

COSTERA, Bernat (1433), notari i veí d'Oliva. Testimoni en un document (14 de juliol de 1433).

CREMADES, Arnau (1425-1430), veí d'Oliva. Testimoni en un document (23 d'abril de 1425). Testimoni en un document (12 d'abril de 1428). Redacta el seu testament (19 d'abril de 1428). Testimoni en un document (3 de febrer de 1430). Representant del consell municipal (16 de març de 1430).

CREMADES, Guillem (1433), llaurador. Nomena procurador a Francesc Sallèles (15 de gener de 1433).

CREXELL, Joan (1428), notari i habitador d'Oliva. Testimoni en un document (1428).

DAROCA, Antoni (1430-1433), peraire. Juntament amb la seua filla Francesca, vídua de Joan Pérez, va rebre en comanda de Jaume d'Albarrazí i Joan Arrover diferents instruments tèxtils per a treballar la llana (24 de juliol de 1430). Testimoni en un document (27 de maig de 1431). Testimoni en un document (22 d'octubre de 1432). Testimoni en un document (23 de gener de 1433).

DOMÉNECH, Joan (1430-1433), veí d'Oliva. Juntament amb el seu germà Nicolau, reconeix rebre d'Antoni Guardiola 100 sous que havia deixat la difunta Bevinguda, germana de Joan i Nicolau i casada amb Antoni Guardiola (14 de novembre de 1430). Testimoni en un document (20 de novembre de 1433).

DOMÉNECH, Nicolau (1425-1432), veí d'Oliva. Testimoni en un document (16 de novembre de 1425). Juntament amb el seu germà Joan, reconeix rebre d'Antoni Guardiola 100 sous que havia deixat la difunta Bevinguda, germana de Joan i Nicolau i casada amb Antoni Guardiola (14 de novembre de 1430). Testimoni en un document (18 de maig de 1432).

DORDAS, Nicolau (1432), veí d'Oliva. Arrenda a Simó Ferri una parcel·la de terra de regadiu per dos anys a raó de 72 sous anuals (2 de juliol de 1432). Compra a Andrea de Benfa, mestre sucrer sicilià i veí de Gandia una parcel·la de vinya per 13 lliures (13 de setembre de 1432).

DRES, Pere (1430), veí d'Oliva. Testimoni en un document (1 de març de 1430).

DEXARCH, Antoni (1433), saig i veí d'Oliva. Testimoni en un document (20 de gener de 1433).

ESCRIVÀ, Bartomeu (1425-1433), llaurador i veí d'Oliva. Apareix com a testimoni d'un document notarial (23 de febrer de 1425). Testimoni en un document (9 d'agost de 1425). Jurat de la vila amb Joan d'Ivissa (1428). Juntament amb Guillem Escrivà —tots dos marmessors del difunt Pere Escrivà—, va vendre una parcel·la en el terme de la vila a Francesc Malonda per 13 lliures (13 de maig de 1427). Testimoni en un document (26 de setembre de 1427). Juntament amb Mahomet Barraquech, musulmà d'Oliva, va vendre a Azmet Axeter, musulmà de la vila, una parcel·la de terra de secà per 7 lliures (3 de febrer de 1430). Bevinguda, vídua de Berenguer Vilarnau, entrega 65 lliures com a dot d'Úrsula pel matrimoni amb Bartomeu (8 de febrer de 1430). Signa un contracte matrimonial amb Úrsula, filla del difunt Arnau Vilarnay (16 de març de 1430). Juntament amb la seua muller Úrsula, reconeix rebre 25 lliures d'Antoni Arrover pel dot d'aquella (16 de març de 1430). Testimoni en un document (28 de març de 1430). Es realitza un inventari dels seus béns (12 de maig de 1430). Juntament amb Guillem Cardona, Doménec Garcia i Jaume

Conill sénior, nomena procurador a Guillem Escrivà (13 de juny de 1430). Testimoni en un document (7 d'agost de 1430). Testimoni en un document (9 d'octubre de 1430). Juntament amb el seu germà Berenguer, reconeix rebre 45 lliures (d'un total de 120) de Guillem Olzina, llaurador i veí de la Font, per mig molí (4 de gener de 1431). La seua filla Caterina signa una fraternitat i germania amb Pere Pasqual, fill de Francesc Pasqual, llaurador de la vall de Tàrbena (14 de maig de 1431). Juntament amb la seua muller Costança, dona a la seua filla Caterina 10 lliures en robes i joies, mig molí i quatre fanecades de terra (14 de maig de 1431). Juntament amb la seua muller Úrsula, va vendre a Guillem d'Ivissa nou càrregues de melons (3 de març de 1432). Juntament amb la seua muller Úrsula, va vendre a Francesc Castelló, mercader i ciutadà de València, 30 sous censals (28 de març de 1432). Bartomeu Escrivà i Úrsula, Rafel Monyino i Sanxa, Francesc Salelles júnior i Maria varen vendre a Caterina, vídua de Miquel Escrivà, 41 sous censals per 25 lliures (28 de març de 1432). Juntament amb la seua muller Úrsula, va vendre a Francesc Castelló, mercader i ciutadà de València, 50 sous censals per 18 lliures (10 d'abril de 1432). Testimoni en un document (15 de maig de 1432). Assenyala que comparteix l'herència de Joan Escrivà amb el seu germà Guillem (15 de maig de 1432). Va vendre a Bernat Sevillar una parcel·la de terra de regadiu per 15 lliures (20 de maig de 1432). Testimoni en un document (27 de gener de 1433).

ESCRIVÀ, Bartomeu (1432), fill d'Antoni Escrivà. Signa un contracte de matrimoni amb Margarida, filla de Bernat Sevillar (9 de març de 1432).

ESCRIVÀ, Berenguer (1425-1433), llaurador i veí d'Oliva. Va vendre a Martí Canada una parcel·la de terra i vinya a Oliva per 10 lliures (22 de març de 1425). Va vendre a Azmet Abarraech i a Alí Polopí, musulmans d'Oliva, una parcel·la de terra de regadiu situada en el terme de la vila per 180 sous (28 de març de 1425). Juntament amb Guillem Jàfer júnior, reconeix deure a Mateu Cerola set cafissos de prunes (24 d'abril de 1425). Paga 30 lliures a Doméneç Marco per una casa situada en la vila i que havia comprat el seu fill Bernat Escrivà (21 de maig de 1425). Testimoni en un document (21 de juliol de 1425). Testimoni en un document (15 d'octubre de 1425). Testimoni en un document (12 de novembre de 1425). Testimoni en un document (3 de març de 1427). Testimoni en un document (3 d'abril de 1427). Testimoni en un document (2 de maig de 1427). Testimoni en un document (14 de juliol de 1427). Testimoni en un document (26 de setembre de 1427). Entrega com a dot 40 lliures pel matrimoni de la seua filla Escrivana amb Joan Ferrer, fill d'Antoni Ferrer (18 d'octubre de 1427). Bernat Alfonso i Miquela reconeixen un deute de 22 lliures amb ell i amb el seu germà Bartomeu Escrivà, veí de la Font, per la compra d'una casa (15 de març de 1428). Testimoni en un document (1 de maig de 1428). Reconeix rebre 34 lliures de Guillem Olzina, llaurador i veí de la Font,

per un molí situat en el terme (25 de gener de 1430). Representant del consell municipal (16 de març de 1430). Juntament amb el seu germà Bartomeu, reconeix rebre 45 lliures (d'un total de 120) de Guillem Olzina, llaurador i veí de la Font, per mig molí (4 de gener de 1431). El justícia Joan d'Ivissa i els jurats Berenguer Escrivà i Bernat Olzina varen vendre a Bartomeu Sora trenta-un cafissos i nou barcelles d'*amygdalorum* per 22 lliures, 9 sous i 10 diners (26 de maig de 1431). Testimoni en un document (8 de maig de 1432). Testimoni en un document (21 d'octubre de 1432). Juntament amb la seua muller Joana, va comprar als jurats de la vila, Antoni Olzina i Joan Maians, una parcel·la de terra per 35 lliures (27 de gener de 1433). Testimoni en un document (16 d'octubre de 1433).

ESCRIVÀ, Francesc (1425), veí d'Oliva. Juntament amb la seua dona Joana, ven una parcel·la de terra a Francesc Maians per 20 lliures (19 de gener de 1425).

ESCRIVÀ, Guillem sènior (1425-1433), llaurador i veí d'Oliva. Apareix com a testimoni en un document notarial (19 de gener de 1425). Apareix com a testimoni en un document notarial (12 de febrer de 1425). Fill del difunt Guillem Escrivà, va vendre a Jaume Escrivà unes cases en la vila per 350 sous (26 de març de 1425). Jurat de la vila juntament amb Guillem Cardona, va vendre cent dos cafissos d'ametles a Joan Ridaura per 56 lliures i 2 sous (25 de maig de 1425). Jurat de la vila juntament amb Guillem Cardona, arrenda la carnisseria d'Oliva a Abdulcarim Abdulmalich, musulmà de la moreria (5 de novembre de 1425). Testimoni en un document (21 de febrer de 1427). Testimoni en un document (1 d'abril de 1427). Testimoni en un document (3 d'abril de 1427). Testimoni en un document (5 d'abril de 1427). Testimoni en un document (8 de maig de 1427). Testimoni en un document (19 de maig de 1427). Testimoni en un document (19 de gener de 1428). Testimoni en un document (12 de febrer de 1428). Testimoni en un document (4 de març de 1428). Compra a Dolça, muller de Jaume Conill sènior i al seu fill Guillem Climent, una fanecada i quart de terra en el terme de la vila per 7 lliures (23 de juny de 1428). Testimoni en un document (8 de setembre de 1428). Va vendre a Çahit Albayriví, musulmà de la moreria, una parcel·la en el terme de la vila per 9 lliures (6 de març de 1430). Testimoni en un document (7 d'agost de 1430). Va vendre a Mahomet Mohavit, musulmà de la vila, una parcel·la de terra de regadiu per 17 lliures (25 de juny de 1432). Juntament amb la seua muller Antònia, reconeix deure a Antoni Olzina 22 lliures i 11 sous (30 de setembre de 1432). Mahomat Mahomit, musulmà d'Oliva, reconeix un deute amb ell de 13 lliures i 10 sous (14 de juliol de 1433). Reconeix un deute amb Antoni Olzina de 22 lliures i 11 sous (14 de juliol de 1433).

ESCRIVÀ, Guillem (1425-1431), prevere i veí d'Oliva. Fill del difunt Joan Escrivà, apareix com a testimoni en un document notarial (26 de març de

1425). Testimoni en un document (24 d'abril de 1425). Testimoni en un document (4 de maig de 1425). Testimoni en un document (15 de juny de 1425). Testimoni en un document (4 d'agost de 1425). Juntament amb Bartomeu Escrivà —ambdós marmessors del difunt Pere Escrivà—, va vendre una parcel·la en el terme de la vila a Francesc Malonda per 13 lliures (13 de maig de 1427). Testimoni en un document (8 de febrer de 1430). És nomenat procurador per Bernat Savall, *miles* i habitador de la ciutat de València (19 d'abril de 1430). És nomenat procurador per Guillem Cardona, Bartomeu Escrivà, Doménec Garcia i Jaume Conill sènior (13 de juny de 1430). Procurador de Guillem Cardona, Doménec Garcia, Bartomeu Escrivà i Jaume Conill sènior, nomena procurador a Berenguer Cardona, notari de la ciutat de València (21 de juny de 1430). Testimoni en un document (24 de juliol de 1430). Compra al seu net Joan Escrivà una parcel·la de terra de secà al terme de la vila per 44 sous (13 de gener de 1431). Testimoni en un document (12 d'abril de 1431). ESCRIVÀ, Guillem júnior (1425-1428), veí d'Oliva. Fill de Bernat Escrivà, apareix com a testimoni en un document notarial (29 de març de 1425). Testimoni en un document (23 d'abril de 1425). Va vendre a Jaume Rosell una fanecada i mitja de terra en el terme de la vila per 175 sous (4 de març de 1428). ESCRIVÀ, Jaume (1425-1430), veí d'Oliva. Compra a Guillem Escrivà unes cases en la vila per 350 sous (26 de març de 1425). Testimoni en un document (13 de novembre de 1425). Berenguer Saranyana i Bernat Ribera reconeixen un deute amb ell de 12 lliures per *causa mutui* (21 de gener de 1427). La seua dona Antònia nomena procurador a Antoni Ferrer júnior (27 de gener de 1427). Juntament amb Francesc Ortega, reconeix davant Gabriel Martí, convers de Gandia, treballar en el seu alfòndec (25 de gener de 1430). Testimoni en un document (1 de març de 1430). ESCRIVÀ, Joan (1432-1433), llaurador i veí d'Oliva. Fill del difunt Antoni Escrivà, va comprar a Guillem Olzina, veí de la Font de Rebollet, un casal de molí en el terme de la baronia per 2.360 sous (12 d'abril de 1432). Juntament amb la seua muller Isabel, va vendre a Guillem Cardona una parcel·la de vinya per 420 sous (18 d'octubre de 1433). ESCRIVÀ, Joan, àlies Arrover (1425-1432), pescador i veí d'Oliva. Fill del difunt Miquel Escrivà, va vendre a sa mare Francesca, casada amb Guillem Campomar, una fanecada i mitja de terra per 12 lliures (15 d'octubre de 1425). Testimoni en un document (16 de novembre de 1425). Testimoni d'un document (27 de gener de 1427). Arrenda a mitges a Vicent Cletes unes terres de la seua propietat (27 de gener de 1427). Testimoni d'un document (27 de gener de 1427). Com a tutor d'Antoni, fill de Berenguer Matamala, reconeix rebre 21 lliures d'Ubaquer, musulmà de la moreria d'Oliva, per una parcel·la de terra de regadiu (28 de gener de 1430). Reconeix rebre 30 lliures de Bernat Torres, veí de Pego, per la meitat de mig molí en el terme de Pego (16 de no-

vembre de 1430). Va vendre al seu avi Guillem Escrivà, prevere, una parcel·la de terra de secà al terme de la vila per 44 sous (13 de gener de 1431). Va vendre a Antoni Ferrer una parcel·la de terra de secà amb oliveres i garroferes al terme de la vila per 88 sous (31 de març de 1431). Testimoni en un document (23 d'octubre de 1432).

ESCRIVÀ, Joan (1427-1432), llaurador i veí d'Oliva. Fill del difunt Nicolau Escrivà, apareix com a testimoni en un document (23 de gener de 1427). Fill del difunt Antoni Escrivà, va rebre 50 sous de la seua tia Sibila, vídua d'Apàrici Bort (8 de març de 1430). Testimoni en un document (11 d'agost de 1430). Testimoni en un document (20 d'agost de 1432).

EXIMÉNEÇ, Pere, àlies *Gomiç* (1425-1428), veí d'Oliva. Apareix com a testimoni en un document notarial (6 de febrer de 1425). Testimoni en un document (16 de març de 1428).

FALÇ, Pere de (1425-1433), prevere de l'església d'Oliva. Accepta una comanda (20 de gener de 1425). Testimoni en un document (15 d'abril de 1425). Testimoni en un document (29 d'octubre de 1425). Testimoni en un document (12 de novembre de 1425). Testimoni en un document (10 de febrer de 1427). Çaat Cocentaví, musulmà de la vila, reconeix un deute amb ell de 20 lliures per la redempció de Maymone Beniabasí, musulmana de Tunis (12 d'abril de 1427). Testimoni en un document (13 de maig de 1427). És nomenat procurador per Gabriel Rigolf i Guillem Vidal (9 d'agost de 1427). Testimoni en un document (9 de setembre de 1427). Antoni Anglès reconeix un deute amb ell d'11 lliures, 3 sous i 6 diners per vi (25 de setembre de 1427). Testimoni de la Font i *operarius*, amb Francesc Bosch (3 de febrer de 1428). Testimoni en un document (20 de març de 1430). Testimoni en un document (26 de març de 1430). Testimoni en un document (12 de maig de 1430). Andreu Reig apareix com el seu nebot (14 de desembre de 1430). Testimoni en un document (17 de març de 1431). Testimoni en un document (23 de març de 1431). Amb Francesc Bosch, de la Font, nomena procurador a Jaume Genovart, de Xàtiva (28 de març de 1431). Testimoni en un document (7 de maig de 1431). Testimoni en un document (5 d'agost de 1431). Compra a Antoni Olzina i Joan Maians, jurats de la vila, una parcel·la de terra de secà per 16 lliures (16 d'octubre de 1432).

FELEMIR, Antoni (1428), veí d'Oliva. Compra unes *domos* en la vila per 210 sous a Pere Conilleres (12 d'abril de 1428).

FELEMIR, Jaume (1427-1428), veí d'Oliva. Juntament amb el seu pare, s'obliga a pagar 210 sous en un document (20 d'octubre de 1427). Paga 15 florins d'or a Antoni Faus, per la compra d'unes *domos* a Pere Conilleres (12 d'abril de 1428).

FERRÁNDEZ, Lleonard (1425-1431), veí d'Oliva. Juntament amb la seua mare Caterina, va vendre a Francesc Ferrer una parcel·la de terra situada al

terme de la vila per 180 sous (18 de gener de 1425). Testimoni en un document (17 d'abril de 1425). Nomena procurador a Jaume Rosell (12 de juny de 1425). Testimoni en un document (23 de juny de 1425). Testimoni en un document (10 de febrer de 1427). Va vendre a Abdallà Mocollem, musulmà d'Oliva, una parcel·la de terra en el terme de la vila per 100 sous (3 de novembre de 1427). Juntament amb la seua mare Caterina i el seu germà Pere, va vendre una casa, un «hospici», en la vila a Andrea de Benfa per 1.100 sous (19 de novembre de 1427). Testimoni en un document (8 de gener de 1431). Juntament amb el seu germà Pere, nomena procurador a Nicolau Quintana, de la ciutat de València (7 de juliol de 1431).

FERRÁNDEZ, Pere (1428-1433), habitador d'Oliva. Testimoni d'un document (1428). Juntament amb la seua mare Caterina i el seu germà Lleonard, va vendre una casa o «hospici» en la vila a Andrea de Benfa per 1.100 sous (19 de novembre de 1427). Compra a Andrea de Benfa, mestre sucrer i veí de Gandia, i a la seua muller Magdalena, una casa o «hospici» per 40 lliures (10 d'abril de 1431). Va vendre a Abrahim Manior i a Joana, musulmans d'Oliva, una casa situada en la moreria de la vila per 8 lliures (14 de maig de 1431). Es casa amb Jaumeta, filla del difunt Esteve Ribera, la qual aporta de dot 11.000 sous, mentre que ell es compromet a fer un *creix* de 5.500 sous (22 de maig de 1431). Juntament amb el seu germà Lleonard, nomena procurador a Nicolau Quintana, de la ciutat de València (7 de juliol de 1431). Arrendà a mitges a Abdallà Deromi, musulmà de la vila, una parcel·la de terra de regadiu per 14 lliures (12 d'agost de 1432). Afirmar com a serventa per deu anys a Isabel, filla de Jaume Ros, veí de Murla, a canvi de 25 lliures (21 d'octubre de 1432). Testimoni en un document (4 de febrer de 1433). Testimoni en un document (10 de febrer de 1433).

FERRANDO, Jaume (1428-1432), llaurador i veí d'Oliva. Testimoni en un document (20 de gener de 1428). Va vendre a Bàrbara, vídua de Bartomeu Gilabert, unes *domos* en la vila per 14 lliures (16 de febrer de 1431). Compra a Jaume Rosell i a Margarida una parcel·la de terra de regadiu en el terme de la vila per 7 lliures (3 de març de 1431). Testimoni en un document (27 de juny de 1431). Testimoni en un document (15 de maig de 1432). Signa una fraternitat i germania amb la seua muller Joana (22 d'octubre de 1432).

FERRANDO, Joan (1425-1431), veí d'Oliva. Nomena procurador a Francesc Salelles sènior (8 d'octubre de 1425). Juntament amb la seua dona Maria, sa mare Francesc, vídua de Joan Ferrando pare, i Antònia, vídua de Bernat Morata, va vendre 20 sous censals als jurats de la vila per a pagar les 12 lliures de la donació que havia deixat Dolça, vídua de Jaume Olzina (3 d'abril de 1427). Testimoni en un document (25 de gener de 1430). Testimoni en un document (17 de juny de 1430). És nomenat procurador per Jaume Rosell (8 de febrer de 1431).

FERRER, Antoni júnior (1425-1432), pescador/llaurador i veí d'Oliva. Testimoni en un document (27 de juliol de 1425). Testimoni en un document (13 de gener de 1427). És nomenat procurador per Antònia, dona de Jaume Escrivà (27 de gener de 1427). Testimoni en un document (18 de gener de 1431). Compra a Joan Escrivà una parcel·la de terra de secà amb oliveres i garroferar per 88 sous (31 de març de 1431). Nomena procurador a Francesc Salelles sènior, perquè recupere un deute de 26 sous i 6 diners de Lo Pello, musulmà d'Oliva (21 de juliol de 1432). Comparteix una barca de pescar amb el seu germà [*nom il·legible*] (21 de juliol de 1432).

FERRER, Bernat (1432), llaurador. La seua muller el nomena procurador (23 d'octubre de 1432).

FERRER, Francesc (1425-1428), veí d'Oliva. Compra amb Caterina, vídua d'Arnau Ferrández, mercader i ciutadà de València, i amb el seu fill Lleonard, residents ambdós a Oliva, una parcel·la de terra per 180 sous (18 de gener de 1425). Apareix com a testimoni en un document notarial (10 de febrer de 1425). Apareix com a testimoni en un document notarial (12 de febrer de 1425). Apareix com a testimoni d'un contracte notarial (5 de març de 1425). Apareix com a testimoni en un document notarial (22 de març de 1425). Apareix com a testimoni d'un document notarial (24 de març de 1425). Apareix com a testimoni en un document notarial (28 de març de 1425). Testimoni en un document (30 de març de 1425). Testimoni en un document (16 d'abril de 1425). Testimoni en un document (17 d'abril de 1425). Testimoni en un document (26 d'abril de 1425). Testimoni en un document (4 de juny de 1425). Testimoni en un document (26 de juliol de 1425). Testimoni en un document (9 d'agost de 1425). Reconeix rebre 100 sous de Gabriel Rigolf i de Guillem Vidal (13 de gener de 1427). Testimoni en un document (20 de gener de 1427). Testimoni en un document (27 de gener de 1427). Testimoni d'un document (27 de gener de 1427). Testimoni en un document (17 de març de 1427). Testimoni en un document (1 d'abril de 1427). Testimoni en un document (19 de maig de 1427). Testimoni en un document (20 de juny de 1427). Testimoni en un document (21 d'agost de 1427). Dicta el seu testament (12 de setembre de 1427). Testimoni en un document (1 de maig de 1428).

FERRER, Guillem (1425-1433), sastre i veí d'Oliva. Testimoni en un document (4 d'octubre de 1425). Testimoni en un document (19 de maig de 1427). Testimoni en un document (2 de juny de 1427). La seua muller Elfa, vídua de Ricard de Rexach, d'Alzira, nomena procurador al seu fill Pere Rexach (13 de novembre de 1430). Testimoni en un document (6 d'octubre de 1432). Testimoni en un document (29 d'agost de 1433).

FERRER, Joan (1425-1431), llaurador/peraire i veí d'Oliva. Apareix com a testimoni d'un contracte notarial (1 de març de 1425). Testimoni en un document notarial (10 de maig de 1425). Juntament amb el seu germà Pasqual,

reconeix assumir el deute de 9 lliures, 10 sous i 2 diners que Joan Algueter, prevere de la vila, tenia contret amb Bartomeu Sora (10 de maig de 1427). Berenguer Escrivà dona 40 lliures com a dot d'Escrivana, pel seu matrimoni amb ell (18 d'octubre de 1427). Testimoni en un document (13 de maig de 1430). Juntament amb la seua muller Francesca, reconeix que Antònia, vídua de Pasqual d'Ivissa, i mare de Joan, va vendre 25 sous censals a Pere Carbo-nell (10 de setembre de 1430). Testimoni en un document (14 de desembre de 1430). Testimoni en un document (20 de desembre de 1430). Testimoni en un document (2 de gener de 1431). Arrenda a Teresa, vídua de Garcia Blas, i resident a Oliva, un hostel per un any i 9 lliures (13 de gener de 1431). Testi-moni en un document (13 de gener de 1431). Testimoni en un document (10 d'abril de 1431). Testimoni en un document (16 de maig de 1431). Testimoni en un document (23 de maig de 1431). Testimoni en un document (18 de juny de 1431).

FERRER, Joan (1430), tender i veí d'Oliva. Testimoni en un document (20 de març de 1430).

FERRER, Joan (1430-1433), mariner i veí d'Oliva. És nomenat procurador per Joan Garcia (11 d'agost de 1430). Entrega al seu macip Antoni Perpinyà mitja barca pel seu matrimoni (23 de març de 1431). Testimoni en un docu-ment (18 de gener de 1433).

FERRER, Pasqual (1427-1430), veí d'Oliva. Va vendre a Yaye Alachdar, de Piles, i a Hadam Alachdar, de l'Alqueria d'en Martorell de Gandia, una parcel·la de garroferar a Oliva per 8 lliures (20 de gener de 1427). Juntament amb el seu germà Joan, reconeix assumir el deute de 9 lliures, 10 sous i 2 diners que Joan Algueter, prevere de la vila, tenia contret amb Bartomeu Sora (10 de maig de 1427). Testimoni en un document (21 de novembre de 1430).

FERRI, Simó (1431-1433), peraire i veí d'Oliva. Testimoni en un document (22 de març de 1431). Arrendà una parcel·la de regadiu de la seua propietat a Nicolau Dordas per dos anys a raó de 72 sous anuals (2 de juliol de 1432). Testimoni en un document (29 d'agost de 1433). Testimoni en un document (20 de novembre de 1433).

FINER, Joan (1430), hostaler i veí d'Oliva. Testimoni en un document (3 de febrer de 1430).

FONT, Antoni (1425-1433), llaurador i veí d'Oliva. Fill d'Antoni Font i Jau-meta. Juntament amb el seu germà Bartomeu, nomena procurador a Francesc Salelles júnior (1 de març de 1425). Testimoni en un document (18 d'octubre de 1425). Testimoni en un document (21 de novembre de 1430). Reconeix rebre 10 florins d'or de Joan Torra, de Gandia, per la venda d'una parcel·la de terra (16 d'octubre de 1433).

FONT, Bartomeu (1425-1432), ferrer/peraire i veí d'Oliva. Fill d'Antoni Font i Jaumeta. Juntament amb el seu germà Antoni, nomena procurador a Francesc

Salelles júnior (1 de març de 1425). Testimoni en un document (19 de maig de 1427). Testimoni en un document (18 de gener de 1431). Testimoni en un document (25 de gener de 1430). Juntament amb Pere Bosch, Gue Hacim i Azmet Çamaya, reconeix deure a Mahomet Xibib, musulmà de Castelló de Rugat, 83 lliures i 5 sous per cent vuitanta-quatre ovelles, vuitanta-tres borrecs i un gos (6 de maig de 1430). Compra a Pere de Ribes, batlle d'Oliva, el conjunt de les cises de la vila per 3.500 sous. A més, presenta el seu germà Antoni i Pere Cabrera com a fiadors (7 d'agost de 1430). Testimoni en un document (14 d'agost de 1430). Compra a Guillem Siscar una parcel·la de terra de regadiu per 39 lliures (3 de novembre de 1430). Testimoni en un document (14 de febrer de 1431). Testimoni en un document (2 de març de 1431). Guillem Cardona, llaurador de Pego, reconeix un deute amb ell de 36 sous per un ase que, en principi, havia de pagar Bartomeu Camarasa (6 de juny de 1431). Paga a Guillem Siscar i a Guillermona 39 lliures per una parcel·la de terra de regadiu (20 de març de 1430). Testimoni en un document (10 d'octubre de 1432). FONT, Joan (1425), veí d'Oliva. Apareix com a testimoni en un document notarial (6 de febrer de 1425). Redacta el seu testament (15 de febrer de 1425). FRAGA, Pere (1425-1433), barber/cirurgià i veí d'Oliva. Nomena procurador a Bernat Fraga, notari d'Alzira (4 de maig de 1425). Testimoni en un document (26 de setembre de 1425). Nomena procurador a Francesc Cardona (9 d'octubre de 1425). Testimoni en un document (18 d'agost de 1427). Testimoni en un document (25 de juny de 1430). Testimoni en un document (9 de maig de 1432). Compra a Doménec Garcia, antic veí d'Oliva, un hort per 28 lliures (23 de gener de 1433).

FRÍGOLA, Llorenç (1425-1427), habitador d'Oliva. Originari de Sueca, nomena procurador al seu fill Joan (16 de novembre de 1425). Juntament amb la seua dona Elisén, reconeix rebre 30 lliures de Joan Martínez, ferrer de Cullera, per la venda d'una parcel·la a Oliva (12 de febrer de 1427).

FUSTER, Gabriel (1431), resident a Oliva. Testimoni en un document (10 d'abril de 1431).

GALLACH, Pere de (1425), jurista. Testimoni en un document (12 de juny de 1425).

GARCIA, Antoni (1427-1432), prevere i resident a Oliva. Testimoni en un document (20 d'octubre de 1427). Testimoni en un document (24 d'agost de 1428). Testimoni en un document (4 de gener de 1430). Testimoni en un document (18 de gener de 1430). Testimoni en un document (16 de març de 1430). Testimoni en un document (6 de maig de 1430). Renuncia a una donació que li va fer son pare Doménec Garcia (9 d'octubre de 1430). Testimoni en un document (29 d'agost de 1432).

GARCIA, Berenguer (1425-1433), llaurador i veí d'Oliva. Testimoni en un document (27 de juliol de 1425). Arrenda una casa, un «hospici», a Doménec

Lostos, antic veí d'Oliva i resident al Castell de Rebollet (20 de novembre de 1433).

GARCIA, Doménec (1427-1428), llaurador i veí d'Oliva. Reconeix rebre de Bevenguda, vídua de Francesc Escrivà, el cens d'unes cases situades en la vila (8 de març de 1425). Testimoni en un document (21 de gener de 1427). Després de la seua mort, es realitza un inventari dels seus béns (3 de setembre de 1428).

GARCIA, Doménec (1425-1432), peraire i veí d'Oliva. Apareix com a testimoni d'un contracte notarial (8 de març de 1425). Apareix com a testimoni d'un contracte notarial (18 de març de 1425). Apareix com a testimoni d'un document notarial (21 de març de 1425). Apareix com a testimoni d'un document notarial (24 de març de 1425). Testimoni en un document (27 d'abril de 1425). Compra unes cases en la vila a Ferran Pasqual i a Bernat Alfambra, veí de Gandia, per 100 sous (4 de maig de 1425). Testimoni en un document (25 de juny de 1425). Nomena procurador a Francesc Cardona (9 d'octubre de 1425). Com a justícia de la vila, participa en la subhasta de la casa del difunt Bartomeu March (3 de març de 1427). Testimoni d'un document (3 de febrer de 1427). Com a justícia de la vila i amb els jurats Antoni Olzina i Jaume Agustí, reconeix deure a Bernat Maians, resident a València, 46 lliures i 15 sous per forment (12 de febrer de 1427). Testimoni en un document (12 de febrer de 1427). Testimoni en un document (5 d'abril de 1427). Com a justícia de la vila i juntament amb Pere de Ribes, batlle, presenta una carta de protesta davant el governador reial Joan Eymerich, per uns empresonaments que consideraven injustos (2 de maig de 1427). Testimoni en un document (31 de juliol de 1427). Testimoni en un document (21 d'agost de 1427). Juntament amb el seu fill Joan Garcia, Francesc Garcia i Francesc Cardona, compra les cises de la vila d'Oliva (22 d'agost de 1427). Testimoni en un document (25 de setembre de 1427). Testimoni en un document (22 de novembre de 1427). Testimoni en un document (17 de setembre de 1428). Dona fiança a Francesc Pasqual, resident a la vall de Tàrbena, en la venda d'un censal de 50 sous (11 de gener de 1430). Testimoni en un document (3 de maig de 1430). Va vendre a Fucey aben Fucey, musulmà de la moreria d'Oliva, una parcel·la de moreres en el terme de la vila per 30 lliures (4 de maig de 1430). Juntament amb Bartomeu Escrivà, Guillem Cardona i Jaume Conill sénior, nomena procurador a Guillem Escrivà (13 de juny de 1430). Nomena procurador a Berenguer Cardona, notari de la ciutat de València (25 de juny de 1430). Guillem Siscar, Mateu Gargaio, Andreu Pérez, Antoni d'Ipres júnior, Antoni Seguer, Doménec Marco i Bernat Sevellar reconeixen que Doménec Garcia compra 200 sous censals al difunt Garcia Simó (24 de juliol de 1430). Testimoni en un document (24 de novembre de 1430). Juntament amb Fucey aben Fucey, musulmà de la vila, va rebre 18 lliures i 13 sous d'Azmet Abdol, musulmà d'Oliva, per

una casa, un «hospici», situada en la moreria (8 de gener de 1431). Compra a Joan Saragossa, veí de Gandia, 41 sous i 8 diners censals (9 de gener de 1431). Nomena procurador a Francesc Salelles sénior, perquè recupere un deute de 25 sous d'Antoni de Bolonya (9 de febrer de 1431). Pere de Ribes, batlle d'Oliva, apareix contra el justícia Joan d'Ivissa, i contra ell i Antoni Arrover, jurats de la vila, per no haver dut prou forment a la població (4 de març de 1431). Reconeix rebre 30 lliures de Fucey aben Fucey, musulmà d'Oliva, per la venda d'una parcel·la de moreres (6 de març de 1431). Juntament amb el seu fill Francesc, reconeix deure 20 lliures a Bartomeu Cardona, d'Alzira (12 d'abril de 1431). Testimoni en un document (14 de maig de 1431). Pere de Ribes, com a batlle de la població, recrimina el justícia Joan d'Ivissa i els jurats Doménec Garcia i Antoni Arrover el fet d'haver paralytat la construcció del mur de la vila (18 de maig de 1431). Testimoni en un document (28 de març de 1432). Testimoni en un document (10 d'abril de 1432). Juntament amb la seua muller Francesca, va vendre a Fucey aben Fucey, musulmà de la vila, set fanecades i mitja i sis braços de terra de regadiu per 79 lliures i 4 sous (13 de maig de 1432). Testimoni en un document (18 de maig de 1432). Redacta el seu testament (26 d'octubre de 1432).

GARCIA, Francesc (1425-1431), peraire i veí d'Oliva. Testimoni en un document (19 de novembre de 1425). Testimoni en un document (26 de febrer de 1427). Apareix com a lloctinent de Doménec Garcia, justícia de la vila (13 de maig de 1427). Juntament amb el seu germà Doménec, el seu nebot Joan i Francesc Cardona, compra les cises d'Oliva (22 d'agost de 1427). Compra a Doménec Canada una parcel·la de vinya en el terme d'Oliva per 12 lliures i 10 sous (18 de gener de 1430). Testimoni en un document (25 de gener de 1430). Testimoni en un document (1 de març de 1430). Testimoni en un document (17 de juny de 1430). Testimoni en un document (12 de setembre de 1430). Testimoni en un document (11 de febrer de 1431). Juntament amb son pare Doménec, reconeix deure 20 lliures a Bartomeu Cardona, d'Alzira (12 d'abril de 1431).

GARCIA, Jaume (1427-1428), habitador d'Oliva. Originari d'Oriola, nomena procurador a Andrea de Benfa, mestre sucrer (3 de febrer de 1427). Compra una parcel·la de terra a Alí Polopí, musulmà d'Oliva, per 140 sous (21 de febrer). Transfereix els seus deutes a Pere Conilleres (23 de juny de 1428).

GARCIA, Joan (1427-1431), peraire i veí d'Oliva. Testimoni d'un document (27 de gener de 1427). Testimoni en un document (22 de maig de 1427). Juntament amb son pare Doménec, el seu oncle Francesc Garcia i Francesc Cardona, compra les cises de la vila (22 d'agost de 1427). Testimoni en un document (31 d'octubre de 1427). Testimoni en un document (3 de novembre de 1427). Dona 25 florins d'or a Beneyto Ximénez de Luxas, veí de Chinchilla, per a comprar trenta arroves de llana (23 de març de 1428). Testimoni en un

document (28 de gener de 1430). Pere Soreda, llaurador i veí de la Font, reconeix un deute amb ell de 8 lliures i 15 sous per l'arrendament del «tall del drap» de la Font (13 de febrer de 1430). Testimoni en un document (11 de juliol de 1430). Juntament amb la seua muller Cardoneta, va vendre a Azmet Fomayar, musulmà d'Oliva, una parcel·la de terra de regadiu per 29 lliures (4 d'agost de 1430). Nomena procurador a Joan Ferrer (11 d'agost de 1430). Testimoni en un document (2 de desembre de 1430). Joan Loçano li paga 19 lliures per una parcel·la de terra de secà a la vila (13 de gener de 1431). És nomenat procurador per Miquel Sanxo, *cabanerius* d'Énguera (27 de febrer de 1431). Pere Castelló, llaurador de Gandia, l'assenyala com a deutor de 37 lliures i 18 sous, que en un principi havia assumit el seu gendre Gabriel Carbonell (4 de juny de 1431).

GARGAIO, Mateu (1430), llaurador i veí d'Oliva. Guillem Siscar, Mateu Gargaio, Andreu Pérez, Antoni d'Ipres júnior, Antoni Seguer, Doménec Marco i Bernat Sevellar reconeixen que Doménec Garcia compra 200 sous censals al difunt Garcia Simó (24 de juliol de 1430).

GASÓ, Antoni (1433). Testimoni en un document (20 de novembre de 1433).

GASSIO, Arnau (1430), veí d'Oliva. Reconeix rebre 10 lliures de Jaume Cornill sénior (25 de gener de 1430). Paga 100 sous a Francesc Llopis (25 de gener de 1430).

GERAU, Pere, sénior (1425-1433), saboner i veí d'Oliva. Apareix com a testimoni d'un contracte notarial (17 de març de 1425). Testimoni en un document (18 d'octubre de 1433).

GOÇALBO, Miquel (1425-1433), pastor i habitador d'Oliva. Signa una germania i fraternitat amb la vídua Toda, filla de Doménec Lostos (18 d'octubre de 1425). És nomenat procurador per Doménec Lostos (24 de gener de 1427). Testimoni en un document (14 de juliol de 1432). Testimoni en un document (26 d'agost de 1433).

GOMIS, Pere (1430), llaurador i veí d'Oliva. Testimoni en un document (18 de febrer de 1430). Testimoni en un document (8 de maig de 1430). Testimoni en un document (8 de desembre de 1430).

GREGORI, Antoni (1425), veí d'Oliva. Apareix com a testimoni d'un contracte notarial (23 de febrer de 1425).

GUARDIOLA, Antoni (1427-1432), llaurador i veí d'Oliva. Juntament amb el seu germà Francesc —tots dos eren tutors dels també germans seus, Guillem i Joan—, nomena procurador a Francesc Cardona (19 de maig de 1427). Compra una parcel·la de terra en el terme de la vila a Pere Cabrera i Caterina per 9 lliures (20 de gener de 1428). Testimoni en un document (23 de juny de 1428). Representant del consell municipal (16 de març de 1430). Testimoni en un document (9 de setembre de 1430). Testimoni en un document (19 d'octubre de 1430). Testimoni en un document (31 d'octubre de 1430). Testimoni en

un document (3 de novembre de 1430). Juntament amb Francesc Climent, arrenda a Berenguer Saranyana, procurador de Bernat Savall, *miles* i habitador de la ciutat de València, diferents terres per tres anys (5 de desembre de 1430). Testimoni en un document (15 de febrer de 1431). Testimoni en un document (6 d'octubre de 1432).

GUARDIOLA, Francesc (1425-1427), veí d'Oliva. Va comprar a Antoni i Jaume Agustí, i a Antoni i Joan Maians, una parcel·la de terra en el terme de la vila per 200 sous (10 de maig de 1425). Testimoni d'un document (26 de febrer de 1427). Juntament amb el seu germà Antoni —ambdós eren tutors dels també germans seus, Guillem i Joan—, nomena procurador a Francesc Cardona (19 de maig de 1427).

GUARDIOLA, Guillem (1430-1432), peraire i veí d'Oliva. Testimoni en un document (24 de juliol de 1430). Testimoni en un document (17 de juny de 1430). Testimoni en un document (7 d'agost de 1430). Testimoni en un document (5 d'octubre de 1430). Testimoni en un document (9 de novembre de 1430). Nomena procurador a Francesc Ortega (19 d'abril de 1431). Testimoni en un document (28 de març de 1432). Testimoni en un document (15 d'abril de 1432). Testimoni en un document (11 de juliol de 1432). Testimoni en un document (14 de juliol de 1432). Testimoni en un document (21 de juliol de 1432). Testimoni en un document (12 d'agost de 1432).

GUAYTES, Joan (1431), pescador i veí d'Oliva. Testimoni en un document (26 de juliol de 1431).

IPRES, Antoni d', júnior (1427-1431), veí d'Oliva. Reconeix deure a Bernat Olzina 10 lliures, 17 sous i 6 diners per vint arroves d'oli, i 217 sous i 6 diners per una parcel·la de terra (27 de gener de 1427). Compra una parcel·la de terra al terme de la vila a Bernat Olzina per 97 sous (27 de gener de 1427). Bernat Olzina i la seua muller Miquela reconeixen un deute amb ell de 98 sous i 6 diners per una parcel·la de terra (22 de novembre de 1427). Guillem Siscar, Mateu Gargaio, Andreu Pérez, Antoni d'Ipres júnior, Antoni Seguer, Doménec Marco i Bernat Sevillar reconeixen que Doménec Garcia compra 200 sous censals al difunt Garcia Simó (24 de juliol de 1430). Testimoni en un document (28 de febrer de 1431).

IVISSA, Guillem d', sénior (1427-1433), mercader i veí d'Oliva. Nomena procurador a Gabriel Boïgues, ciutadà de València (9 de setembre de 1427). Compra a Bartomeu Escrivà i a Úrsula nou càrregues de melons (3 de març de 1432). Testimoni en un document (27 de gener de 1433). Testimoni en un document (30 de gener de 1433).

IVISSA, Guillem d', júnior (1425-1433), veí d'Oliva. Apareix com testimoni d'un contracte notarial (16 de març de 1425). Testimoni en un document (16 d'abril de 1425). És nomenat procurador per Guillermona, dona de Romeu Maians (22 d'octubre de 1425). Gabriel Rigolf li dona set-centes cinquanta formes

de sucre per a satisfer un deute amb el noble Joan de Pròixida (10 de febrer de 1427). Testimoni en un document (1 de setembre de 1427). Testimoni en un document (12 de març de 1428). Membre del consell de la vila (16 de març de 1430). Testimoni en un document (4 de març de 1431). Testimoni en un document (23 de març de 1431). Apareix com a síndic del consell d'Oliva en una reunió amb Joan d'Ivissa, justícia, Bernat Olzina, jurat, i Antoni Burgal, lloctinent de jurat (5 d'agost de 1431). Juntament amb Abdulcarim Abdulmalich, musulmà de la moreria de València, va nomenar procurador a Pere Cardona per a recuperar un deute a Gandia (28 de març de 1432). Testimoni en un document (10 de febrer de 1433). Arrenda a Joana de Centelles, muller de Francesc Gilabert, senyor d'Oliva, les rendes del senyoriu per dos anys (25 de febrer de 1433). Nomena procurador a Joan Escrivà, notari de Xàtiva (3 d'abril de 1433). IVISSA, Joan d' (1425-1433), llaurador i veí d'Oliva. Apareix com testimoni d'un contracte notarial (16 de març de 1425). Testimoni en un document (15 d'octubre de 1425). Jurat de la vila amb Bartomeu Escrivà (1428). Testimoni en un document (25 de gener de 1430). Testimoni en un document (13 de febrer de 1430). Representant del consell municipal (16 de març de 1430). Testimoni en un document (26 de març de 1430). Testimoni en un document (3 de maig de 1430). Testimoni en un document (14 de maig de 1430). Testimoni en un document (20 de juny de 1430). Testimoni en un document (18 de gener de 1431). Joan Maians, tutor d'Elionor, filla del difunt Jaume Agustí, li reclama com a justícia de la vila el testament d'aquell (16 de febrer de 1431). Pere de Ribes, batlle d'Oliva, presenta una protesta davant d'ell i dels jurats de la vila per no haver dut prou forment a la població (4 de març de 1431). Pere de Ribes, com a batlle de la població, recrimina el justícia Joan d'Ivissa i els jurats Doménec Garcia i Antoni Arrover el fet d'haver paralitzat la construcció del mur de la vila (18 de maig de 1431). Juntament amb els jurats Berenguer Escrivà i Bernat Olzina, va vendre a Bartomeu Sora trenta-un cafissos i nou barcelles d'*amygdalorum* per 22 lliures, 9 sous i 10 diners (26 de maig de 1431). Justícia de la vila, es reuneix amb el jurat Bernat Olzina, el lloctinent del jurat, Antoni Burgal, i el síndic del consell, Guillem d'Ivissa (5 d'agost de 1431). Ven a Doménec Garcia, peraire de Gandia, 50 sous censals per 30 lliures (14 de juliol de 1433). Testimoni en un document (20 de novembre de 1433). IVISSA, Nicolau d' (1431). Apareix com a justícia de la vila (14 de febrer de 1431). JÀFER, Bernat (1431), llaurador. Testimoni en un document (1 de març de 1431). JÀFER, Francesc (1431), veí d'Oliva. Fill del difunt Ramon Jàfer, dicta el seu testament (18 de gener de 1431). JÀFER, Guillem (1425-1431), llaurador i veí d'Oliva. Apareix com a testimoni en un contracte notarial (15 de febrer de 1425). Juntament amb Berenguer

Escrivà, reconeix deure set cafissos de prunes a Mateu Cerola (24 d'abril de 1425). Testimoni en un document (13 d'octubre de 1425). Testimoni en un document (9 de novembre de 1430). Testimoni en un document (16 de novembre de 1430). La seua vídua Guillermona nomena procurador al seu gendre Pere Figueres (24 de gener de 1431).

JÀFER, Guillem (1432), veí d'Oliva. Juntament amb la seua muller Francesca, va vendre a Arnau Salelles tres fanecades i mitja i deu braços de terra de regadiu per 22 lliures (12 de febrer de 1432).

JÀFER, Roderic (1432), sastre. Testimoni en un document (21 de juliol de 1432).

JOAN, Bernat, àlies *Alzem* (1425-1431). Testimoni en un document (24 d'abril de 1425). Testimoni en un document (4 de maig de 1425). Testimoni en un document (3 de juliol de 1425). Testimoni en un document (4 de març de 1428). Testimoni en un document (1 de maig de 1428). Testimoni en un document (12 de gener de 1431).

JORDÀ, Bernat (1425), prevere i habitador d'Oliva. Testimoni en un document (15 d'abril de 1425).

LANÇOL, Joan (1430), veí d'Oliva. Testimoni en un document (25 de novembre de 1430).

LLOPIS, Francesc, àlies *Marques* (1425-1430). Apareix com a testimoni d'un contracte notarial (1 de març de 1425). Testimoni en un document (12 de juny de 1425). Reconeix rebre 15 lliures d'Isabel, vídua de Joan Noguera, barber, per la cessió d'un deute (1 d'abril de 1427). Reconeix rebre 100 sous per part d'Arnau Gassio (25 de gener de 1430).

LOÇANO, Joan (1425-1432), llaurador i veí d'Oliva. Testimoni en un document (12 de novembre de 1425). Testimoni en un document (12 d'abril de 1428). Representant del consell municipal (16 de març de 1430). Paga 19 lliures a Joan Garcia per una parcel·la de terra de regadiu al terme de la vila (13 de gener de 1431). Testimoni en un document (7 de maig de 1431). Testimoni en un document (18 de maig de 1431). Juntament amb la seua muller Francesca, va comprar a les autoritats municipals d'Oliva una parcel·la de terra en el terme de la vila per 39 lliures (27 de juny de 1431). Testimoni en un document (8 de febrer de 1432).

LOÇANO, Nicolau (1425-1430), llaurador i veí d'Oliva. La seua filla es casa amb Francesc Trascull, fill del pescador del mateix nom i li dona una fanecada i mitja de terra situada en el terme de la vila (15 d'abril de 1425). Testimoni en un document (9 d'agost de 1425). Juntament amb la seua muller Jaumeta, va vendre a Doménec Canada una parcel·la de terra de regadiu en el terme de la vila per 128 sous (7 de gener de 1430).

LOMBART, Antoni (1430), sastre i veí d'Oliva. Testimoni en un document (12 de maig de 1430). Compra a Joan Maians i a Francesca, vídua d'Anto-

ni Agustí, una parcel·la de terra de regadiu per 420 sous (8 de desembre de 1430).

LOMBART, Joan (1430-1432), mariner i veí d'Oliva. Nomena procurador a Francesc Salelles sènior per a recuperar 6 lliures i 7 sous de Joan Segarra, de Dènia (7 d'agost de 1430). Testimoni en un document (30 de setembre de 1432).

LÓPEZ, Joan (1425-1431), barber i veí d'Oliva. Testimoni en un document (17 d'octubre de 1427). Testimoni en un document (3 de setembre de 1428). Testimoni en un document (25 de gener de 1430). Testimoni en un document (19 d'octubre de 1430). Testimoni en un document (23 de gener de 1431).

LOSTOS, Bartomeu (1425-1433), llaurador i veí d'Oliva. Juntament amb la seua dona Margarida, reconeix deure 16 lliures a Bevenguda, vídua de Bartomeu Romeu, per unes *domos* a Oliva (27 de febrer de 1425). Testimoni en un document (28 d'abril de 1425). Testimoni en un document (3 de març de 1432). Paga 12 lliures a Antoni Castelló, veí de Dènia, i a Antoni Savall per una parcel·la de terra de regadiu (20 de gener de 1433).

LOSTOS, Domènec (1425-1430), llaurador i veí d'Oliva. Apareix com a testimoni d'un contracte notarial (17 de març de 1425). La seua filla Toda signa una germania i fraternitat amb Miquel Goçalbo (18 d'octubre de 1425). Testimoni d'un document (26 de novembre de 1425). Nomena procurador a Miquel Goçalbo (24 de gener de 1427). Compra a Bernat Ribera una casa, *quoddam hospicium*, en la vila per 16 lliures (7 de gener de 1430). Testimoni en un document (11 d'agost de 1430). Testimoni en un document (14 d'agost de 1430). Testimoni en un document (5 de desembre de 1430).

LOSTOS, Pasqual (1431), veí d'Oliva. Testimoni en un document (3 de febrer de 1431).

MAGNO, Domènec (1430). Testimoni en un document (24 de març de 1430).

MALONDA, Francesc júnior (1425-1433), llaurador i veí d'Oliva. Nomena procurador a Francesc Salelles sènior (12 de novembre de 1425). Compra una parcel·la de terra situada en el terme de la vila a Guillem i Bartomeu Escrivà per 13 lliures (13 de maig de 1427). Testimoni en un document (30 de maig de 1427). Representant del consell municipal (16 de març de 1430). Testimoni en un document (7 d'agost de 1430). Testimoni en un document (18 de desembre de 1430). Testimoni en un document (18 de maig de 1431). Testimoni en un document (16 de novembre de 1433).

MARCH, Arnau (1425-1433), veí d'Oliva. Testimoni en un document (26 d'abril de 1425). És nomenat procurador per Azmet Çamaya, musulmà de la vila (10 de maig de 1425). Testimoni en un document (25 de juny de 1425). Testimoni en un document (4 de octubre de 1425). És nomenat procurador per Ayola, muller de Mahomat Axolí, musulmà de la vila (14 de gener de 1427). Juntament amb Guillem Cardona, actua com a jutge per a repartir l'herència

de Bartomeu March entre la seua filla Violant i els fills Arnau, Bartomeu, Violant, Isabel i Francesca (7 de maig de 1427). Testimoni en un document (18 d'octubre de 1427). Testimoni en un document (23 de gener de 1428). Testimoni en un document (1 de maig de 1428). Testimoni en un document (4 de juny de 1428). Testimoni en un document (16 de març de 1430). Testimoni en un document (7 de juliol de 1431). Reconeix deure 18 lliures a Gabriel Dartés i Gabriel Andreu, mercaders i ciutadans de València, per l'arrendament del delme del pa (10 d'octubre de 1432). Testimoni en un document (29 d'agost de 1433).

MARCH, Bartomeu, (1425-1427), veí d'Oliva. Juntament amb la seua dona Violant, reconeix deure 25 lliures a Antoni Olzina per una parcel·la de terra (15 de juny de 1425). El seu germà Joan assumeix la tutoria dels seus fills Arnau, Bartomeu, Violant i Isabel i subhasta, davant la presència del justícia de la vila i d'un corredor, la casa que tenia el matrimoni en el terme de la vila (3 de març de 1427). Guillem Cardona i Arnau March reparteixen la seua herència entre la seua vídua Violant i els fills del matrimoni Arnau, Bartomeu, Violant, Isabel i Francesca (7 de maig de 1427).

MARCH, Jaume (1425), veí d'Oliva. Testimoni en un document (27 d'abril de 1425).

MARCH, Joan (1425-1433), veí d'Oliva. Testimoni en un document (4 d'octubre de 1425). Com a tutor i curador dels fills del seu germà Bartomeu March (Arnau, Bartomeu, Violant i Isabel), va subhastar una casa en el terme de la vila (3 de març de 1427). Com a curador dels fills del seu germà, reconeix que el justícia de la vila, Doménec Garcia, va vendre un casal amb terres per 60 sous, per a satisfer diferents deutes a Antoni Arrover (3 de març de 1427). Testimoni en un document (1 de febrer de 1430). Testimoni en un document (6 de març de 1430). Apareix com a jurat en una reunió del consell de la vila (16 de març de 1430). Testimoni en un document (4 de març de 1431). Testimoni en un document (12 de setembre de 1432). Testimoni en un document (14 de juliol de 1433).

MARCO, Doménec (1425-1430), llaurador i veí d'Oliva. Reconeix rebre 30 lliures de Berenguer Escrivà per la venda d'una casa situada en la vila (21 de maig de 1425). Nomena procurador a Francesc Cardona (20 d'octubre de 1427). Testimoni en un document (9 de gener de 1428). Guillem Siscar, Mateu Gargaio, Andreu Pérez, Antoni d'Ipres júnior, Antoni Seguer, Doménec Marco i Bernat Sevellar reconeixen que Doménec Garcia compra 200 sous censals al difunt Garcia Simó (24 de juliol de 1430).

MARQUÉS, Francesc (1430), veí d'Oliva. Testimoni en un document (11 de febrer de 1430). Membre del consell de la vila (16 de març de 1430). Juntament amb la seua muller Claretta, dona un dot de 60 lliures a la seua filla Francesca, amb motiu del matrimoni amb Guillem Guardiola (25 de juny de 1430).

MARTÍ, Antoni (1427-1433), peraire i habitant d'Oliva. Testimoni en un document (19 de novembre de 1427). Testimoni en un document (4 d'agost de 1430). Testimoni en un document (20 de gener de 1433). Es casa amb Margarida, filla de Francesc Castelló, que aporta 40 lliures de dot (10 de febrer de 1433).

MARTÍ, Miquel (1430-1433), llaurador. Testimoni en un document (4 de gener de 1430). Representant del consell municipal (16 de març de 1430). Va comprar a Pere Orts una casa o «hospici» per 26 lliures (15 de gener de 1433).

MARTÍ, Pere (1431-1433), llaurador i veí d'Oliva. Testimoni en un document (8 de gener de 1431). Testimoni en un document (13 de gener de 1431). Nomena procurador a Francesc Ortega (21 de febrer de 1431). Dicta el seu testament, on nomena marmessors el seu germà Miquel Martí i el seu gendre Bartomeu Pla (7 de maig de 1431). Nomena procurador a Bartomeu Pla (8 de maig de 1431). La seua muller Isabel assenyala que el seu marit va arrendar diferents terres, però que el justícia de la vila, Berenguer Savall, les va arrendar sense el seu consentiment tres mesos després (18 de juny de 1432). Testimoni en un document (15 de gener de 1433).

MAIANS, Antoni (1425-1433), veí d'Oliva. Fill del difunt Romeu Maians, va vendre juntament amb Joan Maians i Antoni i Jaume Agustí una parcel·la de terra a Francesc Guardiola per 200 sous (10 de maig de 1425). És nomenat procurador pel seu familiar Jaume Martí, veí de Gandia (17 d'agost de 1425). Realitza una sèrie de donacions a Guillem Olzina (4 d'octubre de 1425). Testimoni en un document (22 d'octubre de 1425). Com a tutor dels seus germans Francesquet, Jaumet i Eufresina, tots fills del difunt Romeu Maians, arrenda a Abdallà Çucem i Çaat Hanza, musulmans de Gandia, unes terres en eixa població (24 de novembre de 1425). Testimoni d'un document (28 de gener de 1427). Va arrendar a Azmet Xiquo i a Azmet Xolí, musulmans d'Oliva, una alqueria situada a Gandia per tres anys i 40 lliures (5 de desembre de 1430). Com a tutor dels seus germans Francesc i Jaume, arrendà a Çaat Hanza i a Abdallà Çucem, musulmans de Piles, una alqueria a Gandia per quatre anys (18 de desembre de 1430). Testimoni en un document (21 de febrer de 1431). Juntament amb els seus germans Joan i Francesc, reconeix rebre 5 lliures d'Antoni Arrover júnior per la venda d'una casa o «hospici» (12 de febrer de 1433).

MAIANS, Bernat (1432), veí d'Oliva. Testimoni en un document (24 de novembre de 1430). Testimoni en un document (20 d'agost de 1432).

MAIANS, Francesc (1425-1433), llaurador i veí d'Oliva. Compra una parcel·la de terra a Francesc Escrivà i a la seua dona Joana per 20 lliures (19 de gener de 1425). Testimoni en un document notarial (29 de març de 1425). Testimoni en un document (19 de juliol de 1425). Va vendre a Çaat Monyino, musulmà d'Oliva, una parcel·la de garroferar al terme de la vila per 13 lliures (19 de novembre de 1425). Testimoni d'un document (11 de març de 1427).

Testimoni en un document (5 de gener de 1430). Membre del consell de la vila (16 de març de 1430). Testimoni en un document (14 de febrer de 1431). Nomena procurador a Joan Maians (20 d'agost de 1432). Juntament amb els seus germans Antoni i Joan, reconeix rebre 5 lliures d'Antoni Arrover júnior per la venda d'una casa o «hospici» (12 de febrer de 1433). Reconeix rebre 20 lliures d'Azmet Xiquo, musulmà d'Oliva, per una parcel·la de terra de secà (10 de juliol de 1433).

MAIANS, Joan (1425-1433), llaurador i veí d'Oliva. Fill del difunt Miquel Maians, va vendre juntament amb Joan Maians i Antoni i Jaume Agustí una parcel·la de terra a Francesc Guardiola per 200 sous (10 de maig de 1425). Testimoni en un document (21 de juliol de 1425). Testimoni d'un document (11 de març de 1427). Testimoni en un document (1 de setembre de 1427). Testimoni en un document (9 de setembre de 1427). Testimoni en un document (19 de juliol de 1428). Testimoni en un document (11 de gener de 1430). Inventari dels seus béns (13 de febrer de 1430). Com a tutor d'Elionor, filla del difunt Jaume Agustí, es presenta davant la justícia de la vila per a comprovar l'inventari *post mortem* (9 de novembre de 1430). Juntament amb Francesca, vídua d'Antoni Agustí, va vendre a Guillermona, vídua de Guillem Jàfer, una casa, un «hospici», per 550 sous (24 de novembre de 1430). Juntament amb Francesca, vídua d'Antoni Agustí, va vendre a Jaume Oliver, una parcel·la de terra de regadiu per 20 lliures (8 de desembre de 1430). Testimoni en un document (8 de desembre de 1430). Juntament amb Francesca, vídua d'Antoni Agustí, va vendre a Antoni Lombart una parcel·la de terra de regadiu per 420 sous (8 de desembre de 1430). Testimoni en un document (15 de febrer de 1431). Com a tutor d'Elionor, filla del difunt Jaume Agustí, reclama el testament d'aquest darrer a Joan d'Ivissa, justícia de la vila (16 de febrer de 1431). Com a procurador del seu germà Miquel Maians, reclama un deute a Mahomet Mazeto, musulmà de la moreria (13 de juliol de 1431). Va comprar a Antoni Algueter una *eram* per 21 sous (5 de març de 1432). Testimoni en un document (28 de març de 1432). Compra a Joan Garcia, peraire i veí de Gandia, una parcel·la de vinya en el terme d'Oliva per 30 lliures (5 de maig de 1432). Juntament amb la seua muller Margarida, reconeix rebre 38 lliures de Guillem Siscar per una parcel·la de terra (15 de maig de 1432). Apareix com a tutor de Jaumeta i Francesc, fills del difunt Romeu Maians, i també del seu germà Antoni Maians (26 de maig de 1432). Com a jurat de la vila, juntament amb Antoni Olzina i amb Berenguer Savall, justícia, reconeix deure 5.848 sous i 9 diners a Francesc Castelló, Gabriel Dartés i Gabriel Andreu, mercaders i ciutadans de València, per forment (11 d'agost de 1432). És nomenat procurador per Francesc Maians (20 d'agost de 1432). Testimoni en un document (27 d'octubre de 1432). Va comprar a Antoni Olzina, jurat de la vila, una parcel·la de terra de secà per 10 lliures (20 de gener de 1433). Juntament amb els seus

germans Antoni i Francesc, reconeix rebre 5 lliures d'Antoni Arrover júnior per la venda d'una casa, un «hospici» (12 de febrer de 1433).

MAIANS, Miquel (1425†). La seua vídua Francesca redacta el seu testament (6 de febrer de 1425).

MAIANS, Romeu (1425), veí d'Oliva. La seua dona Guillermona nomena procurador a Guillem d'Ivissa júnior (22 d'octubre de 1425).

MASCURT, Bartomeu (1425), veí d'Oliva. Nomena procurador a Francesc Cardona, notari i veí d'Oliva (10 de febrer de 1425). Nomena procurador al seu sogre Antoni Aunguer, veí d'Oliva (15 de febrer de 1425). Dona fiança per un deute de Miquel Adzuara amb Mateu Cerola (23 d'abril de 1425). Testimoni en un document (30 d'abril de 1425).

MIQUEL, Antoni (1431). Testimoni en un document (2 de març de 1431).

MIQUEL, Bernat (1430), veí d'Oliva. Redacta el seu testament i nomena marmessor al seu germà Jaume (28 de gener de 1430).

MIQUEL, Jaume (1430). Testimoni en un document (19 de juny de 1430).

MONYINO, Rafel (1425-1432), teixidor i veí d'Oliva. Testimoni en un document (27 d'abril de 1425). Testimoni en un document (13 de juliol de 1425).

Va vendre a Bernat Alzena una fanecada de terra en el terme de la vila per 8 lliures (13 de gener de 1427). Va vendre a Azmet Haron, àlies *Lobet*, musulmà d'Oliva, una parcel·la de terra situada en el terme de la vila per 20 lliures (8 de maig de 1427). Va vendre a Antoni Sabater una casa, *quoddam hospicium*, en la vila per 20 lliures (6 de juny de 1430). Compra a Bernat Bort júnior una parcel·la de terra de regadiu per 7 lliures (24 de juliol de 1430). És nomenat procurador per Pere Maçanet, llaurador i veí de València, perquè recupere un deute de Pere Conill, del Castell de Rebollet (18 de juny de 1431). Testimoni en un document (26 de juliol de 1431). Bartomeu Escrivà i Úrsula, Rafel Monyino i Sanxa i Francesc Salelles júnior i Maria varen vendre a Caterina, vídua de Miquel Escrivà, 41 sous censals per 25 lliures (28 de març de 1432).

MORAGUES, Joan (1427-1430), veí d'Oliva. Testimoni en un document (6 de maig de 1427). Testimoni en un document (19 de juliol de 1427). Testimoni en un document (3 de març de 1430). Testimoni en un document (20 de març de 1430).

MORATA, Bernat (1433), peraire i veí d'Oliva. Reconeix rebre 45 lliures del seu sogre Francesc Salelles júnior pel dot de Margarida (20 de gener de 1433). Juntament amb la seua muller Margarida, dona a Antònia, mare de Bernat, una casa, un «hospici» (14 de febrer de 1433).

MULET, Bartomeu (1430), veí d'Oliva. Testimoni en un document (10 de setembre de 1430).

NADAL, Doménec (1430), llaurador i veí d'Oliva. Testimoni en un document (1 d'abril de 1430).

NATERA, Joan (1431), veí d'Oliva. Testimoni en un document (8 de febrer de 1431).

NOGUERA, Llorenç (1427), vaquer i habitador d'Oliva. Originari de Carcaixent, el mestre sucrer Andrea de Benfa reconeix un deute amb ell de 40 lliures (20 d'octubre de 1427).

ODENA, Bernat (1428-1431), llaurador i veí d'Oliva. Testimoni en un document (6 de juliol de 1428). Testimoni en un document (9 de febrer de 1431). Testimoni en un document (23 de maig de 1431). Reconeix deure a Francesc Bervices, peraire de Gandia, 110 sous per un cavall (23 de maig de 1431).

OLIVER, Jaume (1430), sastre i veí d'Oliva. Testimoni en un document (20 de març de 1430). Compra a Francesca, vídua d'Antoni Agustí, i a Joan Maians, una parcel·la de terra de regadiu per 20 lliures (8 de desembre de 1430). Juntament amb la seua muller Joana, reconeix deure 20 lliures a Francesc Escola, de València (8 de desembre de 1430).

OLZINA, Antoni júnior (1425-1433), peraire i veí d'Oliva. Apareix com a testimoni d'un document notarial (28 de març de 1425). Testimoni en un document notarial (29 de març de 1425). Testimoni en un document (18 d'abril de 1425). Testimoni en un document (27 d'abril de 1425). Testimoni en un document (30 d'abril de 1425). Bartomeu March i Violant reconeixen un deute amb ell de 25 lliures per una parcel·la de terra (15 de juny de 1425). Testimoni en un document (13 de gener de 1427). Testimoni en un document (13 de gener de 1427). Jurat de la vila (31 de gener de 1427). Com a jurat de la vila, juntament amb Jaume Agustí —ambdós marmessors dels difunts Dolça i Jaume Olzina—, assenyala que la compra que realitzà Azmet Tarbani, musulmà de la baronia, a Andreu Seguer d'una parcel·la no va ser legal (10 de febrer de 1427). Com a jurat de la vila, juntament amb Jaume Agustí i el justícia Doménec Garcia, reconeix deure a Bernat Maians, resident a València, 46 lliures i 15 sous per forment (12 de febrer de 1427). Testimoni en un document (21 de febrer de 1427). Com a jurat de la vila, juntament amb Jaume Agustí, administrador dels béns de la difunta vídua de Pere Conilleres sènior, va vendre a Bernat Ribes una parcel·la de terra en el terme de la vila per 11 lliures (4 de març de 1427). Testimoni en un document (17 de març de 1427). Testimoni en un document (10 de maig de 1427). Testimoni en un document (18 d'octubre de 1427). Compra una parcel·la d'arbres situada en el terme de la vila per 13 lliures i 10 sous a Bernat Bort júnior i a Margarida, muller d'Arnau Bort (12 de febrer de 1428). Juntament amb el seu germà Bernat, va vendre a Axer Xachi, ferrer musulmà de la vila, una parcel·la de terra al terme d'Oliva (19 de juliol de 1428). És nomenat procurador per Jaumeta, vídua de Bartomeu Algueter, i Bevenguda, vídua de Doménec Garcia, llaurador (17 de setembre de 1428). Va vendre a Çahit Albayriví, musulmà d'Oliva, una parcel·la de terra de regadiu en el terme de la vila per 39 lliures (20 de març de 1430). Testimoni en un document (7 d'agost de 1430). Testimoni en un document (5 de desembre de 1430). Va vendre a Azmet Gorda, musulmà de la vila, una parcel·la de secà

per 100 sous (18 de gener de 1431). Apareix com a justícia de la vila (16 de març de 1430). Juntament amb el seu germà Bernat, va vendre a Marien, muller d'Axer Xathxi, musulmà de la moreria, una parcel·la de terra de regadiu per 16 lliures (20 de març de 1430). Testimoni en un document (20 de març de 1430). Testimoni en un document (26 de març de 1430). Reconeix rebre 60 sous del seu germà Bernat (21 d'abril de 1430). Testimoni en un document (4 de maig de 1430). Testimoni en un document (9 de maig de 1430). Testimoni en un document (20 de juny de 1430). Testimoni en un document (21 de juliol de 1430). Testimoni en un document (14 d'agost de 1430). Testimoni en un document (31 d'octubre de 1430). Testimoni en un document (5 de desembre de 1430). Dicta testament on nomena marmessors al seu oncle Guillem Cardona i al seu germà Bernat Olzina (3 de febrer de 1431). Compra a Fucey aben Fucey, musulmà de la moreria, deu fanecades i un braç de terra de regadiu al terme de la vila per 52 lliures (15 de febrer de 1431). Testimoni en un document (16 de febrer de 1431). Va vendre a Fucey Beldega, musulmà de Piles, una parcel·la de Figuerar en el terme d'Oliva per 18 lliures (21 de març de 1431). Nomena procurador a Mateu Cerola (23 de maig de 1431). La seua sogra Francesca, vídua de Doméneç Canada sénior, confirma la donació a la seua filla Margarida (26 de juliol de 1431). Com a Jurat de la vila juntament amb Joan Maians i amb Berenguer Savall, justícia, reconeix deure a Francesc Castelló, Gabriel Dartés i Gabriel Andreu, mercaders i ciutadans de València, 5.848 sous i 9 diners per forment (11 d'agost de 1432). Guillem Escrivà i Antònia reconeixen un deute amb ell de 22 lliures i 11 sous (30 de setembre de 1432). Testimoni en un document (26 d'octubre de 1432). Testimoni en un document (27 d'octubre de 1432). Testimoni en un document (20 de gener de 1433). Testimoni en un document (4 de febrer de 1433). Testimoni en un document (10 de febrer de 1433). Testimoni en un document (14 de febrer de 1433). Guillem Escrivà reconeix un deute amb ell de 22 lliures i 11 sous (14 de juliol de 1433).

OLZINA, Bernat (1425-1433), peraire i veí d'Oliva. Testimoni en un document (9 d'octubre de 1425). Antoni d'Ipres júnior reconeix un deute amb ell de 10 lliures, 17 sous i 6 diners per vint arroves d'oli, i de 217 sous i 6 diners per una parcel·la de terra (27 de gener de 1427). Va vendre una parcel·la de terra a Antoni d'Ipres júnior per 97 sous (27 de gener de 1427). Testimoni d'un document (27 de gener de 1427). Testimoni en un document (13 de maig de 1427). Testimoni en un document (1 de setembre de 1427). Reconeix rebre 12 lliures d'Antoni Sabet, veí de Gandia, per la venda d'una casa situada a Gandia (9 de setembre de 1427). Juntament amb la seua muller Miquela, reconeix deure a Antoni d'Ipres júnior 98 sous i 6 diners per una parcel·la de terra (22 de novembre de 1427). Testimoni en un document (3 de desembre de 1427). Testimoni en un document (23 de juny de 1428). Juntament amb el seu germà Antoni, va vendre a Axer Xachi, ferrer musulmà de la vila, una parcel·la

situada a Oliva (19 de juliol de 1428). Testimoni en un document (7 de gener de 1430). Testimoni en un document (8 de març de 1430). Juntament amb el seu germà Antoni, va vendre a Marien, muller d'Axer Xathxi, musulmà de la moreria, una parcel·la de terra de regadiu per 16 lliures (20 de març de 1430). Reconeix rebre 12 lliures (d'un total de 32) d'Antoni Saber, veí de Gandia, per la venda d'una casa a Gandia (21 d'abril de 1430). Paga 60 sous al seu germà Antoni (21 d'abril de 1430). Va vendre a Marien, muller d'Axer Xathxi, musulmans de la moreria, una parcel·la de terra de regadiu en el terme de la vila per 16 lliures (12 de maig de 1430). Reconeix rebre 11 lliures de Joan Albert, per nou fanecades de terra venudes l'any 1425 (21 de juliol de 1430). Testimoni en un document (24 de gener de 1431). És nomenat marmessor pel seu germà Antoni (3 de febrer de 1431). Ven a Gene Hacim, musulmà d'Oлива, una parcel·la de terra de regadiu al terme de la vila per 230 sous (22 de febrer de 1431). Va vendre a Azmet Luppo, musulmà d'Oлива, una parcel·la d'arbres fruitals per 18 lliures (23 de març de 1431). El justícia Joan d'Ivissa i els jurats Berenguer Escrivà i Bernat Olzina varen vendre a Bartomeu Sora trenta-un cafissos i nou barcelles d'*amygdalorum* per 22 lliures, 9 sous i 10 diners (26 de maig de 1431). Apareix com a jurat en una reunió del consell de la vila, amb Joan d'Ivissa, justícia, Antoni Burgal, lloctinent de jurat, i Guillem d'Ivissa, síndic (5 d'agost de 1431). Testimoni en un document (12 de febrer de 1432). Testimoni en un document (29 d'agost de 1432). Testimoni en un document (29 d'agost de 1433).

OLZINA, Guillem (1425-1432), llaurador i veí d'Oлива. Va rebre de sa mare Francesca, vídua de Guillem Olzina, una casa i terres en la vila (4 d'octubre de 1425). Rep d'Antoni Maians alguns béns (4 d'octubre de 1425). En un document incomplet, apareix comprant una producte indeterminat a Antoni Arrover i Antoni Savall (26 de novembre de 1425). Representant del consell municipal (16 de març de 1430). Testimoni en un document (23 de gener de 1431). Testimoni en un document (9 de maig de 1432).

ORTEGA, Francesc (1427-1433), peraire i veí d'Oлива. Testimoni d'un document (19 de maig de 1427). Testimoni en un document (7 de gener de 1430). Juntament amb Jaume Escrivà, reconeix davant Gabriel Martí, convers de Gandia, que treballarà en el seu alfòndec (25 de gener de 1430). Testimoni en un document (25 de gener de 1430). Testimoni en un document (27 de gener de 1430). Va vendre a Guillem Cardona una parcel·la de vinya en el terme de la vila per 8 lliures (20 de març de 1430). Testimoni en un document (21 d'abril de 1430). Testimoni en un document (6 de juny de 1430). Testimoni en un document (13 de juny de 1430). Testimoni en un document (21 de juny de 1430). Testimoni en un document (25 de juny de 1430). Testimoni en un document (21 de juliol de 1430). Testimoni en un document (24 de juliol de 1430). Testimoni en un document (2 de setembre de 1430). És nomenat pro-

curador, juntament amb Pere de Ribes, per Joan Monyos, *miles* i habitador de Gandia (12 de setembre de 1430). Testimoni en un document (31 d'octubre de 1430). Testimoni en un document (4 de gener de 1431). Testimoni en un document (8 de gener de 1431). És nomenat procurador per Pere Martí (21 de febrer de 1431). Testimoni en un document (5 de març de 1431). És nomenat procurador per Guillem Guardiola (19 d'abril de 1431). Testimoni en un document (9 de març de 1432). Testimoni en un document (23 de maig de 1431). Testimoni en un document (27 de maig de 1431). Testimoni en un document (15 de març de 1432). Testimoni en un document (20 de març de 1430). Testimoni en un document (15 d'abril de 1432). Testimoni en un document (10 de juny de 1432). Testimoni en un document (18 de juny de 1432). Testimoni en un document (11 de juliol de 1432). Testimoni en un document (11 d'agost de 1432). És nomenat procurador per Ayet Najar, musulmà de Beniarjó (14 d'agost de 1432). Va comprar al seu germà Joan una parcel·la de vinya per 270 sous (20 d'agost de 1432). Testimoni en un document (12 de setembre de 1432). És nomenat procurador per Azmet Ceheli, musulmà d'Oliva (15 de setembre de 1432). Nomena procurador al seu germà Joan (24 d'octubre de 1432). Testimoni en un document (13 de gener de 1433). Joan Corts, veí de Pego, assenyala que Joan Vidal li devia 7 lliures per una parcel·la de vinya, encara que cedeix el deute a Francesc Ortega (4 de febrer de 1433). Testimoni en un document (29 d'agost de 1433).

ORTEGA, Joan (1432), peraire. Testimoni en un document (1 de maig de 1432). Juntament amb la seua muller Costança, va vendre al seu germà Francesc Ortega una parcel·la de vinya per 270 sous (20 d'agost de 1432). És nomenat procurador pel seu germà Francesc (24 d'octubre de 1432).

ORTIZ, Pere (1433). Signa un contracte d'explotació a mitges, per a treballar en les terres de Bernat Ribera per tres anys (10 de febrer de 1433).

ORTS, Doménec (1425), veí d'Oliva. Apareix com a testimoni d'un contracte notarial (8 de març de 1425). Apareix com a testimoni d'un contracte notarial (12 de març de 1425).

ORTS, Pere, «major de dies» (1425-1433), llaurador i veí d'Oliva. Apareix com a testimoni en un contracte notarial (15 de febrer de 1425). Testimoni en un document (13 d'octubre de 1430). Testimoni en un document (15 de febrer de 1431). Testimoni en un document (6 de març de 1431). Testimoni en un document (22 de març de 1431). Testimoni en un document (18 de maig de 1431). Testimoni en un document (20 d'agost de 1431). Signa amb Bartomeu Sora un contracte d'explotació de terra a mitges, pel qual es compromet a treballar les terres del primer durant tres anys (8 de maig de 1432). Testimoni en un document (15 de gener de 1433). Juntament amb la seua muller Francesca, va vendre a Miquel Martí júnior una casa, un «hospici», en la vila per 26 lliures (15 de gener de 1433). Testimoni en un document (26 de gener de 1433).

ORTS, Pere, júnior (1425). Apareix com a testimoni d'un contracte notarial (8 de març de 1425).

PASQUAL, Ferran (1425), veí d'Oliva. Juntament amb Bernat Alfambra, veí de Gandia, va vendre unes cases en la vila a Doménech Garcia per 100 sous (4 de maig de 1425).

PASQUAL, Pere (1433), llaurador i veí d'Oliva. Paga 17 lliures a Pere Bosch i a Joana per una casa a Oliva (20 de gener de 1433).

PÉREZ, Andreu (1425-1433), llaurador i veí d'Oliva. Testimoni en un document (4 de maig de 1425). Testimoni en un document (20 de juny de 1425). Testimoni en un document (26 de novembre de 1425). Compra a Antoni Eximeno, resident a Alzira i originari d'Oliva, una parcel·la de terra amb arbres fruitals, situada al terme de la vila, per 90 sous (31 d'octubre de 1427). Guillem Siscar, Mateu Gargaio, Andreu Pérez, Antoni d'Ipres júnior, Antoni Seguer, Doménech Marco i Bernat Sevillar reconeixen que Doménech Garcia compra 200 sous censals al difunt Garcia Simó (24 de juliol de 1430). Nomena procurador a Bartomeu Sora (31 de març de 1431). Testimoni en un document (10 de febrer de 1433).

PÉREZ, Joan (1432-1433), peraire i veí d'Oliva. Compra a Doménech Garcia, antic veí d'Oliva i resident a Gandia, i a la seua muller Francesca, unes *domos* a Oliva per 18 lliures (14 de juliol de 1432). La seua muller Francesca paga a Doménech Garcia, antic veí d'Oliva, 110 sous per unes *domos* (13 de gener de 1433).

PERPINYÀ, Antoni (1431), mariner i resident a Oliva. Amb motiu del seu matrimoni amb Caterina, la família d'aquesta aporta 34 lliures com a dot (23 de març de 1431). Rep del seu mestre Joan Ferrer amb motiu del seu matrimoni mitja barca, «*medietatem cuiusdam barche navigandi*» (23 de març de 1431).

PERPINYÀ, Pere (1433), peraire i veí d'Oliva. Juntament amb Joan Perpinyà, mestre d'aixa i resident a Dénia, reconeix rebre una donació del seu avi Pere Perpinyà, ciutadà de València (26 de gener de 1433).

PINYONOSA, Mateu (1430), llaurador. Bernat Ribes li dona a mitges nou fanecades de terra de marjal, dues fanecades de terra en l'horta, unes altres dues que posseïa a mitges amb Antoni Miquel i totes les seues vinyes (5 de setembre de 1430).

PLA, Antoni del (1428-1432), llaurador i veí d'Oliva. Testimoni en un document (27 d'agost de 1428). Testimoni en un document (13 de maig de 1430). Compra una casa a Oliva per 20 lliures a Antoni Roger júnior, veí de la Font de Rebollet (18 d'agost de 1432).

PLA, Bartomeu (1427-1433), veí d'Oliva. Testimoni en un document (25 de setembre de 1427). Testimoni en un document (20 de març de 1430). És nomenat procurador per Pere Martí (8 de maig de 1431). Testimoni en un document (14 de juliol de 1433).

PLA, Pere (1430) llaurador i veí d'Oliva. Rep 30 lliures de Bernat Ribera, procurador de Bartomeu Boïgues, de Xàbia (16 de febrer de 1430). Representant del consell municipal (16 de març de 1430). Bartomeua, vídua de Ponç Sifre, i casada amb Antoni Gil, veí de Gandia, renuncia a una casa a Oliva que havia comprat abans (18 de març de 1430).

POUS, Bernat (1430), prevere. Testimoni en un document (8 de febrer de 1430). Testimoni en un document (24 de març de 1430).

REIG Andreu (1430-1433), pescador i veí d'Oliva. Testimoni en un document (8 de maig de 1430). Testimoni en un document (12 de maig de 1430). Va vendre a Antoni de Cavanach, de Godella, un violari (14 d'agost de 1430). Es nomena que el seu oncle és Pere de Falç (14 de desembre de 1430). Testimoni en un document (18 de gener de 1433).

RIBERA, Bartomeu (1427), veí d'Oliva. Reconeix rebre 25 lliures de Gabriel Rigolf pels interessos d'unes terres (5 de març de 1427).

RIBERA, Bernat (1427-1433), llaurador i veí d'Oliva. Juntament amb Berenguer Saranyana, reconeix deure a Jaume Escrivà 12 lliures per *causa mutui* (21 de gener de 1427). Testimoni en un document (28 de maig de 1427). Testimoni en un document (3 de febrer de 1427). Testimoni en un document (15 de març de 1428). Va vendre a Doménec Lostos una casa en la vila per 16 lliures (7 de gener de 1430). Testimoni en un document (14 de gener de 1430). Testimoni en un document (18 de gener de 1430). Testimoni en un document (27 de gener de 1430). Testimoni en un document (14 de febrer de 1430). Com a procurador de Bartomeu Boïgues, de Xàbia, paga 20 lliures a Pere Pla (16 de febrer de 1430). Representant del consell municipal (16 de març de 1430). Testimoni en un document (20 de març de 1430). Testimoni en un document (19 d'abril de 1430). Testimoni en un document (21 d'abril de 1430). Testimoni en un document (11 d'agost de 1430). Testimoni en un document (5 de setembre de 1430). Testimoni en un document (9 de setembre de 1430). Testimoni en un document (2 de novembre de 1430). Testimoni en un document (8 de gener de 1431). Testimoni en un document (11 de febrer de 1431). Testimoni en un document (15 de febrer de 1431). Testimoni en un document (15 de febrer de 1431). Testimoni en un document (16 de febrer de 1431). Testimoni en un document (3 de març de 1431). Testimoni en un document (5 de març de 1431). Juntament amb Bartomeu Boïgues, de Xàbia, va vendre a Guillem Climent, una parcel·la de vinya en el terme de la vila per 11 lliures (29 de març de 1431). Testimoni en un document (10 d'abril de 1431). Testimoni en un document (12 d'abril de 1431). Testimoni en un document (14 de maig de 1431). Reconeix rebre 8 lliures per una parcel·la de terra d'Abdallà Albardaner, musulmà de la moreria de la vila (5 d'agost de 1431). Testimoni en un document (5 de maig de 1432). Testimoni en un document (13 de maig de 1431). Com a peiter de la vila d'Oliva, va pagar a Nicolau

Valleriola, *miles* i habitador de la ciutat de València, 750 sous per un cens (31 de maig de 1432). Testimoni en un document (14 de juny de 1432). Testimoni en un document (18 de juny de 1432). Testimoni en un document (2 de juliol de 1432). Tutor dels seus germans Francesc, Joan i Esteve, va vendre a Geme Mocellem, musulmà d'Oliva, una parcel·la de terra de regadiu per 36 lliures (14 de juliol de 1432). Com a tutor dels seus germans Francesc, Joan i Esteve, va vendre a Yahie Çucem i Abdallà Çucem, musulmans de Piles, quaranta fanecades de terra de regadiu per 35 lliures (11 d'agost de 1432). Testimoni en un document (22 d'octubre de 1432). Com a tutor dels seus germans, arrenda a mitges diferents terres de la seua propietat a Pere Ortiz per tres anys (10 de febrer de 1433). Testimoni en un document (12 de febrer de 1433). Reconeix rebre 16 lliures de Doménec Lostos, antic veí d'Oliva i resident al Castell de Rebollet, per una casa a Oliva (20 de novembre de 1433).

RIBERA, Esteve (1427-1431). Testimoni en un document (21 de gener de 1427). Compra a Pere Bort una parcel·la de vinya al terme d'Oliva per 7 lliures (10 d'abril de 1431). Jaumeta, la seua filla, a més de recordar que son pare ha mort, assenjala que ha arribat a un acord amb el seu germà Bernat Ribera, per a aportar 11.000 sous en concepte de dot pel seu matrimoni amb Pere Ferrández (22 de maig de 1431).

RIBERA, Francesc (1431-1432), llaurador i veí d'Oliva. Testimoni en un document (13 de gener de 1431). Compra a Martí Canada i a Mahomat Mazeto, musulmà de la vila, una parcel·la de terra de secà al terme d'Oliva per 113 sous (23 de gener de 1431). Compra a Doménec Canada quatre fanecades de terra de regadiu per 39 lliures (22 de març de 1431). Testimoni en un document (11 d'agost de 1432).

RIBERA, Mateu (1425), veí d'Oliva. Apareix com a testimoni en un contracte notarial (10 de febrer de 1425).

RIBERA, Pere (1427-1433), veí d'Oliva. Testimoni en un document (31 de juliol de 1427). És nomenat procurador per la seua germana Francesca, vídua de Jaume Agustí (16 de març de 1428). Juntament amb la seua muller Francesca, va vendre a Francesc Salelles júnior una parcel·la de terra de regadiu per 26 lliures. Testimoni en un document (28 de gener de 1430). Juntament amb la seua muller Francesca, va vendre a Francesca, vídua de Jaume Agustí, 50 sous censals per 30 lliures (11 de febrer de 1430). Testimoni en un document (16 de febrer de 1430). Apareix com a jurat en una reunió del consell de la vila (16 de març de 1430). Testimoni en un document (18 de desembre de 1430). Reconeix rebre 50 sous de Saurina, vídua de Berenguer Ribera (29 d'agost de 1433).

RIBES, Bernat (1430), llaurador i veí d'Oliva. Dona a mitges a Mateu Pinyonosa nou fanecades de terra de marjal, dues fanecades de terra en l'horta, unes altres dues que posseïa a mitges amb Antoni Miquel i totes les seues vinyes (5 de setembre de 1430).

RIBES, Bernat (1430-1431), pescador i veí d'Oliva. Reconeix rebre 7 lliures de Bartomeu Algueter per una barca (11 d'agost de 1430). Juntament amb Antoni Sabater, com a tutor dels hereus de Bartomeu Romeu, va vendre a Azmet Haren, musulmà de la vila, una casa a Oliva per 8 lliures (12 d'abril de 1431). RIBES, Pere de (1425-1431), habitador d'Oliva. Va vendre dues fanecades de terra a Azmet Çamaya, musulmà d'Oliva, per 300 sous (8 de març de 1425). Testimoni en un document (23 de juny de 1425). Testimoni en un document (13 de gener de 1427). Paga a la seua germana Francesca 10 lliures que li va deixar el pare d'ambdós, Berenguer Ribera (28 de gener de 1427). Batlle de la vila, apareix com a testimoni en un document (10 de febrer de 1427). Com a batlle de la vila, juntament amb el justícia Doménec Garcia, presenta una carta de protesta davant el governador reial Joan Eymereich per uns empresonaments que consideraven injustos (2 de maig de 1427). Signa una concòrdia amb un notari de Nules per un dot (7 de gener de 1428). Paga 50 florins d'or a Pere Colomer, notari i veí de Castelló, procurador de Siurana, vídua de Joan de Linas, notari de Nules (27 de gener de 1430). Testimoni en un document (25 de juny de 1430). Com a batlle d'Oliva, va vendre a Bartomeu Font el conjunt de les cises de la vila per 35.000 sous (7 d'agost de 1430). Reconeix rebre 2.500 sous del seu sogre Arnau Salelles pel dot d'Antònia (14 d'agost de 1430). És nomenat procurador, juntament amb Francesc Ortega, per Joan Monyos, *miles* i habitador de Gandia (12 de setembre de 1430). Procurador de Joan Monyos, *miles* de Gandia, reconeix rebre 9 lliures de Jaume Rosell (2 de novembre de 1430). Testimoni en un document (20 de desembre de 1430). Com a batlle d'Oliva, reclama al justícia Joan d'Ivissa i als jurats Antoni Arrover i Doménec Garcia, per no haver aconseguit prou forment per a la població (4 de març de 1431). Testimoni en un document (6 de març de 1431). Testimoni en un document (17 de març de 1431). Testimoni en un document (6 d'abril de 1431). Com a batlle de la població, recrimina al justícia Joan d'Ivissa i als jurats Doménec Garcia i Antoni Arrover el fet d'haver paralytitzat la construcció del mur de la vila (18 de maig de 1431).

RIDAURA, Joan (1425), mariner i veí d'Oliva. Va comprar als jurats de la vila cent dos cafissos d'ametles per 56 lliures i 2 sous (25 de maig de 1425). Va vendre a Andreu Seguer quatre fanecades de terra per 24 lliures (26 de setembre de 1425).

RIGOLF, Gabriel (1425-1427), mercader i ciutadà de València, habitador d'Oliva. Compra un censal a Andreu, Antoni, Bartomeu Seguer, i a Joan i Guillem Campomar (21 de febrer de 1425). Compra a Bartomeu Conilleres i a la seua dona Antònia una parcel·la de terra de marjal per 40 sous (27 de febrer de 1425). Apareix com a testimoni en un contracte notarial (5 de març de 1425). Compra una parcel·la de terra i garroferar a Oliva a Caterina, vídua d'Arnau Ferrández, mercader, i al seu fill Lleonard Ferrández, per 40 sous (12

de març de 1425). Assenyala que és procurador de Ramon Bernat de Centelles i Riusech des de l'any 1411 (17 de març de 1425). La seua dona Isabel redacta testament (18 de març de 1425). Azmet Babaydallà, de la vall de Xaló, i Azmet Ubaydallà, de Sagra, li reconeixen deure 28 florins d'or pel rescat de Çaat Ubaydallà, qui estava en poder del senyor d'Oliva (16 d'abril de 1425). Nomena procurador a Nicolau Ayit perquè recupere un deute de Francesc Cantusa, apotecari i veí de Gandia, de 20 sous per sucre (24 d'abril de 1425). Testimoni en un document (27 d'abril de 1425). Testimoni en un document (22 d'octubre de 1425). Assenyala que va demanar a Joan Pellaranda 100 lliures per a conrear canya de sucre, encara que no ha pogut tornar-les per un viatge a Cerdanya al servei del senyor d'Oliva (29 d'octubre de 1425). Apareix com a procurador d'Antoni de Bolonya per a donar una carta en la Cort de la Governació (22 de novembre de 1425). Testimoni en un document (13 de gener de 1427). Juntament amb Guillem Vidal, paga 100 sous a Francesc Ferrer (13 de gener de 1427). Andreu Seguer reconeix un deute amb ell de 12 lliures (23 de gener de 1427). Testimoni en un document (23 de gener de 1427). Ven a Azmet Xiquo, musulmà d'Oliva, dues parcel·les de terra en el terme de la vila per 18 lliures (27 de gener de 1427). Testimoni d'un document (31 de gener de 1427). Testimoni d'un document (10 de febrer de 1427). Entrega a Guillem d'Ivissa, *pus jove*, set-centes cinquanta formes de sucre per a satisfer un deute amb el noble Joan de Pròixida (10 de febrer de 1427). Paga 25 lliures a Bartomeu Ribera pels interessos per una terra (5 de març de 1427). Testimoni en un document (14 de març de 1427). Va vendre a Pere Sevil·lar la tercera part d'un molí en la séquia d'Oliva per 40 lliures (17 de març de 1427). Nomena procurador a Pere de Falç (9 d'agost de 1427). Testimoni en un document (22 d'agost de 1427).

RIOLA, Mateu (1430), peraire. És nomenat procurador per Pere Rovira (1 de març de 1430).

RODA, Francesc de (1425-1433), llaurador i veí d'Oliva. Antic veí de l'Olleria, compra unes cases en la vila a Guillem Olzina, veí de la Font, per 90 sous (24 de març de 1425). Compra dues parcel·les de terra amb arbres a Pere Conillera i a la seua dona Guillermona per 40 sous (27 de juliol de 1425). Testimoni en un document (27 d'agost de 1428). Paga a Bonanata, vídua de Berenguer Cardona, 12 lliures per una parcel·la de terra de regadiu (20 de gener de 1433). Testimoni en un document (20 de novembre de 1433).

RODRIGO, Pere (1425-1432), peraire i veí d'Oliva. Reconeix deure 15 lliures a Bernat Pardo, ciutadà de València, per una casa en la vila (3 de juliol de 1425). Testimoni en un document (15 de novembre de 1425). Testimoni en un document (15 de juliol de 1427). Testimoni en un document (14 de maig de 1431). Testimoni en un document (10 de març de 1432). Signa una fraternitat i germania amb la seua muller Francesca (18 de maig de 1432).

ROS, Guillem (1431-1433), llaurador i veí d'Oliva. Testimoni en un document (18 de març de 1428). Testimoni en un document (9 de febrer de 1431). Paga 10 lliures a Pasqual Corts, veí de Dènia (12 d'abril de 1431). Testimoni en un document (10 de juliol de 1433).

ROSELL, Arnau (1425), veí d'Oliva. Testimoni en un document (30 d'octubre de 1425).

ROSELL, Jaume (1425-1433), peraire/llaurador i veí d'Oliva. Testimoni en un document (24 d'abril de 1425). És nomenat procurador per Lleonard Ferrández (12 de juny de 1425). Testimoni en un document (5 de novembre de 1425). Testimoni en un document (12 de novembre de 1425). Testimoni en un document (3 de març de 1427). Juntament amb la seua dona Margarida, va vendre a Çaat Maimó, musulmà de la vila, tres fanecades de terra situades a Oliva per 15 lliures (14 de juliol de 1427). Testimoni en un document (29 de juliol de 1427). Testimoni en un document (9 de setembre de 1427). Testimoni en un document (20 de gener de 1428). Testimoni en un document (23 de gener de 1428). Compra una fanecada i mitja de terra a Guillem Escrivà per 175 sous (4 de març de 1428). Testimoni en un document (28 de gener de 1430). Representant del consell municipal (16 de març de 1430). Testimoni en un document (12 de maig de 1430). Testimoni en un document (13 de juny de 1430). Çaat Foro i Abdulaziz Mazcom, musulmans d'Oliva, reconeixen un deute amb ell de 27 lliures (20 de juny de 1430). Juntament amb la seua dona Margarida, ofereix pagar a Joan Monyos, de Gandia, 40 lliures per 100 sous censals (20 de juny de 1430). Nomena procurador a Bernat Sora (11 d'agost de 1430). Juntament amb Abdolaziz Mazeto, musulmà d'Oliva, va vendre a Mahomet Mazeto, tender i musulmà de la moreria, una parcel·la de terra de regadiu per 9 lliures (2 de novembre de 1430). Nomena procurador a Joan Ferrando (8 de febrer de 1431). Paga 6 lliures a Antònia, vídua de Doménec Canada, i als seus fills Joan i Doménec Canada, per a realitzar el quitament d'un censal (3 de març de 1431). Juntament amb la seua muller Margarida, ven a Joan i Doménec Canada 16 sous i 8 diners censals per 10 lliures (3 de març de 1431). Juntament amb la seua muller Margarida, va vendre a Doménec Canada una parcel·la de terra de regadiu en el terme de la vila per 7 lliures (3 de març de 1431). Juntament amb la seua muller Margarida, va vendre a Jaume Ferrando una parcel·la de terra de regadiu en el terme de la vila per 7 lliures (3 de març de 1431). Arrendà a Nicolau Soler mitja alqueria en el terme de la vila per dos anys, a raó de 26 lliures i 10 sous anuals (5 de març de 1431). Testimoni en un document (8 de maig de 1432). Testimoni en un document (13 de maig de 1431). Testimoni en un document (10 de febrer de 1433).

ROVIRA, Francesc (1431), peraire i veí d'Oliva. Testimoni en un document (27 de juny de 1431).

ROVIRA, Pere (1425-1431), notari i veí d'Oliva. Testimoni en un document (29 de maig de 1425). Testimoni en un document (17 d'agost de 1425). És

nomenat procurador per Margarida, dona d'Antoni Climent (21 de gener de 1427). Testimoni en un document (3 de gener de 1428). És nomenat procurador per Siurana, vídua de Berenguier Ribera (25 de gener de 1430). És nomenat procurador per Çaat Foro, musulmà de la moreria d'Oliva (25 de gener de 1430). Nomena procurador a Mateu Riola (1 de març de 1430). És nomenat procurador per Francesc Bort, llaurador i veí de Dénia, el seu germà Pere Bort, d'Oliva, i Isabel, dona de Guillem Climent (24 de març de 1430). Testimoni en un document (2 de setembre de 1430). És nomenat procurador per Francesc Cantusa, apotecari de Gandia (11 de febrer de 1431). Testimoni en un document (15 de febrer de 1431).

SABATER, Antoni (1430-1432), pescador i veí d'Oliva. Testimoni en un document (23 de març de 1430). Compra a Rafel Monyino una casa, *quoddam hospicium*, en la vila per 20 lliures (6 de juny de 1430). Juntament amb Bernat Ribes, com a tutor dels hereus de Bartomeu Romeu, va vendre a Azmet Haren, musulmà de la vila, una casa a Oliva per 8 lliures (12 d'abril de 1431). Testimoni en un document (8 de maig de 1431). Testimoni en un document (18 d'agost de 1432).

SABATER, Bernat (1430-1431), barber i veí d'Oliva. Testimoni en un document (21 d'agost de 1430). Testimoni en un document (4 de gener de 1431).

SABATER, Pere (1427-1433), llaurador/sabater i veí d'Oliva. Testimoni en un document (28 de maig de 1427). Testimoni en un document (14 de gener de 1430). Testimoni en un document (25 de gener de 1430). Testimoni en un document (1 de març de 1430). Testimoni en un document (19 d'abril de 1430). Testimoni en un document (9 de maig de 1430). Testimoni en un document (13 de gener de 1431). Testimoni en un document (10 d'abril de 1431). Testimoni en un document (10 de setembre de 1430). Testimoni en un document (12 de desembre de 1430). Testimoni en un document (14 de desembre de 1430). Testimoni en un document (26 de maig de 1431). Testimoni en un document (18 de juny de 1431). Testimoni en un document (26 de febrer de 1432). Testimoni en un document (28 de març de 1432). Testimoni en un document (6 de maig de 1432). Testimoni en un document (13 de maig de 1431). Testimoni en un document (18 de juny de 1432). Testimoni en un document (11 de juliol de 1432). Testimoni en un document (14 de juliol de 1432). Testimoni en un document (18 d'agost de 1432). Testimoni en un document (20 d'agost de 1432). Testimoni en un document (20 de setembre de 1432). Testimoni en un document (15 de gener de 1433).

SALA, Andreu (1425), veí d'Oliva. Testimoni en un document (4 de maig de 1425). Testimoni en un document (21 de maig de 1425).

SALA, Jaume (1430-1433), llaurador i veí d'Oliva. Testimoni en un document (16 de març de 1430). Juntament amb la seua muller Isabel, va comprar als jurats de la vila, Antoni Olzina i Joan Maians, una parcel·la de terra de secà per 35 lliures (27 de gener de 1433).

SALA, Joan (1428-1433), llaurador i veí d'Oliva. Testimoni en un document (19 de gener de 1428). Testimoni en un document (8 de setembre de 1428). Representant del consell municipal (16 de març de 1430). Testimoni en un document (3 de maig de 1430). Nomena procurador al seu gendre Ramon Canet, de Llutxent (2 de setembre de 1430). Testimoni en un document (10 de setembre de 1430). Paga a Joan Miró, llaurador i veí de Pego, 1.000 sous pel dot d'Isabel (27 d'octubre de 1432). Testimoni en un document (14 de juliol de 1433).

SALA, Pere (1425-1433), peraire i veí d'Oliva. Apareix com a testimoni en un document notarial (21 de març de 1425). Apareix com a testimoni en un document notarial (24 de març de 1425). Testimoni en un document (16 de març de 1430). Testimoni en un document (18 de desembre de 1430). Apareix com a lloctinent del justícia de la vila, Nicolau d'Ivissa (14 de febrer de 1431). Testimoni en un document (28 de juliol de 1432). Testimoni en un document (16 de novembre de 1433).

SALELLES, Arnau (1425-1432), llaurador i veí d'Oliva. Apareix com a testimoni en un contracte notarial (18 de febrer de 1425). Apareix com a testimoni en un document notarial (28 de març de 1425). Testimoni en un document (18 d'abril de 1425). Testimoni en un document (5 de juliol de 1425). Testimoni en un document (6 de maig de 1427). La seua dona Joana redacta testament (16 d'agost de 1427). Testimoni en un document (1 de setembre de 1427). Representant del consell municipal (16 de març de 1430). Testimoni en un document (20 de juny de 1430). Testimoni en un document (24 d'agost de 1430). Paga al seu gendre Pere de Ribes 2.500 sous pel dot de la seua filla Antònia (14 d'agost de 1430). Dona al seu fill Arnau pel seu matrimoni amb Isabel, filla d'Antoni Savall, diferents terres (9 de setembre de 1430). Compra a Guillem Jàfer tres fanecades i mitja i deu braços de terra de regadiu per 22 lliures (12 de febrer de 1432). Testimoni en un document (10 d'abril de 1432). Testimoni en un document (10 d'octubre de 1432).

SALELLES, Arnau júnior (1430), veí d'Oliva. Reconeix rebre del seu pare Arnau l'herència de la seua difunta mare Joana (14 d'agost de 1430). El seu pare li va donar diferents terres al terme de la vila (9 de setembre de 1430). Signa una fraternitat i germania amb Isabel, filla d'Antoni Savall (10 de setembre de 1430).

SALELLES, Francesc, «major de dies» (1425-1433), peraire i veí d'Oliva. Com a procurador de Bevenguda, vídua de Francesc Escrivà, llaurador i veí d'Oliva, realitza una donació d'unes *domos* a Guillermona, casada amb Romeu Maians (8 de març de 1425). Testimoni en un document (25 de juny de 1425). Testimoni en un document (3 de juliol de 1425). És nomenat procurador per Joan Ferrando (8 d'octubre de 1425). Testimoni en un document (13 d'octubre de 1425). És nomenat procurador per Francesc Malonda júnior (12

de novembre de 1425). Paga 10 lliures per una barca a Antònia, vídua d'en Valentí, casada per segona vegada amb Arnau Cremades, del Castell de Rebollet (26 de febrer de 1427). Testimoni en un document (27 de febrer de 1427). És nomenat procurador per Andrea de Benfa (5 d'abril de 1427). Testimoni en un document (12 d'abril de 1427). És nomenat procurador per Antònia Vireta, habitadora d'Oliva (6 de maig de 1427). És nomenat procurador per Çaat Recuto, musulmà de la vila (7 de maig de 1427). Testimoni en un document (20 de juny de 1427). Juntament amb la seua muller Teresa, nomena procurador a Francesch Bosch (26 de setembre de 1427). És nomenat procurador per Baqua Abencoraix, musulmà d'Oliva, perquè recupere 8 lliures que li devia Antoni Savall (17 d'octubre de 1427). Testimoni en un document (20 d'octubre de 1427). Testimoni en un document (23 de març de 1430). Testimoni en un document (19 d'abril de 1430). Nomena procurador al seu fill Francesc (8 de maig de 1430). Testimoni en un document (11 de juliol de 1430). És nomenat procurador per Joan Lombart (7 d'agost de 1430). Testimoni en un document (25 de novembre de 1430). Testimoni en un document (13 de gener de 1431). Testimoni en un document (18 de gener de 1431). És nomenat procurador per Doméneç Garcia perquè recupere 25 sous d'un deute d'Antoni de Bolonya (9 de febrer de 1431). Com a procurador de Bernat Ribelles, assenyala davant el prevere Antoni Garcia que ha de recuperar un deute de Francesc Garcia (1 de març de 1431). Testimoni en un document (23 de maig de 1431). Bartomeu Escrivà i Úrsula, Rafel Monyino i Sanxa i Francesc Salelles júnior i Maria varen vendre a Caterina, vídua de Miquel Escrivà, 41 sous censals per 25 lliures (28 de març de 1432). És nomenat procurador per Jucef Recuto, musulmà d'Oliva (23 de juny de 1432). És nomenat procurador per Pere Mançanero, veí de la Font de Rebollet (11 de juliol de 1432). És nomenat procurador per Pere Bordeio, resident al monestir de Sant Jeroni de Gandia, perquè recupere un deute de 35 sous i 6 diners de Guillem Ferrer, sastre d'Oliva (11 de juliol de 1432). Testimoni en un document (14 de juliol de 1432). Testimoni en un document (14 de juliol de 1432). És nomenat procurador per Antoni Ferrer (21 de juliol de 1432). Testimoni en un document (28 de juliol de 1432). Paga 103 sous a Bernat Ribelles, veí de Rafelcofer (24 d'octubre de 1432). Signa un document de procuració (18 de gener de 1433).

SALELLES, Francesc, «menor de dies» (1425-1433), veí d'Oliva. Apareix com a testimoni en un document notarial (15 de febrer de 1425). Apareix com a testimoni en un contracte notarial (15 de febrer de 1425). Testimoni en un document (4 de maig de 1425). Reconeix rebre 20 florins d'or de Bernat Alfonso, per deu arroves de llana (4 de juny de 1428). Compra a Pere Ribera una parcel·la de terra de regadiu al terme de la vila per 26 lliures Testimoni en un document (1 de febrer de 1430). Testimoni en un document (13 de febrer de 1430). Juntament amb la seua muller Maria, va vendre a Francesca, vídua

de Jaume Agustí, 42 sous i 6 diners censals per un capital de 25 lliures i 10 sous (18 de febrer de 1430). És nomenat procurador pel seu pare (8 de maig de 1430). Testimoni en un document (6 de juny de 1431). És nomenat procurador per Guillem Cremades (15 de gener de 1433).

SALELLES, Gerard (1433), llaurador i veí d'Oliva. Testimoni en un document (20 de novembre de 1433).

SÁNCHEZ, Benet (1428-1431), llaurador i veí d'Oliva. Testimoni en un document (15 de març de 1428). Testimoni en un document (23 de juny de 1428). Testimoni en un document (11 de gener de 1430). Testimoni en un document (14 de novembre de 1430). Testimoni en un document (5 de desembre de 1430). Testimoni en un document (2 de gener de 1431). Testimoni en un document (12 d'abril de 1431).

SÁNCHEZ, Sanç (1425-1433), sastre i veí d'Oliva. Testimoni en un document (13 de novembre de 1425). Testimoni en un document (19 de maig de 1427). Testimoni en un document (2 de juny de 1427). Testimoni en un document (6 de juny de 1430). Testimoni en un document (18 de desembre de 1430). Dona 10 lliures per al matrimoni de la seua germana Caterina pel matrimoni amb Joan Selfa, sastre de Llutxent (17 de març de 1431). Testimoni en un document (5 de març de 1432). Compra tot el vi d'Oliva i de la baronia de Rebollet a Francesc Castelló, mercader i ciutadà de València, arrendador del terme, i a Gabriel Dartés i Gabriel Andreu, a raó de 14 diners el quarter de most i vi (14 de juliol de 1432). Testimoni en un document (12 de setembre de 1432). Testimoni en un document (12 de febrer de 1433).

SARANYANA, Berenguer (1427-1433), peraire/teixidor i veí d'Oliva. Juntament amb Bernat Ribera, reconeix deure 12 lliures a Jaume Escrivà per *causa mutui* (21 de gener de 1427). Testimoni en un document (19 de novembre de 1427). Testimoni en un document (28 de gener de 1430). Testimoni en un document (1 de març de 1430). Testimoni en un document (19 de juny de 1430). Testimoni en un document (11 d'agost de 1430). Testimoni en un document (12 de desembre de 1430). Com a procurador de Bernat Savall, *miles* i habitador de la ciutat de València, arrendà a mitges als veïns d'Oliva, Antoni Guardiola i Francesc Climent, diferents terres per tres anys (5 de desembre de 1430). Juntament amb la seua muller Francesca, va vendre a Pere Noguera, llaurador i veí de Gandia, mitja barraca al riu de Xeraco per 77 sous (24 de gener de 1431). Testimoni en un document (24 de gener de 1431). Testimoni en un document (14 de maig de 1431). Testimoni en un document (22 de maig de 1431). Juntament amb la seua muller Francesca i Antoni Savall, va vendre a Guillem Draper, mercader convers de la ciutat de València, cent quintars de garrofa a raó de 2 sous i 6 diners per quintar (26 de febrer de 1432). Testimoni en un document (5 de març de 1432). Testimoni en un document (6 de maig de 1432). Testimoni en un document (14 d'agost de 1432). Testimoni en un

document (20 d'agost de 1432). Testimoni en un document (23 d'octubre de 1432). Testimoni en un document (24 d'octubre de 1432). Testimoni en un document (29 d'agost de 1433).

SAVALL, Antoni (1425-1433), obrer de vila i veí d'Oliva. Testimoni en un document (21 de maig de 1425). Testimoni en un document (16 d'octubre de 1425). Juntament amb Antoni Arrover, apareix en un document incomplet venent alguna cosa indeterminada a Guillem Olzina (26 de novembre de 1425). Juntament amb la seua dona Joana, reconeix deure 21 lliures, 18 sous i 6 diners a Bernat Alfambra, veí de Gandia, per dues parcel·les de terra a Oliva (18 d'agost de 1427). Testimoni en un document (21 d'agost de 1427). Testimoni en un document (8 de febrer de 1430). Membre del consell de la vila (16 de març de 1430). Dona a la seua filla Isabel pel seu matrimoni amb Arnau Salelles, sota el règim de germania, 100 sous en robes (10 de setembre de 1430). Testimoni en un document (10 de setembre de 1430). Testimoni en un document (3 de novembre de 1430). Testimoni en un document (10 d'abril de 1431). Juntament amb la seua muller Joana i Berenguer Saranyana, va vendre a Guillem Draper, mercader convers de la ciutat de València, cent quintars de garrofa a raó de 2 sous i 6 diners per quintar (26 de febrer de 1432). Paga 40 sous a Bàrbara, vídua de Bartomeu Gilabert, d'Oliva (29 d'agost de 1432). Testimoni en un document (13 de setembre de 1432). Juntament amb Antoni Castelló, veí de Dénia, reconeix rebre 12 lliures de Bartomeu Lostos, per una parcel·la de terra de regadiu (20 de gener de 1433).

SAVALL, Berenguer (1425-1432), llaurador i veí d'Oliva. Apareix com a testimoni d'un contracte notarial (10 de febrer de 1425). Apareix com a testimoni en un contracte notarial (21 de febrer de 1425). Apareix com a testimoni d'un contracte notarial (21 de febrer de 1425). Apareix com a testimoni d'un document notarial (18 de març de 1425). Apareix com a testimoni d'un document notarial (24 de març de 1425). La seua dona Isabel redacta testament (30 de març de 1425). Apareix com a justícia de la vila (16 d'abril de 1425). Com a administrador dels béns de les seues filles Francesqueta i Magdalena, realitza un inventari dels seus béns (27 d'abril de 1425). Testimoni en un document (28 d'abril de 1425). Testimoni en un document (4 de maig de 1425). Testimoni en un document (10 de maig de 1425). Es realitza una taxació dels seus béns (24 de maig de 1425). Testimoni en un document (4 de juny de 1425). Testimoni en un document (4 d'agost de 1425). Testimoni en un document (17 d'agost de 1425). Testimoni en un document (19 de novembre de 1425). Testimoni en un document (6 de març de 1430). Reconeix rebre 60 lliures del seu sogre Guillem Cardona, pel dot de la seua muller Caterina (5 de desembre de 1430). Com a justícia de la vila i juntament amb els jurats Antoni Olzina i Joan Maians, reconeix deure a Francesc Castelló, Gabriel Dartés i Gabriel Andreu, mercaders i ciutadans de València, 5.848 sous i 9 diners per forment (11 d'agost de 1432).

SAVALL, Francesc (1427), corredor públic. Participa en la subhasta de la casa del difunt Bartomeu March (3 de març de 1427). Testimoni en un document (30 de maig de 1427). És nomenat com a neòfit en un document en el qual signa com a testimoni (15 de juliol de 1427). Testimoni en un document (19 de juliol de 1427).

SAVALL, Pere (1430), carnisser. Testimoni en un document (18 de gener de 1430).

SAVILA, Jaume (1433), veí d'Oliva. Testimoni en un document (16 de novembre de 1433).

SEGUER, Andreu (1425-1428), mariner/pescador i veí d'Oliva. Juntament amb els seus fills Antoni i Bartomeu, Joan i Guillem Campomar, va vendre un censal a Gabriel Rigolf, mercader i ciutadà de València (21 de febrer de 1425). Testimoni en un document (4 de juny de 1425). Testimoni en un document (20 de juny de 1425). Va comprar quatre fanecades de terra a Joan Ridaura per 24 lliures (26 de setembre de 1425). Testimoni en un document (29 d'octubre de 1425). Realitza una donació al seu fill Antoni d'una casa o «hospici» en la vila i una parcel·la de vinya (13 de gener de 1427). Testimoni en un document (13 de gener de 1427). Reconeix deure 12 lliures a Gabriel Rigolf (23 de gener de 1427). Antoni i Jaume Agustí, jurats de la vila i marmessors dels difunts Dolça i Jaume Olzina, assenyalen que la compra que va fer Azmet Tarbani, musulmà de la baronia, d'una parcel·la seua no va ser legal (10 de febrer de 1427). Redacta el seu testament (1 de maig de 1428). Realitza diferents donacions al seu fill Bartomeu (8 de setembre de 1428).

SEGUER, Antoni (1425-1430), veí d'Oliva. Juntament amb el seu pare Andreu i el seu germà Bartomeu, Joan i Guillem Campomar, va vendre un censal a Gabriel Rigolf, mercader i ciutadà de València (21 de febrer de 1425). Rep de son pare una casa o «hospici» i una parcel·la de vinya (13 de gener de 1427). Testimoni en un document (12 de febrer de 1428). Compra al seu germà Bartomeu una parcel·la de terra d'arbres fruitals per 14 lliures (24 de juliol de 1430). Guillem Siscar, Mateu Gargaio, Andreu Pérez, Antoni d'Ipres júnior, Antoni Seguer, Doménec Marco i Bernat Sevellar reconeixen que Doménec Garcia comprà 200 sous censals al difunt Garcia Simó (24 de juliol de 1430). Testimoni en un document (4 d'agost de 1430).

SEGUER, Bartomeu (1425-1431), mariner/pescador i veí d'Oliva. Juntament amb el seu pare Andreu i el seu germà Antoni, Joan i Guillem Campomar, va vendre un censal a Gabriel Rigolf, mercader i ciutadà de València (21 de febrer de 1425). El seu pare Andreu li dona diferents béns (8 de setembre de 1428). Juntament amb la seua muller Francesca, va vendre al seu germà Antoni una parcel·la d'arbres fruitals per 14 lliures (24 de juliol de 1430). Juntament amb la seua muller Francesca, va vendre a Martí Canada una parcel·la de vinya al terme de la vila per 115 sous (30 d'agost de 1430). Testimoni en un document (18 de gener de 1431).

SERRA, Gabriel (1428), sastre i veí d'Oliva. Testimoni en un document (4 de juny de 1428).

SEVILLAR, Bernat (1425-1432), llaurador i veí d'Oliva. Apareix com a testimoni d'un contracte notarial (18 de gener de 1425). Testimoni en un document (15 de maig de 1425). Guillem Siscar, Mateu Gargaio, Andreu Pérez, Antoni d'Ipres júnior, Antoni Seguer, Doménec Marco i Bernat Sevil·lar reconeixen que Doménec Garcia compra 200 sous censals al difunt Garcia Simó (24 de juliol de 1430). Juntament amb la seua muller Antònia, va donar a la seua filla Margarida com a dot 40 lliures, 15 en metàl·lic, i les altres en una parcel·la de terra de secà (9 de març de 1432). Va comprar a Bartomeu Escrivà una parcel·la de terra de regadiu per 15 lliures (20 de maig de 1432).

SEVILLAR, Pere (1425-1431), llaurador i veí d'Oliva. Apareix com a testimoni d'un contracte notarial (8 de març de 1425). Va vendre a Azmet Sorayet, musulmà d'Oliva, dues fanecades de terra de regadiu per 10 lliures (25 de juny de 1425). Compra a Gabriel Rigolf la tercera part d'un molí situat en la séquia d'Oliva per 40 lliures (17 de març de 1427). És nomenat procurador per la seua muller Joana (9 de maig de 1430). Testimoni en un document (22 de febrer de 1431).

SISCAR, Guillem (1425-1433), llaurador i veí d'Oliva. Testimoni en un document (26 de setembre de 1425). Testimoni en un document (1 de febrer de 1430). Representant del consell municipal (16 de març de 1430). Testimoni en un document (1 d'abril de 1430). Guillem Siscar, Mateu Gargaio, Andreu Pérez, Antoni d'Ipres júnior, Antoni Seguer, Doménec Marco i Bernat Sevil·lar reconeixen que Doménec Garcia comprà 200 sous censals al difunt Garcia Simó (24 de juliol de 1430). Testimoni en un document (13 d'octubre de 1430). Juntament amb la seua muller Guillermona, va vendre a Bartomeu Font una parcel·la de terra de regadiu per 39 lliures (3 de novembre de 1430). Testimoni en un document (8 de febrer de 1431). Juntament amb la seua muller Guillermona, reconeix rebre 39 lliures de Bartomeu Font per la venda d'una parcel·la de terra de regadiu (20 de març de 1430). Paga 38 lliures a Joan Maians i a la seua muller Margarida per una parcel·la de terra de secà (15 de maig de 1432). Testimoni en un document (20 d'agost de 1432). Compra a sa mare Francesca, vídua de Doménec Siscar, i al seu germà Joan, mitja casa per 19 lliures (26 d'agost de 1433).

SISCAR, Joan (1431), veí d'Oliva. Testimoni en un document (27 de juny de 1431).

SOLA, Pere (1432), veí d'Oliva. Testimoni en un document (26 d'octubre de 1432).

SOLER, Nicolau (1431). Jaume Rosell li va arrendar mitja alqueria situada a Oliva per dos anys i per un preu de 26 lliures i 10 sous (5 de març de 1431).

SOLIVELLA, Bernat (1427), peraire i veí d'Oliva. Testimoni en un document (3 de novembre de 1427).

SORA, Bartomeu (1425-1433), teixidor i veí d'Oliva. Testimoni en un document (22 d'octubre de 1425). Testimoni en un document (21 de gener de 1427). Testimoni en un document (3 de març de 1427). Testimoni en un document (4 de març de 1427). Testimoni en un document (2 de maig de 1427). Pasqual i Joan Ferrer reconeixen un deute amb ell de 9 lliures, 10 sous i 2 diners per Joan Algueter, prevere de la vila (10 de maig de 1427). Juntament amb la seua dona Elionor, va vendre a Antoni Agustí tres fanecades d'horta situades en el terme de la vila per 21 lliures (19 de maig de 1427). És nomenat procurador per la seua dona Elionor per a vendre una parcel·la d'arbres a Pego (1 d'abril de 1430). Testimoni en un document (24 de juliol de 1430). Testimoni en un document (12 de setembre de 1430). Azmet Jucef, musulmà de Piles, reconeix un deute amb ell de 10 lliures per un mul (9 d'octubre de 1430). Testimoni en un document (12 de gener de 1431). Testimoni en un document (18 de gener de 1431). Testimoni en un document (28 de gener de 1431). Testimoni en un document (23 de març de 1431). És nomenat procurador per Antoni Pérez (31 de març de 1431). Testimoni en un document (18 de maig de 1431). El justícia Joan d'Ivissa i els jurats Berenguer Escrivà i Bernat Olzina varen vendre a Bartomeu Sora trenta-un cafissos i nou barcelles d'*amygdalorum* per 22 lliures, 9 sous i 10 diners (26 de maig de 1431). Testimoni en un document (15 de març de 1432). Juntament amb la seua muller Elionor, va vendre a Guillem Torra, llaurador i veí de Pego, una casa, *hospicium*, a Pego, per 32 lliures (28 de març de 1432). Dona a mitges a Pere Orts diferents terres al terme d'Oliva durant tres anys (9 de maig de 1432). Testimoni en un document (20 de maig de 1432). La seua muller Elionor redacta testament (6 d'octubre de 1432). Testimoni en un document (26 de gener de 1433). Testimoni en un document (29 d'agost de 1433). Bernat Andreu, mercader d'Eivissa, reconeix un deute amb ell de 18 lliures i 10 sous pel transport de fusta (29 d'agost de 1433). Compra una casa als jurats de la vila, Joan March i Joan Sala, per 68 sous (18 de novembre de 1433). SORA, Bernat (1430). És nomenat procurador per Jaume Rosell (11 d'agost de 1430).

TEROL, Martí (1432), moliner. Testimoni en un document (21 d'octubre de 1432).

TOLON, Mateu (1430), veí d'Oliva. Testimoni en un document (13 de febrer de 1430)

TORRA, Joan (1427), llaurador i veí d'Oliva. Testimoni en un document (22 d'agost de 1427). Testimoni en un document (9 de setembre de 1427).

TORRES, Bartomeu (1430-1433), peraire i veí d'Oliva. Juntament amb la seua muller Margarida, reconeix rebre de Francesca, vídua d'Antoni Rajadell, de Pego, i mare de Margarida, 50 lliures de dot (6 de juny de 1430). Testimoni en un document (6 de juny de 1430). Es substituït com a procurador de Joan Algueter (17 de juny de 1430). És nomenat procurador per Bartomeu Algueter

(24 de maig de 1432). Testimoni en un document (18 de juny de 1432). Paga a Gabriel Serra, convers i resident a Benissa, 8 lliures per una casa a Oliva (20 de setembre de 1432). Testimoni en un document (14 de febrer de 1433). Compra a Çaat Benoraix, musulmà d'Oliva, dues fanecades de terra de regadiu per 14 lliures (16 de novembre de 1433).

TORRES, Bernat (1427-1430), llaurador i veí d'Oliva. Testimoni en un document (20 de gener de 1427). Testimoni en un document (4 de maig de 1430). Paga a Bernat Alfambra, llaurador i veí de Gandia, 9 lliures —d'un total de 30— per una parcel·la de terra en el terme de la vila (31 d'octubre de 1430).

TORRES, Nicolau (1428-1431), llaurador i veí d'Oliva. Testimoni en un document (23 de juny de 1428). Testimoni en un document (18 de desembre de 1430). Juntament amb la seua muller Francesca, compra a Pere Bosch i a Joana tres fanecades de terra de regadiu en la vila per 20 lliures (8 de gener de 1431).

TORROSELLA, Llätzer (1427-1433), llaurador i veí d'Oliva. Paga 100 sous per una parcel·la de terra a Sibila, vídua de Bernat Bort júnior (23 de gener de 1427). Juntament amb la seua muller Francesca, el seu fill Miquel i Elvira, vídua d'Antoni Maçanet (mare de Francesca), va vendre a Çaat Fomayar, musulmà d'Oliva, unes *domos* situades en la vila per 14 lliures (3 de gener de 1428).

Testimoni en un document (12 de setembre de 1432). Testimoni en un document (6 d'octubre de 1432). Testimoni en un document (14 de juliol de 1433).

TRASCULL, Francesc (1425-1432), pescador i veí d'Oliva. La seua mare Isabel, vídua de Francesc Trascull, pescador i veí d'Oliva, li dona tres fanecades de terra, una barca i una barraca, arran del seu casament amb Margarida, filla de Nicolau Loçano (15 d'abril de 1425). Signa un contracte de fraternitat i germania amb la seua dona (15 d'abril de 1425). Testimoni en un document (13 de gener de 1427). Testimoni en un document (14 de juliol de 1427). Testimoni en un document (26 de maig de 1431). Testimoni en un document (5 de maig de 1432). Testimoni en un document (11 d'agost de 1432).

VENRELL, Arnau (1425), «comorant» a Oliva. Originari d'Algemesí, compra a Doméneç Canada una parcel·la de vinya situada al terme per 270 sous (12 de novembre de 1425). Juntament amb la seua dona Caterina, reconeix deure 243 sous a Doméneç Canada per la compra de la parcel·la (12 de novembre de 1425).

VIDAL, Guillem (1427), prevere. Juntament amb Gabriel Rigolf i com a marmessor de la seua difunta muller, paga 100 sous a Francesc Ferrer (13 de gener de 1427). Nomena procurador a Pere de Falç (9 d'agost de 1427).

VIDAL, Joan (1428-1433), pescador i veí d'Oliva. És nomenat procurador per la seua muller Bonaventura (28 de juliol de 1432). Joan Corts, veí de Pego, assenyala que Joan Vidal li devia 7 lliures per una parcel·la de vinya, encara que cedeix el deute a Francesc Ortega (4 de febrer de 1433).

XIMÉNEÇ, Pere, àlies *Gomiç* (1425), veí d'Oliva. Testimoni en un document (22 d'octubre de 1425).

APÈNDIX DOCUMENTAL

APÈNDIX DOCUMENTAL I

APPV, protocol 14.1474/Vidal, R. (15 de febrer de 1425)

Testament de Joan Font, veí d'Oliva

Die (jovis) XV febreri anno a Nativitate Domini millesimo CCCC° XX° quinto.

Com totes les coses que son sots lo cel sien trespessables e allenegables e algú en carn posat a la mort corporal escapar no puxa e ço que a la scriptura es comanat a la memoria pus fermament es retengut. Emperamor d'açó conexeran tots que yo En Johan Font, vehin de la vila de Oliva, detengut de greu malaltia de la qual tem morir e temen encara les penes orribles infernals e cobejan als goigs de paradís benaventuradament previndre, estan emperò en mon bon seny e enteniment e havent memòria entegra e paraula e lo que la manifesta dels béns meus faç e ordene lo meu derrer testament e la mia derrera volentat en la forma e manera següents. Et primerament elegesch marmessors meus e del present meu testament executadors, ço és, la dona Na Jacmeta, muller mia, e En Berthomeu Font, fill meu, absents axí com si fossen presents, als quals do e atorch plen dret e poder que per complir e pagar les coses per mi en lo present meu testament deius scrites e ordenades e per la mia ànima lexades puxen pendre tants de mos béns e aquells vendre e alieanar a qualsevol persones e per aquells preu e preus que a aquells serà ben vist e los dits preus reebre que basten otorgar e complir les coses deius per mi ordenades manar e complir per la mia ànima. E les vendes per aquelles fahedores fermes sien e romanguen empertots temps axí com si per mi fossen fetes. Enaprés elegesch la sepultura de meu (cors) a lo ciminteri de la església de la dita vila de Oliva, en la fossa o vas on jaen mos parents e los de mon linatge. E prech per ànima mia e en remey de mos peccats deu lliures de moneda de reals de València, de les quals vull que sia feta la mia sepultura, novena e cap d'any, be e honradament a coneguda dels dits marmessors meus. E vull e man que de les dites X lliures sien cantades e celebrades per ànima mia les XXXIII misses vulgarment appellades de Sent Amador, ab totes les offeretes e altres solepnitats que's deuen e son acostumades cantar e celebrar. E fetes e complides les dites coses tot ço que sobrava de les dites X lliures vull e man que sia donat e departit per los dits meus marmessors en piadosos lochs e causes a coneguda dels dits marmessors meus. Dels altres béns meus lex al dit Berthomeu Font, fill meu, una sort de tros de terra ab amenles, la qual yo tinch e posseesch en la partida de Benifareç, terme de la dita vila, que affronta ab terra d'En Guillem Cardona, e ab terra d'En Pere Ribera, e ab terra de Na Maçaneta,

e ab camí de Benifareç. Item, lex a Caterina, filla mia, fadrina, que es en casa mia, una sort o tros de terra en la partida dessús dita de Benifarez, terme de la dita vila, la qual afronta ab terra d'En Anthoni Burgal, e ab terra d'En Pere Ribera, e ab terra dels hereus d'En Jaffer. Item, leix a Na Francescha, filla mia e muller de maestre Anthoni d'Alexandria, per tota part legítima e altre qualsevol dret que a aquella pertanga e pertanyer puxa e deia en los meus béns cinch sous, enaxí que ab los dits cinch sous e ab ço que li he donat en temps de ses nupcies pagada e (satisfeta) e integrada de tot dret que li pertanga en los béns meus. Item, leix a Na Johana, filla mia e muller d'En Berenguer Scrivà, de la dita vila, cinch sous ab los quals e ab ço que li he donat en temps de ses nupcies sia pagada e integrada de tota part de tota part legítima e altre qualsevol dret que li pertanga e pertanyer puxa e deia en los béns meus. Tots los altres béns meus mobles e seents e drets a mi pertanyents e pertanyer devents per qualsevol causa, manera o rahó, leix, do e jaquesch a Anthoni Font e al dit Berthomeu Font, fills meus, e aquells hereus meus propis e universals (en los dits béns e drets meus) a mi instituesch e faç per iguals parts e a totes lurs voluntats entre aquelles faliedores. Derrera vull, man e orden que la dona Na Jacmeta, muller mia en tots los dies de la vida de aquella sia dona e poderosa detenedora usuffructuaria e legítima administradora de tots los béns e drets meus e que los fruyts e rendes dels dits béns meus sien de la dita muller mia e de aquells puxa fer a totes ses voluntats, aquella emperò stant casta e sens marit e no sia tenguda retre donar compte als dits fills meus ne a alguna altra persona per alguna manera, causa e rahó. Aquest vull e man que sia lo meu darrer testament e la mia derrera voluntat, lo qual vull que valla per dret de darrer testament e derrera voluntat mia e o per aquell mellor dret e fur que darrer testament mils pot valer e tenir. Lo qual testament fon feyt en la dita vila de Oliva a XV dies del mes de febrer del any de la nativitat de Nostre Senyor mil CCCC vint cinch sen + yal d'En Johan Font, testador damunt dit, qui lo dit meu testament faç, lou, atorch e ferm.

Presentes testes foren a la confecció del present testament demanats, appellats e pregats En Guillem Jaffer, menor de dies, N'Anthoni Climent, maior de dies, e En Francesch Salelles, menor de dies, vehins de la dita vila de Oliva, los quals testes digeren que conexien lo dit testador e lo dit testador dix que conexia los dits testes e los dits testes e testador conexien e conegren lo notari deius scrit e lo dit notari conexia lo dit testador e los dits testes.

E enaprés disapte a XVII de dies del mes de febrer del any de la nativitat de nostre senyor mil CCCC vint cinch que fon lo terç jorn (après) de la mort del dit testador, lo damunt dit testament fon lest e publicat per mi Ramon Vidal, notari deius scrit, en les cases e habitació on lo damunt dit testador estava e habitava. Presentes los dits N'Anthoni e En Berthomeu Font, fills e hereus del dit testador e present encara la dita dona Na Jacmeta, muller del dit testador, e presents (testés aparellats a la dita publicació) N'Arnau March, En Francesc

Canada e N'Anthoni Burgal, vehins de la dita vila de Oliva.

APÈNDIX DOCUMENTAL II

APPV, protocol 24915/Vidal, R. (16 d'agost de 1427)

Testament de Na Joana, dona d'En Arnau Salelles, veí d'Oliva

Die sabbati XVI augusti anno a Nativitate Domini M^o CCCC^o XX° VII°.

Com totes les coses que son sots lo cel sien traspassables e allenegables e algú en carn posat a mort corporal escapar no puxa e ço que a la sccriptura es comanat a la memòria pus fermamen es retingut. Emperamor d'açò, yo Na Johana, muller d'En Arnau Salelles, vehí de la vila de Oliva, detenguda de greu malaltia de la qual tem morir e tem encara les penes orribles e infernals, e cobejan als goigs de Paradís, per special misericòrdia de Nostre Senyor Jesus Christ, benaventuradament previndre, emperò estan en mon bon seny e enteniment e havent memòria entegra e paraula e lo que la manifesta dels béns meus faç e orden lo present meu derrer testament e la mia derrera volentat. En lo qual pos e elegesch marmessors meus e de les coses que deius me prenych per ànima mia sols execudors, ço és, lo dit N'Arnau Salelles, marit meu, e En Johan Sala, germà meu, vehin de la dita vila, presents, als quals do e atorch licència, autoritat e plen poder que per pagar e complir les coses e lexes que dius man eser fetes e complides per la mia ànima puxen pendre e ocupar e vendre tants dels béns meus que basten a complir e pagar les dites lexes per aquells preus que a aquells serà ben vist sens alguna crida o subastació, e les vendes per quells fahedores sien e romanguen fermes emper tots temps axí com si per mi personalment fossen fetes. E primerament vull, man e orden que si alguns torts e injúries apparràn yo eser tenguda a qualssevol persones, que aquells e aquelles sien restituits e satisfets dels béns meus a coneguda e volentat dels dits marmessors meus, servat e guardat en les dites coses for de ànima e de bona consciència. E el(e)gesch la sepultura del meu cors eser feta en lo cimintiri de la esgleya de mon senyor Sent Francesh de la dita vila, en la fossa o vas on son soterrats mos fills. E prenych per ànima mia quinze lliures de moneda reals de València, de les quals vull e ordén que seia feta la sepultura del meu cors, novena o aniversari e cap d'any, be e honradament a coneguda e volentat dels damunt dits marmessors meus. E fetes la dita sepultura, novena o aniversari e cap d'any, del restant vull e man que sien celebrats e cantats dos trentenaris de les misses appellades de Sent Amador, ab les offeretes, candelas e altres solepnitats ab les quals les dites misses se deuen e s'acostumen celebrar e cantar. E açò per la mia ànima e de les ànimes de mon pare e de ma mare

(en la dita esgleya de Oliva per aquell preu o preu si es que als dits marmessors meus serà ben vist, voleràn e liuraràn). Item, leix de les dites XV lliures a la obra e lumenaria de la esgleya dessús dita de Sent Francesch vint sous. Item a la obra e lumenaria de madona Santa Maria de Rebollet cinch sous. Item, a la obra de la esgleya de Sent Bernat de la vila de Algezira. Item, a la obra de madona Santa Maria del Pi cinch sous. Encara vull, man e orden que de les dites XV lliures sia feta offera per la mia ànima per tot un any après òbit meu de un diner entre pa e candela axí com és acostumat fer tals offeres. E fetes e complides totes les damunt dites coses tot lo restant de les damunt dites XV lliures vull e man que sia donat e departit a órphanes a maridar que sien de la mia parentela e sino ni haurà de la mia parentela que sia donat e distribuït a qualsevol altres que sien órfanes en ajuda de lur matrimoni a coneguda dels dits marmessors meus. Enaprés dels altres béns meus lex a Francesqueta, filla d'En Bernat Bort e de Na Dolça, filla mia e muller quondam del dit En Bernat Bort, neta mia, deu lliures de la dita moneda, e encara leix a aquella dita neta mia una correja de argent e una botonadura de perles que la dita filla mia me lexà en son derrer testament. Les quals deu lliures, correja de argent e botonadura de perles vull e man que sien donades e liurades a la dita neta mia quant serà collocada en matrimoni o haurà fermat solepniament matrimoni. E si per aventura la dita Francesqueta, neta mia, morrà e passarà de aquesta present vida ans que sia collocada en matrimoni e lo dit matrimoni sea celebrat en faç de Santa Mare Esgleya e consumat per cópula carnal, en tal cas les dites X lliures, correja d'argent e botonadura de perles tornen e sien dels fills e filles e hereus meus deiús scrits per eguals parts entre aquells fahedores. Item, confés e en veritat regonech que lo dit N'Arnau Salelles, marit meu qui ací es present e aquestes coses atorgant, e yo som agermanats e los béns e coses que havem e possehim son comunes e mig per mig entre aquell e mi per raxon de fraternitat e germania entre aquell e mi fetes en temps de nostre matrimoni. Tots los altres béns meus mobles e seents e drets a mi pertanyents e pertany devents on se vulla sien per qualsevol causa, manera o rahó, leix e do a Arnau e Johan, Anthonia e Johana, fills e filles meus e del dit marit meu, e aquells dits fills meus e filles mies, hereus meus propis e universals en los dits bons e drets meus instituesch e faç per dret de institució de herència e o per aquell dret e fur que institució de herència mils se pot fer e instituir per eguals parts aquells fahedores. Sots tal emperò vincle e condició que si qualsevol dels dits fills meus e filles mies morrà dins edat de vint anys fills o filles per aquell no lexats, en tal cas la part de aquell axí morint de la dita herència torne e sia dels altres sobrevivents per eguals parts. E axi's seguexca e vull que sia seguit de uns en altres dels dits fills e filles mies mortes dins la dita edat de XX anys e sens filles no lexats fins al derrer que sobreviurà, al qual derrer sobrevivent pervinguen e tornen tots los béns e drets de la damunt dita herència. E si e en

cas que tots los dits fills meus e filles mies muyren e passen de la present vida menors de la dita edat de XX anys e sens fills legítims per aquells no lexats segons dit es, que tots los béns meus e drets de la dita herència tornen e sien (per dret de substitució dessus dit) d'En Johan Sala, d'En Pere Ribera, d'En Jacme Ribera, de Na Francescha, muller d'En Johan Celffa, e de Na Anthonia, muller d'En Aparici, germans e germanes meus e dels fils de aquells per eguals parts entre aquells fahedorés a totes lurs volentats d'aquen fahedores. E en lo dit cas si los dits fills e filles meus tots morràn segons dit es, e los béns e drets de la dita lur herència pervendràn als dits germans meus e germanes mies segons que damunt es dit. E lo dit N'Arnau Salelles, marit meu, sobreviurà o serà encara viu, vull e man que los béns e drets meus e de la dita herència lo dit marit mey tinga e possexca e usuffructue en tots los dies de la sua vida, e tots los fruyts e rendes dels dits béns meus pagats los càrrechs que per aquells se convendrà pagar sien del dit marit meu e no sia tengut donar compte ne rahó dels dits fruyts e rendes a alguna persona per alguna manera, causa o rahó. Aquest vull e man que sia lo meu derrer testament e la mia darrera volentat, lo qual e la qual vull que vall per dret de derrer testament meu e darrera volentat mia e per aquell mellor dret e fur que derrer testament mils pot valer e tenir, lo qual testament fon feyt en la dita vila de Oliva disapte a XVI dies del mes de agost del any de la Nativitat de Nostre Senyor mil CCCC vint set. Sen + yal de Na Johana, testadora dessus dita. Que lo dit meu testament faç, atorc, lou e ferm.

Presentes testes foren a la confecció de damunt insert testament appellats, demanats e pregats En Domingo Garcia, parayre, En Guillem Scrivà, maior de dies, e En Jacme Felemir, vehins de la dita vila de Oliva, los quals testes conegres e conexien segons dixeren la dita Na Johana, testadora, e aquella dix que conexia e conech los dits testes, e a mi Ramon Vidal, notari deiús scrit, appellant a reebre lo dit testament. E yo dit notari conech la dita testadora e los dits testes.

E enaprés, divendres comptatnt vint dos dies del dit mes de agost del any dessus dit de la Nativitat de Nostre Senyor mil CCCC vint set, que fon après mort de la dita Na Johana, testadora dessus dita, la qual morí en lo dia dehir, lo preinsert seu testament fon lest e publicat per mi dit Ramon Vidal, notari deiús escrit, instants los dits N'Arnau Salelles e En Johan Sala, marit e germà de la dita testadora, marmessors elets per aquella en lo dit seu testament e aquells presents, ço en les cases de la habitació dels dits conjuges. Presentes per testés appellats a la dita publicació En Francesch Salelles pus jove, En Berthomeu Camarasa, vehins de la vila de Oliva, e En Miquel Roger, vehin de loch de la Font, terme de la Baronia de Rebollet.

APÈNDIX DOCUMENTAL III

APPV, protocol 24915/Vidal, R. (12 de setembre de 1427)

Testament de Francesc Ferrer, veí d'Oliva

Die veneris XII mensis september anno a nativitate domini M^o CCCC^o XXVII°.

Com totes les coses que son sots lo cel sien trespessables e allenegables e algú en carn posat a mort corporal escapar no puxa, e ço que a la scriptura es comanat a la memòria pus fermament es retengut. Emperamor d'açó sapien tots que yo En Francesch Ferrer, vehin de la vila de Oliva, detengut de greu malaltia de la qual tem morir, e temén encara les penes orribles e infernals, e cobejan als goigs de paradís, benaventuradament per special gràcia e misericòrdia de Nostre Senyor Deu Jesúcríst previndre, estàn emperò en mon bon seny e havent memòria entegra e paraula manifesta dels béns meus, faç e ordes lo present meu derrer testament e la mia derrera volentat, en lo qual pos e elegesch marmessors meus e d'aquest meu testament soles execudors, ço és, En Domingo Garcia, parayre, e Berenguer Çavall, vehins de la dita vila, absents axí com si fossen presents, als quals do e atorch licència e plen poder e auctoritat, que per pagar e complir les coses e lexes que deius me preneh. E man eser fetes per la mia ànima puxen pendre tants dels béns meus axí mobles com seents, e aquells vendre e alienar a qualsevol persones sens alguna crida e subastació de X o de XXX dies per aquell preu o preus que a aquells serà ben vist, que basten a pagar e complir les lexes e altres coses que deius man eser fetes e pagades per la mia ànima, e açò façen e complexquen los dits marmessors sens licència e auctoritat de qualsevol judge eclesiàstich o seglar en aquella no esperada o demanada e sens dan de les lurs coses e perill de les lurs ànimes. E elegesch la sepultura del meu cors en lo cimintiri de la esgleya de Sent Francesc de la dita vila de Oliva, en la fossa o vas on jahen mos fills. E preneh per ànima mia dels béns meus cent sous reals de València, dels quals vull e man que sia feta la sepultura del meu cors, extremaunció, aniversari o novena e capdany a coneguda dels dits marmessors meus. E fetes e pagades les dites coses, del restant dels dits cent sous leix a la lumenaria de la esgleya dessús dita de Sent Francesch XII diners. Item, a la lumenaria de madona Santa Maria de Rebollet XII diners. Item, a la obra de la esgleya de Santa Anna de la dita vila XII diners. Item, a la obra de la esgleya de Santa Maria del Pi de la dita vila XII diners. Item, vull e man que dels dits cent sous sien celebrades

set misses, les quals yo en for de ànima e de bona consciència so tengut fer, dir e celebrar. E fetes e complides les dites coses, tot lo restant dels dits cent sous vull e man que sia distribuït per los dits marmessors meus ensemps ab la dona Na Isabel, muller mia, en misses a cantar e celebrar per aquells prevere o preveres que a aquells serà ben vist en la dita esgleya de Sent Francesch per ànima mia e de mon pare e de ma mare e de tots feels deffuncts. Dels altres béns meus leix a Bernat, Jacmet e Francesqueta, fills meus e de la dita dona Na Isabel, muller mia, per tota part legítima e qualsevol altre dret a aquells dits fills meus pertanyent en los béns meus, a cascú dels dits fills meus cinch sous, e no vull que los dits fills meus o qualsevol de aquells haien o puxen haver dels béns e drets meus més dels dits cinch sous cascú. Item, confés e en veritat regonech que yo e la dita Na Isabel, muller mia, som agermanats, e los béns e drets que a present havem e possehim son comuns e mig per mig enter mi e la dita muller mia per rahon de fraternitat e germània entre mi e aquella fetes en temps de les núpries nostres núpries. Tots los altres béns meus mobles e seents e drets e accions a mi pertanyentes e pertanyer devents per qualsevol causa, manera o rahó, lex e do a la dita dona Na Isabel, muller mia, e aquella hereva mia propia e universal, en los dits béns e drets meus instituesch e faç per dret de institució e per aquell mellor dret e fur que mils li pertanga e fer se puxa e deja a fer aquella dels dits béns e drets meus a totes les sues planes e volentats. Derrera vull e man que la dita muller mia tinga en son poder los dits fills meus tant com a aquella plaurà e no li puxen tolts ne levats per alguna persona per alguna manera, causa o rahó. Aquest vull e man que sia la meu derrer testament e la mia darrera volentat mia en o per aquell mellor dret e fur que derrer testament mils pot valer e tenir. Lo qual testament fon feyt en la dita vila de Oliva a XII dies del mes de agost del any de la nativitat de Nostre Senyor mil CCCC vint set, sen+ya d'En Francesch Ferrer, testador dessús dit, qui lo present meu testament faç, lou, atroch e ferm.

Testimonis foren presents a la confecció del dessús insert testament appellats demanats e pregats En Bernat Johan, alias Alzem, N'Anthoni Diprés pus jove, e N'Andreu Foltra, lauradors e vehins de la dita vila de Oliva, los quals testes dixeren que conexien e conegren lo dit testador, e lo dit testador dix que conexia e conech los dits testes e a mi notari deiús scrit, e yo dit notari conech los dits testador e testes dessús dits.

E enaprés, dijous a VIII dies dels mes de juliol del any de la nativitat de Nostre Senyor mil CCCC XXVIII que fon lo XIII dia après mort del dit En Francesch Ferrer, testador dessús dit, lo preinsert testament fon lest e publicat en les cases on lo dit testador habitava. Presents en instant la dita dona Na Isabel, muller de aquell, e presents los dits En Domingo Garcia e En Berenguer Çavall, marmessors, los queals dixerens que no volien o acceptaven la ditamarmessoria, ni volien usar de aquella, e la dita dona dix que's ajurava

acors si acceptarlos.

APÈNDIX DOCUMENTAL IV

APPV, protocols 14474/Vidal, R. (27 d'abril de 1425)

Inventari de béns de Berenguer Çavall, veí d'Oliva

Die veneris XXVII aprilis anno a nativitate domini M^o CCCC^o XX° quinto.

Com per squivar màcula de frau e sospita de engans, los tudors e curadors, marmessors e altres administradors de béns altruys de aytals béns de menors e absents sien tenguts fer inventari, receptori, capbrey e memorial, per ço que per passament de temps e oblinió no puxen eser abcegats, desposehits e totalment perduts. Emperamor d'açó yo En Berenguer Çavall, vehin de la vila de Oliva, axí com a pare e legítim administrador de Francesqueta e de Magdalena, filles mies e de la dona Na Isabel, muller mia, filla que fon d'En Guillem Mayans, hereves e o legítimes succehidores dels béns e drets de la dita dona Na Isabel, mar lur, deffuncta. Feta lo senyal de la santa e verdadera creu de Nostre Senyor Deus Jesuscrits, davant anan faç inventari, capbreu, repertori e memorial dels béns mobles e semovents que eren e son comuns e mig per mig entre mi e la dita dona muller mia per rahó de fraternitat e germania entre mi e aquella en temps de les nostres núpcies, fetes en fat de santa mare esgleya, la meytat dels quals ara pertany a les dites Francesqueta e Magdalena, axí coma hereves e legítimes succehidores dessus dites. Los quals béns son segons que's segueixen. Primo, foren atrobades per mi dit En Berenguer Çavall, un alberch e cases situades en la dita vila de Oliva [ab ort de terra], les quals son tengudes sots senyoria del molt noble baró de la dita vila a cert cens, luisme e fadiga, e tot altre plen dret emphiteotich segons fur de València, les quals afronten ab ort d'En Pere de Ribes e ab dues carreres; dins les quals atrobam los béns mobles e semovents infraseguents. Primo, en la cambra, un lit de posts ab sos peus e ab sa màrrega. Item, un matalaf oldà ple de lana ab la cara de molts troços e la botana groga. Item, un parell de lançols d'estopa oldans de II teles e miga del dit lit. Item, un travesser vermell ple se siscons. Item, un cobertor tenyit ple d'estopa, la cara vermella e la botana groga. Item, una fllaçada blanca de borra ab listés als cap blaves e vermelles. Item, un matalaff ab la cara de fustani blau e blanch e ab la botana groga ab lana oldà. Item, altre matalaf oldà ab la cara de drap de lenç tenyit vermell e ab la botana groga. Item, tres travesers, la un roch e los dos vermells plens de carrig. Item, nou coxins o ricolzadores pintats e un per pintar plens de borres de li. Item, un cobertor blanch, la cara de cànem e la botana axí matex del dit drap de quatre

teles ple de cotó. Item, un matalafet xich oldà. Item, un lançol d'estopa de tres teles. Item, un parell de lançols de li ab randes de tres teles quasi nous. Item, dos lançols de lli de tres teles quasi nous. Item, altre parell de lançols de lli de tres teles quasi nous. Item, un parell de tovalles en peça nous, les unes ab listes blaves estretes e les altres ab listes blanques. Item, unes tovalletes xiques de cobrir pastó. Item, dos tovallons larchs en peça d'estopa nous. Item, dos tovallons en peça nous d'estopa. Item, tres tovallones d'estopa ab listes blanqués als caps nous. Item, un cortinatge de lit del dit En Berenguer Çavall ab sobre cel que son quatre peces de drap tenyit vermell. Item, tres tovalletes noves de drap de lli de torcar mans. Item, tres tovalloles de li quasi noves. Item, cinch tovalloles en peça noves de drap de lli. Item, sis coxins blancs de tenir al cap de drap de lli plens de siscons. Item, altre coxí blanch oldà. Item, tres tovalles noves d'estopa ab listes blanqués als caps. Item, unes tovalles quasi noves ab listes de cotó blau als caps. Item, unes altres tovalles de lli noves totes blanques. Item, dues tovalloles de lli primes, la una ab flocadura als caps de seda negra e verda. Item, una cuberta de coxí blanch a la un cap ab un cordó negre. Item, una tovallola prima de lli. Item, cinch alnes e miga de drap de lenç nou prim de pinte miganer. Item, dues peces de drap de lenç nou de pinte de tres pals e mig en que havia XIII alnes. Item, dués alnes de drap de lenç nou. Item, dués alnes e miga de cotonina rasa de casa. Item, una peça de drap d'estopa nou en que ha VIII alnes de tres palms e mig d'ample. Item, sis alnes de drap d'estopa de pinte miganer cruu. Item, tres tovallons nous d'estopa. Item, un tovalló d'estopa. Item, un lançol de drap de li ab randes de tres teles quasi nou. Item, un lançol de lli squintat. Item, un brial de la dita deffuncta de cotonina rasa. Item, una gonella de drap vermell de Flandres de la dita deffuncta. Item, cot de drap de la terra morat ferreny ab les mànegues forrades de terçanell negre de la dita deffuncta. Item, una manteta de drap negre verví de Flandres forrada de vays blancs. Item, una manteta de drap vermell oldana forada de cendat blau squintat. Item, ua altra manteta desferrada de drap negra, les quals mantetes eren de la dita deffuncta. Item, un cot de drap fosch oldà de la dita deffuncta. Item, dues forradures de vays blancs de mànegues de cot de dona. Item, una cota de drap negre de verví de Fladres, forrada de cordines negres de mi dit En Berenguer Çavall. Item, un capiró de drap vert de la terra. Item, una altre capiró de drap vermell de verví de Flandres de mi dit En Berenguer Çavall. Item, tretze lliures de fil de lli cruu blanch de XII onces la lliura. Item, dos parells de tapins de dona pintats. Item, un coffre pintat ab serafins en lo qual estaven les dites robes de vestir. Item, un artibanch larch de dos caxons de pi quasi nous [ab quatre lliures de fil d'estopa]. Item, uns tovallons d'estopa. Item, altres tovallons d'estoopa oldans. Item, tres camises de drap d'estopa de la dita deffuncta. Item, una capça dins la qual havia unes poques de perles menudes e unes poques de bolletes d'argent. Item, un collar de dona ab algu-

nes perles negres e bollets d'argent. Item, un cofret xich landat. Item, unes paternostres de corals vermells menuts ab una creu xiqua de argent. Item, deu peces de vels de li de la dita deffuncta. Item, un tros de drap de Almeria en que havia miga alna. Item, una gonella blava enquintada. Item, un laud de drap negre squintat. Item, una capa de burell del dit En Berenguer oldana. Item, un cafiç de forment. Item, mig cafiç de amenles. Item, sis almuts de faves. Item, un cafiç e mig de dacça blanca. Item, tres gerres grans sanceres buydes. Item, una gerra gran plena de vi. Item, tres gerres vinaderes de XV canters. Item, una gerra xiqua. Item, deeset arroves d'oli que estàn en tres gerretes. Item, tres quarters de carnsalada e un sagí. Item, un parell de portadores. Item, un cup de roure ab son follador que cola dues gerres e miga. Item, un pavés xich vell ab una lança. Item, una façada vella squintada, un parell de lançols d'estopa squintats ab sa màrrega que es lit del moro. Item, tres càrregues de garrofes. Item, un porch per a criar. Item, dues paelles, una gran e una xiqua. Item, unes graelles. Item, un ast gran e un xich de ferre. Item, una caldera gran. Item, una caldera xiqua. Item, una taula redona de pi. Item, un librell e un sedaç. Item, dos banchs. Item, dues mules de pel roig quasi castany, la una molt vella, l'altra de X anys. Item, una copa d'argent daurada que podia pesar un march d'argent poch més o menys. Item, una correja d'argent de dona ab lo parche blau e ab platons daurats segons la manera del temps. Item, una façada vella listada.

Aquests béns mobles o semovents e no altrés a present yo dit En Berenguer Çavall, he atrobats en les dites cases e habitació mia eser e pertanyer a la fraternitat e germania entre mi e la dita muller mia fetes per teste. Emperò que d'ací avant yo trobaré altres béns que aquells puxa meter e posar en altre inventari, capbreu e memorial que entench a fer de la meytat dels béns seents, la qual pertanyerà a les damunt dites filles mies com a hereves e legítimes succehidores de la dita muller mia mare lur. Com sien partits entre mi e aquelles com yo dit En Berenguer entenga a requerre participió e divisió dels dits béns seents. E fet lo damunt insert inventari dels dits béns vin a la confecció e publicació de aquell fos present la dona Na Jacmeta, muller *quondam* d'En Guillem Çavall, pare e mare del dit En Berenguer Çavall, la qual de paraula dix que com los béns dessús dits fossen obligats a ella dita Na Jacmeta com fossen estats del dit En Guillem Çavall, marit seu, e fossen venguts en poder del dit En Berenguer Çavall, fill e hereu del dit pare seu, dels quals pertanyia e pertany la meytat a la dita Na Jacmeta, e açó per rason de fraternitat e germania entre lo dit marit seu e aquella en temps de lur matrimoni, los quals béns jamés no eren estats partits ne dividits, per tal la dita dona Na Jacmeta dix e protesta que tot son dret li fos e romangués salvu e que per lo present inventari en sa presència paret no li fos fet e enseguit algun perjuhí o dapnatge, requirrent que les dites coses fossen meses e scrites en lo dit inventari per haver memòria en esdevenidor, los quals béns mobles e semovents dessús invetari-

ats romangueren en poder e custòdia del dit En Berenguer Çavall, e de aquells promés donar compte e rahó a les dites filles sues e o aquí's pertanga en son loch, cas e temps, sots obligació de tots sos béns que a açó de present obliga. Açó fon fet en la dita vila de Oliva a vint set dies del mes de abril de l'any de la nativitat de Nostre Senyor mil CCCC vint cinch. Sen + yal d'En Berenguer Çavall damunt dit qui açó atorch, lou e ferm.

Presentis testimonis foren a les coses dessús dites demanats e apellats En Domingo Garcia, parayre, En Guillem Scrivà, maior de dies, En Joan Mach, e En Rafael Monyino, teixidor, vehins de la dita vila de Oliva

APÈNDIX DOCUMENTAL V

APPV, 24915/Vidal, R. (27 de gener de 1427)

Donació a «mitges» de terra

Johannes Scrivà, alias Arrover, vicinus ville Olive, done a vos En Vicent Cletes pus jove, vehin de Oliva, present, a laurar e conrear a miges, a us e costum de bon laurador, e és acostumat en la dita vila de Oliva, a temps de trës anys comptadors de la festa de Sent Miquel propassat V troços de terra ab arbres e plantes. Primo, al Cap del almorich un tros de terra Garroferar al qual en lo present any ha a donar III relles e los anys dues relles. Item, altre tros de terra a Mediona que ha aguairetar enguany e altre a la plana. Item, altre troç de terra a les Pereretes. Item, lo tros de terra appellat lo camp. Enaxí que la meytat dels fruyts e blats lo dit En Vicent sia tengut dona e portar en casa de totes messions però yo sia tengut metre la meytat de la labor. Et siats tengut tenir les cèquies de falç e de legó en condret per lo dit temps. Et sots les dites condicions promet etc. Et yo dit En Vicent Cletes reebent etc., promet etc., obligo.

Actum Olive.

Ts. Johannes Garcia et Bernardus Olzina

APÈNDIX DOCUMENTAL VI

APPV, protocol núm. 14474/R. Vidal (5 de novembre de 1425)

Arrendament de la carniceria d'Oliva

Die lune V november anno a nativitate domini M° CCCC° XX° Quinto.

Sapient tots quants la present carta veuràn e hoirà que nos En Guillem Scrivà e En Guillem Cardona, jurats en lo present any de la vila de Oliva, de volentat e exprés consentiment del consell de la dita vila comanam e donam al temps deius scrit les carniceria o carniceries de la dita vila de Oliva a vos Abdulcarim Abdulmalich, moro de la dita vila, present e reebent sots la forma, manera e condicions contengudes en los capítols infraseguents. D'ací a la festa de Carnestoltes primeravinent e de la festa en dos anys lladonchs següents e continuament comptadors la tenor e continència dels quals capítols es segons que's segueix. Primo, que lo dit Abdulcarim per tot lo dit temps sia tengut tallar en les dites carniceries carns de moltó, cabró e de bou, e donar compliment de les dites carns cascuns en lur temps e de carns de moltó continuament en cascún dia que sia de menjar carns. E los dicmenges e festes colents sia tengut tallar e fer tallar les dites carns en dues taules e en dos pesos, en la una carns de moltó e en l'altra carns de cabró e de bou. E açó a coneguda e volentat dels dits honrats jurats qui ara son e per temps seran. Item, que lo dit Abdulcarim puxa tenir en lo bovalar de la dita vila treents moltons o borregos e no pus ne més avant. E si lo contrifará e mes dels dits CCC hi tindrà que sia encorregut en pena de vint sous per quantes vegades serà contrafet; pagadors lo terç a senyor e lo terç al comú de la dita vila e lo terç al acusador. Item, que lo dit Abdulcarim sia tengut e obligat a pagar bans e colonies dels seus bestiaris que tindrà durant lo dit temps que tindrà la dita carniceria, e encara a pagar e esmenar les tales e dans que farà a qualsevol persones ab los dits seus bestiaris axí com fan e son tenguts los altres vehins e habitants de la dita vila, e segons forma e tenor dels stabliments de aquella. Item, que lo dit Abdulcarim en lo cas que sia necessari e als jurats e consell de la dita vila serà vist eser fahedor tinga e haja a tenir en les dites carniceries un moço cristià qui talle les dites carns. Item, que lo dit Abdulcarim no puxa en alguna manera tenir en moço o pastor a guardar e pastorejar los bestiaris de la dita carniceria Caxerí, moro, en lo dit bovalar, lo qual de certa sciència en temps passat ha fetes moltes tales e dans. E açó sots pena de LX sous pagadors per quantes vegades serà contrafet; partidors segons que dessús. Empero puxa tenir qualsevol altres pastors

crístians o moros. Item, que tota persona singular de la dita vila puxa tallar e fer tallar en les dites carniceries qualsevol bous que sia lur propi sens contrast del dit Abdulcarim pagant a aquell per cascuna cabeça cinch sous. Item, axí matex puxen tallar porchs fora les dites carniceries segons és acostumat. Item, que lo dit Abdulcarim sia tengut durant lo dit temps que ha a tenir les dites carniceries pagar lo cens que aquelles fan a senyor. E sots la forma e tenor dels damunt dits e inserts capítols nos, dits jurats, en nom e veu de consells e universitat de la dita vila, comanam e liuram a vos dit Abdulcarim les dites carniceries per tot lo damunt dit temps prometen a vos que les dites carniceries per lo dit temps farem a vos tenir e possehir e aquelles vos deffendrem e salvarem contra totes persones segons Fur de València. E som vos ne d'aquen tenguts en lo dit nom de eviteció. E per açó attender e complir obligam a vos e als vostres tots los béns de la dita universitat on que sien hauds e per haver. E yo dit Abdulcarim Abdulmalich sota la forma, manera e condicions en los dessus inserts capítols contengudes e aposades promet en convinch a vos dits jurats en nom de la dita universitat complir, servir e tenir totes les coses en los dits capítols contengudes. E si nou faré o fer curaré vull e atorch que per vosaltres dits jurats o per aquells qui per temps seran puxa e deja eser compellit e forçat axí com en persona com en béns meus de fer complir e servir totes les coses dessus dites e segons forma e tenor de les damunt dits capítols. E per açó attendre e servir oblich a vos dits honrats jurats e a la dita universitat mi e tots los meus béns mobles e seents on que sien hauds e per haver. Açó fon feyt en la dita vila de Oliva a cinch dies del mes de noembre del any de la nativitat de Nostre Senyor mil CCCC XX cinch sen + yals d'En Guillem Scrivà e d'En Guillem Cardona, jurats. Sen + yal de Abdulcarim Abdulmalich qui açó lou, atorgam e fermam.

Ts. Foren presents a les dites coses N'Anthoni Bural e En Jacme Rosell, vehins de la dita vila

APÈNDIX DOCUMENTAL VII

APPV, núm. 14474/R. Vidal (6 de setembre de 1425)

Die jovis sexta september anno a nativitate domini M^o CCCC^o XXV°.

Sapient tots la present carta esguardants que yo En Martí Canada, vehin de la vila de Oliva, attenent que la dona Na Francescha, muller mia, ara poch dies son passats es morta e passada de la present vida e filla de vos en Bernat Olivar, habitant en lo Castell de Rebollet en temps del matrimoni entre mi e aquella fet, me duix e aportà en dot sua mil sous de reals de València en aquesta manera, ço és cinchcents sous en preu e estimació de VII° troços de terra e heretat que fon d'En Brunet Valentí, pare del primer marit de la dita Na Francescha, situada en lo territori del dit castell, en la qual aquella havia la meytat per rahon de germania e fraternitat. E los restants cinchcents sous en robes e joyes segons que les dites coses en les carts nupcials entre mi e la dita muller mia pus largament es contengut. Attenent encara que la dita Na Francescha, muller mia, es romàs un fill de poqa edat appellat Johan, lo qual es estat procreat del nostre matrimoni, lo qual succeeix en los béns e drets de la dita mort sua que es morta intestada. E dels dits mil sous de dot no resten a la dita muller mia e per conseguint al dit Johan, fill seu e meu, mes de quatrecent sous de la dita moneda, com la dita heretat o troços de terra portats en estimació dels dits D sous sia tolta e *[il·legible]*çuda a mi e a la dita muller mia per En Jacme Augustí e En Pere Soreda, qui en certs noms havien dret de ypoteca en la dita terra per obligacions fetes per lo dit quondam En Brunet Valentí, lo qual havia feta donació de la dita terra en temps del matrimoni del dit fill seu e de la dita Na Francescha. E cent sous que la dita dona Na Francescha ha manat eser donats e destribuits per la sua ànima axí que no exten en béns de la dita herència o legítima successió del dit Johan fill meu e de la dita muller mia, pus dels dits CCCC sous. E com vos dit En Bernat Oliver, pare de la dita muller mia, vos remats que si lo dit Johan fill meu e net vostre moria ço que deus no vulla menor de XV anys e sens fills legítims, e los dits CCCC sous en lo dit cas segons forma de fur tornarien a vos dit En Bernat Oliver e als vostres deduhida la legítima mi pertanyent com a pare del dit Johan sobre la qual salve ab la present pública tot mon dret venint lo dit cas. E per ço e sia convengut entre vos e mi per seguretad vostra e de vostre dret e dels vostres que venint lo dit cas que lo dit Johan muyra e passe de la present vida dins edat de XV anys e sens fills legítims per aquell no lexats, que per rahó de la successió a vos pertanyent dels béns e drets maternals del dit Johan, deduhida la dita legítima

a mi pertanyent segons dit es romanguen e sien obligats a vos e als vostres specialment e expressa los béns e possessions següents. Primo, un tros de terra mallol franch e quití de tot cens e tribut situat en lo territori de Malicarrig, lo qual affronta ab vinya d'En Berthomeu Pla e ab vinya d'En Anthoni Bungal, e ab terra de Abdallà Cindi. Item, unes fanecades de terra situades als Clots, orta de la dita vila de Oliva, franques e quities de tot tribut, que affronten ab terra d'En Anthoni Olzina, ab terra d'En Anthoni Pla e ab terra de Abrafim Cajati. Enaxí que venint lo cas dessús dit les dites possessions sien specialment obligades a vos e als vostres per lo vostre dret dessús dit e sobre aquelles no puxa carregar ne aquells obligar a altres presents ne menys vendre sens lo dit càrrech axí com mils e pus profitosament pot eser dit scrit e entés a profit e utilitat vostra e dels vostres. E per açó attendre e complir oblich a vos dit En Bernat Oliver present acceptant e reebent e als vostres les dites fanecades e tros de mallol specialment segons dit es e generalment tots los altres béns e drets meus mobles e seents on que sien haudes e per haver. Açó fon feyt en la dita vila de Oliva a sis dies del mes de setembre del any de la nativitat de Nostre Senyor mil CCCC vint cinch. Sen + yal d'En Martí Canada, damunt dit, qui açó atorch e ferm.

Ts. Foren presents a les dites coses en Bernat Pardo, congrer, vehin de València, e N'Esteve Roger, vehin de loch de la Font de la Baronia de Rebollet

APÈNDIX DOCUMENTAL VIII

APPV, núm. 14474/R. Vidal (5 de juny de 1425)

Die martis V junii anno a nativitate Domini Millesimo CCCC° XX° quinto.

Sapient tots que yo En Gabriel Rigolf, procurador general del molt noble baró mossen Ramon de Riusech altre appellat Bernat de Centelles, menestral d'Aragó e de Sicília, e senyor de la baronia de Rebollet e de la vila de Oliva. Segons es cert que la dita mia procuració per carta pública feta en lo loch de Torrent a set dies del mes de jener del any de la nativitat de nostre senyor mil CCCC onze, reebuda per lo discret en Jacme Dezplà, notari públich per auctoritat reyal, e closa e subsignada per lo discret En Jacme de Blanes, notari públich, regent los libres del dit En Jacme Dezplà deffunt. Havent plen poder en la dita mia procuració les coses deius scrites e moltes altres fer e atorgar segons fon cert a mi notari deius scrit per lectura de la dita procuració de la qual occularment me fon feta fe attenent e regonexent que tu Filel Fadalm sarrahí del loch o alqueria de la hombria de la Valldigna, en temps passat es estat denunciat e acusat ací en la dita vila que t'en volies menar furtivament e amagada ab d'altres moros una çabia, sarrahina fembra pública del alfòndech de la dita vila de Oliva, per la qual rahó jamés no es estat vist ne has gosat entrar en les dites baronies e vila. Attenent encara que per la dita rahó nos seguí algun perjuí al dret e regalies del dit noble baró ne menys dapnatge a alguna persona. E per ço so estat pregat per alguns parents e amichs teus qui habiten en la dita baronia que a tu fahets remissió e perdó de les dites coses. Emperò amos d'açò ab la present pública carta remet e perdó a tu dit Filel Fadal, la dita acupació e denunciació ara sies culpable o no en les coses dessus dites e altres en la dita denunciació contengudes. E absolch e defenesch a tu dit Filel e als teus béns de toda acció e de manda civil e criminal e altre qualsevol que contra tu e los béns teus yo e qualsevol altres officials de les dites baronia e vila ara o en lo esdevenidor fer moure o inceptar poguessem o puxam per les rahons dessus dites. Imposan a mi e als dits officials sobre les dites coses callament per durable axii com mils e pus sanament pot eser dit scrit e entés a profit salvament em per tots temps. Açó fon feyt en la dita vila de Oliva a cinch dies del mes de juny del any de la nativitat de nostre senyor mil CCCC XX cinch. Sen + yal d'En Gabriel Rigolf dessus dit, qui en lo dit nom aço atorch, lou e ferm.

Ts. Foren presents a les dites coses En Matheu Cerola e En Francesch Canada, vehins de Oliva.

APÈNDIX DOCUMENTAL IX

APPV, núm. 14474/R. Vidal (25 de maig de 1425)

Sapient tots quants la present carta veuran e hoyran que nos En Guillem Scrivà, fill quondam d'En Johan Scrivà e En Guillem Cardona, jurats en lo present any de la vila de Oliva, scientment e de certa sciència de volentat e ordenació del consell format de la dita vila en nom de la dita juraderia e de la universitat e singulars de la dita vila; e per pagar les peytes e altres càrrechs, que la dita universitat deu e es tenguda pagar a diverses persones com altra via pus covinent nos trobe per haver la peccunia deius escrita. Ab la present pública carta venem de pura venda atorgam a vos En Johan Ridaura, mariner, vehin de la dita vila de Oliva, present reebent e acceptant e als vostres o aquiús volrrets cent dos cafiços de amenles bones e reebedores e mesurades a la mesura acostumada de aquelles amenles que en lo present any se culliran en la orta e terme de la dita vila, los quals cent dos cafiços son estats perferts vendre per los singulars de la dita vila e son escrits en lo libre del peyter. E aquelles dites amenles vos seran liuradas e vos siats tengut reebre en les cases de cascún singular qui les han scrits per pagar la primera peyta del present any e aquelles vos dit En Johan Ridaura, hajats aportar e fer portar a la vostra botiga a vostra messió e no dels dits singulars. E los dits cent dos cafiços de amenles vos prometem liurar e fer liurar a vos o aquí vos volrrets ab acabament per tot lo migan mes de octubre primervinent sens totes dilacions, excepcions e deffenssions, remogudes e a part posades, la qual venda de les dites amenles a vos dit En Johan Ridaura e als vostres, fahem per preu de cinquanta sis lliures, dos sous de moneda de reals de València, a rahó de onze sous lo caffiç. Lo qual preu de vos confessam haver haut e reebut renunciants a tota excepció de la venda dessús dita a vos no feta e del preu de aquella

APÈNDIX DOCUMENTAL X

APPV, núm. 6466/F. Cardona (25 de febrer de 1433)

Arrendament de la baronia de Rebollet

Die mercuri XXV febrerii anno a nativitate domini millesimo CCCC° XXX° Tercio.

In Xhristi nominem etc., Nos Johanam de Centelles uxor nobilis viri Raymundi de Riusech alias Francisci Gilabert Centelles, filii heredis legitimunque sucesoriis nobilis Raymundi de Riusech alias Bernardi Centelles defuncti, domini baroniarum Rebolletim et Nules ac etiam ville Olive, nomine nostro proprio etiamque ut procuratrix testamentaria predicti nobilis Bernardi Centelles, soceris mei inper dictis baronia et villa ac etiam in administrando et regendo omnem suam hereditatem et per ipsum jamdicto filio suo et viro nostro per causione et[*il·legible*] propter ipsius absentiam prout de dicta mea procuracionem constat.

Scienter dominis nomibus et donoque eorum insolum arrendamus et [*il·legible*] arrendamentum tradimus vobis Guillermo d'Iviça juniore ville Olive predicte, presenti acceptanti et vestris omnes redditus [*il·legible*] et emolumenta animalia domino predictarum baronie de Rebollet et ville Olive pertinentia [*il·legible*] formam capitulorum subscriptorum.

Capitols fets e concordats sobre lo arrendament de Oliva e de la baronia de Rebollet. En nom de la Santa Trinitat amen. La molt noble dona Johana de Centelles muller del molt noble mossen Ramon de Riusech alias Francesch Gilabert de Centelles, senyor de les viles e baronies dde Oliva, Nules e Rebollet. En nom seu propi e com a procuradiu testataria del molt noble mossen Ramon de Riusech alias Bernat de Centelles, defunct, en les dites viles e baronies per absència del dit marit seu, en los dits noms e en qualsevol de aquells per lo tot ha arrendat e arrenda totes les rendes, regalies e dites rendals al dit senyor e marit seu pertanyents en la dita vila de Oliva e baronia de Rebollet tansolament segons davall es expresat a.N Guillem Diviça, de menys dies, vehí de Oliva, jatsia batlle de les dites vila e baronia, present e acceptant e als seus, a dos anys primervinents e comptadors de la festa de Nadal [*il·legible*] qui's comptava any M CCCC XXX tres a avant sots forma dels capitols infrasseguents. Primerament la dita noble dona els dits noms e en qualsevol de aquells fa el dit arrendament a temps de dos anys qui començaren a correr e comptar de la festa de Nadal proposat [*il·legible*] any M CCCC XXX tres, és

a saber, de totes collites de pa, vi, oli, censals tret de delme, e carnatge, almaceres, huy [*il·legible*], molins, forns, carniceries, peixquers, jornals, gallines, polls, capons, besants, filaços, [*il·legible*], fadigues e loismes, e terres que's acostumen arrendar per regalia del senyor de les dites viles e baronia e tots altres drets universals e sengles que dir e nomenar se puxen a senyor de la dita baronia e [*il·legible*] de aquella pertanyents e deguts ordenadament. Exceptades les coses tansolament dejús contengudes e especificades, les quals no sien compreses ni enteses en lo present arrendament.

Item, que si durant los dits dos anys del dit arrendament era guerra cridada o no cridada del molt alt Senyor Rey contra Castella o altres parts, o lo noble mossen Bernat li avia guerra o bando per les quals les dites rendes o drets arrendats eren disminuïts o damnegats o no damnegats o no disminuïts o per deutors per los quals lo terme se despoblàs enaquell cars, e qualsevol de aquells, sia lo dit arrendament haut per cancellat, e lo dit arrendador no sia tengut pagar los censals deiús scrits e tot ço enquant que sia perdut o levat per la dita rahó lo dit senyor de la dita baronia li sia e es tengut per pacte special de restituir esmenar e satisfer plenament e complida als dits arrendadors, ells o qualsevol de aquells fahent o no fahent protestació o intimació a açó a coneguda de dues bones persones o mercaders de plaça, hun per cascuna part elegidor.

Item, que lo dit senyor no sia tengut als dits arrendadors de pedra, neula, gelada, ne alún altre cars fortuit sinó en e per la forma que es expressat en lo primer capítol.

Item, que totes penes, calonies civils o criminals, que's esdevindrà per rahan de les rendes o per furt de algú dret de aquells seia e pague la mitat al senyor de la dita baronia e l'altre mitat al dit arrendador d'aquella, e que'l dit senyor ne puxa fer gràcia de la mitat de les dites calonies e penes, e l'altra part agui a partir per igual ell e lo dit arrendador.

Item, que totes herències de moros pertanyents o jutgades a senyor dins lo temps del dit arrendament sien fetes dues eguals parts, la una al senyor e l'altra al dit arrendador. E axí mateix si moro algú seu [*il·legible*] sens [*il·legible*] ab lo dit arrendador e segons zuna e xara per privilegi pert sos béns es conegut que dels dits béns haia la mitat la senyoria e l'altra lo arrendador exceptat si per algú delict de nafres o altre crim sen fugrà sens comptar mas si seu va ab tota sa casa e era cars de perdre los béns que en aquell cars dels béns de aquell haigi la mitat lo dit arrendador.

Item, que si dins lo dit temps del dit arrendament si esdevenia o corria a pagar lo morabatí que tot lo dret e de o per aquell sia entregament del senyor de la dita baronia.

Item, lo dit senyor de la dita baronia reté a si l'ort de Rebollet. E que'l ort del senyor de Oliva sia del arrendador.

Item, que al dit arrendador sien de fet liurades totes les gerres vinaderes e

oliveres e tots altres arreus que sien en los celles o almàceres de senyor, e totes les claus en tanquada les dels cellers e almàceres. Emperò que totes les dites coses lo dit arrendador li aja a rebre al començament del dit arrendament sots e ab benefici de inventari e aquell sia tengut restituir a la fi del dit arrendament tantes en nombre en enlestament que liurades li seràn si donchs per cars fortuhit nos trencaven o perdien.

Item, que'l dit arrendador, del preu del dit arrendament puja e haia [*il·legible*] o poder de adobar o reparar e recòrrer los molins, forns, cellers, almàceres e altres coses en les quals se'n cullen les rendes de senyor, de adobar ço que necessari hi serà o fer aquells milloraments que sien profit de les dites rendes, e tot açó que en les dites coses pagarà e bestraurà mostrand ho ab sufficients cauteles del batlle de Oliva e dels mestres que la dita obra haurà feta que'l dit senyor de la dita baronia sia tengut alló quant despés serà rebre en compte del preu del dit arrendament del any darrer en lo qual deu finir lo dit arrendament. Emperò que'l dit arrendador sia tengut lejar tots los arreus dels molins e de almàceres e moles enaquell stament que al començament del dit arrendament lo seràn liurades.

Item, que la colomina que serà en lo colomer de Oliva sia del dit arrendador durant per lo dit temps salu los coloms en la que hi es la qual haien haver per mans del batlle.

Item, que'l dit arrendador o collectors per aquell lo quals plaurà atorgue e haver poder de donar e atorgar fadigues e fermar les vendes quel's seràn presentades e acptar e rebre besantés axí com havent ne causa o loch de senyor e axí mateix de fer manaments simples e [*il·legible*] e de fer mudar e [*il·legible*] ab manaments e de fer manaments e compulsions al cequier requestes e protests als oficials de fer ho fer e leva calonies per ço quel's dits cequiers [*il·legible*] encondret e no [*il·legible*] e fer pendre e forçar ab saig del loch e levar penyores de e per arrendaments o vendes pell fetes de ço que toque lo fet de les dites rendes. E aquelles per a veritat propia vendre axí com a deute de rendes de senyor sens algùn recors o remey e les dites coses puxen fer sens lo [*il·legible*] batlle o justícia. E de açó los sia donat e haien de present ara per lavors tot loch e tot poder per part e en nom del dit senyor de la dita baronia per fer metat de les dites rendes. E que lo batlle de la dita baronia faça fer crida pública per los lochs acostumats de la dita [*il·legible*] e terme de la dita baronia que tot hom de qualque condició sia o serà comprant o venent ço del seu, tal venda dins cinch korns haia manifestada al dit arrendador o a aquell e aquelles qui per aquell seràn collectors de les dites rendes sots pena de deu sous, partidora segons dessús per eguals parts entre lo senyor e lo dit arrendador, lo senyor ne puja fer gràcia de les dites penes de la mitat. E que'l dit arrendador per rahon de les besans degués puja requerre qualsevol oficial [*il·legible*] que li sia feta justícia e de açó lo senyor los fa procuració els ne dona poder.

Item quel's procurador, batlle e justícia de la dita baronia qui ara son o per

temps seràn haien lo dit arrendador per recomanats en lur justícia e façen e faràn sacrament que no [*il·legible*] ni enpacharàn ni vendràn contra los dits capítols ans lo dit arrendador e per aquell en los [*il·legible*] del dit arrendament e en les coses arrendades a acostumades arrendar daràn tot loch, consell, favor e ajuda, tota solemnitat de fur a part posada de haver e de rebre tot lo dret que pertanyera a aquell o aquells per rahó del dit arrendament. E que avinença alguna fer nos puxa sens lo procurador o collector del dit arrendador e que sots virtut del dit sacrament lo dit batlle a la fi de cascún ay sia tengut de manifestar e dir al dit arrendador o collectors de aquells tots o sengles sdeveniments en aquell esdevençuts e fets per qualsevol cars manera o rahó per tal que la part o dret dels dits arrendadors sia haguda e no sia obcegada, açó encés entant [*il·legible*] tocarà en furt o ab cegament de les rendes segons damunt és dit.

Item, que si lo dit arrendador prenien o feyen pendre o metre en presó algú o alguna persona per algú deute devallant de les dites rendes o per alguna fermança que haguessen feyta a algú que hagués arrendat algunes coses o regalies de les dites rendes, tal persona o persones lo prech batlle ni justícia no les puxa soltar ni embargar tro a tant quel dit arrendador sien entegrament pagat o a sa volentat los haien a soltar, e si contra açó vendràn aquell qui'n farà que'n haia a pagar de ço del seu propi.

Item, que si per deutes de senyor saig, porters e altres oficials o comisaris, entrant en lo terme de la dita baronia durant lo temps del present arrendament. E per ço venia dan algú en les dites rendes que aytal dan dia esmenat al dit arrendador per lo senyor de la baronia a cneguda de [*il·legible*] persones huy de cascuna part elegidor si donchs aytal saig e porter no venien a la dita baronia per ocasió de pensions de alguns censals o violaris lo carrech o pagament de les quals el dit arrendador hagen prés a son càrrech o risch segons li serà notificat e declarat dejús.

Item, que'l privilegi de usança dels alfòndechs sien servats al arrendador de aquella, segons en Gandia e en altres lochs del Regne de València.

E que en lo alfòndech per lo dret allí pertanyent lo batlle o procurador no son entrametén si donchs per squivar bregues e per ço que al dit arrendador no pertangués e aquell dit arrendador haien personalment poder del senyor de fer juhí e justícia e dret al alfòndech de ço que per algú serà degut per dret del dit alfòndech.

Item, que'l dit arrendador paguen a donen e sien tenguts pagar e donar per preu del dit arrendament de cascún any dels dits dos anys vinthun milia e cent sous de reals de València, axí que'l preu del dit arrendament dels dits dos anys es en suma de quarantados milia e dosents sous de la dita moneda, lo qual preu desús dit dels dits dos anys, los damunt dits arrendadors sien tenguts e degen pagar franchament e sens algú salari.

Item, que si passat lo dit arrendament e aquell finit lo dit arrendador per

collir ses rendes e per comptar ab los dits vassalls del dit terme volien aturar algùn temps en Oliva que puguen romandre per hun any. E que per e pagar pendants puxen licitament e legititam fer aquells compulsions e descrets que dessús en lo temps del dit arrendament fer poder e açó fins sien contents.

Item que'l batlle dins quatre meses après del començament del temps del dit arrendament haia anar e declarar al dit arrendament los censals menuts que fan fadiga e luisme fahent aquell cens atorgar e confesar a aquell qui'l farà e sobre quina possessió e serietat. E si per ventura serà trobat en nom de altri o de persona morta aquell aclarir en manera que lo cens o dret pertanyent al arrendador no's puxa abcegar.

E axí mateix tota ora e quant que quant lo lo dit batlle rebrà algùn novell besanter haia aquell metre e fer metre en libre e memorial del dit arrendador per ço que son dret no sia perdut.

Item, que'l notari de la cort tengua en si lo libre cappatró dels censals menuts e en aquell no scriva degués mandaments sino ell o aquell qui ell o comanarà. E si lo dit arrendador ha mester trellat del libre cappatró que'l puxe haver. Em però que lo mudaments se haien affer per lo dit notari.

Item, si lo dit arrendador o collectors llurs hauràn o [*il·legible*] pendrà alguna cosa per avinença de les fadigues des dits censals que donen la mitat al senyor e açó sia a conenxença del dit arrendador de pedre o lezar o haien afermar les cartes de les ventes en poder del dit notari, lo qual après que rebudes haurà les dites cartes haia a scriure franquament e sens dret algú en lo dit libre de cappatró lo mudament de la [*il·legible*] senyoria de la cosa venuda e lo venent o comprant dins deu dies sien tenguts a carregar se o descarregar se e fer ho scriure al dit notari en cappatró sots pea de cinch sous pagadors en la forma desús dita, per tal que fent lo dit arrendament per lo dit libre de cappatró se trobe qui fa a senyor lo dit censal e de açó faça crida lo batlle.

Item, que lo dit senyor no puga sos plevesqua de les dites rendes o part de aquelles e los dits arrendadors no li sien tenguts res prestar del dit arrendament.

Item, quel's dits arrendadors han promés, es obliguen pagar e distribuir cascún any de les dites dos anyades los dits vinthun milia cent sous en e per los càrrechs e censals contenguts e declarats davall. E si per tarda del temps de la paga del censal algunes penes eren acusades [*il·legible*] e levades e messions daque'n fetes o dans donats en e dels béns e vassalls de la dita baronia o senyor de aquella que a tot aquell dan sien tengut lo dit arrendador.

Item, que si algùn dupte contrast o ambiguitat era entre lo dit senyor e lo dit arrendador per rahon dels presents capítols que'n haien a estar al dit e declaració de dos persones bones de plaça dels mercaders de València, ço és, hun per cascun part elegidor.

Les quantitats e pagaments del preu de cascún any del dit arrendament per

lo temps dels dits dos anys haien e sien tenguts fer lo dit arrendador e per lo dit noble senyor de la dita baronia a les persones e en los dits e terminis deiús scrits e declarats.

Giner

Primo, als hereus de micer Johan Ferrando / XII ll. X ss.
Item, a.N Johan Fenollosa / XX ll.
Item, als frares del Carme / XXX ll.

Febrer e març

Item, a mossen Johan Valleriola / XX ll.
Item, a madona Damata de Blanes / XIII ll. XV ss.
Item, a mossen Pere Sisquar / XVIII ll. XVIII ss. VIII
Item, a.N Bruscha / XI ll. V ss.
Item, a mossen Andreu Castella / XXXXVII ll. X ss.
Item, a mossen Alfonso Roiç / XXXVII ll. X ss.
Item, als hereus de mossen Gostantí / VII ll. II ss. II.

Abril e maig

Item, al spital d'En Conill / XXX ll.
Item, a Na Tosorina / VIII ll. XII ss. IIII
Item, a.N Francesch Castelló / XII ll. X ss.
Item, a mossen Luís de Castellví / XII ll. X ss.
Item, a Na Castelleta / VIII ll. V ss. IIII
Item, a.N Johan Ponç / XII ll. X ss.
Item, a.N Yodu, notari / VI ll. X ss. X
Item, als hereus d'En Bernat Johan / XV ll.
Item, a.N Johan Gomis / V ll. X ss.
Item, a mossén Johan Dexarch / XI ll. X ss.

Juny

Item, a.N Berthomeu de Cruylles / C ll.
Item, a.N Matheu Steve, prec (?) / XX ll.
Item, a.N Johan Martínez, notari / VIII ll. X ss. X
Item, a mossén Luís Valleriola / LXV ll.
Item, a mossén Pere Mercader o a mossén Sarçola / XXV ll.
Item, a. N Johan de Monpalau / XXXXII ll. XVII ss. V d.

Juliol

Item, a micer Johan Ferrando / XII ll. LX ss.
Item, a.N Johan Fenollosa / XX ll.

Item, als frares del Carme	/ XXX ll.
Agost	
Item, a mossén Johan Valleriola	/ XX ll.
Item, a.N Bruscha	/ XI ll. VI ss.
Item, als beneficiats de Sant Jordi	/ XXX ll.
Setembre	
Item, a mossén Andreu Castella	/ XXXVII ll. X ss.
Item, a mossén Alfonso Roiç	/ XXXVII ll. X ss.
Item, a.N Ramon Gostantí	/ VII ll. II sss. II d.
Octubre e novembre	
Item, a mossén Exarch	/ XII ll. X ss.
Item, al Spital d'En Conill	/ XXX ll.
Item, a.N Francesch Castelló	/ XII ll. X ss.
Item, a.N Yodu, notari	/ VI ll. X ss. X d.
Item, a Na Castelleta	/ VIII ll. V ss. III d.
Item, a Na Monsorina	/ VIII ll. XII ss. III d.
Item, a.N Manfré, scrivà	/ XVII ll. XVII ss. II d.
Item, a.N Johan Ponç	/ XII ll. X ss.
Item, als hereus d'En Bernat Johan	/ XV ll.
Item, a mossén Luís de Castellví	/ XII ll. X ss.
Item, a Na Pretusa	/ XXX ll.
Item, a.N Johan Gomiz	/ V ll. X ss.
Deembre	
Item, N'Anthoni Arrover	/ V ll.
Item, a mossén Anthoni de Castellví	
En dues pagues fan a veure los terminis	/ XXXXVI ll. VII ss. III d.
Item, a la muller de mossén Pere Mercader	/ X ll.

FONTS I BIBLIOGRAFIA

FONTS

- 1) Archivo Histórico Nacional
- 2) Arxiu del Regne de València (ARV)
 - Fons en dipòsit, núm. 662.
 - Fons en dipòsit, núm. 663.
 - Reial Cancelleria, núm. 129.
 - Reial Cancelleria, núm. 258.
 - Reial Cancelleria, núm. 305.
 - Manaments i Empares (1680).
 - Manaments i Empares (1611).
 - Manaments i Empares (1671).
 - Varia, núm. 821.
 - Reial Justícia, núm. 787 (1379).
- 3) Arxiu Parroquial de Santa Maria la Major d'Oliva (APSMO)
 1. Testaments i clàusules testamentàries per bé d'ànimes
 - Clàusules testamentàries (5 de juny de 1402), pergami 37.
 - Testaments i trasllats de clàusules testamentàries (1445-1679), caixa 22.
 - Testament (9 d'agost de 1476), pergami 27.
 2. Correspondència
 - Lletres (1490-1776), caixa 31.
 3. Propietats i rendes del clergat
 - Censal (segle xv), pergami 35.
 - Censal (28 de juny de 1452), pergami 29.
 - Censals (1470-1599), caixa 9.
 4. Plebania i beneficis
 - Institució de benefici (29 de novembre de 1427), pergami 30.
 5. Documents judicials
 - Processos (1475-1584), caixa 1.
 6. Poders i procuracions
 - Poders i procuracions (1463-1871), caixa 81/2.

4) Arxiu de Protocols del Patriarca de València (APPV)

Notari	Anys	Signatura
Carcí, Joan de	1466	21586
Cardona, Francesc	1430	6464
	1431	6463
	1432	6465
	1433	6466
	1465-1466	6482
Carries, Bernat	1490	20453
Ferrandis, Pere (júnior)	1466-1467	25783
Ivissa, Miquel	1490	23840
Queralt, Vicent	1381	1412
Santvicent, Joan	1395	18292
Saranyana, Lluís	1481	25586
Sendra, Andreu	1460-1463	24947
	1465	24949
Teixidor, Bernat	1402	26688
Vidal, Ramon	1425	14474
	1427	24915
	1428	28753
Vilardell, Jaume	1425	21668

BIBLIOGRAFIA

- ALONSO, J. E. (1998): *Història de la Safor*, Simat de la Valldigna.
- APARICI, J. (1997): *Manufacturas rurales y comercio interior valenciano: Segorbe en el siglo xv*, Castelló de la Plana [tesi doctoral].
- APARISI ROMERO, F. (2008): «Algunes consideracions sobre la vila d'Oliva als temps medievals», dins *Saitabi: Revista de la Facultat de Geografia i Història*, 58, València, pp. 81-92.
- ASSOCIACIÓ CULTURAL CENTELLES I RIUSECH (ed.) (1999): *Actes de les Ires Jornades Internacionals sobre la història dels Centelles i el Comtat d'Oliva* (Oliva, 18-20 d'abril de 1997), Oliva.
- AVENTÍN, M. (1996): «Estructures familiars i successió», dins RIQUER I PERMANYER, Borja de (dir.), *Història, política, societat i cultura dels Països Catalans: La forja dels Països Catalans, segles XIII-XV*, vol. III, Barcelona, pp. 140-149.
- BARCELÓ, C. (1982): *Toponímia aràbica del País Valencià: Alqueries i castells*, València.
- (1984): *Minorías islámicas en el País Valenciano: Historia y dialecto*, València.
- BAZZANA, A. (1983): «El món islàmic», dins NOVELL, N. i J. MUÑOZ (dir.), *El llibre de la Safor*, Sueca, pp. 249-256.
- (1984): «El yacimiento medieval de Santa Fe de Oliva (Valencia): Estudio de su cerámica», dins *Noticiario Arqueológico Hispánico*, 18, Madrid, pp. 255-339.
- (1987): «Una noria árabe en la huerta de Oliva (Valencia)», dins *II Congreso de Arqueología Medieval Española*, vol. II, Madrid, pp. 421-432.
- BAZZANA, A., i al. (1981): «Le site médiéval de Sant Antoni de Oliva (Valence)», dins *Archivo de Prehistoria Levantina*, XVI, València, pp. 561-574.
- (1987): *El yacimiento medieval de «Les Jovades», Oliva (Valencia)*, Oliva.
- BAZZANA, A. i P. GUICHARD (1987): «Estructures de poblament i organització de l'espai», dins *Ullal: Revista d'història i cultura*, 11, Gandia, pp. 40-50.
- BECEIRO, I. i R. CÓRDOBA DE LA LLAVE (1990): *Parentesco, poder y mentalidad: La nobleza castellana, siglos XII-XV*, Madrid.
- BELDA, M. A. (1965): *El régimen matrimonial de bienes en los «Furs de Valencia»: contribución al estudio de las instituciones del derecho histórico valenciano*, València.

- BELENGUER, E. (1976): *València en la crisi del segle xv*, Barcelona.
- (1984): *Jaume I a través de la història*, València.
- BELTRÁN, M. A.; IGUAL, D.; LLIBRER, J. A.; NAVARRO, G. i R. SIXTO (1995): «Prosopografias y perfiles sociales: proyectos de historia urbana sobre Valencia medieval», dins BARROS, C. (ed.), *Historia a debate*, Santiago de Compostel·la, pp. 189-198.
- BLAY, J. (1960): *Documentos y datos para la historia de Oliva*, Oliva.
- BOCCHI, F. (1984): «La famiglia contadina in alcune zone della pianura bolognese alla metà del Quattrocento», dins COMBA, R.; PICCINI, G. i G. PINTO, *Strutture familiari, epidemie, migrazioni nell'Italia medievale*, Nàpols, pp. 219-238.
- BOIS, G. (1980): «Què és el feudalisme?», dins *L'Avenç*, 33, Barcelona, p. 24.
- (1988): *La crisi del feudalisme a Europa a la fi de l'Edat Mitjana*, Barcelona.
- (1997): *La revolución del año mil*, Barcelona.
- (2001): *La gran depresión medieval: siglos XIV-XV: el precedente de una crisis sistémica*, València.
- BORDES, J. (2001): «Mercat de la terra i producció agrària a Oliva en el primer terç del segle xv», dins *Cabdells: Revista d'investigació de l'Associació Cultural Centelles i Riusech*, 3, Oliva, pp. 11-28.
- BRAMON, D. (1981): *Contra moros i jueus: Formació i estratègia d'unes discriminacions al País Valencià*, València.
- BRENNER, R. (1983): «Estructura agraria de clases y desarrollo económico preindustrial», dins *Debats: Revista de cultura, poder i societat*, 5, València, pp. 69-92.
- BRESCH, H. (1988): «La Europa de las ciudades y de los campos (siglos XIII-XV)», dins BURGUIÈRE, A., *Historia de la familia*, Madrid, pp. 401-438.
- BURNS, R. I. (1981a): *Jaume I i els valencians del segle XIII*, València.
- (1981b): «Los mudéjares de Valencia: temas y metodología», dins *Actas del I Simposio Internacional de Mudejarismo* (Terol, 1975), Terol, pp. 453-497.
- (1982): *El Reino de Valencia en el siglo XIII (Iglesia y Sociedad)*, vol. I, València.
- (1987a): *Colonialisme medieval: Explotació postcroada de la València islàmica*, València.
- (1987b): *Moros, cristians i jueus en el regne croat de València*, València.
- (1988): *Societat i documentació en el regne croat de València*, València.
- (1990): *L'Islam sota els croats*, València.
- (1995): *Els fonaments del regne croat de València: Rebel·lió i recu-*

- peració, 1257-1263: Diplomataris del regne croat de València*, vol. II, València.
- CAMARENA, J. (1959-1961): *Colección de inéditos para la historia de Gandia y su comarca*, Gandia.
- (1984): *La Safor del segle VIII al XVII*, Gandia.
- (1986): «Reconquista y repoblación en la comarca de Gandia», dins *VI Curso de Historia y Cultura Valenciana*, Gandia, pp. 109-127.
- (1988): «De la historia de Oliva y Rebollet», dins *Iniciación a la historia de Oliva*, Oliva, pp. 125-243.
- CAMMAROSANO, P. (1977): «Les structures familiales dans les villes de l'Italie communale, XIe-XIVe siècles», dins ÉCOLE FRANÇAISE DE ROME (ed.), *Famille et parenté dans l'Occident médiéval*, Roma, p. 181-194.
- CÁRCEL, M. M. i J. V. BOSCA (1996): *Visitas pastorales de Valencia (siglos XIV-XV)*, València.
- CARDELLS, F. (2000): «La llar al xv. Aproximació al bastiment material i simbòlic de les unitats familiars de la comarca a les coordenades temporals baixmedievales», dins *Actes del I Congrés d'Estudis de l'Horta Nord*, València, pp. 139-149.
- CARDON, D. (1999): *La draperie au Moyen Âge: Essor d'une grande industrie européenne*, París.
- CARRERES ZACARÉS, S. (1925): *Ensayo de una bibliografía de libros de fiestas celebradas en Valencia y su antiguo reino*, València.
- CARUANA I REIG, José Barón de San Petrillo (1946): *Los Cruilles y sus alianzas: Nobiliario valenciano*, València.
- CASTELL, J. (1996): *Sacerdotes y religiosos en Santa María la Mayor de Oliva (1326-1996)*, València.
- CASTILLO, J. (1997): *Els conflictes de l'aigua a la Safor medieval*, Gandia.
- (1999a): *Alfons El Vell: Duc Reial de Gandia*, Gandia.
- (1999b): «Els feudals i la introducció de la canyamel a la Safor del segle xv», dins *Afers: fulls de recerca i pensament*, 32, Catarroja, pp. 101-122.
- CASTILLO, S. (coord.) (1996): *El trabajo a través de la historia*, Madrid.
- CENTRO ITALIANO DI STUDI DI STORIA ED'ARTE (ed.) (1984): *Artigiani e salariati: Il mondo del lavoro nell'Italia dei secoli XII-XV*, [Atti del X Convegno Internazionale di Studi (Pistoia, 9-13 d'octubre de 1981)], Pistoia.
- CERVANTES, F. J. i V. E. MARÍN (1995): «Un proyecto de investigación microhistórica: Benaguasil i la Pobla de Vallbona, dos comunidades campesinas del País Valenciano en la segunda mitad del siglo xv», dins BARROS, C. (ed.), *Historia a debate*, Santiago de Compostela, pp. 223-233.
- CHABÀS, R. (1886-1887): «La cosecha del azúcar en el reino de Valencia», dins *El Archivo*, t. I, Dénia, pp. 43-44, 53-54 i 59-61.

- (1887-1888): «El capitán Carroz», dins *El Archivo*, t. II, Dénia, pp. 30-36 i 77-84.
- CHABOT, I. (1996): «Risorse e diritti patrimoniali», dins GROPPI, A. (dir.), *Il lavoro delle donne. Parte I: L'età medievale*, Roma-Bari, p. 47-70.
- CHALMETA, P. (1989): «Estructuras socio-económicas musulmanas», dins GENERALITAT VALENCIANA (ed.), *En torno al 750 Aniversario: Antecedentes y consecuencias de la conquista de Valencia*, vol. I, València, pp. 13-52.
- COTS, F. (1989): *Estudio histórico-artístico del templo de Santa María la Mayor*, Oliva.
- CRUSELLES, E. (1999): «La población de la ciudad de Valencia en los siglos XIV y XV», dins *Revista d'Història Medieval*, 10, València, pp. 45-84.
- CRUSELLES, J. M. (1990): «Movilidad social y estrategias familiares en el medio urbano bajomedieval», dins *Millars: Geografia i Història*, XIII, Castelló de la Plana, pp. 89-94.
- (1995): «Producción y autoconsumo en contratos agrarios de la huerta de Valencia (siglos XIV-XV)», dins *Col·loqui d'Història de l'Alimentació a la Corona d'Aragó* (Lleida, 1995), vol. II, Lleida, p. 61-78.
- (1996): «Ideales sociales y estrategias familiares en el mundo urbano: La ciudad de Valencia, 1485-1500», dins ENCISO RECIO, L. M. (coord.), *La burguesía española en la Edad Moderna*, Madrid, t. II, pp. 1369-1383.
- (2000): «Los Borja en Valencia: Nota sobre historiografía, historicismo y pseudohistoria», dins *Revista d'Història Medieval*, 11, València, pp. 279-305.
- CRUSELLES, J. M., i al. (1986): *L'Arxiu Parroquial de Santa Maria la Major d'Oliva*, Oliva.
- CRUSELLES, J. M. i R. NARBONA (1986): «Los modelos alimentarios de una sociedad jerarquizada: Occidente en la Edad Media», dins *Debats: Revista de cultura, poder i societat*, 16, València, pp. 72-83.
- CUADRADA, C. (1997): «Senyors i ciutadans: les senyories catalanes a la baixa Edat Mitjana», dins *Revista d'Història Medieval*, 8, València, pp. 57-77.
- D. A. (1979): *Iniciación a la historia de Oliva*, Oliva.
- DEPUTAZIONE DI STORIA PATRIA PER LA CALABRIA (ed.) (1993): *Mestieri, lavoro e professioni nella Calabria medievale: Tecniche, organizzazioni, linguaggi* [Atti dell'VIII Congresso Storico Calabrese (Palmi, 19-22 de novembre de 1987)], Mesina.
- DOLAN, C. (ed.) (1991): *Travail et travailleurs en Europe au Moyen Âge et au début des temps modernes*, Toronto.
- DONDARINI, R. (1984): «La famiglia contadina in alcune zone dell contado bolognese alla fine del Trecento», dins COMBA, R.; PICCINI, G. i G.

- PINTO, *Strutture familiari, epidemie, migrazioni nell'Italia medievale*, Nàpols, pp. 201-218.
- DUBY, G. (1995): *La época de las catedrales. Arte y sociedad, 980-1420*, Madrid.
- DUPAQUIER, J. (1980): «Sans mariages ni sépultures, la reconstitution des familles est-elle possible?», dins *Annales de Démographie Historique*, 1, París, pp. 53-65.
- ÉCOLE FRANÇAISE DE ROME (ed.) (1988): *Mélanges de l'école française de Rome: Moyen Age, Temps Moderns*, t. 100-1, Roma.
- EIRAS, A. (1984): «La metodología de la investigación histórica sobre documentación notarial: Para un estudio de la cuestión: Introducción general», dins EIRAS, Antonio (coord.), *La documentación notarial y la historia: Actas del II Coloquio de Metodología Histórica Aplicada* (Santiago de Compostel·la, 27 de setembre-1 d'octubre de 1982), vol. 1, Santiago de Compostel·la, pp. 13-30.
- EIXIMENIS, Francesc (1927): *Regiment de la cosa pública*, Barcelona.
- ENDREI, W. (1968): *L'évolution des techniques du filage et du tissage, du Moyen Âge à la révolution industrielle*, París-La Haia.
- EPALZA, M. de (1985): «Un "modelo operativo" de urbanismo musulmán», dins *Sharq al-Andalus: Estudios Árabes*, 2, Alacant, pp. 137-149.
- (1988): «L'ordenació del territori del País Valencià abans de la conquesta, segons Ibn Al-Abbar (s. XIII)», dins *Sharq al-Andalus: Estudios Árabes*, 5, Alacant, pp. 41-67.
- (1989): *Civilització trencada: l'Islam a València*, València.
- (1995): «Mutaciones urbanísticas debidas a la transformación de mezquitas en iglesias», dins *VI Simposio Internacional de Mudejarismo* (Terol, 16-18 de setembre de 1993), Terol, pp. 501-518.
- ESTEVE, A. (1886-1887): «El castillo de Rebollet», dins *El Archivo*, t. I, Dénia, pp. 69-71 i 77-78.
- ESTEVE BLAY, A. (coord.) (1997): *El Palau dels Centelles d'Oliva: Recull gràfic i documental*, Oliva.
- FEBRER, M. V. (1991): «Antecedentes y configuración de los consejos de viejos en las aljamas de moros valencianas», dins *Actas del V Simposio Internacional de Mudejarismo* (Terol, 13-15 de setembre de 1990), Terol, pp. 147-169.
- (1992): «Los tribunales de los alcaides moros en las aljamas mudéjares valencianas», dins *Anuario de Estudios Medievales*, 22, Madrid, pp. 45-78.
- (1993): «La administración económica de las aljamas mudéjares valencianas a través del estudio del oficio de alamin», dins *IV Simposio Internacional de Mudejarismo* (Terol, 17-19 de setembre de 1987), Terol, pp. 216-280.

- (1996): «El arrendamiento de servicios agrícolas y sus formas de remuneración en las aljamas mudéjares valencianas», dins *VI Simposio Internacional de Mudejarismo* (Terol, 16-18 de setembre de 1993), Terol, pp. 297-310.
- FERRANDO, A. (ed.) (1978): *Llibre del Repartiment de Valencia*, València.
- FERRER, M. T. (1996): «Els grups d'elit: la noblesa i la clerecia», dins RÍQUER I PERMANYER, Borja de (dir.), *Història, política, societat i cultura dels Països Catalans: La forja dels Països Catalans, segles XIII-XV*, vol. III, Barcelona, pp. 162-184.
- FONTAVELLA, V. (1952): *La Huerta de Gandia*, Saragossa.
- FOSSIER, R. (1985): *Historia del campesinado en el Occidente medieval (siglos XI-XIV)*, Barcelona.
- FONDAZIONE CENTRO ITALIANO DI STUDI SULL'ALTO MEDIOEVO (ed.) (1983): *Lavorare nel medio evo: Rappresentazioni ed esempi dall'Italia dei secc. X-XVI* [Atti del XXI Convegno Storico Internazionale (Todi, 12-15 d'octubre de 1980)], Todi.
- FURIÓ, A. (1982): *Camperols del País Valencià: Sueca, una comunitat rural a la tardor de l'Edat Mitjana*, València.
- (1990): «Tierra, familia y transmisión de la propiedad en el País Valenciano durante la Baja Edad Media», dins PASTOR DE TOGNERI, Reyna (coord.), *Relaciones de poder, de producción y de parentesco en la Edad Media y Moderna: Aproximación a su estudio*, Madrid, pp. 305-328.
- (1991): «Les comunitats rurals de l'Horta-Sud de l'Edat Mitjana als temps moderns», dins *Afers: fulls de recerca i pensament*, 11/12, Cartarroja, pp. 31-55.
- (1993): «Crédito y endeudamiento: el Censal en la sociedad rural valenciana (siglos XIV-XV)», dins SERRANO MARTÍN, Eliseo i Esteban SARASA SÁNCHEZ (coord.), *Señorío y feudalismo en la Península Ibérica (siglos XII-XIX)*, vol. I, Saragossa, pp. 501-534.
- (1995a): «El mercado de la tierra en el País Valenciano a finales de la Edad Media», dins *Hispania: Revista española de historia*, vol. LV, 191, Madrid, pp. 887-919.
- (1995b): *Història del País Valencià*, València.
- (1996a): «Entre la complémentarité et la dépendance: rôle économique et travail des femmes et des enfants dans le monde rural valencien au bas Moyen Age», dins *Médiévales: Langue, Textes, Histoire*, 30, París, pp. 23-34.
- (1996b): «Introducció», dins *Revista d'Història Medieval*, 7, València, pp. 9-20.
- (1997): «Noblesa i poder senyorial al País Valencià en la Baixa Edat Mitjana», dins *Revista d'Història Medieval*, 8, València, p. 109-152.

- FURIÓ, A. i F. GARCIA GARCIA (1983): «El feudalisme valencià: un assaig d'interpretació», dins *Debats: Revista de cultura, poder i societat*, 5, València, pp. 33-42.
- (1986): «Dificultats agràries en la formació del feudalisme al País Valencià», dins *Estudi General: Revista de la Facultat de Lletres de la Universitat de Girona*, 5-6, Girona, pp. 291-310.
- FURIÓ, A.; GARCÍA MARSILLA, J. V.; MIRA, A. J.; VERCHER, S i P. VICIANO (1993): «Endeutament i morositat en una comunitat rural. El censal a Sueca a finals del segle XV», dins *Actes de la V Assemblea d'Història de la Ribera* (Almussafes, 1988), Almussafes, pp. 119-165.
- FURIÓ, A.; MIRA, A. J. i P. VICIANO (1994): «L'entrada en la vida dels joves en el món rural valencià a finals de l'Edat Mitjana», dins *Revista d'Història Medieval*, 5, València, pp. 75-106.
- GARCIA-OLIVER, F. (1982): «Hòmens de vila contra cavallers a la Safor del Quatre-cents: les manifestacions d'una crisi?», dins *Guaita*, 1, Gandia, pp. 26-34.
- (1983): *El naixement del monestir cistercenc de la Valldigna*, València.
- (1991): *Terra de feudals: El País Valencià en la tardor de l'edat mitjana*, València.
- (1997): «Estructura agrària i crisi rural: La Corona d'Aragó en el tombant de l'Edat Mitjana», dins SERRANO MARTÍN, Eliseo i Esteban SARRASA SÁNCHEZ (coord.), *La Corona de Aragón y el Mediterráneo: siglos XV-XVI*, Saragossa, pp. 41-62.
- (1998): *Cistercencs del País Valencià: El monestir de Valldigna, 1298-1530*, València.
- (1999): «Les companyies del trapig», dins *Afers: fulls de recerca i pensament*, 32, Catarroja, pp. 167-194.
- GARCÍA DE CORTÁZAR, J. A. (1988): *La sociedad rural en la España medieval*, Madrid.
- GARCÍA MARSILLA, J. V. (1996a): «Hábitat rural y penetración del capital urbano en la huerta de Xàtiva a finales de la Edad Media», dins *VI Simposio Internacional de Mudejarismo* (Terol, 16-18 de setembre de 1993), Terol, pp. 789-802.
- (1996b): «La génesis de la fiscalidad municipal en la ciudad de Valencia (1238-1366)», dins *Revista d'Història Medieval*, 7, València, pp. 149-170.
- (1997): «De cristianos a mudéjares: La comunidad rural de Turís en el siglo XV», dins *Actes de la VI Assemblea d'Història de la Ribera* (Alzira, 24-25 d'abril de 1993), vol. I, Alzira, pp. 305-326.
- GARCIA SANZ, A. (1961): «El censal», dins *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, XXXVII, Castelló de la Plana, pp. 281-310.

- GEURREAU-JALABERT, A. (1984): «Sobre las estructuras de parentesco en la Europa medieval», dins FIRPO, A. R. (coord.), *Amor, familia, sexualidad*, Barcelona, pp. 59-89.
- GIL PERICÁS, F. (1999): «El sistema benefical de l'església de Santa Maria la Major d'Oliva. Del segle XIV al segle XIX», dins *Cabdells: Revista d'investigació de l'Associació Cultural Centelles i Riusech*, 1, Oliva, pp. 51-78.
- GLICK, T. F. (1988): *Regadío y sociedad en la Valencia medieval*, València.
- (1999): «De l'Est a l'Oest. Observacions sobre la difusió de la canyamel a l'Edat Mitjana», dins *Afers: fulls de recerca i pensament*, 32, Catarroja, pp. 13-17.
- GLICK, T. F.; GUINOT E. i L. P. MARTÍNEZ (ed.) (2000): *Els molins hidràulics valencians: Tecnologia, història i context social*, València.
- GOODY, J. (1986): *La evolución de la familia y del matrimonio en Europa*, Barcelona.
- GUAL CAMARENA, M. (1949): «Mudéjares valencianos. Aportaciones para su estudio», dins *Saitabi: Revista de la Facultat de Geografia i Història*, 8, València, pp. 165-199.
- GUICHARD, P. (1980): «La repoblación y la condición de los musulmanes», dins *Nuestra Historia*, vol. 1, València, pp. 44-65 i 84-96.
- (1986): «El siglo XIII valenciano: del sistema socio-político “tributario-mercantil” musulmán al régimen señorial y feudal cristiano», dins *Áreas: Revista Internacional de Ciencias Sociales*, Múrcia, pp. 53-58.
- (1987): «Las comunidades rurales en el País Valenciano (siglos XI-XIV)», dins *Estudios sobre historia medieval*, València, pp. 237-264.
- (2001): *Al-Andalus frente a la conquista cristiana. Los musulmanes de Valencia (siglos XI-XIII)*, València.
- GUICHARD, P. i N. ANCOCHEA (1976): *Al-Andalus: Estructura antropológica de una sociedad islámica en Occidente*, Barcelona.
- GUILLOT, M. D. i J. A. OBARRIO (2000): «La voz “Donatio propter nuptias, sponsalitium, creix” en el Derecho Medieval de Valencia y Cataluña», dins *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, LXXVI, Castelló de la Plana, pp. 75-90.
- GUINOT, E. (1986): *Feudalismo en expansión en el norte valenciano*, Castelló de la Plana.
- (1989): «Els senyorijs de la noblesa valenciana a l'època de Pere el Gran (1276-1285)», dins UNIVERSITAT DE VALÈNCIA, *Estudios en recuerdo de la profesora Sylvia Romeu Alfaro*, València, t. 1, pp. 489-502.
- (1991): *Cartes de poblament medievals valencianes*, València.
- (1992a): «Los mudéjares de la Valencia medieval: renta y señorío», dins *Áreas: Revista Internacional de Ciencias Sociales*, 14, Múrcia,

- pp. 27-48.
- (1992b): «Senyoriu i reialenc al País Valencià a les darreries de l'època medieval», dins AJUNTAMENT DE VALÈNCIA, *Lluís de Santàngel i el seu temps: Congrés internacional* (València, 5-8 d'octubre de 1987), València, pp. 185-204.
- (1993): «Sobre la depredació dels drets dels sarraïns valencians per part de les comunitats cristianes: Un exemple de la baronia d'Arenós a inicis del segle XV», dins *Saitabi: Revista de la Facultat de Geografia i Història*, 43, València, pp. 157-166.
- (1997): «La creació de les senyories en una societat feudal de frontera: el Regne de València (segles XIII-XIV)», dins *Revista d'Història Medieval*, 8, València, pp. 79-108.
- (1999): *Els fundadors del regne de València: Repoblament, antroponímia i llengua a la València medieval*, vol. 1, València.
- GUIRAL, J. (1989): *Valencia, puerto mediterráneo en el siglo XV (1410-1525)*, València.
- (1994): «La diffusion et la production de la canne à sucre (XIIIe-XVIe)», dins *Anuario de Estudios Medievales*, 24, Madrid, pp. 225-245.
- GURREA, V. (1984): *Bibliografia històrica de la Safor*, Gandia.
- HAMESSE, J. i C. MURAILLE-SAMARAN (ed.) (1987): *Le travail au Moyen Âge: Une approche interdisciplinaire* [Actes du Colloque International (Louvain-la-Neuve, 21-23 de maig de 1987)], Louvain-la-Neuve.
- HEERS, J. (1978): *El clan familiar en la Edad Media*, Barcelona.
- HILTON, R. (1980): «Una crisi del feudalisme», dins *L'Avenç*, 33, pp. 31-40.
- (1988): *Conflicto de clases y crisis del feudalismo*, Barcelona.
- HINOJOSA, J. (1991): «Señorío y fiscalidad mudéjar en el reino de Valencia», dins *Actas del V Simposio Internacional de Mudejarismo* (Terol, 13-15 de setembre de 1990), Terol, pp. 105-134.
- (1993): «Crevillente: una comunidad mudéjar en la Gobernación de Orihuela en el siglo XV», dins *IV Simposio Internacional de Mudejarismo* (Terol, 17-19 de setembre de 1987), Terol, pp. 307-318.
- (1995): «El trabajo mudéjar en la Valencia medieval», dins *VI Simposio Internacional de Mudejarismo* (Terol, 16-18 de setembre de 1993), Terol, pp. 57-84.
- HUGHES, D. O. (1976): «Struttura familiare e sistemi de successione ereditaria nei testament dell'Europa medievale», dins *Quaderni Storici*, 33, Bologna, pp. 929-952.
- IGUAL, D. (2000): «Sucre i comerç internacional al voltant del 1500», dins CONSELLERIA DE CULTURA I EDUCACIÓ (ed.), *Sucre & Borja: La canyamel dels Ducs: Del trapig a la taula* [catàleg de l'exposició (Gandia, 21 de desembre de 2000-23 de febrer de 2001)], València.

- IGUAL, D.; LLIBRER, J. A. i G. NAVARRO (1995): «Materias primas y manufacturas textiles en las aljamas rurales valencianas de la baja Edad Media», dins *VI Simposio Internacional de Mudejarismo* (Terol, 16-18 de setembre de 1993), Terol, pp. 311-327.
- ISTITUTO INTERNAZIONALE DI STORIA ECONOMICA (ed.) (1991): *Forme ed evoluzione del lavoro in Europa (secoli XIII-XVIII)* [Atti della Tredicesima Settimana di Studio (Prato, 2-7 de maig de 1981)], Florència.
- IRADIEL, P. (1974): *Evolución de la industria textil castellana en los siglos XIII-XVI: Factores de desarrollo, organización y costes de la producción manufacturera en Cuenca*, Salamanca.
- (1983a): «Estructuras agrarias y modelos de organización precapitalista en Castilla», dins *Studia Historica: Historia Medieval*, 1, Salamanca, pp. 87-112.
- (1983b): «Introducción al debate de Robert Brenner», dins *Debats: Revista de cultura, poder i societat*, 5, València, pp. 61-68.
- (1986): «Familia y función económica de la mujer en actividades no agrarias», dins UNIVERSIDAD COMPLUTENSE (ed.), *La condición de la mujer en la Edad Media: actas del coloquio celebrado en la Casa de Velázquez, del 5 al 7 de noviembre de 1984*, Madrid, pp. 223-260.
- (1990a): «Cristianos feudales en Valencia. Aspectos sobre la formación del territorio y de la sociedad», dins MAÍLLO SALGADO, F. (ed.), *España, Al-Andalus, Sefarad: Síntesis y nuevas perspectivas*, Salamanca, pp. 49-67.
- (1990b): «El mundo urbano: propuestas y perspectivas de la investigación medieval», dins *Millars: Geografía i Història*, 13, Castelló de la Plana, pp. 57-66.
- (1993): «Economía y sociedad feudo-señorial: cuestiones de método y de historiografía medieval», dins SERRANO MARTÍN, Eliseo i Esteban SARASA SÁNCHEZ (coord.), *Señorío y feudalismo en la Península Ibérica (siglos XII-XIX)*, vol. I, Saragossa, pp. 17-50.
- (1996): «El treball agrícola i la vida a pagès», dins RIQUER I PERMANYER, Borja de (dir.), *Història, política, societat i cultura dels Països Catalans: La forja dels Països Catalans, segles XIII-XV*, vol. III, Barcelona, pp. 108-109.
- IRADIEL, P.; IGUAL, D.; NAVARRO, G. i J. APARICI (1995): *Oficios artesanales y comercio en Castelló de la Plana (1371-1527)*, Castelló de la Plana.
- JAUME I, REI D'ARAGÓ (1982): *Crònica o Llibre dels Feits*, Barcelona [edició a cura de Ferran Soldevila].
- KAPLISCH, C. i M. DEMONET (1972): «“A uno pane e uno vino”: la famille rurale toscane au début du xvè siècle», dins *Annales*, 4-5, Florència, pp.

873-901.

- LALIENA, C. (1997): «Señoríos en una era de crisis. Los dominios de las Casas de Luna e Híjar en la Tierra de Belchite (Zaragoza), 1360-1450», dins *Revista d'Història Medieval*, 8, València, pp. 175-216.
- LE GOFF, J. (1983): «Pour une étude du travail dans les idéologies et les mentalités du Moyen Âge», dins FONDAZIONE CENTRO ITALIANO DI STUDI SULL'ALTO MEDIOEVO (ed.), *Lavorare nel medio evo: Rappresentazioni ed esempi dall'Italia dei secc. X-XVI* [Atti del XXI Convegno Storico Internazionale (Todi, 12-15 d'octubre de 1980)], Todi, pp. 9-34.
- (1990): «Le travail dans les systèmes de valeur de l'Occident médiéval», dins HAMESSE, J. i C. MURAILLE-SAMARAN (ed.), *Le travail au Moyen Âge: Une approche interdisciplinaire* [Actes du Colloque International (Louvain-la-Neuve, 21-23 de maig de 1987)], Louvain-la-Neuve, pp. 7-21.
- LEVEROTTI, F. (1984): «La famiglia contadina lucchese all'inizio del '400», dins COMBA, R.; PICCINI, G. i G. PINTO, *Strutture familiari, epidemie, migrazioni nell'Italia medievale*, Nàpols, pp. 237-268.
- LEVI, G. (1989): «El mercat de la terra: Anglaterra, Amèrica colonial, Índia i un poble del Piemont en el segle XVII», dins DIPUTACIÓ DE VALÈNCIA, *L'Espai viscut: Col·loqui Internacional d'Història Local* (València, 7-9 de novembre de 1988), València, pp. 225-257.
- LEVI, G. i J. GÓMEZ REA (1990): *La herencia inmaterial: La historia de un exorcista piemontés del siglo XVII*, Madrid.
- LLIBRER, J. A. (1995): *Artesanado y formas de la producción textil rural: Centenaria (1469-1487)*, València [tesi de llicenciatura].
- (1996): *Godella, una comunidad rural en la Baja Edad Media*, Godella.
- (2000): «Feudalisme i paisatge: Xarxa senyorial, comunitat rural i família (Godella a finals del segle XV)», dins *Actes del I Congrés d'Estudis de l'Horta Nord*, València, pp. 125-139.
- (2002): *El finestrat gòtic: L'església i el poble de Lliria als segles medievals*, Lliria [en premsa].
- LLIBRER, J. A. i G. NAVARRO (1992): «Indústria tèxtil del món rural: la Vall d'Albaida i el Comtat a les darreries del segle XV», dins *Almaig: Estudis i Documents*, 8, Ontinyent, pp. 17-23.
- LÓPEZ, C. (2005): *Nobleza y poder político en el Reino de Valencia (1416-1446)*, València.
- LÓPEZ, V. i J. A. NIETO (1996): «Introducción», dins LÓPEZ BARAHONA, Victoria i José Antolín NIETO SÁNCHEZ (ed.), *El trabajo en la encrucijada: Los artesanos urbanos en la Europa de la Edad Moderna*, Madrid.
- LÓPEZ ELUM, P. (1994): *La alquería islámica en Valencia: Estudio arqueológico de Bofilla, siglos XI a XIV*, València, 1994.

- (1995): *La conquista y repoblación valenciana durante el reinado de Jaime I*, València.
- MARANGES, I. (1991): *La indumentària civil catalana: segles XIII-XV*, Barcelona.
- MARTÍN CEA, J. C. (1996): «El trabajo en el mundo rural bajomedieval castellano», dins VACA LORENZO, Ángel (coord.), *El trabajo en la historia* [Séptimas Jornadas de Estudios Históricos (Salamanca, 1995)], Salamanca, pp. 91-128.
- MARTÍNEZ, L. P. (1999): «Feudalismo, capital mercantil i desenvolupament agrari a la València del segle XV: El plet de la canyamel», dins *Afers: fulls de recerca i pensament*, 32, Catarroja, pp. 123-149.
- MARZAL, F. J. (1999): *Los esclavos sarracenos en Valencia a inicios del siglo XV (1409-1425)*, València [tesi de llicenciatura].
- (2000): «La redempció d'esclaus sarraïns per musulmans del Camp de Túria entre els segles XIV i XV», dins *Mirades al Camp del Túria*, 2, Benaguasil, pp. 23-30.
- MESTRE, F. (1997): «Apunts biogràfics dels Centelles i Riusech», dins ESTEVE BLAY, A. (coord.), *El Palau dels Centelles d'Oliva: Recull gràfic i documental*, Oliva, pp. 43-75.
- MEYERSON, M. (1994): *Els musulmans de València en l'època de Ferran i Isabel*, València.
- MILLET, H. (ed.) (1985): *Informatique et prosopographie: Actes de la Table Ronde du C.N.R.S.* (París, 25-26 d'octubre de 1984), París.
- MIRA, A. J. i P. VICIANO (1996): «La construcció d'un sistema fiscal: municipis i impost al País Valencià (segles XIII-XIV)», dins *Revista d'Història Medieval*, 7, València, pp. 135-148.
- MIRALLES, Melcior (1932): *Dietari del capellà d'Alfons el Magnànim*, València: Acció Bibliogràfica Valenciana [a cura de Josep Sanchis i Sivera].
- MONTANARI, M. (1984): «Strutture familiari e forme di conduzione fondiaria durante il Medioevo: Spunti per una storia della società contadina nella Romagna dei secoli X-XIII», dins COMBA, R.; PICCINI, G. i G. PINTO, *Strutture familiari, epidemie, migrazioni nell'Italia medievale*, Nàpols, pp. 193-200.
- (1987): «Estructuras familiares y formas de explotación agrarias un caso italiano: Romagna, siglos IX-XIV», dins *Studia Historica: Historia medieval*, 5, Salamanca, pp. 7-16.
- (1989): *Alimentazione e cultura nel Medioevo*, Roma-Bari.
- MULLER, P. E. (1997): «El Palau d'Oliva dels Centelles», dins ESTEVE BLAY, A. (coord.), *El Palau dels Centelles d'Oliva: Recull gràfic i documental*, Oliva, pp. 89-144.
- (1999): «A la recerca del palau», dins *Cabdells: Revista d'investigació de l'Associació Cultural Centelles i Riusech*, 1, Oliva, pp. 21-28.

- MÜNZER, J. (1991): *Viaje por España y Portugal (1494-1495)*, Madrid.
- NARBONA, R. (1999): «El método prosopográfico y el estudio de las élites de poder bajomedievales», dins UNIVERSIDAD DE ZARAGOZA (ed.), *Aragón en la Edad Media: El estado en la Baja Edad Media: Nuevas perspectivas metodológicas* (Seminario de Historia Medieval), Saragossa, pp. 31-49.
- NAVARRO, G.; IGUAL, D. i J. APARICI (1999): «Los inmigrantes y sus formas de inserción social en el sistema urbano del Reino de Valencia (siglos XIV-XVI)», dins *Revista d'Història Medieval*, 10, València, pp. 161-199.
- OLASO, V. (1987a): *Catàleg de pergamins de l'Arxiu Municipal de Gandia (1268-1683)*, València.
- (1987b): «L'endeutament censal a la vila de Gandia durant la Baixa Edat Mitjana», dins *Ullal: Revista d'història i cultura*, 11, Gandia, pp. 51-64.
- ORTÍ, P.; SÁNCHEZ, M. i M. TURULL (1996): «La génesis de la fiscalitat municipal en Cataluña», dins *Revista d'Història Medieval*, 7, València, pp. 115-134.
- PALERMO, L. (1997): *Sviluppo economico e società preindustriali: Cicli, strutture e congiunture in Europa dal Medioevo alla prima età moderna*, Roma.
- PASTOR I FLUIXÀ, J. (1993): «Nobles i cavallers al País Valencià», dins *Saitabi: Revista de la Facultat de Geografia i Història*, 43, València, pp. 13-54.
- PASTOR ZAPATA, J. L. (1984): «Censales y propiedad feudal: El Real de Gandia, 1407-1550», dins *En la España Medieval* [exemplar dedicat a Ángel Ferrari Núñez], 5, pp. 735-766.
- (1990): *El ducado de Gandía: aproximación al estudio de un señorío valenciano en el tránsito de la Edad Media a la Moderna*, Madrid.
- PÉREZ PÉREZ, M. D. (1971): *El Llibre Blanch de la Governació*, València.
- PILES, L. (1969): *Apuntes para la historia económico-social de Valencia durante el siglo xv*, València.
- (1978): *La población de Valencia a través de los «llibres de avehinament», 1400-1449*, València.
- POERCK, G. de (1951): *La draperie médiévale en Flandre et en Artois, technique et terminologie*, Bruges.
- PONS, F. (1979): *Trapig: La producció de azúcar en la Safor (siglos XIV-XVIII)*, Gandia.
- (1999): «Les inquietuds literàries de la família Centelles Riu-Sec», dins ASSOCIACIÓ CULTURAL CENTELLES I RIUSECH (ed.), *Actes de les Ires Jornades Internacionals sobre la història dels Centelles i el Comtat*

- d'Oliva* (Oliva, 18-20 d'abril de 1997), Oliva, pp. 17-46.
- PONS, V. (1995): *El señorío de Sumacàrcer en la Baja Edad Media: De mudéjares a moriscos*, València.
- REY, M. del (2001): «Les cases del carrer Tamarit en Oliva», dins *Cabdells: Revista d'investigació de l'Associació Cultural Centelles i Riusech*, 3, Oliva, pp. 119-140.
- ROCA TRAVER, F. (1952): «Un siglo de vida mudéjar en la Valencia medieval (1238-1338)», dins *Estudios de Edad Media de la Corona de Aragón*, v, Saragossa, pp. 115-208.
- RODRÍGUEZ, M. (1993): «La propiedad de la tierra en el reino de Murcia durante la Baja Edad Media», dins SERRANO MARTÍN, Eliseo i Esteban SARASA SÁNCHEZ (coord.), *Señorío y feudalismo en la Península Ibérica (siglos XII-XIX)*, vol. I, Saragossa, pp. 315-336.
- ROMÁN, I.; SESER, R. i M. P. AGUILÓ (1987), «Formas constructivas en alquerías valencianas de finales del siglo XV: Aportación documental», dins *II Congreso de Arqueología Medieval Española*, vol. III, Madrid, pp. 653-660.
- RONCIÈRE, Ch. de la (1988): «La vida privada de los notables toscanos en el umbral del Renacimiento», dins BROWN, Peter; PATLAGEAN, Evelyne; ROUCHE, Michel; THÉBERT, Yvon i Paul VEYN (coord.), *Historia de la vida privada*, vol. 2 (De la Europa feudal al Renacimiento), Madrid, pp. 163-310.
- RUBIO VELA, A. (1987): *Epistolari de la València medieval*, València.
- (1998): *Epistolari de la València medieval II*, València.
- RUZAFÀ, M. (1984): «Los mudéjares valencianos en el siglo XV: Una perspectiva bibliográfica», dins *Actas del III Simposio Internacional de Mudejarismo* (Terol, 20-22 de setembre de 1984), Terol, pp. 291-304.
- (1990): «La familia mudéjar en la Valencia bajomedieval», dins *Millars: Geografía i Història*, 13, Castelló de la Plana, pp. 95-99.
- (1992): «Los operadores económicos de la morería de Valencia», dins *Actas del IV Simposio Internacional de Mudejarismo* (Terol, 17-19 de setembre de 1987), Terol, pp. 247-260.
- (1993a): «El matrimonio en la familia mudéjar valenciana», dins *Sharq al-Andalus: Estudios Árabes*, 9, Alacant, pp. 165-176.
- (1993b): «Las aljamas mudéjares valencianas en la Baja Edad Media», dins *Saitabi: Revista de la Facultat de Geografia i Història*, 43, València, pp. 167-180.
- (1993c): «Señores cristianos y campesinos mudéjares en el País Valenciano (siglo XV)», dins SERRANO MARTÍN, Eliseo i Esteban SARASA SÁNCHEZ (coord.), *Señorío y feudalismo en la Península Ibérica (ss. XII-XIX)*, vol. III, Saragossa, pp. 423-433.
- (2001): «Los mudéjares en las sociedades peninsulares de la Baja

- Edad Media: la Corona de Aragón», dins UNIVERSIDAD DE ZARAGOZA (ed.), *Aragón en la Edad Media: Rentas, producción y consumo en España en la Baja Edad Media* (Seminario de Historia Medieval), Saragossa, pp. 89-108.
- RYDER, A. (1987): *El Reino de Nápoles en la época de Alfonso el Magnánimo*, València.
- SÁIZ, J. (1995): «Els Pardo de la Casta, senyors d'Albaida en el primer terç del segle xv: Un llinatge nobiliari al servei de la casa reial», dins RIBERA, Agustí i Vicent TEROL (coord.), *750 Anys com a Valencians: Albaida i la Vall, 1245-1295* [catàleg de l'exposició (Palau dels Milà i Aragó, 28 d'abril-10 de juny de 1995)], Ontinyent, pp. 155-174.
- SALRACH, J. M. (1995): «El mercado de la tierra en la economía campesina medieval: Datos de fuentes catalanas», dins *Hispania: Revista española de historia*, vol. LV, 191, Madrid, pp. 921-952.
- (1997): «Orígens i transformacions de la senyoria a Catalunya (segles IX-XIII)», dins *Revista d'Història Medieval*, 8, València, pp. 25-56.
- SANCHIS, J. (2000): «Moriscos i terratinents: L'origen de les propietats de Santa Maria la Major d'Oliva», dins *Cabdells: Revista d'investigació de l'Associació Cultural Centelles i Riusech*, 2, Oliva, pp. 15-46.
- SANTAMARÍA, A. (1966): *Aportación al estudio de la economía de Valencia durante el siglo xv*, Valencia.
- SELMA, S. (1996): «La construcción del espacio urbano y la distribución de las unidades domésticas en las morerías valencianas de Onda y Segorbe», dins *VI Simposio Internacional de Mudejarismo* (Terol, 16-18 de setembre de 1993), Terol, pp. 789-802.
- SENDRA, J. (1998): *Els Comtes d'Oliva a Sardenya*, Oliva.
- SOLER, A. (2017): «Notícia de Carrocio da Costa (Carròs): pirata, cavaller, almirall, senyor de Rebollet i fundador d'Oliva», dins *Cabdells: Revista d'investigació de l'Associació Cultural Centelles i Riusech*, 15, Oliva, pp. 25-51.
- SOTO, R. i G. JOVER (1997): «Els dominis feudals a la Mallorca baixmedieval (segles XIII-XVI)», dins *Revista d'Història Medieval*, 8, València, pp. 217-274.
- TEROL, V. (1995): «Fidels de Déu i Fidels d'Al·là: Cristians i sarraïns a la Baronia-Comtat d'Albaida (1435-1530)», dins RIBERA, Agustí i Vicent TEROL (coord.), *750 Anys com a Valencians: Albaida i la Vall, 1245-1295* [catàleg de l'exposició (Palau dels Milà i Aragó, 28 d'abril-10 de juny de 1995)], Ontinyent, pp. 111-153.
- TORRAS, J. (1993): «La construcció del mercat», dins DIPUTACIÓ DE VALÈNCIA (ed.), *Els espais del mercat* [II Col·loqui Internacional d'Història Local (València, 23-26 d'abril de 1991)], València, pp. 11-24.
- TORRÓ, J. (1996): «El urbanismo mudéjar como forma de resistencia: Alquerí-

- as y morerías en el reino de Valencia (siglos XIII-XVI)», dins *VI Simposio Internacional de Mudejarismo* (Terol, 16-18 de setembre de 1993), Terol, pp. 535-597.
- TORRÓ, J i J. IVARS (1990): «La vivienda rural mudéjar y morisca en el sur del País Valenciano», dins BERMÚDEZ LÓPEZ, Jesús i André BAZZANA (coord.), *La casa hispano-musulmana: Aportaciones de la arqueología*, Granada, pp. 73-97.
- TRENCHS, J. i V. PONS (1991): «La nobleza valenciana a través de las convocatorias a Cortes (s. XV-XVI)», dins GENERALITAT DE CATALUNYA (ed.), *Les Corts a Catalunya: Actes del Congrés d'Història Institucional*, Barcelona, pp. 368-383.
- VACA LORENZO, A. (coord.) (1996): *El trabajo en la historia* [Séptimas Jornadas de Estudios Históricos (Salamanca, 1995)], Salamanca.
- VALDEÓN, J. (1997): «Señoríos y nobleza en la Baja Edad Media: El ejemplo de la Corona de Castilla», dins *Revista d'Història Medieval*, 8, València, pp. 15-24.
- VERCHER, S. (1992): *Casa, familia i comunitat veïnal a l'Horta de València: Catarroja durant el Catòlic (1479-1516)*, Catarroja.
- VICIANO, P. (1989): *Catarroja: una senyoria de l'horta de València en l'època tardomedieval*, Catarroja.
- (1999): «Capital mercantil i drets feudals en la difusió de la canya de sucre al País Valencià: La senyoria d'Oliva a l'inici del segle XV», dins *Afers: fulls de recerca i pensament*, 32, Catarroja, pp. 151-166.